

DE LIBERO
ARBITRIO
ET MERITIS
BONORVM
OPERVM

Assertio Catholica:

Ad GREGORIUM XIII. Pont. Max.

*Authore R^{mo}. P. F. C. de Capite Fontis, totius
ordinis Minorum generali Ministro.*

Ex epistola ad Lectorem, quæ ex hoc libro & quantâ
expectanda sint, intelliges.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Christophori Plantini,
Architypographi Regij.
M. D. LXXV.

SVMMA PRIVILEGII.

REGIÆ Maiestatis privilegio cautum est, ne
quis libellum hunc, cui titulus est, De libero arbi-
trio & meritis bonorum operum assertio ca-
tholica, citra Christophori Plantini voluntatem
imprimat, aut alibi impressum importet venalemve
habeat, à die impressionis absoluta intra sex an-
nos. Qui secùs faxit, confiscationis librorum pe-
na fisco Regio exoluenda multabitur: ut latius pa-
tet in literis illi concessis, Bruxella, 26. April.
M. D. LXXV.

Signat.

Vorsthuys.

BEATISSIMO

PATRI ET SANCT^{mo}.

D. GREGORIO XIII.

PONTIFICI MAXIMO.

NTER errores Gregori Pont. Max. & piissime, quibus hoc infelici sæculo ad hominum perniciem anti- qui serpentis malitia tecto & occulto furore grassatur, peruersissimi ac periculosissimi semper ij mihi visi sunt, quos à callidissimis ministris suis Luthero, Caluino, Beza, cæterisque eiusdem farinae pseudoprophetis, contra liberum arbitrium ac bonorū operum merita, ab inferis excitatos aut certè reuocatos, inuito reluctantiq. orbi Christiano diabolus conatur obtrudere.

Quid enim ad Christianā religionem funditis evertendā his duobus dogmatibus efficacius? Quid ita non solum à bonorum operum studio reuocat ac retrahit,

trahit, verum etiam summam peccandi
licentiam subministras, homines alio-
qui in vitia satis pronos, laxatis habenis
in omnium flagitiorum ac scelerum genera
precipitat? Olim siquidem antequam huius
pestilentissimi erroris hydra multorum
pectoribus illaberetur, facile coerceba-
tur improbitas, cum hinc premij spes
studium virtutis accenderet, inde supplicij
metus cupiditatem ad peccata currentem
refrenaret, nunc autem sublato ab haereticis
liberae voluntatis arbitrio, quid aliud
restat, nisi ut fractis omnibus modestiae
repagulis, homines tanquam brutae pec-
cudes in omnia peccata & crimina con-
citatissime rapiantur? hinc latrocinia,
caedes, sacrilegia, seditiones, reipublicae tem-
pestates atque naufragia, ceterorumque
malorum, quibus orbis urgetur & pre-
mitur, lerna, quae ex haeresi nata, & in
bonorum adulta perniciem, ad Christianae
religionis interitum & fidei euersionem
haud obscure grassatur. Quid enim
nobis & Deo, si liberum non habemus ar-
bitrium?

bitriū? Quid nobis cū operibus bonis, si
nullum iis prēmium, nulla merces pro-
posita est? Imò verò si illa nobis, vt ad-
uersarij garriūt, non solū inutilia, sed
etiam impossibilia, inimica, pernicio-
sa sunt? Quod autem iudicium de homi-
num operibus relinquitur Deo, si ij li-
berū non habent arbitrium? Obiectum
enim iustitiæ Dei liberum arbitriū est,
quo qui carent, neque bene neque malè
operari possunt, neque mereri aut com-
mereri, neq. quicquā laude vel prēmio,
vituperio vel supplicio dignū admittere
queunt. Non patēt iudicio aut examini
cuiusquam iudicis cæterorū animantiū
opera, quoniam absq. libertate, delibe-
ratione, cōsilio facta sunt, solius homi-
nis libero volūtatis arbitrio præditi ope-
ra Dei iudicio ponderantur, & aut sup-
plicio aut prēmio digna censentur.
Quòd si is, quemadmodū reliqua ani-
mantia, libero careret arbitrio, iustitiæ
Dei obiectum nullo modo posset esse.
Otiosa enim & vana esset Dei iustitia,

si obiecto careret proportionato. Quæ
autem necessitate agūt, in diuinæ iusti-
tiæ leges impingere nulla ratione pos-
sunt. Tollit ergo & diuinā iustitiam &
religionem omnem atq. pietatem pesti-
ferum istud de seruo arbitrio dogma.
Adeò siquidem colligata inter seseque
cōnexa sunt hæc axiomata, diuinā esse
prouidentiam, quæ iure & iustè res hu-
manas regat, hominem libero arbitrio
præditum esse, animam rationalem esse
immortalem, Deo sincera religione ad-
hærédum esse, piè & iustè esse viuendū,
è quibus si vnū sustuleris, reliqua cor-
ruant necesse est. Quare dum diabolus
per suos ministros deblaterat, homines
liberum arbitrium non habere, quibus
hoc persuaferit, ij consequenter credant
necesse est, nullā esse diuinam prouidē-
tiam, religionē omnem esse vanā ac su-
perfluam, nō esse expectandā aliam vi-
tam, animam esse mortalem. Antiqua
sententia est: Nemo repentē fuit turpis-
simus. Quemadmodum enim ad virtu-

Quar
utti.
pos.
n &
esti.
ma.
que
esse
hu-
trio
esse
ad-
dū;
or-
olus
nes
bus
ant
de-
su-
vi-
qua
pis.
ru-
tis

is fastigium nullus repente conscēdit,
ita paulatim per gradus quosdā ad im-
pietatis ima descenditur. Proinde qui
desertis Ecclesiæ castris ad hæreticorum
conuenticula deficiunt, ex Christianis
Epicurei repente non fiunt. Prior enim
Lutheri occurrit insania, hinc in Calui-
ni furorem, inde in atheismi barathrū,
de calcaria scilicet in carbonariam præ-
ceps impietas ruit. Sed dicet aliquis: Ad-
uersarij sacre scripturæ auctoritatē op-
ponunt, quasi liberum arbitrium cum
diuinæ prouidentię veritate stare non
possit. Proinde atque eodem argumen-
to, neque Deum ipsum, neque angelos
arbitrij libertatē habere credemus. Cō-
sequēs est igitur iuxta istorū insaniam,
nihil vsquam cōtingenter agi, sed fatali
Stoicāq. necessitate cuncta euenire. Ad
hæc nullam esse virtutem, nō solū in
hominibus, sed ne in Deo quidem. Ni-
hil esse beatum, ne Deum quidē ipsum,
sed omnia tristi obscurāq. miseria regi,
inuolutāque latere. Quare qui liberum

arbitrium negāt, tandem Deum ipsum
fati necessitate constrictum, è cælo de-
turbare conantur. Sed nō est mihi pro-
positum in præsentiā vultum draconis
euoluere, neque quantæ sub hoc errore
blasphemix lateant, epistolæ breuitate
ostendere. Fecimus hoc alibi, & scor-
pios sub illis lapidibus latitantes non
solum extraximus, verum etiam artem
certamque rationem, qua facile à qu-
uis extrahi atque obteri possint, pluri-
bus verbis, digitoque monstrauius.

Quid autem dicam de istorum, qui
liberum arbitriū negāt, impietate, cum
singulari & in Deum ingratitude, &
in homines crudelitate coniūcta? Certè
hæc etiam tacentibus nobis sese vltro
fatis ostentat & iactitat. Quid enim aut
quale est illud, quod isti vsque adeò no-
bilem orbis ciuem, qualē Deus homi-
nem fecit, vile mancipium, cunctisque
creaturis miserabiliorem facere conan-
tur? Cū enim illum hac spoliāt li-
bertatis arbitrij ingenuitate ac nobili-
tate,

rate, quid illi relinquunt, in quo cæteris
animantibus antecellat? Dispaream ni
me truncum aut stipitem creatum ma-
lim, quàm hominem, si libero carerem
arbitrio, iisque quæ illo posito conse-
quantur, humanæ nobilitatis priuile-
giis. Iam enim vnde prodibit hominis
virtus? vnde futurus est aliquando bea-
tus, si libera caret voluntate? Quando
quicquam facturus est laude vel vitu-
perio dignum? Cur vllis legibus coër-
cet, imò discrucietur potius quàm
cætera animantia? Cur aut minis deter-
retur, aut promissis allicetur, si libero ca-
ret arbitrio, & ad maiora bona destina-
tus non est, quàm ad hæc corporalia &
fugientia, quæ brutis animantibus no-
biscum cōmunia sunt, quibus illa æquè
ac nos, imò liberius quàm nos, vtūtur,
potiuntur, fruuntur? Quid sibi volunt
tot exhortationes, deliberationes, con-
silia, prædicationes, iudicia, leges, edicta,
si nihil homines facere possunt, nisi fati
necessitate compulsi? Omnia vana, inu-
tilia,

tilia, ridicula sunt, si liberum tollas arbitrium. Quo sublato, quid aliud restat, nisi scelerum omnium impunitas, cuius vel sola spes, maxima peccandi illecebra est? Qua semel proposita, quid erit tutum in rebus humanis? Rectè igitur maiorum sententia, legibus præmia proposita sunt virtutibus, & supplicia vitiis. Neq. enim domus, neque respub. stare potest, si in ea nec rectè factis præmia extent vlla, nec supplicia peccatis. Cæterum quid ei facias, qui dicat se necessitate, non voluntate peccasse? imò ne peccasse quidem, sed se à Deo in omne flagitiorum ac scelerum genus impulsus? O portentum in ultimas terras deportandum!

Quid dicā de altero dogmate, quod aduersus bona opera, Lutheri symmetrarumque illius confinxit impietas? Quem errorem quo nomine appellem nescio, pestilēne, an insaniam & furorem? Non patitur epistolaris angustia, me aduersus tam sacrilegam impiamq. sententiam rhetoricum iactare sermonem.

nem. Illud tantùm dicam, hoc vno de-
creto atque sententia, nō solūm omnes
neruos virtutis elidi, verūm etiam ho-
minem, vt ita dixerim, ex homine tolli,
omnīque humanitate spoliatū, cunctis
leonibus ac pantheris crudeliorem, im-
maniore, truciores fieri. Quid non
mortalia pectora cogit execrabilis ista
doctrina? Quis amarus eius fructus re-
censere sufficiat? Quas seditiones? quos
tumultus? quæ bella? quas hominum
strages, quot homicidia, parricidia, fra-
tricia, sacrilegia, furta, rapinas, adul-
teria, incestus, & quid non malorum in-
uexit in orbem noua hæc Lutherānorū
& Caluinistarum falsò vocata religio?
Res ipsa loquitur, etiam si homines ta-
ceant. Non poterat alia via perniciosius
ad totius generis humani, non dicam
Christianorum tantū, perniciem gras-
sari hostis antiquus, quàm hæc falsa do-
gmata contra liberi arbitrij veritatem,
& bonorum operū merita hominibus
obtrudendo. Certè de iis, qui illi credi-
derint,

derint, iure dixerim illud Psalmistæ;
Homo cum in honore esset, non intel-
lexit, comparatus est iumentis insipien-
tibus, & similis factus est illis. Ex ho-
minibus enim in immundos vertuntur
Epicuri de grege porcos, vt nihil vltra
de pietate, nihil de Deo legibusque di-
uinis, nihil denique de hominis officio
& dignitate, sed de solo ventre, suæ no-
bilitatis oblitus, imò ab hæresi, tanquam
ab altera Circe transformati cogitan-
dum sibi existiment.

Quanta autem istorum ingratitude
in conditorem Deum sit, quis exponat?
Quod enim maius beneficiū in homi-
nem conferri potuit, quàm hoc vnum
atque præcipuum, quòd illum artifex
Deus ad imaginem & similitudinem
suam fecit, paulo minus ab angelis dif-
ferentem, gloria & honore coronatum,
omnia suis subiecta pedibus habentē,
id est dignitatis & excellentiæ gradibus
supra cæteras eleuatum & exaltatum
creaturas? Huius autem tanti beneficii
magni-

magnitudinem isti ingrata sua impiâq.
lingua, quantum in ipsis est, extenuant,
hominemque ex supremo imperij sui
throno deturbâtes, illum cunctis subii-
ciunt creaturis, inferiorémque consti-
tuunt, & ex nobilissima, libera, inge-
nua creatura vilem seruum miserúinq.
mancipium faciunt. Non habet totum
hoc vniuersum liberum vllum inge-
nuumque ciuem, præter vnum homi-
nem. Quæcunque enim alia in eo cer-
nuntur, aut seruili cōditione nata sunt,
aut naturæ suæ legibus ita obtemperât
ac seruiunt, vt nō sponte, sed necessariò
in suos actus exeant, imò potius agan-
tur, quàm agant. Vnus homo priuile-
gij singularis gratia, libertate donatus
& ornatus est à Deo, qua vna re & lon-
gissimè à reliquis creaturis distat, & ad
diuinæ naturæ maiestatem proximè ac-
cedit. Neque enim quicquam est inter
Deum & liberum arbitrium, quod il-
lud perfectione, dignitate, præstâtia su-
peret. Quæ cum ita sint, quis aduersa-
riorum

reriorum impiam ingratitudinē non iure
miretur? Qui vbi se ingenita sibi liber-
tate & nobilitate spoliarunt atque pri-
uarunt, in vniuersum hominum genus
crudeliter sæuientes, omnes alios cun-
ctis ornamētis omnique dignitate spo-
liatos, in idem perfidiæ barathrum atq.
in eundem interitum secum præcipi-
tare conantur. Tantum abest, vt Dei
beneficium agnoscāt, suoque creatori,
vt æquum est, gratias agant. Callidi ni-
mirū homines soli perire nolunt, ideó-
que vt lucrosius pereant, erroris ac per-
fidiæ comites quærunt. Sed hæc illorū
ingratitude fortasse leuior esse videat-
ur. Benefactori siquidem Deo, quem-
admodum rectè ait Augustinus, etiam
omnis gratus ingratus est. Quale autē
illud est, quòd isti nimirū religiosi ho-
mines pro gratiarum actione in Deum
blasphemias euomunt, dum illum pec-
cati auctorem faciūt, dum homines ab
illo in adulteria, furta, rapinas, sacrile-
gia, latrocinia, cædes, denique in omne
flagi-

agitiorum ac scelerum genus impelli,
dum prodicionē Iudeꝝ non minus quàm
conuersionem Pauli opus Dei esse im-
pudentissimè mentiuntur? Prò nefas,
tantum scelus, imò sacrilegium nostro
seculo natum esse! O linguam morsu
præcidendam, quæ ita in suum latrat
auctorem!

Sed istorum ingratitude cū sin-
gulari impietate, mendacio, insania, fu-
rore coniunctam, missam aliquando
faciamus. Illud sanè mirum est, imò ve-
rò aduersariorum cæcitatem, furorem
ac stuporem meridiana luce clarius o-
stendit, quòd pertinacissimè negant se
id habere, quod experiētia, rerum ma-
gistra, eos, vèlint nolint, habere passim
arguit atque conuincit. Quid enim sin-
gulis horis atque momentis? Nonne iis
in esse arbitrij libertatem perspicuè de-
monstratur? Non enim igne & aqua, vt
dicitur, sæpius, quàm libero vtuntur ar-
bitrio. Quæ cū ita sint, quis nō cæcos
& demētes, imò furore & rabie percitos
homi-

homines istos dixerit? Quis nō propter
ingentem impietatem suam ingrati-
tudinēque, in quo vitio, vt ait eximius
orator, nihil mali non inest, derelictos
à Deo, atq. in reptobū sensum traditos
esse perspiciat? Ego certē scelestum hoc
hominū genus monstra dixisse debue-
ram, ita detestor, abominor & execror,
vt in vilissimas bestias cōuertēdos mu-
tandósque eos esse existimem, donec re-
cuperata mente, ipsa tandem experien-
tia discant, quātum inter hominem in-
ter sit & bestiam. Certē hominum no-
mine prorsus indignos esse pronuncio.
Cum huiusmodi bestiis sæpius mihi
certandū pugnandūmq. fuit in nostris
Galliis, donec tandem offerente sese oc-
casionē cuiusdam epistolæ à quodam
iurisconsulto Calvinista fratri suo ger-
mano scripta, qua illi suadebat, vt de-
serta Romanæ ecclesiæ fide, in Caluini
castra transfiret, propterea quòd multa;
vt ille dicebat, verbo Dei contraria in
catholica ecclesia docerentur, qualia
sunt,

sunt, homini liberum inesse arbitrium,
opera nostra esse meritoria, per eaq. nos
eternam assequi vitā. quæ omnia falsa
esse, multis ex Lutheri Calvinique, libris
scripturarum testimoniis & argumētis
hinc inde corrasis, impiū dogma cona-
batur asserere. Ita dum illi contentio-
sum funem trahunt, rogatus ab eo, qui
catholicæ ecclesiæ alumnus, Caluini de-
testabatur errorē, librum contra fratris
eius epistolam scripsi, quo hinc ecclesiæ
Romanę fidē Apostoli voce laudatam, Rom. i.
de libero arbitrio & meritis bonorum
operum assererem atque defenderem,
neque solū diuinis literis, verū etiā
orthodoxorum patrum auctoritati na-
turalique rationi & experientiæ cōsen-
taneam atque conformem esse; inde ve-
rō illius dogmata cum sacra scriptura,
orthodoxorum patrum decretis atque
sententiis, ipsaque ratione & experien-
tia pugnare monstrarem. Quid quā
feliciter præstiterim, aliorum esto iudi-
cium. Certē rem alioqui difficilem &
obscu-

obscuram, hæreticorū quæstionibus &
argutiis intricatam atque inuolutam ita
explicauī, vt omnibus facile sit de tota
ista controuersia iudicare; & quā san-
cta, vera & salutaris sit ecclesiæ catho-
licæ doctrina, non difficulter intelli-
gī possit. Is aduersus quem scriptus est li-
ber, testis est locupletissimus; qui dum
lucubrationem nostram, vt reprehē-
deret, nostrisq. argumētis responderet,
studiosè legit, ab errore conuersus, ad
ecclesiæ catholicæ, quam antè temerè
deseruerat, gremium rediit, fidēque
quam non solūm condemnabat, verūm
etiam oppugnabat, mutata sententia
professus est & amplexus. O magna vis
veritatis! quæ nullis machinis, nullo
cuiusquā hominis ingenio aut arte sub-
uertere potuit; quæ tametsi callidissimo-
rum hominum depressa mendaciis, ali-
quando tamen emerit, eūque à quo
prodita videbatur, victū ac retractū, nō
modò sibi manus dare coëgit, verū etiā
sanū in ecclesiæ catholicę castra pduxit.

Hic

Hic autem liber primū Gallica lingua scriptus est, sicut & epistola, quam refutat. Postea cū hinc non paucos qui rectē, ut veritatis ratio postulat, de his dogmatibus non sentirent, ubique gentium esse animaduverterem, inde ex multorum relatione quā plurimos ex libri nostri lectione, in vera fide confirmatos, non solum meliora de Deo & homine sentire cœpisse, verū etiam ad Deum ardentius amandū, dum sui generis nobilitatem, quantam à Deo accepissent, ex eo perfectius didicissent, vehementius accensos & inflammatos esse intelligerem, rogatus à multis, Latinum quoque in lucem edere operæpretium duxi, ut non solum Gallis nostris, verū etiam cæteris nationibus prodesse posset. Cū autem in arenam proditurus esset aduersus tam immania monstra dimicaturus, egeretque patrono atq. protectore, sub cuius fauore audacius cum tam feris & crudelibus bestiis confidentiusque pugnaret, nō oc-

currit cui melius dedicari posset aut tu-
tius,quàm tu Gregori Pont.Max. Nam
si exactissimo illo sanctitatis tuę iudicio
comprobatuſ, ad tam ſacrum bellum
admiſſuſ fuerit, nō erit, cur quenquam
aliuſ vereatur ac timeat. Irrefragabilē
enim eum habere veritatē, quæ omnia
vincit, hinc facilē quiuiſ intelliget.
Duabuſ autem præcipuē de cauſiſ ſan-
ctitati ſuæ dedicatuſ volui. Primū
quia tu eccleſiæ Romanæ, quæ vera
Chriſti eccleſia eſt, pro cuiuſ deſenſio-
ne in lucem prodiit, gubernādæ, ad hoc
velut alter Aaron à Deo vocatuſ, vice
Chriſti præſ. Deinde vt ſuſceptoruſ
à ſua S^{te}. beneficiorū memoriā apud
me reſidere intelligat, mēque meo &
totiuſ gregiſ Franciſcani mihi cōmiſſi,
cui ſemper impenſè fauit, ac in hodiernuſ
uſque diem magiſ magiſq. fauet,
nomine illi gratiaſ agerem, teſtarūmq.
apud poſteroſ relinquerem, quantum
ego & pueri mei mecum, id eſt, paupe-
reſ mei fratreſ, iuxta patriſ noſtri Fran-
ciſci

cisci mandatum, huic sedi dediti simus,
usque qui in ea sedent, obedire parati, ut
pedibus ecclesiæ Romanæ subiecti, sta-
biles in fide catholica ad mortem usq.
perseueremus.

In sanctitatis autē suæ laudes excur-
rere hinc deterret rerum, quæ dicendæ
essent, maiestas, quas oratione conse-
qui, ne dicam explicare, etiam summi
oratores non sufficerent. Inde urget ad
finem epistolæ angustia & breuitas.
In ingentem enim excresceret librum,
quæ hac de re scriberetur oratio, si cum
tuis meritis atque virtutibus ex æquo
& pari certare vellet. Hoc tamen vnum
silentio præterire non possum, felicissi-
mam esse Rempub. Christianam, cui
contigerit hoc turbulentissimo seculo
talem habere Pontificem & rectorem
tot nominibus insignem, quem pietas
eximia cum summo rerum usu, expe-
rientia singulari, prudentia exactissi-
ma iudicioque coniuncta adeò exor-
nat, ut quid primum in te miremur,

difficile dictū esse videatur. Certè quæ
in futuro Pontifice magnus ille Basilius
desiderat, nimisū vt antè quàm ad tanti
muneris culinē ascendat, in minoribus
atq. inferioribus probatus officiis, pru-
dentia virtutisque suæ experimentū ac
specimen dederit, multoque rerum usu
sibi iudicium compararit. Et vt in naui,
cui Ecclesia meritò comparatur, nullus
in gubernatorē cooptatur, nisi regendæ
navis artem ac scientiā longa experien-
tia multisque periculis consecutus; ita
S^{tas}. tua ad ecclesiæ Christianæ guber-
nacula videtur accessisse, non hominū
suffragiis cooptata, sed Ecclesiæ data di-
uinitus, vt inter huius seculi tempesta-
tes, & multorū crebra naufragia, illam
sapientia singulari in portum salutis ac
vitæ sanam integrāq. perducas. Quæ
enim singula miramur in cæteris, ea
omnia in te vno cumulatissimè congre-
gata suspicimus. Eò fit, vt quacūq. de
re sua S^{tas}. consulatur, in promptu sem-
per sit, quod respondeat, vt videre mihi
videar

uidear nō hominem, sed oraculum ali-
quod diuinum in ea Dominum Deum
ecclesiæ suæ periclitanti prouidisse, qui
inter violentos huius sæculi fluctus,
beati Petri nauem tot procellis ac turbi-
nibus agitatam sua sapientia, consilio,
diligentia, constantia, virtute seruaret.
Mirum autem in modū omnibus illam
commendat illa sua cū pontificia maie-
state iuncta facilitas & humanitas, qua
benignè cunctos audit atque solatur, &
quæ petunt, liberaliter concedit. Quam
cū ego toties, ex quo tempore sum in
vrbe, fuerim expertus, toties ab ea pa-
tienter auditus, tot impetratis favori-
bus, tot susceptis beneficiis, fecit illa tua
humanitas, vt hunc meum laborem illi
offerre & dedicare non dubitem. Acci-
piat ergo placidè munusculum istud,
quod illi offert curta nostra supellex, vt
aliis maioribus iunctum, aliquid iuuet
ad sarta tecta domus Dei conseruanda,
& ab inferorum iniuriis defendenda.
Exiguum munus adfero, fateor, sed si

voluntas & zelus domus Dei, ex quo
profertur, attendit S^r. sua, magnū pro-
fectō reputabitur ab eo, qui nō tanti fa-
cit quod datur, quanti animum ex quo
datur. Amādo enim ecclesiam Roma-
nam, & eius zelando fidem, nemini ces-
sēro. Acceperat quondam Moses pro
tabernaculi Dei ēdificatione à diuitibus
ās, aurum, argentum, lapides pretiosos,
sed pauperum pilos caprarum offeren-
tium munuscula non repudiabat. A sua
igitur S^r, non solū magna & pretiosa,
sed etiam omnia quæ ad ecclesiæ Dei
ēdificationem vel defensionem facere
possunt, Christi, cuius successor & imi-
tator est, exemplo, qui pauperulæ vi-
duæ munusculum commendauit, gra-
tūque habuit, acceptanda non dubi-
tans, quod habui, prompto animo dedi,
maiora Deo iuante daturus, si hæc suæ
S^r. grata fuisse intellexero, dummodo
tempus & otium suppetierint. Ego au-
tem interim Deum Opt. Max. nunquā
orare cessabo, vt cum commissio sibi
Christi

Christi regno & grege, qui tam feliciter
securè sub tanto pastore æternæ vitæ
pascuis fruitur, illam nobis incolumem
ad multos annos seruare dignetur.
Vale S. P. felix diuque. Romæ ex con-
uentu Aræ cæli, I I I. Calend. Iulij, diuis
Apostolorû principibus Petro & Paulo
sacro die, Anno Christi M. D. LXXV.

*Sanctitatis suæ obseruantissimus
filius seruusque humillimus*

*Fr. C. de Capite Fontium generalis
Minister indignus ordinis sancti
Francisci.*

.. s AD

AD LECTOREM.

VÆNAM huius libri scribendi causa fuerit, ab initio te, amice Lector, admonendū putavi. Hoc enim ad totius operis intelligentiam plurimum conferet. Scripserat quidam Iurisconsultus Calvinista, homo non illiteratus, ad fratrem suum germanum, virum piū, & in catholica fide ac religione constantissimum, epistolam, qua illi persuadere conabatur, ut Ecclesie Romana fidem deserens, in Caluini castra transfugeret. Summa eorum quæ illa epistola continebat, hæc erat; se fratris sui, qui omnem lapidem movebat, ut illum errantem in viam reuocaret, consilium libenter amplexurum, & ad catholicam Ecclesiam rediturum esse, si sibi planum fieret, ea quæ Romana tradidit ecclesia, verbo Dei & scripturæ sanctæ auctoritati non repugnare. Sed quoniam sibi constaret id aliter sese habere, debere illum potius à Romana ecclesia deficere, atque ad Evangelicorum, ut ille dicebat, qui verbi Dei auctoritate niterentur, gregem transire: non esse dubium, quin ecclesie Romana doctrina cum verbi Dei veritate pugnaret. Id cum ex aliis multis, tum verò ex his duobus dogmatibus, homini liberum arbitrium inesse, & bona opera esse meritoria, adeo ut per ea sempiterna vita premium consequamur, luculenter ostendi. Proinde se illa duo interim oppugnanda sumpsisse, reliqua

AD LECTOREM.

in aliud tempus differre. Caterum ut suam sententiam confirmaret, è Lutheri Caluinique libris, ex quibus hæretici erroris venenum hauserat, multa scripturarum testimonia, nec minorem argumentum acerum, quibus se non modo liberum voluntatis arbitrium, verum etiam bonorum operum merita euertere posse consideret, hinc inde consarcinatum in viam contraxit epistolam: quam sibi redidit ille in orthodoxa fide constans & immobilis, ad me, quem paulo antè cōcionantem audierat, attulit. Et quoniam illi multisque aliis nostra probabatur oratio, qua confutato aduersariorum errore nobis liberum inesse arbitrium cum scripturae sanctae auctoritate, tum multis orthodoxorum patrum testimoniis atque sententiis, ipsiq; ratione & experientia perspicue ostenderam, pluribus verbis rogauit, imò contendit, ut & impiam illius epistolæ vanitatem euangelica veritate, genuinâque sententiarum, quas de scripturis sumptas, ad impij dogmatis confirmationem subdolis scriptor hæretica fide ingenioque detorserat, interpretatione contererem, & erranti fratri, quo nihil sibi carius esse dicebat, suum periculum ostendens, eum in viam salutis ac vite pro mea mediocritate reuocarem. Quod cum Christiano homine meâque professione dignissimum officium esse indicarem, quod illius à me candor ac pietas requirebat, simulatque otium suppeteret, me facturum recepi; idq; hoc sanè libētius ac promptius, quod illius frater, quem hæretici in suum errorem

AD LECTOREM.

rorem factionemque pellexerant, si manifestis scri-
 pturae sacrae testimoniis doceri posset, hominibus li-
 berum inesse arbitrium, se ad Ecclesiam catholicam,
 quam deseruerat & tum oppugnabat, castra reditu-
 rum esse pollicebatur. Itaque succisui operis inter
 quotidianas, quas ad populum habebam, conciones,
 capi futurae responsionis materiem cadere, quae tam
 copiosa sese obtulit, ut epistolaris angustiae modum
 egressa, in iustum volumen excreuerit, non quod
 difficile videretur, stultissimum dogma pauciori-
 bus verbis refutare, sed ut vultum draconis enolue-
 rem, & absurda impietate, blasphemia, furore, de-
 mentia, quae ex his erroribus vniuersa nascuntur,
 digito demonstratis, renascentia hydra capita veri-
 tatis ense truncarem. Ita longius aliquanto quam
 initio putaram, euoluimus. Nec enim meo studio
 fraternaeque salutis desiderio, satis fuit, infructuosa
 arboris radici admonere securim, nisi praeposteram
 aduersariorum, quibus ne soli pereant, in primis pro-
 positum est circumuenire quam plurimos, diligen-
 tiam meo labore studioque superarem. Ut enim illi
 familiare est, in una epistola, concione, vel disputa-
 tione, quicquid scire videntur, effundere, omniumque
 errorum suorum capita proponere, ut illis responde-
 re non modo longum, sed etiam difficillimum esse
 videatur; ita nobis elaborandum fuit, ne illorum
 subdola calliditate, nostra vinceretur industria.
 Proinde ne illi suo more solitoque artificio vocife-
 rantur atque persisterent, aliquid à nobis in no-
 stra

AD LECTOREM.

ha responsione prætermissum esse, quasi illud non
 auderemus attingere (hoc enim aduersarij facere
 consueverunt, ne, si garrire desinant, victi fuisse
 videantur) intra quindecim dies ita hunc librum
 lucubratiimus, ut nihil ab aduersario possum ef-
 fet, quod non à nobis diligenter expenderetur. Nam
 cum ille primo loco liberum oppugnaret arbitrium,
 nullius venenum nostra sequeretur antidotus, an-
 te omnia eius errori non solum unum & triginta
 clarissima sacra scriptura testimonia, verum etiam
 orthodoxorum sanctorumque patrum tam Græco-
 rum quàm Latinorum totidem sententias, ad hac
 multas variâque rationes, quibus omnibus libe-
 rum arbitrium perspicue demonstratur, opponimus.
 Hinc ordine sequitur declaratio absurditatum &
 blasphemiarum in Deum, quæ ex illius erroris cor-
 rupto fonte manant & profluunt. Exinde omni-
 bus aduersarij argumentis, imò sophismatibus con-
 futatis, quæ etiam in illum retorsi, certas regulas
 rectè interpretandi verbum Dei exposui, ad quas
 tanquam ad Lydium lapidem si quis aduersariorum
 propositiones atque sententias examinare voluerit,
 quam horrenda impietatis, hæreseos, blasphemia-
 rum ex illis portenta nascentur, intelliget. Ita non
 modo rectè de hac tota controuersia iudicabit, ve-
 rum etiam omnes quæstiones ac difficultates, quæ
 in hac materia obuii possunt, facile soluet ac di-
 scet.

In al-

AD LECTOREM.

In altera verò controuersia de meritis bonorum operum, ne quid desideraretur à nobis, ad eundem modum elaborauimus. Illius autem Iurisconsulti, nostri tum antagonista nomen suppressendum putauimus. Rediit enim is ad sanam mentem, & ex aduersario noster, id est, catholicus factus est. Fratris autem eius in hac nostra responsione personam indui. Nullus enim Dei beneficio germanus mihi frater est, qui aut unquam in catholica fide vacillauerit, aut non sit semperque fuerit fidelis & constans ecclesiae Romanae filius & alumnus.

Habes causam amice Lector, quae post tam multos viros singulari eruditione doctrinaque praestantes, qui de libero arbitrio & bonorum operum meritis accuratè scripserunt, me in hanc arenam impulit. An illorum industria quicquam adiecerim, aliorum esto iudicium. Certè materiam hanc aliqui difficilem & obscuram, ac tam multis questionibus intricatam, ut Labyrinthus, ex quo exitus pateat nemini, esse videatur, aliquanto facilius & ad vulgi captum accommodatius, quàm multi alij tractatores explicuimus. Porro quàm efficax ad persuadendum fuerit oratio nostra, effectus optatum ostendit. Aduersarius enim qui fratri suo tendebat insidias, ipsa veritate conuictus & captus est, nobisque ita victoriam gratulatur, ut se erroris gaudeat esse victorem. Itaque in Ecclesiam catholicam reuersus, iam nobiscum in eadem Petri nauicula

AD LECTOREM.

ula est. Tanta veritatis efficacia, tanta vis est. Ne-
que solum iste ex huius libri nostri lectione profe-
ci, verum etiam alij non pauci, quos coelesto hare-
ticum errorem abieciſſe, & ad animi sanitatem re-
versos esse cognovi. Nullus certè ministrorum Cal-
vinistarum, quod sciam, huic operi nostro ausus est
respondere. Proinde fructu nostro labore amice Le-
ctor, nostramque disputationem bonis anibus lege,
& te tui studij minimè pœnitebit. Vale.

D

ro
in
fu
C
n
if
fi
n
r
t
f
e

DE LIBERO³

ARBITRIO ET MERITIS

BONORVM OPERVM, PER R^{um}.

*Patrem F. Christophorum à Capite Fontium,
totius ordinis Minorum generalem Ministrum.*

EDDITÆ MIHI SVNT
tuæ literæ, mi Frater, quibus
ad superiores rescribis. In iis
autem cū illud in primis te-
cum egissem, vt me quoque
rogante in nostra castra redires, & deinceps
in Ecclesiæ Romanæ, in qua nomen dedisti,
susceptoque Baptismi sacramento factus es
Christianus, fide ac religione nobiscum vna-
nimi pace, concordiaque Deum coleres, in
istis literis negas id fieri posse, propterea quòd
fides quam in Ecclesia colimus atque retine-
mus, cū Dei verbo, vt ais, pugnat, illiq; cōtra-
ria est. Et vt tuam videreris confirmasse sen-
tentiam instar eorum, qui sibi fingunt mon-
stra, quæ vincant, id sumpsisti ad refellen-
dum, de quo in meis literis nullam feceram
mentionem, videlicet in nobis esse liberum
arbitrium, cuius viribus freti, cælorum regnū
bonis operibus cōsequi, mereri que possimus.
Ego verò ita non scripseram, neque vllam aut
liberi arbitrij nostri, aut bonorum operum

mentionem feceram, attamen cùm te frater, intelligam, in hanc partem, quam infirmior rem putas, impetum facere, vt doceas ecclesiæ Rom. fidem cum Dei verbo, scripturæque auctoritate pugnare, non inuitus in hanc arenam descendam, meque sine magna dimicatione non solum ex Dei verbo, ipsaque ratione, verumetiam ex tuis verbis liberum in nobis esse arbitrium, quo per Dei gratiam bona & meritoria opera facere possumus, pro quibus æternæ vitæ præmia Deus hominibus reppendit, demonstraturum esse confido. Vnum illud à te peto, vt te in tuis literis hæc scripsisse memineris Si ex Dei verbo mihi constaret, liberum in nobis esse arbitrium, tum verò Ecclesiæ Rom. quæ hoc docet, atq; defendit, fidem sequerer. Quæ cùm tua verba sint, me id ita se habere, his literis demonstraturum esse confido. Vnum illud ante omnia abs te peto, vt eo, quo opiniones vestras prosequi consueuistis, amore deposito, aut si id obtineri non potest, paulisper certè seposito, rationes, ac testimonia, quæ producemus, diligenter examines.

In primis igitur vehementer admiror, te, mi frater, in re tam perspicua errare, atque illud negare, quod experientia non modò quotidiana, verumetiam continua verum esse demonstrat. Vt enim ignem calidum, & niuem

albam

albam esse nullo negotio intelligimus, ita liberum in nobis esse voluntatis arbitrium ipsa experientia rerum magistra perspicue ostendit. Cum id mihi venit in mentem, tum pro meo in te amore, ardentissimoque tuæ salutis desiderio, vehementer sanè vereor, ne sis ex illorum numero qui sibi nimium confidentes à Deo derelinquuntur, ut in reprobum sensum incidunt, eoque delapsi recipiant *ἐνέργειαν* erroris, ut mendacio credant, qui charitatem veritatis recipere noluerunt. Est ea quidē natura mendacij, ut seipsum euertat ac subruat, Mendacij
natura. & experientia quæ negatur verbo, negantem cogit operibus confiteri. Ita te video pugnare tecum, nec aliud facere posse, nisi ut quod verbo negas, cum te ipse libero arbitrio spoliās, hoc factis asseras, tuamque sententiam ipse subuertas. O magna vis veritatis, quæ nullis Veritatis
vis. machinis, nullo cuiusquā hominis ingenio, aut arte subuerti potest, quæ abs te verbo negata, facto tuo sui confessionem extorquet! Quid enim aliud concionatores vestri? quid aliud vestrę factionis principes sibi volūt, cum in regem suum ipsamq; Rempub. seditiones excitant, atque impia arma induunt? Nonne illud agunt, imò totis viribus, summo studio, maxima animi cōtentione, tot denique periculis elaborant, ut conscientię libertatem hac ratione defendāt? Nonne tantos illos labores

ærumnasq; suscipiūt, ne quid præter arbitriū suū facere cogātur? Ne quis eos cogere possit inuitos, vt singuli suo arbitrio viuant? Quæ cū ita sint, quæ fraus, quæ impostura, quis dolus malus cum hoc vestro conferri potest? cū dicimus vos libero voluntatis arbitrio præditos esse, negatis: cū autē contra libertatem vestrā aliquid tentatur, statim vt eam defendatis, ad arma concurritis. Quod si liberum non habetis arbitrium, nullam profectō libertatē habetis. Cur igitur vt eā defendatis, Regi repugnatis? Qui si nescio quo fato ac necessitate compellitur facere quod facit, certē illius decretū molestē ferre nō oportet, sed potius amplecti. Cor enim regis, vt ait Scriptura, in manu Dei, ad quodcunq; voluerit, conuertet illud. Porro si Deus regē cogit, vt velit, quod vult, profectō cū regi resistitis, Deo repugnatis. Et si vt dicitis, Deus operatur in nobis, & velle & perficere; nos verò nihil, quicquid rex vult aut facit, Dei opus est. Attamen vt libertatem vestram defendatis, regi repugnatis. Ita veritas, quā verbo negatis, factis vestris sui cōfessionem à vobis extorquet. At cū in literis à me petis, vt in gratiam tui aliquid faciam, meque quod id non fecerim, reprehendis; quid? nonne me libero arbitrio præditum esse confirmas? stultū enim est aliquid à me petere, si liberum mihi desit arbi-

Proverb. 21.

arbitrium, neque reprehēdi debeo, si id quod à me petis, non facio, cū mihi secundū sententiam tuam, liberum desit arbitrium. Cur pecudes non rogatis? cur asinis vestrum Euāgelium non prædicatis? cur lupos ob voracitatem non reprehenditis? Nonne idcirco quòd libero destituuntur arbitrio? Cur homines monetis, rogatis, reprehenditis? Nonne ea re, quod & facere, & non facere possunt, pro voluntatis arbitrio, quæ monentur, vt faciant? Nam si fato locus est, si homines omnia non voluntate faciunt, sed necessitate patiuntur, superuacuum est quenquam monere, rogare, reprehēdere. Deniq; vos ipsi qui omne hominum genus libero spoliatis arbitrio, è conuenticulis vestris conciones omnes atque exhortationes cur nō exhibitis? Quorsum illa cōsilia? illæ cōstitutiones? illa præcepta? & si quis fortè deliquerit, illa seueritas ecclesiasticæ disciplinæ? Quæ certè vana sunt omnia, si liberum negatur arbitrium, si cuncta non voluntate fiunt, sed necessitate contingunt. Quid sibi volunt tot inuectiue in Pontificem? in Episcopos? in monachos? in sacerdotes? denique in omnes Papistas ob illorum improbitatem, & perditos, vt dicitis, mores? Nonne æquius erat eos misericordia prosequi, maxime cū necessitate non voluntate tales sint? Quos si reprehendendos putatis, videte ne

Homil. 60. in
Matth.

quod oratione defenditis, id opere destruat. Rectè, ac propè diuinitus in quadam oratione Chrysostomus, Qui mali sunt, inquit, si à se-
ipsis mali non sint, noli tuos seruos castigare, nec vxorem si peccat, increpa, nec liberos verbera, nec amicos incusa, nec offendētibus inimicis insensu sis. Nā hi omnes nisi spōte delinquant, nō punitione, sed miseratione digni sunt. Et paulò pōst: Quando seruus, inquit, tuus morbo impeditus iussa non fecerit, non modò non criminari, verumetiam valde cōmiseresceris. Quare tu testimoniū perhibes, nonnihil ab ipso, nonnihil aliunde, ac non ab ipso fieri, verū inde quoque ora istorū ob-
ruere facile possumus. Nam vndique veritatis affluunt adminicula, si eos interrogabimus, quamobrem nunquam seruos criminarentur, si facie formosi non sint, si nō proceri statura, si nō quasi volucres in eundo, ceteraq; huiusmodi, quia videlicet natura hæc, non volūtate conceduntur. Immunis est ergo eius culpæ, quam ei natura inuexit, non voluntas. Cū igitur accusas, tunc ostendis profectò nō à natura, sed à voluntate mali quippiā processisse. Nam si quæ minimè culpamus, ea naturæ delicta esse, aut saltem non voluntatis testamur, patet ea solum culpari, quæ voluntate cōmittuntur. Noli ergo peruersas in medium rationationes inferre, nec sophismata & orationis
con-

contextum telis aranearum viliozem. Hactenus Chryſoſtomus. Ex quibus intelligis eo ſæculo non deſuiſſe, qui veſtrum ſequerentur errorem. Atq; vtinam ex huiuscemodi ſummorum hominũ libris tanquam ex puriſſimis fontibus veritatem hauſiſſes. Ego verò, fremant licet veſtri, vnius Chryſoſtomi auctoritatem omnibus Bezis, cæteriſq; eius farinae rabulis antepono.

Sed mihi diuinæ ſcripturæ auctoritatẽ oppones, cui ſoli fidem habendam eſſe contenditis, nullumq; ſanctorũ patrum ei præferendum eſſe clamabis. Ego verò Chryſoſtomum omnes diuinæ ſcripturæ libros diligentiffimè legiſſe cenſeo, nec adduci poſſum, vt credam illum cõtra verbi Dei veritatem, liberum vnamquam hominibus aſſignaturũ fuiſſe arbitriũ, quod paulò poſt pluribus verbis planum faciemus. Sed antequam in campum prodeamus, ab experientia tibi oſtendere volui nos libero voluntatis arbitrio præditos eſſe, neque poſſe fieri, quin ij qui illud negant, ſape vel inuiti factis, dictiſq; fateantur, hinc veritate cogente, inde natura mouente, vt ſe homines eſſe meminerint, & aliquid inter ſe, & pecudes, ſcilicet liberum voluntatis arbitrium ſentiant intereſſe. Quod tibi ipſi iam contigiſſe perſpicio. nam ſuperiore epiſtola me obiurgabas, quia id quod à me ante petieras, nõ feciſſem,

Chrysi-
pus.

cissem, in extremis verò literis tuis scribis, me liberum arbitrium non habere. Quod si ita est, in superioribus literis me iniuria reprehendis: sed nouissimæ literæ tuæ, in quibus me libero arbitrio spoliatum esse doces, me satis purgant atque defendūt. Qua in re idem tibi accidit, quod olim Chrysippo, qui cū omnia ab hominibus fatali necessitate, nihil libera voluntate geri diceret, etiam illud adiecit, latrones & sicarios non supplicio coercendos, sed potius misericordia prosequendos, quod ad illa facinora, cædesque non voluntate, sed necessitate traherentur. Sicarius quidam ex sententia iudicum cū morti adiudicatus, ad supplicium duceretur, Chrysippus instituto suo fati necessitatem inculpans, iudices reprehendebat. Tum prætor colaphum Chrysippo in aduersum os cū impegisset, moleste id Chrysippus ferens, à prætore quæsiuit, cur eū verberasset. hic prætor: Noli, inquit, hoc moleste ferre Chrysippe, fato siquidem impulsus aliter facere non potui, cū iuxta sententiam tuam voluntatis libertate priuatus sim. Ita Chrysippū ille coëgit absurdam, quam antè defenderat, mutare sententiā. Non dissimile est quod tibi nunc accidit. modò enim mihi in tuis literis voluntatis adimis libertatē, cū me paulò antè, quod tuę voluntati morem nō gererem, reprehendisses. Atqui si me libero volun-

voluntatis arbitrio priuatū esse censebas, tecū
potius ad hunc modum agere debebas : Scio
fratrem meum, vim ac potentiam efficiendi,
quod in literis ab illo peto, non habere. Quod
si Deus in eo non effecerit, fieri nihil potest.
Deus enim homini præstat & velle, & facere.
Proinde non fratri meo, sed Deo potius, qui
illi, nec velle, nec facere concessit, succensere
debeo. Certè stultè atque improuidè feci, qui
hominem potius quàm Deum rogavi; ad quē
solum, qui omnia facit, nō ad fratrem meum,
qui nihil neque facit, neq; potest, preces meas
vertere debuissē. Quare cū hic, quod ab
illo petebam, præstare nō possit, illum iniuria
profectò reprehendi. Quàm diu igitur in hac
opinionē permanseris, si verā eam esse credis,
scribendi modū mutare necesse est, eumque,
cui scribis, iuxta vestræ opinionis rationem,
rogare isto modo: Mi frater equidem à te nō
peto, vt hoc aut illud in gratiam mei facias;
neque enim tuę voluntatis habes potestatem,
sed à Deo peto, vt tibi & volūtatē, & facul-
tatem, hoc aut illud in gratiam mei faciendi
concedat. Quæ ratio si tibi absurda videatur,
cogitare debes, opinionē à qua tanquā ex fon-
te ratio ista manat & profluit, absurdissimam
esse, meque non frustra à te petiisse, vt huius-
cemodi opinionē abiicerēs. quam haud iniu-
ria absurdissimam dico, propterea quod neq;
ad

ad vitæ humanæ rationem accommodari vlllo pacto potest, neq; vnquâ in societatis humanę communionē recepta est. Quid, quodd tu ipse qui eam defendis, atque astruis, tam absurdâ iudicas, vt cum eam verbo ponas, facto statim euertas, neque effugere potes, quin eam non modò verbis, sed etiâ operibus destruas? Quæ cum ita sint, vehemēter sanè demiror, te summo ingenio iudicioque peracri præditum, in tam absurdos errores, & tā paradoxas opiniones esse delapsum. Quæ quales sint, facile ipse perspicies, si quæ vestrâ cōtra liberæ volūtatis arbitriū opinionē sequantur absurda, pressius consideres. Tu qui ius ciuile didicisti, & inter iudices sæpe versatus es, non ignoras criminis excusationem ab æquo iudice nullam citius recipi, quàm cum ita defenditur, feci, sed aliter fieri nullo modo potuit. Antiqua sentētia est: Necessitas non habet legem. Si voluntatis non habeo libertatem, omnia facio fatali quadam necessitate compulsus. si tali necessitate compulsus, aliter facere nullo modo possum. si aliter nequeo, profectò non pecco: vsq; adeò siquidem, vt ait Augustinus, peccatum voluntarium malum est, vt nullo modo peccatū sit, si non sit voluntarium. & alibi: Quis peccat in eo quod nullo modo caueri potest? quasi diceret: Vbi necessitas est, ibi peccatum non est. vbi autem peccatum non est, ibi reprehensio

aut

aut pœna ab æquo iudice irrogari non debet. Quid iustius non modò apud homines, verù etiam apud Deum iustitiæ auctorem ipsamq; iustitiam adferri potest? Atqui iusta excusatio ista non esset, si diuino iudicio improbaretur.

Sed insignem quandam absurditatē, imò blasphemiam in Deum, quam ista vestra ridicula, stultissimaq; opinio fouet, tibi nunc aperiam. Si opera nostra faceremus inuiti, & fato nescio quo ac necessitate compulsi, quo iure imò qua iniuria vindicarentur à Deo? Scitum est illud Augustini cùm de Deo loqueretur, puniente peccata. non enim iustè ea vindicarentur, nisi libera fierent volùtate. Quæ autè iustitia, quæ bonitas in Deo est, si præceptorù suorum, quæ iuxta sententiã vestram seruare impossibile est, transgressores pœnis afficit sempiternis? Quid illo nouo Caluini Bezaq; vestri Deo crudelius? quid immanius cogitari potest? Nihil eo tetrius vnquam finxit antiquitas, siquidem in homines talis est, qualem illum & magistri vestri confingunt, & tota factio vestra esse defendit. Ego verò summum illum patrum meorum Deum, cæli & terræ creatorem, illum optimum atque iustissimum nolo dimittere, vt istum vestrum crudelissimũ immanissimumq; deum, imò prodigium atque portentum, qui non modò ea quæ, vt dicitis, fieri nullo modo possunt, hominibus præ-

*Lib. 1. de lib.
arb. cap. 12.*

*Caluini
Deus cru-
deliss.*

præcipit atque imperat, verum etiam eos qui illius præcepta non seruant, suppliciis afficit sempiternis, recipiam atq; amplectar. Multa quidem ridicula atque absurda vobis concionatores vestri persuaferunt, attamen vobis mentem ipsam sensumq; communem ab iis ereptum esse non arbitror, ut quid inter æquum & iniquum, inter bonum, & crudelem interfit, non intelligatis. Sed ad te frater redeo. Dic mihi, si seruum paralyticum, omniumq; membrorum officio destitutum haberes, eiq; præciperes, ut literas tuas Luteriam Parisiorum adeo celeriter deferret, uti si intra horam non rediret, eum aut in carcerem coniiceres, aut in profluentem abiiceres, ut à piscibus deuoreretur, deinde in eum præcepto tuo non obtemperantem animaduertes; nonne te ipsum iniquum, & crudelem esse iudicares, qui in seruum tuum, cui impossibile aliquid præceperas, tam inique crudeliterque statuisses? Quanto maior Dei vestri acerbiorque crudelitas, qui cum ea, quæ ut dicitis fieri nullo modo possunt, hominibus præcipiat, in eos tamen, quod illius præceptis non obtemperauerunt, immanissimè facit, non vnius mensis aut anni, sed æterni carceris poena; non temporali morte, sed sempiterna; non illos in profluentem abiicit, sed in stagnum ignis præcipitat, ut inextinguibili flamma non ad tempus, sed perpetuo torquea-

queatur? Et erit quisquam adeò cæcus ac demens, qui ullam bonitatis, aut iustitiæ partem isti Deo adscribet? Nam si corporis mortem alicui nisi præcepto tuo pareat, cui obtemperari nullo modo potest, comminari, tyrannicæ crudelitatis est, quâto sæuior & immanior ille est, qui hinc impossibilia præcipit, inde non corporis, sed animæ mortem comminatur? Cuius immanis ac sæua crudelitas fortasse tolerabilis videretur, si miseram illam animam ad annum vnum aut alterum flammis adiudicaret, verum maxima ignium pœna, eaq; sempiterna condemnare, omnem immanitatem ac sæuitiam superat. Nulla igitur in Deo vestro iustitiæ pars, nulla equitatis, nulla misericordie ratio, sed tam crudelis immanitas, ut is omnes Phalarides, omnes Neronēs, cunctaq; alia tyrannorum monstra atque portenta incredibili sæuitia superare videatur. Neque verò sum ignarus, quibus ambagibus Deum vestrum defendere consuevistis, eiusq; iustitiam quo orationis prætextu adumbrare conamini. Cuius immanitatem atq; sæuitiam ut religioso vestro patrocinio à morsibus inuidorum vindicare possitis, non modò Chrysippea quædã adfertis in mediū, sed etiam scripturam trahitis repugnantem. Quid tamen inter æquitatem & crudelitatem interit, nō est obscurū, neq; mihi vlla unquā oratione persuadebitis Deum vestrum; si
tamen

tamen talis est, qualem eum fingitis; & si eius præcepta seruare non possumus, iniustissimū, leuissimumq; non esse, hæc omnia quæ diximus, ex stultissima opinione vestra, tanquā ex putidissimo fonte nascūtur suntq; cōsequētia, nec vlla arte verborū, Dei vestri quem iniquissimū crudelissimumq; finxistis, nomini & gloriæ patrocinari potestis. Rectē igitur noster

Epistol. 9. ad

Dionysium

Papam.

Matth. 11.

1. Ioan. 5.

Deut. 30.

Hieronymus, Si quis, ait, dixerit Deum nobis præcepisse aliquid impossibile, anathema sit. Et Christus in Euangelio: Iugū meum suauē est, & onus meum leue. Item Ioannes apostolus in epistola: Mandata, inquit, eius grauiā nō sunt. Vide frater quantum inter Dei verbum & vestrum errorem intersit: Vos præcepta Dei impossibilia esse dicitis; Ioannes apostolus negat. Quid Moyses in Deuteronomio? nonne consentit apostolo, cū ait, præcepta Dei nō esse supra nos, id est, nostrā facultatem? Lege 30. Deuteronomij caput, & in nostram sententiam multa esse perspicias, quæ liberæ voluntatis arbitrium probant, & ostendunt, sine quo Dei præcepta seruare nō possumus. Quod igitur confitemur & credimus, id non modò rationi, verū etiā Dei verbo apprimē quadrat & conuenit. Vestra autem opinio vsque adeo rationi, experientiæ, Dei & verbo, & gloriæ repugnat, estq; cōtraria, vt mihi æquē difficile sit illi assentiri, atq; impossibile mihi est, Deū

meum

metum iniustum, sæuum, crudelē, imitem,
tyrannum; denique omnis æquitatis oblitum
credere. Quem cū scriptura diuina passim
iustum, bonum, misericordem laudet ac præ-
dicet, eiusque vias omnes rectas esse pronun-
ciet, nisi scripturam ipsam tanquam falsam
antè condemnem, verbis tuis, quæ cum ea pu-
gnant, fidem habere non possum.

Hæc ad te mi frater fortasse pluribus ver-
bis, sed quàm stulta sit opinio tua, demonstrā-
dum putavi, vt illius absurditate perspecta, ad
scripturæ sacræ testimonia, quæ in fidei nostræ
confirmationē proferemus, recipienda, tuum
animum præpararem. Qua in re si medicorū
imitamur industriam, nemo studium nostrū
iure reprehendet. vt enim illi corpus ægrum,
vitiosisque refertū humoribus purgaturi, qui-
busdā medicamentis præparant, ac deliniunt,
ita nos animū tuum Dei beneficio curaturi,
mentem tuam ad suscipiendam verbi Dei
medicinam præparare studemus. Fides igitur
nostra nihil cōtra Dei gloriam, nihil quod aut
scripturæ sacræ aut rationi repugnet, docet.
Neque enim cum Manichæis, cum Stoicis,
Priscillianistis, Hussitis, Vuicleffitis, cæterisque
pestibus liberū negamus arbitrium, neq; cum
Pelagianis tantas illius vires, tantamq; poten-
tiam prædicamus, vt Dei gratiam homini ad
bene agendum necessariam denegemus, sed

B

inter

inter Scyllam & Charybdim mediū cursū
tenentes, hinc atque illinc minantes scopulos
declinamus, liberumque voluntatis arbitriū
ita defendimus, vt id propter primū illud
Adæ peccatū adeo imbecillum ac debilitatū
esse dicamus, vt ad cupiditates suas coëcen-
das, Dei que præcepta seruanda, illius auxilio
semper indigeat. Hæc igitur nostra de libero
arbitrio fides est: Cum Augustino cæterisque
Ecclesię magistris, per originale peccatum ne-
gamus nos liberū voluntatis arbitrium perdi-
disse; sed tamen ita infirmum ac vulneratum
esse confitemur, vt eius infirmitas nisi Christi
beneficio, quod credentibus illiusque sacra-
menta ritè suscipientibus cōmunicat, curari
recrearique non possit.

Sed quoniam vestri concionatores beatum
Augustinum fecum facere gloriantur, quā
id falsū sit, ex ipsius verbis, quæ hic pone-
mus, intelliges. Esse autem liberū arbitrium
inquit, atque inde peccare quenquam si velit,
non peccare si nolit; non solum in diuinis scri-
pturis, quas nō intelligitis, sed etiam in verbis
ipsius Manichæi probo. & alibi: Peccato Adæ,
inquit, arbitrium liberum de hominū natura
periisse non dicimus, sed ad peccandū valere
in hominibus diabolo subditis. Item alibi:
Quis nostrū dicat, quod primū hominis pec-
cato perierit liberum arbitrium de humano
genere?

Lib. 1. contra
Faustū Ma-
nichæū, ca. 3.

Lib. 2. contra
duas epist.
Pelagij, ca. 5.

Lib. 1. cap. 2.
contra 2. ep.
Pelagij.

genere? Libertas quidem periit per peccatū;
 sed illa quæ in paradiso fuit, habendi plenam
 cum immortalitate iustitiam, propter quod
 natura humana diuina eget gratia, dicente
 Domino: Si vos filius liberauerit, verè liberi
 eritis, utique ad bene iusteq; viuendum. nam
 liberum arbitriū vsqueadeò in peccatore non
 periit, ut per illud peccet maximè omnes qui
 cum delectatione peccant, & amore peccati,
 hoc illis placet, quod libet. Et lib. 1. de lib. arb.
 cap. 13. Quid ergo causæ est cur dubitandum
 putemus, etiam si nunquam antea sapientes
 fuimus, voluntate tamen nos laudabilem &
 beatam vitam, voluntate turpem & miseram
 mereri & degere? Item alibi: Nihil, inquit, Lib. 3. de lib. arb. cap. 16.
 tam est in potestate nostra quàm ipsa volūtas
 est; ea enim nullo interuallo mox ut volumus,
 præsto est. Sed ne multa replicando epistolæ
 modum excedamus, Augustini breuem qui-
 dem, sed perspicuā sententiam adscribemus:
 Liberū arbitrium quisquis negauerit, catho- In 3. lib. Hypognosticom.
 licus non est. Quid breuius, quid clarius in
 hanc sententiam dici potest? Quæ sit igitur
 Augustini de liber. arb. fides, perspicuum est.
 Cū igitur summus ille vir hoc ita liberè
 clareq; pronunciet, negetq; catholicum esse,
 qui liberū negat arbitriū, vide quæso an equū
 sit me de voluntatis, quæ in me est, libertate
 dubitare: illud certè permolestè fero, totoque

arbitror lacrymarū fonte plangendum, te mi frater non esse catholicum. Si beati Augustini in hac causa iudicium sequeris, causā tecaderē necesse est. quid ille pronunciauerit, iam audisti, nimirum te qui liberū negas arbitriū, non esse catholicum. Quid igitur? hoc tibi cogitandū relinquo. Neq; verò nescio quasdā Augustini sententiolas, vt is secum facere videretur, à vestro Caluino hinc inde fuisse collectas. Sed qua fide? Nimirū hæretica. O portentum in solas terras deportandū: Minimè tamen mirandū est, si hoc in Augustino præceptis molitur audacia, quæ diuinæ scripturæ sententiam toties antè violauit. Quod enim ibi scriptum erat, vt & humanæ volūtatīs infirmitas, & auxiliij gratiæ Dei necessitas intelligeretur, id ad euertendam arbitrij libertatē iste producit, cuius è libris, tanquam ex corruptissimis fontibus, quicquid in literis tuis contra arbitrij libertatem & bona opera vomuisti, te hausisse nō dubito. Sed vbi scripturæ testimonia quæ ad fidei nostræ confirmationē in medium proferemus, legeris, eaque omnia, quæ nostræ sententiæ opponis, refutauerimus, tum demum illius impostoris vestri fraudes atque perfidiam te perspecturum esse cōfido. Illud certè mihi vsu venit, vt cū diuinos libros lego, in iisq; tot apertissima testimonia quæ liberum voluntatis arbitrium luculenter

ostē-

ostendunt, deprehendo, vehementer sanè de-
mirer, cuiquam sanæ mentis homini, qui ea
legerit, in mentē venisse, vt id neget, quod tā
perspicuè diuina ostendit auctoritas. Quorū
tantus est numerus, vt nullus diuinę scripturę
liber adedò sit breuis & exiguus, ex quo non
aliquod siue testimoniū, siue ratio, siue exem-
plum ad liberę voluntatis arbitrium compro-
bandum, elici possit. Quæ si omnia recensere
vellemus, dies nos citius quàm oratio defice-
ret. Nos vt breuitati consulamus, ex immēso
illo aceruo pauca seligentes, ordine recense-
bimus.

PRIMUM TESTIMONIUM.

IN Genesi Deus ad Cain loquens, liberū *Genes. 4.*
in homine perspicuè ostendit arbitrium, di-
cens: Nonne si bene egeris, recipies? sin autem
malè, statim in foribus peccatū tuum aderit.
Sed sub te erit appetitus tuus, & tu domina-
beris illius. Quid clarius dici potuit? Vides hic
Deū de bonis operibus & eorū remuneratio-
ne loquentē, homini suū appetitū subiicere?
Quàm rectè Dei verbis tuisque conueniat,
attende. Tu hominem seruum vocas, Deus
dominum. tu negas illum suo appetitui posse
dominari: Deus contrā ait. Et tamen quæ tua
est verecundia, opinionem tuam Dei verbum
esse, Ecclesiæ verò sententiam cum Dei verbo

pugnare dicis, cùm hoc clarissimo Dei verbo euidentissimè tua reuincatur audacia. Quod si obscurum esset, tergiuersandi locus fortitan non deesset. Nunc verò adeò clarum est atque perspicuum, vt nullius calliditate aut ingenio in alium sensum, quàm hunc, quem modò posuimus, detorqueri possit. Qui cùm sit verus, ac simplex literæ sensus, quem dum de fidei dogmatibus agitur, solum sequi necesse est, quæ tua est impudentia, tam manifestè luci repugnare.

SECUNDVM TESTIMONIUM.

Exod. 35.

ALTERVM testimonium de Exodi libro sumptum est: Omnes viri & mulieres, ait scriptura, mente deuota obtulerunt donaria, vt fierent opera, quæ iusserat Dominus per manum Moyfi. & paulò post: Cuncti filij Israël voluntariè Domino dedicauerunt. Cæterum paulò superiùs dictum erat: Separate apud vos primitias Domino. Omnis voluntarius & prompto animo offerat eas Domino. Et ne plura replicando, lectori fastidium pariam, totum hoc caput, filios Israël munera ad opus tabernaculi necessaria sponte obtulisse, luculenter ostendit. Vbi verò libertas arbitrij prædicatur, fati necessitas tollitur.

TER-

TERTIVM TESTIMONIUM.

Ad Numerorum librum venio; in quo Num. 35.
Moses, Domino iubente, præcipit filiis Israël,
dicens: Cum ingressi fueritis terram habita-
tionis vestræ, & feceritis oblationē Domino
in holocaustum & victimam pacificam, vota
soluentes, aut sponte offerentes munera, &c.
Vides hic perspicuè, voluntatis adstrui liber-
tatem? Neque enim ab eo qui liberum volū-
tatis arbitrium non habet, quicquam sponte
offerri Deo potest. nam sponte quicquam fa-
cere fati necessitatem excludit & tollit. Quid
in eodem capite? Nonne cum de iis qui per
ignorantiam peccauerunt, scriptura ageret,
voluntatis libertatem ostendit? Rogabit sa-
cerdos, inquit, pro omni multitudine filiorū
Israël, & dimittetur eis, quoniam non sponte
peccauerunt. Cum autem sponte peccetur,
libera peccantis voluntas crimini obnoxia iu-
dicatur, quemadmodum paulò post scriptura
commemorat, dicens: Anima verò quæ per
superbiam aliquid commiserit, quoniam ad-
uersus Dominum rebellis fuit, peribit de po-
pulo suo. Quis ergo non videat, aliud pec-
catum per ignorantiam, aliud sponte com-
mitti, quod tam graue scriptura pronunciat,
ut rebellis in Deum voluntas morte damne-
tur? Quid autē aliud est rebellem in Deum
esse, nisi hominis voluntatem in Deum ar-

Num. 30.

Luc. 16.

Homil. 2. in
Genesim.

Stoici.

mare, idque velle quod Deus nolit? Sed contra novos Stoicos illud quoque animaduertendum est, paria non esse peccata; quod certe locum non haberet, si homines necessitate, non voluntate peccarent. Quid aliquantò inferius? Nonne de libera voluntate clarissimè differitur, ipso quoque arbitrij vocabulo posito, cum ita dictum est? Si vxor iuramento se constrinxerit, vt per ieiunium vel cæterarum rerum abstinenciam affligat animam suam, in arbitrio viri erit vt faciat, vel non faciat. Ita liberæ voluntatis perspicuè confirmat arbitrium Moyses, cui potius, quàm Caluino, fides habenda est; nisi fortè falsam Abrahæ putamus esse sententiam: Si Moysen non audiuit, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent, Tria autem ex hoc loco colligimus: Primum quædam non necessitate, sed sponte Deo offerri. Alterum hinc per ignorantiam, inde sponte peccari. Tertium in mariti arbitrio esse, vt vxor, quod facere constituit, aut faciat, aut non faciat. Scitum est illud Chrysostomi in hanc de peccatorum inæqualitate sententiam: Si non est facultatis nostræ, bonum aut malum eligere, omnes eiusdem naturæ participes malos esse oporteret, aut omnes bonos. Vnde etiam Stoici, qui primi fato omnia fieri asseuerantes, liberæ voluntatis arbitrium negauerunt, omnia peccata paria, omnes

res virtutes æquales esse dixerunt. Sed horum insania exhibita, ad alia scripturæ diuinæ testimonia veniamus, vt tuum errorem agnoscas, quantisque in ignorantia tenebris verseris, intelligas, dum Romanam Ecclesiam contra verbi diuini auctoritatem, liberum arbitrium defendere autumas.

QUARTVM TESTIMONIUM.

IN Leuitico scriptum est: Homo qui ob- *Leuit. 22.*
tulerit victimam pacificorū Domino, vel vota soluens, vel sponte offerens. & paulò post: Bovem, & ouem, aure & cauda amputatis, voluntariè offerre potes. votum autem ex eis solui non potest. Certè quod voluntariè offeratur, liberum hominis ostendit arbitrium.

QVINTVM TESTIMONIUM.

QVI D in Deuteronomio? Nonne eum de *Deut. 16.*
huiusmodi voluntariis oblationibus Moses ageret, etiam de quodam sacrificij genere loquitur, quod Hebraicè dictū est *nep missah*, vnde etiā quotidianæ oblationis nostræ quam missam vocamus, sumptum est nomen? Sed ipsa verba ponenda sunt, quæ si quis Hebraicè legerit, ipsum missæ nomen inueniet. Et facies, inquit, solemnitatem hebdomadarū Domino Deo tuo, oblationem spontaneam manus tuæ. Et alibi: Testes inuoco hodie cælum *Deut. 30.*
& terram, quod proposuerim vobis vitam, &

bonum, maledictionem & benedictionem,
 Elige ergo vitam, vt tu viuas, & semen tuū,
 Quid pro arbitrij libertate, quā Græci αὐτῶν
 οὐκ significantius dicunt, clarius adferri potest?
 Certe vbi electio est, ibi vnum assumendi, al-
 terum relinquendi potestas necessariò intelli-
 genda est.

SEXTVM TESTIMONIVM.

VENIAMVS ad Iosue verum Moyfi
 discipulum, qui magistri secutus exemplum,
 his verbis Israëliticum populum admone-
 bat: Nunc ergo timete Dominum, & ser-
 uite ei perfecto corde atque verissimo, & au-
 ferte deos quibus seruierunt patres vestri in
 Mesopotamia, & in Aegypto, ac seruite Do-
 mino: Sin autem malū vobis videtur, vt Do-
 mino seruiatis, optio vobis datur, eligite hodie
 quod placet cui seruire potissimum debeatis,
 vtrum diis quibus seruierunt patres vestri in
 Mesopotamia, an diis Amorrhæorum, in quo-
 rum terra habitatis: ego autem & domus mea
 seruiemus Domino. En qualem arbitrij liber-
 tatem summus ille vir Iudæos habere crede-
 bat. Quos si putasset eligere non posse, vt aut
 Deum, aut idola colerent, nūquam illis hanc
 optionem daret. In eodem quoque capite:
 Inclinate corda vestra, inquit, ad Dominum
 Deum Israël. Cor autem in scripturis pro vo-
 luntate sumi, tibi obscurum esse non arbitror,
 quem

quemadmodum Christus ipse sumebat, cum in Evangelio diceret, de corde tanquam ex fonte exire peccata. Certè qui aliquem ut voluntatem suam inclinet hortatur, eum voluntatem habere non dubitat.

SEPTIMUM TESTIMONIUM.

TRANSEAMVS ad libros Regum, in quibus Domino iubente per prophetam regi David post populi numerationem dictum est: ^{2. Reg. 24.} Trium tibi datur optio, elige vnum ex his, quod volueris. Qui cum iram Dei peccata punientis se effugere non posse sentiret, in manus Domini, cuius multæ sunt misericordiæ, quàm in manus hominum, incidere maluit. Quis non videat nugatorium esse, cui eligendi potestas non sit, è tribus vnū eligendi ei optionem dare? Qui autem è tribus vnum eligit, voluntatis libertatem perspicuè ostendit.

OCTAVVM TESTIMONIUM.

QVID? nonne eius filio Salomoni ab ipso Deo dictum est: Postula quod vis? Certè cui ^{3. Reg. 3.} Deus ita loquitur, eum liberæ voluntatis arbitrio præditum esse demonstrat. Et erit quisquam adeò perfrictæ frontis, ut nos cõtra Dei verbum voluntatis libertatè defendere mentatur?

No-

NONVM TESTIMONIUM.

ILLUD autem quale est, quod in quarto Regum libro legimus: Omnem pecuniam sanctorum, quæ illata fuerit in templum Domini à prætereuntibus, quæ offertur pro pretio animæ, & quam sponte & ex arbitrio cordis sui inferunt in templum Domini, accipiant illam sacerdotes iuxta ordinem suum. Eant nunc isti noui Stoici & voluntatis arbitrium negent, quod scripturæ sacræ tam perspicue demonstrat auctoritas.

IO. TESTIMONIUM.

1. PAR. 29.

Iudicum 5.

NEC minus clarè & apertè propheta David illud ostendit, dicens: Si quis sponte impleat manum suam hodie, & offerat quod voluerit. Librum Iudicum penè præterieram, in quo Debbora prophetis liberum voluntatis arbitrium ostendit his verbis: Cor meum diligit principes Israël, qui propria voluntate obtulistis vos discrimini. Qui alterius dominio subiectam habet voluntatem, is propria voluntate nihil potest. Prophetissa igitur, quæ hominibus propriam voluntatem adscribit, nobiscum in Ecclesiæ castris militat.

II. TE.

II. TESTIMONIUM.

VENIAMVS ad Psalmorum librum, de quo duo testimoniorum genera producemus; alterum ex iis locis, in quibus aliquid sponte fieri luculenter ostenditur, vt cum dicitur: Voluntariè sacrificabo tibi. & alibi: *Psal. 53.* Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine. *Psal. 118.* Item: Anima mea in manibus meis semper. & illud: Inclina cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionem. Cor est ipsa voluntas, quæ Dei mandata custodiens, ab ipso remunerationem expectat. Voluntatem igitur liberam vnà cum operum meritis Propheta hoc loco luculenter ostendit.

Alterum testimonij genus ex eo ducitur, quòd idem propheta Deum adiutorem suum appellat: Adiutor meus, inquit, esto, ne *Psal. 26.* derelinquas me. & alibi: Deus in adiutorium *Psal. 69.* meum intende. Qui omnia facit, is adiutor dici non potest. Cum igitur Propheta Deum adiutorem suum dicit, se quoque aliquid facere, non à Deo omnia fieri ostendit. Quapropter à Deo non petit, vt in se omnia faciat, sed vt sibi opem ferat. Porro si quemadmodum dicitis, Deus in nobis omnia faceret, nos verò nihil; Dauid à Deo petere debebat, non vt illi adiutor esset, sed vt omnia

in eo perficeret. Hoc quoque inter Christianos vsus obtinuit, vt cum aliquid operis agrediuntur, Dei auxiliū precibus implorent.

12. TESTIMONIUM.

Sap. 16.

QV ID Daudidis filius Salomon, quem Caluino Bezaque vestro sapientiozem fuisse non dubium est, nonne paternis insistentis vestigiis, ei que consentiens, voluntatis libertatem perspicue ostendit, dicens: Puer qui dimittitur voluntati suæ, confundit matrem suam. Qui dimittitur, inquit, voluntati suæ, non fatali cuidam necessitati. In libro autem Sapientiae etiam apertius hanc arbitrij libertatem insinuat, dicens: Dulcedinem tuam quam in filios habes, ostendebas, & deferuiens vniuscuiusque voluntati ad quod quisque volebat, conuertebatur. Quid apertius dici potuit, vt liberū voluntatis demonstraretur arbitrium, quam vt illud ad quod quisque vult, possit inflectere?

13. TESTIMONIUM.

Ecc. 15. c.

ECCLESIASTICVS quoque sententiae nostrae clarissime adstipulatur, cum ait: Deus ab initio constituit hominem rectum, & reliquit ipsum in manu consilij sui, adiecit mandata & praecepta sua. si volueris mandata seruare, conseruabunt te, & in perpetuum fidem

pla;

placitam seruare. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum; quod placuerit ei, dabitur illi. Nihil ad demonstrandum in nobis liberum arbitrium clarius & apertius dici potest. Quis autem vestrum morem ignoret? Cum in aliquem scripturæ locum opinioni suæ reluctantem adeo clarum & euidentem, vt neque violari, neque mutari, neque in alium sensum detorqueri possit, magistri vestri incidunt; tum verò ad hæreticorum cõmune præsidium repente concurrunt, & ne ea per quæ reuincuntur cogantur agnoscere, totum eum librum è quo aduersus eos aliquid producit, ex albo & canone scripturarum eradunt. Illud tamen in præsentia satis est, hunc Ecclesiastici librum à mille annis ante ministrorum vestrorum aduentum à tota ecclesia Christiana fuisse susceptum. Vnde autem istis hæc censoria virgula? Vnde hæc auctoritas, imò impudens audacia, vt quos libros opinioni suæ contrarios viderint, eos è scripturarum canone tanquam è senatu moueant? Cur eodem modo Genesios librum è canone non eraserunt? constat enim hunc librum de libero voluntatis arbitrio non minus aptè, quàm Ecclesiasticum agere, dicente Domino ad Cain, quemadmodum supra ostendimus: Sub te erit appetitus

petitus tuus, & tu dominaberis illius. Si igitur Ecclesiastici librum reiiciendum putant, cur Genesim retinent? Sed quoniam Augustinus hunc in canone scripturarum librum recipit, quemadmodum in secundo libro de Doctrina Christiana cap. 8. manifestum est, & ne hoc parum esse videatur, Carthaginense concilium tertium, cui ipse Augustinus interfuit, cum canonicæ scripturæ albo adscripsit. quæ, malum, est ista veltra temeritas, quæ tua frater audacia, quod ante tot sæcula tanta suscepit auctoritas, id sumpta à vobis censoria virgula ex illo canonicæ scripturæ senatu tam impudenter eiicere? Multo sanè moderatius atque prudentius quidam ex vestris, qui cum hunc librum ex albo scripturarum eradere non auderent, propterea quod ab hinc tot sæculis à summisque viris intelligebant esse susceptum, aliam vel efugiendi, vel tergiversandi rationem excogitarunt, ut dicerent hunc Ecclesiastici locum de protoplastis ante peccatum accipiendum esse, post peccatum autem liberum voluntatis arbitrium in eorum posteris extinctum esse ac perditum. Sed quàm vana sit hæc expositio, ex eo intelligi potest, quod ad Cain post fratrem ab eo occisum Dominus dixit, multis diebus, ut arbitror, post primum illud Adæ peccatum. Quid de cæteris scripturæ testimoniis

monitiis dicam, quæ & superiùs pròduximus, & iam allaturi sumus? Quæ sanè omnia non de protoplastis ante peccatum, sed de illorum posteris accipi necesse est. Ex quo intelligi potest, quàm inanis ac futilis sit vestra ista exceptio, qua inuictam veritatem quidam ex vestris conantur eludere.

14. TESTIMONIUM.

VENIAMVS ad vaticinia prophetarum, *Esa. i.* Dei quæ vocem per Esaïam filiis Israël ita loquentem audiamus: Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Qui ita loquitur, vt dicat, Si volueritis, si nolueritis, eos, quibus loquitur, liberum voluntatis arbitrii, quo aut implere possunt, aut non implere, quæ præcipit, habere non dubitat. nisi fortè Deum circulatorum more, nugatoriè loqui existimamus. Neque enim quisquam ita loqui solet, nisi ei, qui potest aut implere, aut non implere quæ iusserit.

15. TESTIMONIUM.

QVId Hieremias cùm Iudæ regem ciuesque Hierosolymitanos, vt sabbatum obseruent hortatur & monet, nonne ita cum iis

C

agit,

Hierem. 17.

agit, vt illos liberam voluntatem habere de-
monstret? Sic enim ait: Hæc dicit Domi-
nus, Custodite animas vestras, & nolite por-
tare onera in die sabbati, nec inferatis per
portas Hierusalem. Et nolite eiicere onera de
domibus vestris in die sabbati, & omne opus
non facietis. Deinde huiusce præcepti obser-
uatoribus latiora pollicitus, transgressoribus
comminatur hiis verbis: Si autem non audie-
ritis me, vt sanctificetis diem sabbati, & non
portetis onus, & ne inferatis per portas Hie-
rusalem in die sabbati, succendam ignem
in portis eius, & deuorabit domos Hierusa-
lem, & non extinguetur. Hæc propter quos-
dam nostri sæculi iudices pluribus verbis ex-
posui. qui tametsi iuxta Dei præceptum à
rege, vt dies festi obseruentur, decretum esse
intelligant, tamen eos dies contra omnes le-
ges diuinas & humanas facile violari polluiq;
permittunt. Atque vtinam ij hoc Hieremias
caput legissent, ac Dei, si præcepta contem-
nunt, saltem iram vereantur ac timeant. Sed
vt vnde digressi sumus, eò reuertatur oratio,
Propheta in sa dicendi ratione satis ostendit,
regem Iuda, cuiusq; subditos liberum ha-
buisse voluntatis arbitrium, vt illum vel au-
dient, vel non audient; diem sabbati vel
seruarent, vel certè violarent; onera in die
sab-

sabbati vel portare vel non portare possent,
nimirum pro suæ libertatis arbitrio. Quæ
cum ita sint, hæc ad veritatis confirmatio-
nem fortasse sufficerent; ex abundanti tamen
quod in hanc sententiã idem Propheta pau-
lo post dixit, adiiciam. Quid igitur pro vo-
luntatis libertate apertius dici potest, quàm
si homo peccator pœnitentiam agere volue-
rit, Deum quoque pœnitentiam acturum esse
super malo, quod peccatori facere cogitaue-
rat? Quod non minus apertè Ezechiel quo-
que propheta demonstrat, apud quem Deus
à quadã calûnia, qua eum afficiebãt filij Israël,
sele purgãs, illud prouerbiũ quod inter eos tũ
versabatur, cum dicerent, Patres nostri com-
ederunt vnam acerbam, & dentes filiorũ ob-
stupefunt; quibus verbis Deum accusabant
iniustitiæ, quasi filios ob parentum peccata
puniret, refellens, peccantes iure reprehen-
dit. Neque enim Deus quenquam puniebat
innoxium; sed anima quæ peccauerit, ipsa
moriatur, proprio sanè non alieno grauata
peccato. Et paulò post: Si impius egerit pœ-
nitentiam ab omnibus peccatis suis, & fecerit
iudicium & iustitiam; vita viuet, & non mo-
rietur. Contrà si iustus auerterit se à iustitia
sua, & fecerit iniquitatem, vt impius, in pec-
cato suo morietur. Et dixistis: Non est æqua
via Domini. Nunquid via mea non est æqua,

& non magis viæ vestræ prauæ sunt? Nam si peccator resipiscens poenitentiam egerit, salutem consequetur; si iustus pietatis opera deseruerit, punietur. Sic igitur pro suis meritis Deus vnūquemq; remunerat. Hęc in Iudæos olim dicta sunt, sed in vestras calumnias quibus Deum vt iniustum arguitis, quod hominem puniat ob peccatum, quod neque admittit, neque secundum vos, cum liberum arbitrium non haberet, admittere potuit, æquę conueniunt. Neque enim vllum peccatum est, nisi voluntarium.

16. TESTIMONIUM.

QVANTÆ verò sint liberi arbitrij vires, apud Danielem laudatissimæ Susannæ declarat exemplum. Quæ ab impudicis tentata iudicibus, cum hinc peccati dulcis illecebra, inde non solum infamia, verum etiam certa mors ancipitem animum in diuersa raperet, primò quidem fluctuat secumque deliberat, deinde confirmata voluntate, mori mauult, quàm Deum offendere. Iure igitur meritoq; præclarissimæ feminæ virtus toto terrarum orbe celebrata cantatur. Qua laude profectò videretur indigna, si fati necessitate compulsa & inuita, mortem impudicitiae prætulisset. Nihil enim valde laudabile est, quod proficiscitur ab inuito.

17. TESTIMONIUM.

LONGVM est per omnes prophetarum libros currere, ex quibus ea quæ modò protulimus, sufficere deberent. Nam qui Moysen & prophetas non audiunt, nulli profectò alteri credent. Attamen noui instrumenti testimonia iam in medium producturi, tantum testium numerum id effecturum esse cōfidimus, vt tandem & ad suscipiendam de libero arbitrio veritatem & fidem, & ad istos veteratores & callidos, qui illud tibi celare contendunt, de furto veritatis ac proditiōe suspectos reddendos, animum tuum suo pondere moueant. Quorum auctoritas si in te minus valuerit, quod tamen nisi à Deo planè derelictus es, fieri posse non arbitror, certè iis qui ea lecturi sunt, perspicuum erit, Ecclesiam catholicam abs te non modò iniuria, verùm etiam falsò accusari, quòd contra Dei verbum homini voluntatis libertatem assignet. Quoties autem mihi hinc tuarum literarum venit in mentem, inde tot scripturæ loca considero, in quibus liberi arbitrij aperta sit mentio, vehementer sanè demiror tales à te literas esse scriptas. Nam si illa scripturæ loca legisti, quæ est ista impudentissimæ frontis audacia, quis animi tumor, oblatrare tam perspicuæ veritati? Si non legisti, quanta est hæc tua leuitas,

imò dementia, impostoribus ita temerè fidem habere, credentemque mendacio, salutis ac vitæ naufragium facere? Certè prudentis est diligenter attendere, quibus fidem habeas, quibus salutem animæ tuæ credas. Sed hæc hætenus.

Matth. 23.

Veniamus nunc ad noui Testamenti loca, quibus liberum voluntatis arbitriū euidenter asseritur. In primis igitur illud occurrit quod Christus in Euāgelio dicit: Hierusalē Hierusalē, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluiti. Quid pro nobis magis perspicuè dici potest? Aliud Deus, aliud Hierosolyma volebat. Erat igitur iis voluntas propria, & quidem ita propria, ut cum Dei voluntate pugnaret. Et erit quisquam, qui neget liberum volūtatē arbitrium, quod Dei verbum adeò luculenter ostendit?

18. TESTIMONIUM,

Marc. 8.

QVID? illud quale est quod apud alium Evangelistam legis? Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. & alibi filiis Zebedæi loquens: Quid vultis, inquit, ut faciam vobis?

Matth. 10.

Si isti voluntatem liberam non habebāt, frustra,

Ita, ne dicam nugatoriè, Christus interrogat: Quid vultis? Sed quoniam iuxta vestram opinionem atque sententiam, Dei opus erat illorum & velle & facere, ad hunc modum potius interrogandi erant: Quid vult Deus ut faciam vobis? Ex iis enim qui nihil velle possunt, querere quid velint, stultum est. Quapropter cum ipsis tuis famulis loqueris, alio genere sermonis utendum est. Neque enim ab iis unquam querendum est quid velint, sed iuxta vestrum dogma potius isto modo: Quid vult Deus ut faciam vobis? Quod si absurdum tibi videtur hoc orationis genus, à te peto ut opinio quoque, ex qua talis oratio tanquam ex fonte manat ac profluit, absurda videatur.

19. TESTIMONIUM.

APUD Lucam quoque Evangelistam Christus non semel, sed sæpius cum discipulis, tanquam cum iis, qui liberam voluntatem haberent, loquitur, ut cum dicit: Nolite time-
 re pusillus grex. Nolite portare sacculum, ne-
 que peram. & illud tam sæpe repetitum: No-
 lite solliciti esse. & quæ sequuntur. Certè si
 discipuli voluntatis arbitrium non habebant,
 aliter dicendum erat, hoc modo: Velit Deus
 ne timeatis, ne portetis hæc aut illa, ne trans-
 eatis

eatis de domo in domum; vos enim nullam habetis voluntatem. Sed ne Græculus quispiam nos suggillados putet, quod Græcè scriptum sit: *μὴ φοβοῦ τὸ μικρὸν ποίμνιον, μὴ βασάζετε βαλάντιον, μὴ πώγαν μηδὲ ὑποδήματα, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, καὶ τὰ ἑξῆς.*

LUC. 19.

Quid ad illud dices, quod cuidam cæco à Domino dictum est: Quid vis ut faciam tibi? Certè secundum vos dicendum erat: Quid vult Deus ut faciam tibi? Vides igitur opinionem vestram à Dei verbo plurimum dissidere, quam si Deus probet, non solum ipsius verbum, sed etiam loquendi ordinem atque rationem mutari necesse est. Et putabit quispiam Deum ita tam sæpe locuturum fuisse, si liberum voluntatis arbitrium homines non haberent? Quid autem sibi vult hæc nostra quotidiana ad Deum oratio: Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra? Si nulla est hominis in terra constituti voluntas, quæ cum Dei voluntate pugnat, illique contraria est, cur eum rogamus, ut quemadmodum eius voluntas sit in cælo, ita etiam fiat in terra?

20. TESTIMONIUM.

QVID? nonne in Ioannis Euangelio scri-
 ptum est, quosdam ex Christi discipulis, cum
 magistri sermonem, quo illis carnem suam
 in cibum, sanguinem in potum pollicebatur,
 durum iudicarent, ipsum reliquisse? O fati-
 vim incredibilem, quæ nolentes discipulos è
 gremio præceptoris abstraxit! Quid autem ad
 ceteros Christus? Nunquid & vos, ait, vultis
 abire? Certè quibus id dicitur, non est du-
 bium, quin ij quoque, quemadmodum alij
 fecerant, magistrum deserere poterant, libe-
 ro utique voluntatis arbitrio. Illud quoque
 quale est, quod Apostolo Petro, cum pedes
 Christus abluere vellet, ille nolebat? vt intel-
 ligas hominis voluntatem diuinæ plerumque
 esse contrariam. Infinita sunt in Euangelij
 huiuscemodi testimonia, hæc tamen pauca
 sufficient. Nunc ad alios quoque noui testa-
 menti libros festinat oratio.

21. TESTIMONIUM.

IN actis Apostolorum cum Ananias agrū
 vendidisset, partemque pretij quod totum
 Deo vouerat, sibi reseruasset, ab Apostolo Pe-
 tro audiuit: Nonne manens tibi manebat, &
 venundatum in tua erat potestate? Certè hic
 liberum voluntatis declaratur arbitrium.

C 5

Quid

Quid enim aliud est, in tua erat potestate, nisi quoddam ante votum illud Ecclesiæ vel dare, vel non dare poterat, post votum autem abique peccato sibi referuare non poterat? Quantum autem ea fraus, imò sacrilegium displiceret Deo, rei declarauit euentus. Is siquidem ob vnum illud crimen subita morte percussus, exemplo cæteris fuit, ne rem Deo consecratam, ad proprios imò profanos vsus impunè quisquam à se transferri posse consideret. Quod si ille sacrilegium istud fati necessitate compulsus, non sponte commisit, nimium crudelis est Deus. Arque vtinam ij omnes qui Ecclesiæ bona administrant, quod huic Ananiæ contigit, memoria tenerent. Illius erat pecunia prius quàm Deo vouit: post autem quàm Deo vouerat, partem sibi minus plena fides retinens, diuina statim ultione punita est. Quæ igitur cruces? quæ supplicia istos manent, qui quod olim Ecclesiæ aliorum deuotio consecrauit, id impiis ac sacrilegis manibus rapiunt, nefarioque scelere Deo dedicata compilant? Qui, siquid iis mentis reliquum esset, certè vel hoc detererentur exemplo. Vnde Athanasius: Scire debemus, inquit, & nequaquam ignorare quæcunque promittimus Deo, non ea deinde nostra esse, sed Dei. & si inde quid defraudamus, ea non nos sumere iam tanquam nostra, sed

*Lib. de cruce
Domini.*

sed ut Dei, sacrilegio compilare. Hæc à nobis obiter eò dicta sunt, quòd improba nostri sæculi impietas & audacia tam facilè bona Ecclesiæ rapiens, sacrilegium pro ludo habere videatur. Sed ad rem redeamus. Beatus Stephanus Iudeos obiurgans, ac dicens; Vos semper Spiritui sancto resististis, quemadmodum & patres vestri; nonne perspicuè ostendit eos habere proprium voluntatis arbitrium, diuinæ voluntati contrarium? Certè talis voluntas à Deo ut illi resistat, neque cogitur, neque impellitur. Quid Saulus cum diceret: Do-
AR. 9.
mine quid me vis facere? nonne declarat ubi intellexerit, quid Dominus iubeat, se aliquid posse? Nam qui nihil potest, frustra quærit quid eum facere velis.

22. TESTIMONIUM.

VENIAMVS ad epistolas Pauli, quas nobis soletis opponere, & ex quibus nostram de voluntatis libertate sententiam à vobis euerfam esse gloriamini. Sed tantum id abest à vero, ut nostram hanc sententiam atque doctrinam nemo clarius probet atque confirmet, quàm epistolæ Pauli, in quibus pro libero arbitrio tam multa ponuntur, ut nobis etiam si nihil esset præterea, quod causam nostram adiuuaret, huius vnus sufficere posset auctoritas. Multa prætereo ut ad illum locum veniam,
in

2. Corint. 7.

in quo de iis, qui filias suas virgines, vel Christi flammeo consecrare, vel grauē nuptiarū sarcinā suscipere volūt, differit. Si quis, ait, turpē se videri existimat super virgine sua, quod sit superadulta, & ita oportet fieri, quod vult faciat, non peccat, si nubat. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens voluntatis suæ, & hoc iudicauit in corde suo seruare virginem suam, benefacit, Igitur & qui iungit virginem suam matrimonio, benefacit, & qui non iungit, melius facit. Memorabilis planē sentētia, qua duos ministrorum vestrorū errores Paulus euertit; vnum quo liberum voluntatis arbitrium tollere; alterum, quo virginitati nuptias æquare cōtendunt. Primus apertē damnatur, cū Apostolus dicit virginis patrem habere voluntatis suæ potestatem, eumque virginem suam non necessitate, sed spontē seruare. Quid ad confirmandam nostram de voluntatis libertate sententiam clarius dici potest? Potestatem inquit habens voluntatis suæ. Sed dic mihi Apostole, ad quid valet ista voluntatis potestas? Num solū ad peccandū, quemadmodum isti noui Euangelistæ Calvinus ac Beza contendunt? Tu qui raptus in tertium cælum, Dei arcana didicisti, melius quàm isti, nescio qui, mysterium istud expones. melius quàm tu ipse mi frater, salua pace

tua

tuā dixerim, cui nōdum tanta mysteria reuelata sunt. Ad quid igitur valet ista potestas voluntatis? Ad bonum. Nam qui non iungit virginem suam matrimonio, bene facit, & quidem melius, quā ille, qui iungit. Ais igitur nos habere nostræ voluntatis potestatem ad bona opera, quod frater meus negat. O quantū ab Apostoli fide fides vestra dissentit! Dicis enim frater ecclesiam nostram contra Dei verbum asseuerare, nos opera bona facere posse, & tamen Apostolus ipse, per quem Deus loquebatur, vas electionis, vt nomen Dei toto terrarum orbe portaret, idem tot ab hinc sæculis dixit, & quidem ita perspicuè, verbisquæ ad eò claris, & apertis, vt ea in alium sensum, nisi planè violata, detorqueri nullo modo possint. Habet, inquit, potestatem voluntatis suæ. Si Apostolus Paulus eandem vobiscum haberet fidem, diceret: Non habens potestatem voluntatis suæ. Nunc autem cōtrā, quod vos negatis, ille confirmat. Quare mi frater à te peto, ne molestè feras, quòd tātī Apostoli auctoritati, Ecclesiæquæ catholicæ, quæ illius fidem sequitur, malo credere, quā aut tibi, aut Geneuensi factioni, quæ contra illius verbum atque sententiam docet. Quæso te vt epistolas Pauli ab Ecclesia non indiligenter lectas fuisse arbitreris: cuius ea est antiquitas, vt abs te tam iuvene, neque doceri, neque

cor-

corrigi debeat. Multo sanè prudentius, si ab ea veritatem disceres, eamque sequeris, quam Dei sapientia refertam esse non dubiū est. Quanta igitur est vestra temeritas, quanta animi leuitas, eam ita improvidè dammare, quasi contra Dei verbum doceat hominē suæ voluntatis ad bona opera præstanda potestatem habere, cū hanc doctrinam, quæ ipsissimum Dei verbū est, ab Apostolo Paulo sibi traditam acceperit? Sed de his satis.

2. Corint. 7.

Veniamus ad alterum vestrorum ministrorum, imò impostorū errorem, quem vna eademque sententia Paulus euertit. apertissimè enim dicit: Qui virginem suam matrimonio non copulat, melius facit. Qua igitur fronte negant isti virginitatem nuptiis antepone-
dam? Idem Apostolus cū antè dixisset, De virginibus præceptum Domini non habeo, iis tamen vt ita maneant, consulit, vestri verò ministri cōtrā virginibus, quæ pudicitia suam Domino consecrarunt, vt nubant persuadere conantur. Cū igitur aliud Apostolus, aliud isti suadeant, non est dubium, quin è diuerso spiritu tam contraria consilia proficiantur. Apostolum autem cū continentiam ac pudicitiam virginibus suaderet, Spiritum sanctū habuisse, non dubium est. Vestros ergo ministros qui contrarium suadēt, à malo spiritu impelli necesse est. Sed bene habet, quod cur
isti

illi tam impudenter Apostolo contradicant, non est obsecrum. Hoc namque prætenu incesti matrimonij sui, quod post continentiae professionem cum iis virginibus contraxerunt, quæ voto se æternæ pudicitiae dedicarant, adlumbare conantur infamiam, eorumque singulis conuenit ille versiculus:

Coniugium vocat, hoc prætenu nomine culpam. 4. Act. 18.

At tamèn peto mi frater, vt Apostoli verba diligenter expendas, idque agas, ne affectus, quo erga ministros abreptus es, plus apud te, quàm veritatis ac verbi Dei, quod ille nobis scriptum reliquit, amor valeat. Sed ad propoficum reuertentes, hæc miſſa faciamus; quæ tamen ea re obiter commemoranda cenſuimus, vt intelligeres, quod genus hominum te matri Ecclesiæ, quæ te Christo genuerat, renunciare perſuaſerit, vt illorum ſequeris errores,

23. TESTIMONIUM.

Ex eodem Apostoli puriſſimo fonte alia quoque ad liberi arbitrij confirmationem teſtimonia hauriamus, vt animi tui incredulitatem frontemque duriffimam eorum multitudo ſalutari pudore confundat. Idem igitur Apoſtolus in eadẽ epiſtola, Vnuſquiſque ait, 2. Cor. 9. propriam mercedem accipiet ſecundũ proprium laborem. Dei enim adiutores ſumus.

Non

Non est adiutor, qui nihil facit. Secundum hanc igitur Apostoli sententiam, nos aliquid possumus. nam qui nihil potest, neque auxilium ferre, neque adiutor dici potest. Et quoniam idem Apostolus alibi negat nos absque Dei auxilio aliquid posse, non est dubium, quin mutua ope & Deus gratia sua nos adiuuet, & vicissim adiuuetur à nobis. Ut enim cum is dicit nos sine Dei auxilio nihil posse, verum dicit: ita cum ait, nos esse adiutores Dei, æque verum dixisse credendus est. Cum igitur utrumque vno eodemque spiritu dixerit, ei utrobique fidem haberi necesse est.

24. TESTIMONIUM.

2. Corint. 9.

QV ID in secunda ad Corinthios epistola, nonne pro voluntatis libertate clarissime differit, dicens: Vnusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Laudat hic benignitatem & eleemosynam, quæ in pauperes non coactè sed sponte delata, Dei iudicio comprobatur.

25. TESTIMONIUM.

2. Corint. 9.

ALIBI quoque cum de Euangelij prædicatione ageret: Si volens, inquit, hoc ago, mercedem habeo; si autem inuitus, dispensatio mihi credita est. hic quoque libertatem voluntatis ostendit, cuius sponte Euangelium Christi prædicantis magna sunt præmia.

26. TESTIMONIUM.

AD Philemonem : Sine consilio, inquit, tuo nihil volui facere, ut ne velut ex necessitate bonum tuum esset. De Onesimo loquitur, quæ cum Apostolus in vinculis constitutus retinere vellet, ut illius ministerio, operaque uteretur, id tamen nisi consentiente Domino noluit, ut is dum fugitium servum Apostolo sponte cõcedit, benignitatis à Deo præmium reportaret.

27. TESTIMONIUM.

ILLUD quoque quod Hebræis de peccato voluntariè admissio scriptum est, quid de libero arbitrio sentiret Apostolus luculenter ostendit : Voluntariè, ait, peccantibus nobis, iam non relinquitur hostia pro peccatis. Ex quo intelligi potest, peccata non necessitate sed voluntate committi. Heb. 10.

28. TESTIMONIUM.

QUID Petrus, Apostolorum coryphæus, I. Pet. 5. pastorque ovium Christi, & Romanę fundator Ecclesiæ ? Nonne cæteris pastoribus ita loquitur ? Pascite qui in vobis est gregē Dei, providentes non coactè, sed spontaneè, neque turpis lucri gratia, sed voluntariè. Quid sibi volunt hæc verba, spontaneè, voluntariè, nõ coactè ? Nisi ut planum fiat, oves Christi habere liberum voluntatis arbitrium, nec bona opera fatali necessitate extorqueri, sed sponte præstari.

D

Luc. 22.

præstari. Nostra igitur Ecclesia Petri fidem, pro cuius conseruatione ante passionem suam Christus orauit, adhuc sequitur.

29. TESTIMONIUM.

Iac. 4.

BEATVS quoque Iacobus nobiscum facit, dicens: Quicumque voluerit esse amicus huius sæculi, inimicus Dei constituitur. Qui ita loquitur, satis euidenter ostendit, homines de quibus loquitur, libero voluntatis arbitrio sæculum istud & amare, & non amare posse.

30. TESTIMONIUM.

Apc. 2.

QV ID in Ioannis Apocalypsi? Nonne de quadam Iezabel, quæ se prophetam haberi volens, Dei seruos circumueniebat, Dominus loquitur, dicens: Dedi illi tempus vt pœnitentiam ageret, & non vult pœnitere à fornicatione sua? Ita si Domino credimus, intelligimus illi nullam aliam fuisse non pœnitendi causam, nisi quia nolebat. Dedi illi tempus, inquit, vt pœnitentiam ageret, & nō vult pœnitere. Cur autem Domine illi tempus ad agendam pœnitentiam tribuis, cum Calvinus dicat eam neque pœnitentiam agere, neque vllum bonum opus facere posse? Cum igitur tu, & Calvinus pugnātia loquamini, certè alterum ex vobis stultè loqui necesse est.

31. TESTI

31. TESTIMONIUM.

SED vt huic loco finem imponam, in extremo vnicam Pauli sententiam proferam, qua sic nobis voluntatis nostræ potestatem adscribit, vt affirmare non dubitet, non solum velle, sed etiam facere ex nobis, & non tantum ex Deo esse. Et consilium inquit vobis do, ^{1. Cor. 8.} hoc enim vobis est vtile, quia non solum facere, sed etiam velle cœpistis ab anno priore. Nunc verò & facto perficite, vt quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit & perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est. Ex his Apostoli verbis facile intelligi potest, aliquid à nobis quoque fieri, nosque habere potestatem & faciendi & volendi. Neque verò hæc dicentes, Pelagij sectamur insaniam, vt omnia voluntatis humanæ viribus tribuentes auxilium gratiæ Dei, sine qua vires nostræ illi gratum aliquid & acceptum præstare non possunt, videamur excludere. Sed quoniam Apostolus ait Corinthios non solum facere, sed etiam velle cœpisse ab anno priore, fidenter tantam auctoritatem sequar, ac dicam nos & facere & velle posse. Neque verò ignoro nos hanc potestatem à nobis non habere. quid enim habemus quod à Deo non accepimus? Illud tantum dico, me hac à Deo accepta potestate vti.

Matth. 23.

posse si velim. Dicere siquidem me à Deo potestatem accepisse, & nihilominus efficere nihil posse, quid aliud est quàm secum pugnare, imò nihil dicere? Nam cum me ab ipso Deo bene agendi potestatem accepisse confitear, & nihilominus dicam me nihil adhuc neque facere neque velle posse, nonne tantundem est, ac si dicerem me nullam adhuc ab eo potestatem accepisse, aut certè hæc nihil energiæ habere? Longè igitur prudentius mater ecclesia tradit illud in primis, nos à Deo vires accepisse, quibus ab eo sumptis bona opera facere, iisque rectè uti possimus. Quod si non fecerimus, sed ut nequā ille de Euangelio seruus, qui talentum abscondit in terra, nobis tradita diuinitus potestate, gratiæque Dei munere rectè non utamur, nos iure meritoque puniri. Quod inferius in argumentis vestris refellendis planū faciemus pluribus verbis. Interea à te peto, frater, ut quàm improuidè stulteque loquaris, aduer-tas. Cum enim vires ad bene agendum, Dei beneficio nobis datas esse fatearis; ad extremum inferis, nos nihil posse. Ex quo sequitur nihil virium nobis concessum esse diuinitus. Nos verò apertè fatemur hominem antequàm vires ad bene agendū de Dei munere sumplerit, nihil posse; iis verò diuinitus sumptis, nihil nobis impossibile esse, iuxta scripturæ sa-

et auctoritatē atque sententiā dicimus. Et ne nobis domi natū hoc doctrinæ genus esse contenderes, 31. scripturæ loca, quæ nobiscū faciunt, ecclesiæque nostræ de libero arbitrio fidem apertè confirmant, antè produxi. Quæ cum ita sint, i nunc amabo te, & istis impostoribus, qui nostram de libero arbitrio fidem cum Dei verbo pugnare contendunt, iterum crede. Non est fides nostra Dei verbo cōtraria, ne iis quidem scripturæ locis quæ in tuis literis posita sunt: sed cum eo sensu & peruersa interpretatione, quam iis locis, tanquam caudam turpissimam de tuo adiungis, merito pugnat, neque conciliari potest. Antequā autem tibi respondeo, tres rationes firmissimas, & non solum in scripturæ sacræ auctoritate, sed etiam æquitate fundatas, iis testimoniis quæ suprā exposuimus, tanquam auctario adiicere constitui; ut ex his & nostræ fidei sanctitatem, & erroris vestri qui illi repugnat, estque contraria, ridiculam absurditatem omnes intelligant. Deinde quatuor ecclesiæ magistrorum atque Doctorum, quorum auctoritatem in ea fidei confessione quā in concilio Possiacensi Regi obtulistis, à vobis recipi, & approbari testati estis, cum diceretis omnem errorem ab iis damnatum, à vobis quoque eadem ratione damnari, testimonia proferemus; ut cum hinc Dei verbū,

PRIM. 19.

inde rationem totamque antiquitatem nobiscum facere, in nostrisque castris militare videritis, tanto fulgore perstricti, ad matris vestre, quam stultissime reliquistis, gremium reuertamini. Nam, ut ait Sapiens, qui fugit matrem, ignominiosus erit & infelix.

PRIMA RATIO.

Si bene agendi potestatem non habemus, omnia Dei verba quibus bene agere moneamur, aut etiam iubemur, vana, ociosa, inutilia, superflua sunt; & qui ea protulit, parum sapiens. Fingant aduersarij quicquid voluerint, & arte, lenocinioque verborum, adulterium veritatis fucare, atque adumbrare contendunt, nunquam sani capitis homini persuadebunt, quin aut asino ut instar auium vollet, aut homini qui pedes non habet ut currat, aut ei cui lingua præcisa est, ut loquatur, præcipere, superuacuum sit. Quamobrem? Quia iis ea præcipiuntur, quæ præstari nullo modo possunt. Ita quicquid isti garriant, si nihil agere possum, si non habeo liberum voluntatis arbitrium, frustra mihi Deus præcipit, ut aut aliquod bonum opus faciam, aut eius legem obseruem, cum hæc ab eo qui nihil boni agere potest, obseruari nullo modo possit.

SECUN-

SECUNDA RATIO.

DEINDE si homo non habet liberum voluntatis arbitrium, omnia illius opera Deo prorsus adscribi necesse est. Nam si me frigētem ignis calefecit, non igni sed Deo gratias ago. Sumpto quoque à me pane, fameque depulsa, non ipsi pani, sed Deo, qui pro me panem creauit, gratias ago. Si domus mea fortè incendio conflagrauit, calamitatem hanc meam non igni, sed Dei iudicio peccata mea punientis adscribo. Idem de iumentis, quorum opera quotidie utimur, habeo dicere. Quam ob rem? Quia cuncta ista quæ diximus, libero carent voluntatis arbitrio. De homine autem, si is libero caret arbitrio, nonne eodem modo iudicandū est? Nonne omnia illius facta & instituta Deo adscribenda sunt? Nonne siquid ab illo beneficij accipis, stultissimum est illi gratias agere? Quis eum qui asino suo gratias agat, non stultissimum iudicet? Prorsus ad eundem modum, siquid mali ille attulit, ei succensere iniquum videtur. Deo enim adscribenda sunt omnia. Hæc ex illo vestro antecedente, quo liberum hominis arbitrium tollitis, sequi necesse est. Quod cum Philippus Melanchthon, dialecticæ non imperitus, qui in castris vestris aliquando militauerat, intelligeret, audacter sanè concludit, & perspicuè ostendit, quid ex hac opinio-

In Locis cōmunibus
Anno Domini 1521.
excusis, & in
Commercatis
in 5. c. ad Rō.

ne sequatur, nimirum illud adulterium Dauidis, & Iudæ proditionem, nihilo minus esse opera Dei, quàm Pauli conuersionē. Videbat enim si vnum daret, alterum quoque oportere concedi, si liberum arbitrium tolleretur, omnia humana opera, non hominum esse, sed Dei. Sed ista sententia adeò absurda est atque blasphemata, vt ipsius quoq; Manichæi vincat insaniam. Is enim cum liberum negasset voluntatis arbitrium, illudque intelligeret esse consequens, vt omnia nostra opera Deo attribuerentur, vt illud vitaret incommodum, duo principia excogitauit, vnum omnis boni, alterum omnis mali auctorem. Turpe enim esse iudicabat, bono Deo mala hominū opera adscribere. Sed Melanchthō aliquanto prudentius: qui cum tēporis successu suum intellexisset errorem, impiā hanc absurdamq; sententiam in secunda Locorū communium, & Commentariorum suorum in Epistolam ad Rom. editione è suis libris funditus sustulit, Lutherique opinione reiecta liberum arbitrium in homine esse confessus est, quod Dei gratia fretum & adiutum bona opera facere posset. Atque is ad eū modum verum esse mōstrauit tritum illud adagium, *δούρειν ὑποτίδεις σοφώτερας*. Illius viri vitam sequereris exemplum, & cuius errorem probas, eius imitarere prudentiam, qua tam
absur-

absurdam impiamque sententiam correxit
acrescuit. Id si facere nolueris, te omnia pec-
cata tua Deo tāquam auctori adscribere ne-
cesse est. Quo quid absurdius, quid magis im-
pium cogitari potest? fingant sanè callidi ho-
mines quicquid videbitur, vt fallente men-
dacio, & fucatæ orationis adulterio huius er-
roris celetur impietas. Certè si te à Deo tuo
sine libero voluntatis arbitrio conditum exi-
stimas, illum tuum Deum adeò malum hu-
manisque rebus infestum haberi necesse est,
ac si omnia adulteria, omnes cædes, omnia sa-
cilegia, rapinas omnes ac seditiones, denique
omnia scelera, quæ vestræ factionis homines
vnquam admiserunt, ille perpetrasset.

TERTIA RATIO.

TERTIÒ si hoc impium dogma suscipi-
tur, omnium flagitiorum ac criminum gene-
ralem quādam excusationem admittere ne-
cesse est. Quæ enim meretrix, quæ adultera,
quæ saga, quæ venefica, flagitiis sceleribusq;
suis patrocinium deesse arbitrabitur? quis
latro, quis pyrata, prædo, sicarius se à facinori-
bus suis satis purgatum non esse existimabit,
si planum fecerit se fatali necessitate compul-
sum, non proposito ac voluntate peccasse?
Chrysippus Stoicæ antesignanus insanix,
cū liberum hominis negaret arbitrium,
omniaque humana opera fato adscriberet,

illud esse cōsequens intellexit, vt scelera nullo animaduersionis genere, nulla pœna vindicarentur. Itaque iudices qui prædones ac sicarios suppliciis coërcebāt, reprehendebat: illosque, quod fato non voluntate peccassent, misericordia potius prosequendos, quàm puniendos esse dicebat. Quod eò retuli, vt ex his consequentiæ nostræ veritas ac bonitas perspici possit. Nam si opinioni vestræ locus est, sequitur, vt improbis nulla cuiuscunque criminis iusta defensio vnquam deesse videatur. Quid magistratus? Quid iudices? An cū in improbos grauius aliquid seueriusque constituunt, id sine humana iniuria facere possunt? Imò verò ne improbus quidem dicendus est quisquam. Nam si nullus sponte atq; ex proposito peccat, nullus improbus iure dici potest. Nullus autem sponte peccat, si ad peccandum fatali quadam necessitate impellitur, aliudque facere non potest. Sine iniuria igitur, neque in delinquentem seruum animaduertere dominus, neque peccantem filium castigare pater, neque Rex legem vllā ferre poterit. Deniq; abrogandæ sunt omnes leges, exhibilandi Reges, magistratus ac iudices exterminandi, nemo sit dominus, nemo seruus, nulla Reipub. facies, sed hominibus pecudum more viuendum est. Et sanè haud scio an hoc vestræ factionis hominibus propositum

positum sit, an huc eorum studia tendant, consiliaque omnia ferantur, dum ita facile seditiones ac tumultus concitant, cælumque terræ miscentes, in Reges suos arma corripiunt, quorum leges & edicta calcantes, ea sola videntur amplecti, quibus potestas iis viuendi ut velint, conceditur. Complures quidem cum vestra studia conatusque considerant, & illa vestra arma respiciunt, arbitrantur hoc vobis propositum esse, ut id quod ex opinione vestra qua liberum negatis arbitrium, modò sequi ostendimus, in rem conferre possitis. Suspiciosum fortassis ac credulum hominum genus. Sed quamuis orationis fisco studeatis celare mendacium, nemi tamen dialecticis imbuto vnquam persuadebitis, ex illo vestro paradoxo istas absurditates non esse consequentes. Quod paradoxum ille solus verum esse credat, qui hominem non animal rationis particeps, sed pecudem esse credit. Neque defuerunt qui cum intelligerent, ex illa vestra opinione sequi tam absurda, cum agnitum errorem suum damnare deberent, non modò non damnarunt, sed nouo potius, & quidem absurdissimo errore cumularunt. Quamuis, inquit, homo nihil aliud possit nisi peccare, liberum tamē ad peccandum habet voluntatis arbitrium, & sponte peccat. Nihil errore fecundius vbi
semel

semel à veritate discessum est. Tu verò qui omnes humanas cogitationes à Deo, tanquā ex fonte deriuas, qui vt dicere consueuistis, in homine operatur, & efficit non solum vel- le, sed etiam facere, huic opinioni non assen- tiris, vt equidem existimo. Itaque eam non vehementer oppugnabo, sed obiter tantum eius absurditatem ostendam. Illud igitur in primis habeo dicere, istos secum pugnare, se- que suo gladio iugulare, dum ex negatione definitionis affirmationem definiti colligunt. Quasi ita argumentarentur & dicerent: Ille non est animal rationis particeps, sed tamen homo est. Non habet tres angulos, est tamen triangulum. Ad eundem modum isti negat nos liberum habere arbitrium nisi ad peccatum. Liberum autem arbitrium definitur potestas ad duo opposita, necessitas autē potestas ad vnum solum. De libertate hominis in via constituti loquor. Nam dæmones & damnati tamen si nihil aliud possunt nisi pec- care, tamē amplius commereri non possunt, neque peccatorum, nisi eorum quę in via ad- miserunt, poenas luunt. Ita & beati cum iam peccare non possunt, ne mereri quidem am- plius possunt, quia meritum & demeritum non nisi in viatoribus, qui ad duas res sibi op- positas habent potestatem, reperiuntur. Quę cum ita sint, isti qui hominē in mortali etia-
num

ut corpus constitutum nihil aliud posse dicunt nisi peccare, & tamen ob peccata sua iure meritoque puniri, peioris illum cōditionis faciunt quàm eos qui iam cruciantur in tartaro, qui quanquam assidue peccant, ob illa tamē sola peccata, quæ in via, id est in mortali corpore, constituti admiscere, dant pœnas.

His ita positis, ad propositum reuertamur. Ignis agit nō liberè, sed necessariò, quoniam ad duo opposita simul non potest, sed ad vnā solam rem valet. Is autem libertatem habere dicitur, qui potest aut agere, aut non agere, amare, vel non, velle aut nolle. Qui ergo dicit aliquid ita se habere vt ex duobus oppositis in vnum solum valeat, essentialē liberi arbitrij definitionē ei negat conuenire. Deinde cū ait illud nihilominus habere liberū voluntatis arbitrium, definiti affirmationem ex definitionis negatione concludit & colligit, perinde ac si diceret, Habet in duas res potestatem, non potest tamen nisi in vnā rem. Cū igitur isti aiunt hominem habere liberum voluntatis arbitrium, idem est ac si dicerent, Homo habet in duas res oppositas sibi quæque contrarias potestatem. Deinde cū negant illum posse nisi in vnā rem, idē est ac si hominem negarent habere liberum arbitrium, aut si ita dicerēt, Homo est, sed animā non habet. Itaque simul aiunt & negant.

Vt enim homo ex duabus rebus, id est ex anima constat & corpore, ita liberum voluntatis arbitrium duplici potestate, agendi videlicet, & non agendi, præditum esse necesse est. Hæc spinosiora fortasse alicui videbuntur, prætermittenda tamen non erant, ut fraudes ac technæ quibus callidi homines simplicibus illudunt, eoque mendacio fallente decipiunt, cum absurdam impiamque sententiam absurdiorē quadam impietate protegere & celare contendunt, perspicuē ab omnibus intelligi possint. His igitur fraudibus ac dolis mundus fallitur atque decipitur. Miseret me illorum quos isti veteratores & callidi huiusmodi dolis ac sophismatibus capiunt, in suamque factionem trahunt. Suis inquam sophismatis ac dolis. Quod enim unquam argumentum magis Sophisticum atque captiosum excogitari potuit, quam hoc, in quo rei definitæ affirmatio, ex definitionis negatione colligitur? Si essent qui istos impostores audire vellent, totum orbem terrarum suis sophismatis isti fallerent atque deciperent, maxime si iis ita argumentari liceret. Certè nullum est paradoxum usque adeo ab omnium fide, atque opinione dissentiens, quod isti iam probare non possint, cum auditores ita simplices, imò stupidos habeant, ut tam absurda dicentibus credant. Hæc igitur argutia, quam

ne

ne absurdè loqui viderentur, isti excogitaue-
runt, vestrum non defendit errorem, sed po-
tius auget, illustrioremque reddit, quemad-
modum ex iis quæ attulimus, perspicuū est.
Nunquam error absurdus alterius erroris ad-
iectione deletur, nec vulnus alterius vulneris
infectione curatur.

QUARTA RATIO.

VENIAMVS ad quartam rationem, vt
erroris vestri non solum absurditas, verum e-
tiam impietas atque blasphemia possit intel-
ligi. Deum enim quantum in vobis est insa-
matis; eiusque nomini & maiestati contume-
liam infertis, cum illum in homine peccare,
hominem autem pro peccato poena suppli-
cioque affici dicitis. Ille secundum vos pec-
cata committit, nos verò dicimur peccatores.
Ille comedit vnam acerbam, & dentes nostri
obstupescunt. Hæc omnia ex opinionis erro-
risque vestri putido fonte ducuntur, suntque
consequentia. Nam si voluntatē meam ipse
non moueo, si neque velle quicquam, neque
facere possum, peccatum autem absque vo-
luntate ne cogitari quidem potest, profectò
qui id agit vt velim, agit etiam vt peccem.
Deus autem iuxta vestram sententiam, isque
solus totam nostram mouet atque gubernat
voluntatē. Is ergo solus peccat in nobis. Quo-
iure igitur, imò qua iniuria in aliis punit &
vindicat

vindicat scelera quæ ipse commisit? Cur peccatum cuius ipse auctor est, in homine potius quam in asino aut pecude punit, cum homo in mala voluntate, quæ sola peccatum est, gubernanda, non amplius quàm asinus fecerit? Quî fieri potest vt illud tanquam bonum ac *φιλάνθρωπον* amemus, cum ille vsque adeo crudeliter in homines sæuiat, vt propter peccata quæ ipse committit, eos exquisitissimis suppliciis torqueat? Cur grauem peccatorum suorum sarcinam nõ potius brutis animantibus, quàm hominibus imponit, cum hi secundum vos libero voluntatis arbitrio carentes, non amplius quàm illa velle aut nolle possint? Ad hæc quî Deus Opt. Max. atque iustissimus dici potest? Hoc vestro Deo certè nihil peius, nihil tetrius, nihil immanius cogitari potest. Ipse namque peccati, quod nobis luendū est, à vobis auctor dicitur. Et erit quisquam vestrum qui illum tanquam bonum, aut iustum deinceps prædicabit? Quis nesciat proprium esse iustitiæ, suum unicuique reddere, nec alium ob alterius peccatum poenæ supplicioq; subiicere? Vnde apud prophetam Deus noster ita loquitur: Filius non portabit iniquitatem patris, nec pater filij. Propheta igitur Ezechiel Deum adeo iustum agnoscit, vt nisi ob proprium peccatum puniar neminem. Si Caluini vestri Deus iustus est, cur ergo se ipse

Ezech. 18.

ipſe nō punit, cū peccatorū ipſe ſit author
& cauſa? vt quemadmodū iura præſcribunt,
pœnæ teneant ſuos authores. Cur in miſeros
homines ſæuit qui non habent liberum vo-
luntatis arbitrium? Quale eſt iſtud, vt domi-
nus aliquis peccet, & ob peccatum ſuum ſer-
uulos puniat? Quale, vt pater crimen admit-
tat, deinde vt crimen admiſſum in filios vin-
dicet? Patrē quēdam ferunt filios conſpuiſſe,
eorumq; ora ſuo ſtercore contaminaiſſe, quos
cū ita deturpatos animaduerneret, in ignē
coniectos viuos cōcremauit. Talē iſti Deum
faciunt. Veritatem igitur adulterent vt vide-
bitur, nemini tamen qui bonitatis ac iuſtitiaē
notionē habeat, perſuadebitur, vllam æqui-
tatis aut iuſtitiaē partem illo veſtro Deo eſſe
poſſe. Quo quid crudelius, quid immanius
cogitari poteſt? Neque verò nobis obſcurum
eſt, quantum veſtri concionatores imò im-
poſtores elaborent, vt noui ſui Dei nomen hoc
immanitatis ac ſcquitiaē crimine liberent, ho-
minib;que perſuadeant, cum quamuis cru-
deliſſimum, bonitatis atque clemētiaē laudi-
bus iure celebrari. Sed hoc fungis ſtipitib;que
perſuadeant; cordati certē viri, ſanoque
iudicio præditi, tam abſurdis ac paradoxis o-
pinionibus fidem adhiberē non poſſunt.
Ego verò, vt de me liberē loquar quod ſen-
tio, Deum meum longē alium mihi eſſe per-

E

ſuaſi

fuasi, nec in animum tam absurdas & impias de Deo opiniones possum inducere : quod si faceré, certè fieri non potest, quin illud etiam quod ex huiuscemodi opinionibus sequitur, vnà crederem, illum nimirum ad eò crudelè, sæuū, *μισάνθρωπον* esse, vt nihil eo sæuius, nihil immanius, nihil iniquius cogitari possit. Quis vnquam hominem illum, qui omnia cædibus, adulteriis, rapinis, sacrilegiis polluit, & nihilominus seruulos suos aut filios, ob ea peccata quæ ipse cõmisit, sæuerissimè punit, credet esse iustissimum? quis eum esse virum bonum? quis denique hominem, ac non prodigium atque portentum existimabit? Nisi fortè is qui nihil videat, nihil intelligat, ipso denique corde, sensuque communi priuatus sit. Quid de iis dicam, qui cùm Deum non modò omnium flagitiorum ac scelerum auctorem esse confingant, & haberi velint, verum etiam illa peccata quæ ipse in hominibus efficit, sæuerissimè vindicet ac puniat, nihilominus asseuerant eum esse iustissimum atque optimum? O mentes Cimmeriis, vt aiūt, tenebris attriores! O monstra atque portenta in solas terras deportanda, & ex omni humana societate pellenda! Quid enim aliud agunt isti, imò quid per illos agit Satanas, nisi vt Deus à nullo colatur? à nullo ametur? denique vt Christiana religio funditus deleatur? Quis enim

enim adeò iniquum Deum coleret? quis tam crudelē ac fœuum amaret? Quid igitur aliud sibi volunt huiuscemodi opiniones? quid illa absurdissima paradoxa? quorsum inquam hæc blasphemix pertinent, nisi vt & fidem ipsam ac Religionem euertant, & Rempub. quoq; omnemque magistratum funditus subruāt? Mirari iam desino quòd vestri cōcionatores discipulos auditoresque suos in officio continere non possunt, quo minus illi ἀθεοι facti in Epicuri castra transfugiant. Cùm enim hi tam absurdam atque impiam de Deo opinionē ab illis tanquam mortiferum aliquod venenum hauserint, ac penitus imbibierint, vt illum & peccatorum & scelerum auctore esse, & nihilominus miseros homines qui culpa vacant, propterea quòd aliud facere non possunt, ob illa peccata quæ in iis Deus ipse commisit, adeò seuerè puniri existiment, eò facile delabuntur, vt quem adeò malum atq; immanem esse sentiunt, eum ne Deum quidem esse credant. Hi sunt igitur fructus sanè præclari, qui ex paradoxis absurdissimisq; opinionibus vestris colliguntur.

Gradus ad Atheismum.

Nos verò Catholici Christianæ fidei alumni, Deum nostrū ita & amamus & optimū credimus, vt de illo nihil tale in animum inducere possimus. Quare etiā si nullę scripturę loca produceres, vt hominē carere libero vo-

Iac. 1.

luntatis arbitrio probares, tibi fidem habere nullo modo possem, propterea quòd tā multa in Deum ipsum blasphemiarum ex illa opinione nascuntur. Itaque malo iuxta manifestam scripturæ sacræ sententiam Deum iustum ac bonum credere, quàm vobis assentiendo, cum ipsius scripturæ verba torqueris, de illo tam improbè nefarièque opinari, ut iniquum & crudelè Deum existimem. Iacobum Apostolum audire malo, ei que fidem habere, qui ait: Fratres mei nemo dicat cum tētur, quòd à Deo tentatur. Deus enim intentator malorum est. Et ne Latini sermonis ambiguitas obscuritatē adferre videatur, cum Gracè sit ἀπειρασός & paullo post sequitur, Ipse enim neminem tēcat. Deus intentator, ἀπειρασός malorum est, & quisquam eum impia voce malorum dicet auctorem? Malo inquam huic Apostolo Dei credere, quàm istis novis, non apostolis, sed apostatis, imò Stoicis, qui de homine tam absurda, de Deo tam sæva immaniaque finxerunt. Quæ cum ita sint, ego, ut antè dicebam, etiam si isti mille scripturarum loca proferret, ut mihi huiusmodi paradoxæ, novæque opiniones veras esse persuaderent, iis fidem nunquam habere possem; cum mihi certum sit omnes scripturæ sacræ auctoritates quæ ad persuadendum aliquid tale proferuntur in medium, prava ipsius scripturæ intelli-

intelligētia niti. Nam vt beatus Augustinus *Aug. epist. 7.*
 ad Marcellinū ait, Si manifestissimæ certæq;
 rationi velut sanctarum scripturarū obiicitur
 auctoritas, non intelligit qui hoc facit, & non
 scripturarū illarum sensum, ad quē penetrare
 non potuit, sed suum potius obiicit veritati,
 nec quod in eis, sed quod in seipso velut pro
 eis inuenit, opponit. Cū igitur mihi cōtra
 certam hanc manifestamque rationem, &
 contra eidentissimā liberi arbitrij experien
 tiam scripturę auctoritatem opponis, non est
 dubium quin hereticorū (de quibus præclare
 Tertullianus: omnes scripturas, inquit, sine
 sensu loquuntur) morem secutus, Dei verbū
 longē aliter quā spiritus veritatis accipiēdū
 velis. quod vt ad sensum quem domo adfers,
 accommodare possis, scripturam trahis repu
 gnantem, quemadmodum inferius planum
 faciemus. Sed illud in primis faciendū puto,
 vt hac in re quid quatuor illi doctores sensē
 rint, quorum fidem vos ita sequi publicē te
 stati estis, vt ea quę illi probarent & crederēt,
 vos quoq; probare & credere, & quę tanquā
 hæretica & falsa damnarent, vos consentien
 tibus animis damnaretis, exponam. Quos
 omnes eadem fide, quam nunc quoq; Roma
 na conseruat ecclesia, imbutos fuisse, eamq;
 solam posteris tradidisse, monstrabimus.

QVATVOR DOCTORVM,
QVOS IN FIDEI SVÆ CONFES-
sione Regi Francorum Anno 1561. oblata,
Caluinista receperunt testimonia.

SED ne quisquam existimet me ali-
quid hoc loco fingere, ipsorum
verba ex sua cōfessione depromam,
cuius inscriptio est: Confessio fidei cōmuni
consensu consilioque Francorum, qui iuxta
puritatē Euangelij Domini nostri Iesu Chri-
sti vivere cupiunt. Huius præclarę confessio-
nis articulo sexto de conciliis & doctoribus
ita loquuntur: Quod veterum consiliorum
probavit ac decrevit auctoritas, libenter am-
plectimur, omnesque sectas & hæreses quæ
à sanctis doctoribus Hilario, Athanasio, Am-
brosio, & Cyrillo reiectæ sunt, nos quoque con-
sentientibus animis detestamur atque da-
mnamus. Hęc illi tū publicè professi sunt. Tu
verò, frater, qui idem quod istius confessionis
auctores credis, illisque consentis, illorū sum-
morum hominum atque doctorum testimo-
nia, ut equidē confido, suscipies, neque rei-
ciendum putabis quod tanta & à vestris ap-
probata sanxit auctoritas. Cū igitur ea tua
sit fides, contra hanc te facturum esse non
arbitror, ut quod verbo fateris, id factō nega-
re videaris.

IN primis igitur Beati Ambrosij testimonium proferemus, de quo Augustinus ita scriptum reliquit; Hic est Mediolanensis episcopus Ambrosius, quem Pelagius tanta prædicatione laudauit, ut diceret in libris eius præcipuè fidem relucere Romanam, qui scriptores inter Latinos flos speciosus enituit, ita ut eius fidè, & purissimum in scripturis sensum reprehendere, ne inimicus quidem auderet. Hec de Ambrosio Augustinus, quem à vobis in vestræ fidei confessione recipi gaudeo, modo id non fictè, sed ex animo fiat. Cui si credere volueris, non dubito quin in nostra castra transibis, imò redibis, nostramque de libero arbitrio, & bonis operibus sententiam, imò Romanæ Ecclesiæ fidem, quæ, ut ait Pelagius, huius ecclesiæ inimicus, in illius summi viri scriptis præcipuè relucet, denuo complecteris. Nam cuiusvis est hominis errare, nullius nisi insipientis perseverare in errore. Sed ut ad propositum reuertamur, hanc nostram fidem Ambrosius suo testimonio mirè confirmat, cum in epistolam ad Timoth. ita scriptum reliquit: Si Deus, qui est omnipotens & dicitur, vult omnes homines saluos fieri, cur non impletur eius voluntas? Sed in omni locutione sensus est, cōditio latet. Vnde dicit Petrus Apostolus: Omnis scriptura indiget interpretatione. Vult enim Deus om-

Lib. 1. De
gratia Christi
contra Pela-
gum & Ce-
lestin. ca. 48.
To. 7.

In 1. ad Tim.
cap. 2.

nes saluos fieri, sed si accedant ad eum. Non enim sic vult vt nolentes saluentur, sed vult impios saluari, si & ipsi velint. Et alibi: Non est quòd cuiquam nostram adscribamus culpam, nisi nostræ voluntati. Nemo tenetur ad culpam nisi volūtate propria deflexerit. Non habent crimen, quæ reluctantis inferūtur, voluntaria tantum commissa sequitur delictorum inuidia, voluntarium sibi militem Christus legit, voluntarium sibi seruum Diabolus auctionatur. Neminem iugo seruitutis astrictum tenet, nisi se prius peccatorū ære ei vendiderit. Quid carnem quasi infirmam accusamus? Membra nostra arma sunt iniquitatis, & arma iustitiæ. Item in libro De vocatione gentium, Primitus, inquit, de voluntatis humanæ motibus & gradibus disputandū est. Inter quam & gratiam Dei quorundam non sana discretio est, existimantiū quòd prædicatione gratiæ liberum negetur arbitrium, nec aduertentium eadem regula obiici illis posse quòd gratiam negent, cum eam humanæ voluntatis non ducem, sed comitem esse volunt. Si enim voluntas tollitur, vbi ipsa est verarum origo virtutum? Si tollitur gratia, vbi est bonorum causa meritorum? Ambrosij ergo sententia est, ad bona opera faciendum non modò gratia Dei, sed etiam humana volūtate opus esse. Quid?

Nonne

Nōne idem in hoc ipso libro perspicuè docet, ob originale peccatum in homine liberum arbitrium non periisse? Non fidat homo viribus, inquit, suis, quæ etiam cū essent integræ, non steterunt, sed per illum quærat victoriam, qui solus non est victus, & omnibus vicit. Et si quærit, non dubitet quærendi affectum ab illo se accepisse quem quærit. Nec quia spiritu Dei agitur, ideò se putet liberum non habere arbitrium, quod nec tunc quidem perdidit, quando Diabolo voluntate se dedit, à quo iudicium voluntatis deprauatum est, non ablatum. Et in secundo libro, Virtus, inquit, volentium nulla est, nec potest asseri vel fidem, vel spem, vel charitatem eis inesse, quorum ab his bonis consensus alienus est. Quid potest evidentius, quid apertius dici, ut virtutis ac vitij origo monstretur? Quæ cū sit humana voluntas, nunquam iuxta Ambrosij sententiam hac repugnante, virtus in homine locum haberet. Sic igitur noster Ambrosius liberum affirmat arbitrium, ut gratiæ Dei non deroget; sic gratiam prædicat, ut liberum non tollat voluntatis arbitrium. Cuius summi viri si sequereris exemplum, non alterum tolleres, ut alterum confirmares, imò euerteres. Ut enim liberum arbitrium

trium sine gratia nihil potest, ita gratia sine libero arbitrio nihil præstat.

ATHANASII TESTIMO-
NIVM.

*Athanasij
laus.*

VENIAMVS ad illud Græciæ Lumen
Beatum Athanasium, cuiusque sententiam
nostro iungamus Ambrosio, ut quod hicin
Occidente sensit & docuit, ille è Oriente eo-
dem sensu, quia eodem spiritu tradidisse vi-
deatur, ut quorum vna fuit fides, eorum in-
telligatur eadem dogmatum fuisse consen-
sio. Quis nesciat Athanasij fidem, fortitu-
dinem, constantiam toto terrarum orbe fuis-
se celeberrimam? Qui cum esset Catholicæ
Religionis ac fidei propugnator acerrimus,
in eumque ob veritatis studium, non solum
hæretici, sed etiam Imperatores & exerci-
tus coniurassent, Orientem atque Occiden-
tem fidei constantiaque suæ laudibus illu-
stravit. Non est mihi propositum summi
clarissimi que viri prædicare virtutes, quas
tot sæculis miratus est orbis, semperque mi-
rabitur. Hic igitur talis ac tantus contra i-
dolorum vanitatem orationem scripsit egre-
giam, in qua de libero voluntatis arbitrio
dissertit, cum de natura animæ post origi-
nale peccatum, ita ait: Nam cum mobilis
agi-

agilisque naturæ sit, etsi se à motu auerte-
rit, non quiescit tamen. Mouetur igitur, sed
iam non secundum veritatem, neque Deum
spectat, sed res nihili, easque veras ac solidas
arbitrata essentias, vires suas occupat, iisque
ad eas quas commenta est voluptates abu-
titur, ideo quod libera sit & sui arbitrij. Que
cum liberum sui ius arbitriumque intuetur,
& sentit se corporeis membris in vtramque
partem vti posse, tum ad ea quæ sunt, tum
ad ea quæ non sunt, &c.

De libero voluntatis arbitrio quid clarius
dici potest? Idem in eadem oratione aliquan-
to inferius. Peccata non à Deo, sed ab ho-
minibus fieri luculenter ostendens: Nullum
inquit malum nec à Deo, nec in Deo, nec
ab initio exstitisse, neque vllam esse eius sub-
stantiam; sed homines per priuationem ima-
ginandi, cogitandique boni sibi illud quod
malum est inceperunt comminisci. Quid
in symbolo, quod in quinto vestræ confessio-
nis articulo tanquam legitimum, Dei que
verbo conueniens approbatis? Nonne in ipso
statim eius exordio libertatem voluntatis o-
stendit, dicens: Quicumque vult saluus esse,
ante omnia opus est vt teneat Catholicam
fidem? Qui ita loquitur, is profectò non du-
bitat quin homines salutem aut velle aut
nolle possint pro libero voluntatis arbitrio.
Quid

Quid adferent aduersarij, cur hoc Athanasij testimonium reiiciendum putent? Nonne hæc eorum in sua confessione verba sunt? Tria symbola, scilicet Apostolorum, Nicenum, & Athanasij, quoniam cum Dei verbo rectè conueniunt, recipimus & probamus. Fidentur ergo, cum Athanasius diceret, Quicumque vult saluus esse, illum rectè dixisse, nec à verbi Dei regula deflexisse. Crede igitur & tu frater matrem Ecclesiam rectè, & secundum regulam verbi dei loqui, cum ait nos voluntatis nostræ potestatem habere, quod liberum vocamus arbitrium.

HILARII TESTIMONIVM.

VENIAMVS ad Latini sermonis tubam, Galliæque nostræ lumen Hilarium, cuius fides ac virtus cum insigni eruditione doctrinaque coniuncta, orbi Christiano quondam miraculo fuit, qui que Gallicanam ecclesiam pro qua ab Arianis multa perpeßus est, illustrauit. Hic de libero voluntatis arbitrio non semel, sed sæpius loquens, ne latum quidem vnguem hac in re à Romanæ fidei puritate discessit, quemadmodum eius scripta manifestant. In Commentariis in secundum psalmum, scribit his verbis: Deus vnicuique nostrum libertatem vitæ sensumque permisit,
non

non necessitate alterutrum afficiens, ut vnū-
quodque ex natura bonum malūue esse
lex cogeret, sed qui nos per beneuolentiam
utendæ beatitudinis suæ creasset, profectum
nobis ad id meritum vitæ innocentis hone-
stæque constituit. Quid autem honoris ac
præmij bonitatis necessitas mereretur, cum
malos nos esse, vis quædam nobis conferta
non fineret? Voluntati ergo permessa boni-
tas est, ut præmium sibi voluntas bonitatis
acquireret, ut esset nobis æternæ huius bea-
titudinis profectus atque vsus ex merito, non
necessitas indiscreta per legem. Et quanquā
nos ad voluntatem bonitatis, id est, ad bene
honestæque viuendum, per spem promeren-
dæ & utendæ suæ bonitatis illiceret, pœnam
tamen deuitatæ & contemptæ bonitatis ad-
iecit. Ut cum libertatem nobis voluntatis
ad bonitatem promerendam reliquisset, quia
meritum necessitas naturæ non haberet, li-
bertatem ipsam quotidie propositus è con-
trario pœnæ terror argueret. Atque ita &
per rationem æqui atque iusti ad meritum
præmij permessa libertas est, & per bonita-
tem Dei vis libertatis metu constitutionis
arctata est, ut bene velle meriti spes moue-
ret, malum nolle propolitæ ultionis pœna
suaderet. Egregia sanè sententia, ex qua non
modò nos habere libertatis arbitrium, ve-
rùm

rùm etiam cur illud habere necesse sit, perspicuum est. Nam si libero voluntatis arbitrio careremus, quid honoris inquit ac præmij bonitatis necessitas mereretur? Voluntas ergo nostra hinc præmij magnitudine ad bonum incitatur, inde à malo supplicij metu deterretur. Necessitas autem, quæ omnem meriti occasionem funditus tollit, locum hinc habere non potest. Nec dissimile est illud quod idem in Psalm. 18. scriptum reliquit. Vnicuique, ait, ad id quod volet via est proposita viuendi & appetendi, atque agendi permixta libertas. Et ob id vniuscuiusque aut pœna aut præmiis afficietur electio. Qui huius summi viri opera legere voluerit, is in hanc sententiam multo plura reperiet. Hæc ad confirmandam nostram de voluntatis libertate sententiam ex vno Hilario satis multa sunt. Nunc ad Cyrillum veniamus.

CYRILLI TESTIMONIVM.

NON recessit à superiorum quos enumerauimus sententia Beatus Cyrillus, Romanæ fidei columna firmissima, quemadmodum ex tertio in Iulianum apostatam libro perspicuum est. Voluntaria, inquit, bene agendi libertate conueniebat hominem insigniri, & electionis liberè declarari fructum in bonis

nis operibus dexteritatem. Et alibi in eodem libro: Valde puerile est quod dicit, scilicet Iulianus, non potuisse eum amicorum suorum proposita mutasse. Oblitus enim mihi videtur, tametsi sæpius audierit, quòd homo sit sui iuris, voluntariè vadens ad quodcunque sibi libuerit. Ita bene habere gloriam opificis vniuersi, vt & qui bene operari voluerint, laudàdi sint, & qui diuersam inierint viam, vituperandi iustè ab omnibus. Sentit ac dicit hominem sui iuris ac liberum esse, vt & bene agere possit & malè, cuius salus partim ex ipsius voluntate pendeat. quemadmodum & Christus cuidam adolescenti perspicuè ostendit, dicens: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Si vis, inquit, non si Deus vult. Quis ergo ex his non intelligat illum adolescentem fuisse liberè voluntatis, sine qua salutem consequi non posset? Deus enim neminem seruat inuitum. Cognata sunt his quæ idem Cyrillus in illud Ioannis ait: Hoc est autem iudicium quia lux venit in mundum, &c. Liberum, inquit, hominis iudicium his verbis ostēdit, qui ad alterutrum secundum animi sui iudicium potest proficisci. Sic enim iustè laudem, si bene agimus; & contrarium, si malè committimus, inuenimus. Hoc per prophetam etiam quendam dicit: Si volueritis, & audieritis me, bona

na terræ comedetis. quod si nolueritis, neque audieritis me, gladius vos deuorabit. Item in quarto libro: Non possumus secundum ecclesiæ veritatisque dogmata liberam potestatem hominis, quod liberum arbitrium appellamus, vlllo modo negare. Ita iusti quidem præmiis propter iusticiam afficiuntur, qui verò malè vixerint, non iniuria puniuntur. In nono quoque eiusdem operis libro cap. 10. idem dicitur. En quatuor vestri Doctores opinioni vestræ directè contrarij, ecclesiæ nostræ, quam propterea quòd idem quod illi credit & docet, temerè damnatis erroris, fidem atque sententiam tuentur atque approbant. Hæc fortè satis multa, sed quoniam magnopere cupio mi frater vt veritatē agnoscas, ex abundanti celeberrimum quæque atque antiquissimum ecclesiæ doctorem in medium adducere non grauabor: vt quod mea, imò totius ecclesiæ catholicæ auctoritas non potest, hoc tot tantorumque virorum consensus efficiat, erroremque tuum, quem ab illis toties iugulatum vides, tanquam scopulos fideique naufragium fugiens, in veritatis tutissimo portu acquiescas.

TERTULLIANI TESTIMONIUM.

IVNGATUR superioribus Tertullianus, qui in libro De exhortatione castitatis: Cùm utrunque ex præceptis Dei didicerimus, inquit, quid velit, & quid nolit, iam nobis est voluntas eligendi alterum, sicut scriptum est: Ecce posui ante te bonum & malum.

CYPRIANI TESTIMONIUM.

BEATUS quoque Cyprianus in proœmio libri de præcipuis operibus Christi consentit ita dicens: Hoc ipsum quod dico carnis affectus, improprie dico, quia hæc vicia proprie animæ sunt, quæ sentit & mouet, & viuit, cui imputatur peccatum, quia ipsi datũ est arbitrium & iudicium, & scientia, & potentia, per quæ possit improbare malum, & eligere bonum. Corpore autẽ sic vititur anima sicut faber malleo vel incude, in qua format omniũ turpitudinum idola, & fabricatur quælibet quarumcunque voluptatum simulacra. Non est caro dietatrix peccati, nec inuentrix maliciæ, nec cogitatus format, nec disponit agenda, sed officina est spiritus, qui in eare, & per eam quæcunque affectauerit, peragit.

IRENÆI MARTYRIS

TESTIMONIUM.

CYPRIANO Irenæus martyr antiquior eiusdem fidei sententiæq; fuit in quarto ad-

F

uerfus

uersus hæreses libro ita scribens : Homo rationalis, inquit, & secundum hoc Deo similis, liber in arbitrio factus, & suæ potestatis, ipse sibi causa est, vt aliquando quidem frumentum, aliquando verò palea fiat. Et in 17. eiusdem libri capite idem verbi Dei auctoritate cōfirmans, his vtitur verbis: Quod Christus ait, Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti: veterem legem libertatis hominis manifestauit, quia liberum eum Deus fecit ab initio, habentem suam potestatem, sicut & suam animam, ad vtendum scientia Dei voluntariè, & non coactum à Deo. Vis enim à Deo non fit, sed bona sentētia adest illi semper. Et propter hoc cōsiliū quidem bonum dat omnibus, posuit autem in homine potestatem electionis, quemadmodū & in angelis.

ORIGENIS TESTIMONIUM.

ORIGENES quoque multis in doctissimorum operum suorum locis liberum hominis ostendit arbitrium, quemadmodum in Commentariis in epistolam ad Romanos 7. Vnusquisque, ait, in manu sua habet & in arbitrij potestate, vt aut peccati seruus sit, aut iusticiæ, &c. Item in Homil. 12. in librum Num. Obserua, inquit, quomodo dixerit Propheta, Et nūc Israel quid Dominus Deus poscit à te? Erubescant illi hæc verba qui ne-

gant

gant in homine liberum arbitrium. Quomodo posceret ab homine Deus, nisi haberet homo in sua potestate, quod poscēti Deo deberet offerre? Sunt ergo quæ dantur à Deo, & sunt quæ præbentur ab homine. Verbi gratia, in vno homine sunt, vt vna mina faceret decem minas, aut vna mina faceret quinque minas: ex Deo autem fuit, vt haberet homo minam. Et in eūdē librum Homil. 20. Sui, inquit, arbitrij est anima, in quā voluerit partem est ei liberum declinare, & ideo iustum Dei iudicium est, quia sponte sua siue bonis, siue pessimis monitoribus paret. Quibus verbis Dei iustitiam aduersus eos qui liberū negant voluntatis arbitrium, defendit. Consequens enim est, quod eruditissimus vir facillimè intelligebat, si homo non habet arbitrij libertatem, qua aut bene agere possit, aut malè, cum à Deo puniri iure non posse, quemadmodum nec bruta animantia puniuntur. Quod cū videret Origenes, liberum multis in locis defendit arbitrium: vt in epistolam ad Corinthios, & in primo libro *ἐπὶ ἀρχῶν*. Illud, inquit, definitum est in ecclesiastica prædicatione, omnem animam esse rationalem, liberi arbitrij, & voluntatis. Quem librum si legere volueris, multa in hanc sententiam præclarè dicta reperies.

QVID magnus ille Basilius, in quō ita
virtus egregia cum incredibili doctrina elo-
quentiaque certauit, dubium ut sit, vtrum is
sanctior, an doctior, an facundior fuerit. Extat
etiam nunc eius oratio, ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῆς κα-
καίας ὁ θεός. qua elegantissimè ostendit, Deum
non esse malorum auctorem, hominem au-
tem peccatorem ac malum esse, non à Deo
nescio qua necessitate compulsū, sed libe-
ro voluntatis arbitrio. Eius hæc verba sunt:
ἀρχὴ γὰρ καὶ ρίζα τῆς ἀμαρτίας, τὸ ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὸ
ἀντιθέσμιον. Id est; Principium radixque pec-
cati in nobis est ipsum liberū arbitrium. Et
paulò post, cū de mundi calamitatibus, at-
que naufragiis, aliisquē quæ vulgo mala di-
cuntur, dissenuisset, adiecit: τὸ μὲν ἔστι κακίας
κακὸν ἢ ἀμαρτία, ὅπερ μάλιστα ὄντι τῆς τῆ κακοῦ
προσηγορίας ἀξίον, ἐκ τῆς ἡμετέρας προαιρέ-
σεως ἤρπται, ἐφ' ἡμῖν ὄντες, ἢ ἀπέχεσθαι τῆς πο-
νηρίας, ἢ μοχθηροῦς εἶναι. Malum propriè pecca-
tum est, quod hac appellatione verè dignum
à nostra voluntate pendet. In nobis etenim
situm est, vel abstinere à malitia, vel impro-
bis ac malis esse. Item aliquanto inferius: ἀρι-
τὴ καὶ κακία ἐκ προαιρέσεως, καὶ ἐκ ἑξ ἀνάγκης
γίνεται· προαίρεσις δὲ τῆς ἐφ' ἡμῖν ἤρπται· τὸ δὲ
ἐφ' ἡμῖν ὄντι τὸ ἀντιθέσμιον. Virtus & vitium ex
voluntate.

voluntate non ex necessitate perficitur. Voluntas autem ab iis pendet, quæ in nobis sita sunt. Quod verò in nobis situm est, id est liberum arbitrium. Item paulò post: πόθεν πο-
 μεθ; ὁ ἀνθρώπος; ἐν τῇ οἰκειᾷ αὐτοῦ προαιρέ-
 σιν. Vnde malus & iniquus est homo? Ex ipsius libera voluntate. Est & altera eius ora-
 tio, ὅτι τῇ ἀντιθέσει, id est, de libero arbitrio, in quo voluntatis libertatē ita ostēdit, vt gra-
 tiam Dei necessariam homini esse demon-
 stre. In cuius orationis exordio ita loquitur:
 πῶς ἐν τῇ τῷ ἀνθρώπῳ δυνάμει ἀντιθέσιν ὅτι
 τὸ ἐλεῶν, ἢ μὴ ἐλεῶν τὸ δὲ ἐλεῶν ἀντιθέσιν καὶ τῷ
 Liberum illud, quod in potestate hominis
 est, arbitrium in eo situm est, vt aut velis, aut
 nolis resistere diabolo. Longè consideratiùs
 dicit Basilius, quàm tu frater. Nam ita neces-
 sitatem auxilij gratiæ Dei ponis, vt id quod
 iuuandum est tollas, ille verò, & quod iuuat,
 & quod iuuari necesse est. Sed quæro ex te, si
 non est liberum voluntatis arbitrium, quis
 gratiæ Dei locus est? Cur datur gratia? Quid
 tandem eius auxilio subleuatur? Si gratia ve-
 niens liberum tollit arbitrium, non eius ad-
 iutrix, sed inimica est, tantum abest, vt ei ali-
 quid boni conferat. Qui auxilij mentionem
 facit, is aliquem adiuuandum esse com-
 memorat, quo sublato superuacuum auxilium
 est. Basilius ergo ita gratiæ Dei necessitatem

ostendit atque defendit, vt liberum non tol-
lat arbitrium, ad quod iuuandum gratia ne-
cessaria est. Tu verò ita loqueris, vt video, ac
si diceres: Rex Frácorum nullus est, is tamen
Regis Hispaniarum eget auxilio. Porro si rex
in Gallia nullus est, falsum est, Gallíæ regem
auxilio indigere, quod ei qui non est, dari
non potest. Bona igitur est hæc consequen-
tia: Rex Francorum indiget auxilio regis
Hispaniæ, est igitur aliquis Francorum rex.
Eodem modo ex scripturæ verbis argumen-
tandum est, cùm dicitur liberum voluntatis
arbitrium Dei auxilio indigere. Ex quo se-
quitur esse liberum arbitrium voluntatis. Ve-
strorum autem concionatorum, imò im-
piorum, argumētum, quod ex necessitate au-
xilij Dei sumtum est, æquè captiosum est at-
que istud: Rex Francorum eget auxilio, nul-
lus est igitur rex Francorum. Eodem modo
isti: Liberum hominis arbitrium Dei auxilio
indiget, nullum est igitur liberum hominis
arbitrium. Ex ijs quæ non sunt contraria, ita
argumentantur, ac si essent contraria, vt si di-
cerēt: Si nox est, dies non est. Porro auxilium
ei qui iuuatur, neque contrarium est, neque
inimicum, sed potius amicum atque consen-
tiens. Disce igitur, frater, vbi auxilio opus est,
ibi qui eo indigeat esse necessariò. Relatiua
enim simul esse necesse est: vt si filius est, pa-
trem

rem quoque esse necesse est. Itaque si gratia necessaria est, eam rem quæ gratia indiget, atque utitur, esse necesse est. Hoc modo certe scriptura accipienda est, quam profectò melius intellexit antiquitas, quàm isti vestri nouatores, quemadmodum ex his quæ diximus perspicuum est.

CHRYSOSTOMI TESTIMONIUM.

QVID aureum illud eloquentiæ flumen Chrysostomus? nōne nobiscum est? Qui cū in oratione de Chananæa ita dicat: Liberi quippe arbitrij creauit nos Deus, vt voluntate nostra cum adiutorio Dei, quod volumus, faciamus. Et in Genes. Homil. 24. Vtriusq; nobis opus est, inquit, & quæ diuinitus datur, & quæ à nobis sunt, siquidē diligenter & exactē saluandi fuerimus, idq̃ue non solum antea, sed & nunc quoque etiam si magni celebresq̃ue fuerimus, diuina gratia opus habemus. Cū igitur ita dicat Chrysostomus, nōne perspicuum est eum sentire hinc Dei gratia, inde voluntatis arbitrio opus esse, vt inter sæculi turbines, atque naufragia, ad salutis æternæ portum peruenire possimus? Alterū igitur sine altero ad consequendam salutem parum efficax est, sed vtrunque iungendum est. In priorem quoque ad Timotheum epistolam, ita necessitatem gratiæ Dei prædicat, vt liberum minimè tollat arbitrium.

bitriū. In omnibus, inquit, locis Paulus suam iustitiam suppressit, totumque Deo adscribit, ita tamen ut libertatē non tollat arbitrij.

HIERONYMI TESTIMONIUM.

NOSTRUM Hieronymum pœnè præterieram, qui in secundo contra Iovinianum libro sic ait: Liberi arbitrij nos cōdidit Deus, nec ad virtutes, nec ad vicia necessitate trahimur. Alioqui ubi necessitas nec dampnatio nec corona est. Item alibi: Homines, inquit, suo arbitrio derelicti sunt. Neque enim bonum necessitate faciunt, sed voluntate, ut credentes coronam accipiant, increduli supplicij mancipentur. Et iterum: Deus, inquit, æquali cunctos sorte generavit, & dedit arbitrij libertatem, ut faciat unusquisque quod vult, siue bonum siue malum. Intantum autem dedit hominibus libertatem, ut vox impia disputet contra creatorem suum, & causas voluntatis eius perscrutetur.

THEOPHILI ALEXANDRINI TESTIMONIUM.

HIS affine est illud, quod Theophilus Alexandrinus episcopus in tertio libro de Paschate: Non ambigitur, inquit, quin in utranque partem vel faciendi, vel non faciendi bona habeamus liberam facultatem. Nihil neque brevius neque verius dici potuit.

IOAN

IOANNIS DAMASCENI

TESTIMONIVM.

QVIB DAMASCENUS? Nónne in secundo
 de Theologia libro cap. 30. nos Dei coopera-
 tiones ac συνεργίας esse pronuntiat? Ex quo non
 omnia in nobis à Deo fieri, sed aliquid à no-
 stra quoque voluntate proficisci perspicuum
 est. cuius hæc verba sunt: ἐκ τῆς τῆς θεῆς
 συνεργίας καὶ βοηθείας, ἀδυνάτον αἰσθῶν θελή-
 σαι ἢ συνεργῆσαι ἡμαῖς, ἐφ' ἡμῖν δὲ ὅτιν ἢ εἰμῆναι τῇ
 ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἀκολουθῆσαι τῇ θεῷ πρὸς ταύτην κα-
 λουῶν, ἢ ἀποφοιτῆσαι τῇ ἀρετῆς. ὅτι ἐν ὅτιν ἐν τῇ
 καὶ ἡμῖν, καὶ ἀκολουθῆσαι τῇ δολοφῶν πρὸς
 πάντων καλουῶν ἀβιάτως, id est, Sine Dei co-
 operatione, & auxilio impossibile est nos aut
 bonum velle, aut agere. At in nobis est inhæ-
 rere virtuti, & sequi Deum nos ad illam vo-
 cantem, aut deferere virtutem, quod est in
 malum prolabi, & sequi diabolum ad illud
 vim non inferendo vocantem.

ALIA AVGVSTINI

TESTIMONIA.

Ex Augustino multas sententias easque
 præclaras antè produximus, sed tam arden-
 ter abste veritatem intelligi cupio, vt cùm
 lectori superiore diligētia satisfecisse videar,
 mihi satisfacere non possim. Itaque certas
 eiusdem auctoris illustresque sententias ex
 abundanti in medium adferam, ex quibus

F s

intel-

intelligas, ab illo sic gratiam Dei prædicari, ut liberæ voluntatis non tollatur arbitrium.

*Lib. in scalis
paradisi cap.
10.*

Sine Deo, inquit, nihil possumus facere, sed ipse in nobis facit opera, non tamen omnino sine nobis. Cooperatores enim Dei sumus, sicut dicit Apostolus. Vult siquidē Deus, ut eū oremus, & ut ei aduenienti, & præstolanti ad ostiū, aperiāmus sinum volūtatis nostræ, & ei consentiamus. Et alibi: Deus odit eos, inquit,

*De cantico no-
mo cap. 8.*

qui de suis viribus præsumūt. Quid liberum possit arbitriū, si à Deo non iuuatur, in Adam ostensum est. Ex se quidē ad malū sufficit, sed ad bonū minimè, nisi iuuetur à Deo. Itē ali-

*Lib. de bono vo-
lunta cap. 7.*

bi: Arbitriū voluntatis humanæ nequaquam destruimus, quando Dei gratiam, qua ipsum adiuuatur arbitriū, nō superbia negamus ingrata, sed grata potius pietate prædicamus. Nostrū enim est velle, sed volūtas ipsa etiam mouetur ut surgat, & sanatur ut valeat, & dilatatur ut cupiat, & impletur ut habeat. Alio quoque in loco, cū de belli quod in nobis inter spiritum & carnem geritur, magnitudine periculoque differeret, quā necessaria nobis sit auxilium gratiæ Dei ad victoriam obtinendam, ostendit his verbis: Si ad istam pugnam de te præsumis, admonendus es, ne frustra audieris, Exultate Deo adiutori nostro. Si enim per te impleres totum,

2^a Psal. 143.

non esset necessarius adiutor. Rursus si tu

ipse

tuam voluntate nihil ageres, non vocare-
r adiutor. Adiutor enim aliquid agentem
adiuvat. In epistola quoque 46. Nisi libe-
rinquit, arbitrio intelligeremus, & scire-
mus, non nobis præciperetur dicente scri-
ptura: Intelligite ergo qui insipientes estis
in populo, & stulti aliquando sapite. Eo
quippe quo præceptum, & imperatum
est, ut intelligamus atque sapiamus, obe-
dientiam nostram requirit, quæ nulla po-
test esse sine libero arbitrio. Sed si posset
hoc ipsum sine adiutorio gratiæ Dei fieri per
liberum arbitrium, ut intelligeremus atque
sciremus, non diceretur Deo: Da mihi in-
tellectum, ut discam mandata tua. Huius
summi viri, ecclesiæque doctoris testimonia
fortasse pluribus verbis exposui, sed quæ sit
eius in hoc negotio fides, tibi planum fa-
ciendum putavi. Duo igitur hæreticorum
genera tunc erant, quibuscum ille pugna-
bat, Manichæi, & Pelagiani. Hi gratiam
Dei necessariam esse negantes, liberi arbi-
trij vires ita prædicabant, ut illud ex se
ad bonum sufficere dicerent. Illi contra
liberum negantes arbitrium, omnia gra-
tiæ tribuebant. Inter amborum diuersas
pugnantesque sententias Augustinus tan-
quam inter Scyllam & Charybdim me-
dius incedens, contra hos auxilium gratiæ
Dei,

Dei, contra illos voluntatis libertatem accuratè defendit. Quem si ipse legeres, nec obscuris quibusdam, truncatisque sententijs à Luthero, eiusque farinae hominibus ad veritatem inter illas obscuritates celandam, hinc inde collectis contentus esses, videres illius sententiā nobiscum, & cum ecclesia nostra, quam temerè deseruisti, omni ex parte quadrare. Quòd si illum legendi laborem fugis, hæc tamen illius testimonia, quæ iam exposuimus, certè sufficient, modò veritatem ex animo quæras. Sunt enim usque adedò clara & aperta, ut in alium sensum detorqueri nullo modo possint. Et sanè ex huiusmodi locis, in quibus doctores suam fidē simpliciter aperiunt, & ostendunt, non ex obscuris quibusdā ac difficilibus, quæ ab illis manifestioribus explanationem lucemque desiderant, illorum summorum hominum discenda sententia est. Plura quidem etiam aliorum doctorum testimonia, quibus probatur liberum voluntatis arbitrium, in medium proferre possem, sed hæc in præsentia sufficient. Quæ postquam euolueris, à te peto, ut tecum in primis prudenter matureque consideres, num tutius atque honestius sit, tantorum hominum auctoritatē sequi, quàm nouorum istorum siue Stoicorum, siue Manichæorum, qui cum illis antiquis, summisque doctoribus,

sevitæ merito ac sanctitate, nec eruditionis
aque doctrinæ magnitudine conferri vllō
modo possunt, absurdam opinionem ample-
cti. Deinde illud quoque in mentem tibi ve-
niat velim, quàm improuidè, stulteque dice-
bas, nostram ecclesiam contra Dei verbum,
contra omnem auctoritatem atque rationē,
voluntatis libertatem asserere. Tertiò pres-
sus cogita, num æquum sit me eam sequi fi-
dem ac religionem, quam in eiusdem eccle-
siæ castris militans, ante me tantus sanctissi-
morum, doctissimorumq; hominum nume-
rus tenuit atque defendit, ne fortè mirādum
pares, quòd ab huius ecclesiæ castris ita leui-
ter, ac temerè, vt tu, transfugere nolo. Verse-
tur tibi, quæso, etiam illud ante oculos, quàm
inconsideratè illis tuis impostoribus credas,
credendoque pereas, dum ijs asseuerantibus
neque verbum Dei, neque antiquitatem vn-
quam docuisse liberum volūtatis arbitrium,
adco improuidè fidem habeas. Quid de ad-
mirabili illo patrum nostrorū atque docto-
rum consensu dicam? qui inter se non solum
tot spatijs maris atque terrarū, verum etiam
seculis ætatibusq; diuisi, in vnā tamen ean-
demq; fidei concordiam ita conspirarunt, vt
in idem doctrinæ genus omnes iurasse videā-
tur. Quod à te frater etiam atque etiam ani-
maduertere volo. Vide Ambrosium Mediolani

in Italia constitutum, Hilarium in Gallia apud Pictauos, Athanasium & Cyrillum Alexandriæ in Ægypto, Chrysostomum Constantinopoli in Thracia, Cyprianum, Augustinum, Tertullianum in Africa, Hieronymum in Palæstina, tantis inter se spatijs, prouincijs, atatibusque diuisos, in eandem tamen de arbitrij libertate, cæterisque ad salutem pertinentibus, fidem atque sententiam conspirare, cum vestri ministri, & concionatores non solum eodem tempore viuentes, verum etiam iisdem prouincijs ac propè iisdem parietibus clausi inter se conuenire non possint. Mètiòr nisi Lutherus, Melächthon, & præclarus ille Calvinus, vestræ opinionis auctores, & antesignani, imò verò veterum hæreseon, quas illi patres nostri atque doctores tot sæculis antè contriuerant, renouatores, inter se vsque ad vltimum spiritum de hac libeti arbitrij quæstione pugnarunt. O incredibilem nostrorum in fidei veritate concordiam! ô admirabilem aduersariorum in perfidiæ defensione discordiam! Sed vt hunc locum aliquando concludam, illud, quæso, tibi frater in mentem veniat, quod ab Augustino, quemadmodum supra ostendimus, dictum est, non esse Catholicum eum qui liberum negat arbitrium. Quod idcirco repetendum puto, vt qui illud negas, te ipse respicias,

et qui sis intelligas. Sed de his satis multa. Venio nunc ad ea scripturæ loca, & ad argumenta, imò sophismata, quibus catholicæ veritatem oppugnandam putasti.

FORVM QUÆ AB ADVERSARIIS
contrà dicuntur, refutatio.

BENE habet, iacta sunt fundamenta defensionis nostræ, qua fidei catholicæ veritatē non solum cum scripturæ sacre auctoritate, sed etiam cum ratione, experientia, antiquitate, patrumq; sententia congruere monstramus. Quod ad eam illustrandam reliquum est, cum in sola eorum quæ contrà dicitis refutatione positum sit, aliquanto facilius videtur ac planius. In primis igitur negare non potes frater, ea quæ produxi testimonia, diuinis literis contineri, Dei; verbū esse. Ego quoque ea scripturæ loca quæ in tuis literis attulisti, penè omnia ex eodē verbi Dei fonte sumpta confiteor. His ita positis, vter nostrū scripturæ sacre verbis suum verū atque germanum sensum attribuat, videndum est. Nam, *Contra Luciferos.* ut ait Hieronymus, scripturæ non in legendo consistunt, sed in intelligēdo. Vnde igitur sciamus vter nostrū scripturas melius intelligat? Illud in primis habeo dicere, nostrā ecclesiā nec sine scripturarū auctoritate, nec absque ratione de libero arbitrio docere quod docet. Nam scripturæ sacre loca quæ produxi-

mus,

mus, de libero voluntatis arbitrio apertissimè agere negari nō potest. Cur ergo ob alia quēdā obscura scripturæ loca, quæ contra meam fidem atque sententiam, quasi obtorto collo trahis, me voluntatis libertate arbitrabor esse priuatim? Cur clarissimis scripturæ sacrę verbis credere desinam, vt absurdissimā opinionem, quam ex obscuritate sentētiarum, quas tantum attingis, quasi è densissimis tenebris eruis, ac mihi obtrudis, amplectar? Potes & tu sine dubio à me quærere, cur opinionem tuam abijceres, nostramq; susciperes, cum & nostra tibi videatur infirmior, & tua verbi Dei auctoritate firmata. Ego verò inprimis illud respondeo, me nolle, vt scripturæ verbis, quæ produxisti, sed vt prauæ intelligētiæ, falsisq; illationibus, & cōsequētijs, quas scripturæ verbis de tuo adiicis, renūcies. Sed vt non solum de culpa, quam admittis, cum scripturarum verba ad eum modum allegas, verum etiam de testimoniorum, quę ex eodem fonte produximus, idonea bonitate rectam atque incorruptam possis ferre sententiam, certas tibi rectè interpretandarum scripturarum regulas ante oculos ponam, quas non obseruare, omnis erroris, falsæque opinionis, quæ ex scripturis sumi videtur, occasio est. Sunt autē hę regulæ adeò rectæ rationi consentaneæ, vt Christianus ac veritatis studio

facias obseruandas esse, inficiari nullo modo possit, neminiq; sit dubium, quin omnis scripturæ sacræ contra has regulas facta explicatio, non verbi Dei interpretatio, sed euersio potius habenda sit.

PRIMA REGULA.

OMNES scripturæ sacræ libros ad diuinæ maiestatis honorem & gloriam factos esse non dubium est, nihil autem minus quàm ad diuinæ gloriæ diminutionem, aut ad diuinitatis infamiam. Ex quo lex ista, & vniuersalis regula sequitur: Omnis scripturæ sacræ siue explicatio, siue allegatio, in eo sensu adhibita, ex quo aliquid contra diuini nominis gloriam sequitur, recteque inferri potest, adulterina & falsa est, ac proinde rejicienda, aut certe corrigenda, donec alius sensus Dei gloriæ conformis appareat. Quod si is qui scripturam interpretatur, ex obscuriore aliquo loco huiuscemodi sententiam eruere non potest, locum illum exponere nullo modo debet, donec aut aliunde melius intelligat, atque approbet, aut illi Deus meliorem, certiorémque sententiam reuelauerit, aut certe expectet omnino, donec gloriam Domini reuelata facie contemplabimur, vbi nihil eorum quæ scire cupiemus, obscurum erit, nullus ignorantiae locus. Interea scripturæ sacræ maiestatem admirans, angustam humani in-

G
genij

genij ad illa summa diuinæ sapiētiae capiendā myſteria exiguitatē agnoscat. Contrā omnis explicatio, in qua nihil est, quod ad Dei gloriam, & honorem non pertineat, ferenda certē quidem; si verò ad amplificandam, atque retinēdam diuini nominis gloriā tendit ac pertinet, tanquam bona obuijs manibus amplectenda est. Vt enim in cæteris artibus, ac disciplinis, si quid contra earū prima principia generalesq; regulas sumitur atque concluditur, id statim reiiciendum est, atque iugulandum; ita in vera Theologia, quæ docet rectē explicare scripturas, quicquid contra hanc regulam, atque præceptum infertur, id statim tanquam pestis ac venenum, quod fidei nostræ fundamēta subuertit ac destruit, reiiciendum est, atque damnandum. Quid hac regula rectæ rationi magis cōsentaneum potest esse? Certē quemadmodum minimē negabis malum atque imperitum edificatorem, qui vt domus suæ tectū faciat, eius fundamenta diruit & euertit, primosq; lapides, quibus ædificiū nititur, loco mouet; ita mihi faciliē concedes, malum fidei architectum esse, qui vt nouam aliquam opinionem extruat atque componat, ipsius fidei fundamēta subuertit. Quisquis autem in explicacione scripturarū aliquid adfert, quod cum diuini nominis gloria pugnat, illiq; cōtrarium est,

est, prima fidei nostræ, ac Theologiæ funda-
 menta tollit, & evertit, ex quibus certò co-
 gnouimus, Deum neq; vnquam dixisse, ne-
 que diuinis literis voluisse comprehendere ali-
 quid, quod ad sui nominis gloriam abolen-
 dam, aut certè minuendam, vllò modo per-
 tineret. Quæ cum ita sint, cui Christiano, ac
 pio homini dubium esse possit, quin huius-
 cemodi scripturarum non explicator, sed e-
 uersor, tanquam prodigium aliquod atque
 portentum, cum suis nenijs exterminandus
 ac profligandus sit? Dei autem gloria in quo
 maxime cernitur? Nempe in hoc, vt de illius
 bonitate, sapientia, potentia, æquitate, mise-
 ricordia, *φιλανθρωπία*, cæterisque huiusce-
 modi, omnes homines non solum optimè,
 atque honestissimè sentiant, sed etiam san-
 ctis, ac sinceris opinionibus imbuantur. Cum
 autè aliquis scripturæ verba sic explicat, aut
 ad sententiam suam confirmandam ita pro-
 ducit, vt ex illius oratione ac sensu mala con-
 tra huiuscemodi Dei virtutes, ac sinistra
 quædam opinio concipi possit, vt verbi cau-
 sa, cum Deum minus esse sapientem, minus
 bonum, aut iustum, minus misericordē, atq;
 hominum amatorem inferri potest, talis ex-
 plicatio ynà cum suo auctore damnanda est.
 Quamobrem? Quia contra mētem spiritus
 sancti, scripturarum auctoris, cui cum illa sa-

crossancta verba dictaret, nihil aliud, nisi ut
& Dei gloriam illustraret, & eius in homines
amorem ostenderet, propositum erat, dire-
cte concludit. Volebat autem spiritus veri-
tatis ex scripturæ libris homines non solum
amoris erga ipsos diuini certiores fieri, ve-
rum etiam intelligere, Deum Optimum Ma-
ximum, iustissimum, potētissimum esse. Sed
quoniam is sensus quem scripturæ verbis,
quæ abs te contra liberum voluntatis arbi-
trium, & bonorum operum merita produ-
cuntur, attribuis, cum Dei gloria pugnat, est
que contrarius, reiiciendus est atque da-
mnandus, aliusque in ea scripturæ loca queren-
dus, qui cum diuini nominis gloria quadret,
recteque conueniat. Ut enim superius ostendi-
mus, ex vestro dogmate sequitur, Deum ne-
que satis sapientem esse, cum ea homini præ-
cipit quæ fieri nullo modo possunt, neque sa-
tis bonum, ac iustum, cum hominem morte
afficiat sempiterna, propterea quod ipsius
præcepta, quæ obseruari secundum vos im-
possibile est, non obseruauit; neque φιλά-
δελφον, hominumque amatorem, cum ijs il-
la præcipiat, ut eos puniendi atque perden-
di iustam occasionem habere videatur; neque
satis æquum iudicem, cum peccata mortis
æternæ supplicio puniat, virtutes autem nul-
lo præmio dignas iudicet. hæc omnia vestra
opinio.

opinionem, scripturæque expositionem sequuntur necessario. Vnde manifestum est, ea quæ contra nos produxistis scripturæ loca, longe aliter quam à vobis accipiuntur, explicanda esse. Porro quæ à me ad liberi arbitrij probationem scripturæ loca testimoniaque producta sunt, ea neque gloriæ, neque bonitati, neque sapientiæ, iustitiæque, diuinæ repugnantem sententiam secum trahunt. Quare illa quidem vestra, tanquam impia, & absurda reicienda; hæc verò nostra, tanquam Dei gloriæ cōueniēs, obuijs vlnis excipiēda sentētia est.

SECUNDA REGULA.

Et quoniam omnis diuina scriptura verissima est, sibi que omni ex parte cōsentit, nec vnquam secum ipsa pugnat, aliud hoc aliud illo loco prædicās, (est enim propositioni copulatiuæ similis, quæ ut vera sit, omnes illius partes veras esse necesse est) sequitur, ut in eius explicatione nihil quod alteri loco repugnet sitque contrarium, dicendum sit. Neque enim ex vno loco oppugnandus est alius, sed potius si duo loca inter se pugnare videantur, ea commoda quadam explicatione conciliabit doctus interpres. Sed longe aliter hostes fidei nostræ scripturæque diuinæ Iudei, Gentiles, Iulianus aliquis, aut Porphyrius, aut denique hæretici, quorum studium est vnum scripturæ locum ita alteri opponere,

ut ea inter se pugnare videantur, ita perfidi scripturæ auctoritate scripturam conantur euertere. Cum ergo huiusmodi loca in scripturis Christianus ac pius lector inuenit, utraque vera esse non dubitans, sæpius ea exponit, ac studiosè versat, donec ea explicatio occurrat quæ quo minus uterq; locus verus esse credatur, minimè impediat. Quod certè faciendum esse ne tu quidem negabis. Est enim hæc regula vniuersalis, rationique maximè consentanea, quod omnes Christiani mihi faciliè concedent.

TERTIA REGULA.

DILIGENTER quoque considerandum est, quando in scripturis agatur de thesi, quando de hypothesi, & quando hypotheses diuersæ circumstantiæ, generisq; tractantur. Cum enim in genere de vna thesi agitur, quicquid de ea dicitur, vnicuique hypothesi, quæ illa thesi continetur, attribuiendum non est. De vna siquidem thesi nonnunquam contraria sine vlla conditione dicuntur, quæ de aliqua sua hypothesi simul dici non possunt. Nec minus studiosè videndum est, ne id quod de aliqua hypothesi dicitur, alteri diuersi generis tribuatur: ut verbi gratia, quod de homine dictum est, id ad alium equumue referatur, quæ alterius formæ sunt diuersæque speciei. Quid
autem

autem sit thesis, quid hypothesis, epistola-
 ris angustia me hoc loco declarare non pati-
 tur. Quod si cui videtur obscurius, rheto-
 rum schola perspicuè ostendet. Exempli ta-
 men causa aliquid subiiciam, ex quo quid
 sit, intelligi potest. Sit igitur hæc thesis, car-
 nes comedere. Quærenti an hoc bonum sit
 an non: Respondeo, & bonum & malum es-
 se posse. Sed quantum ad suas hypothesas,
 & particulares quæstiones, secundum disse-
 rentiam circumstantiarum, à quibus sepa-
 rantur, aliter atque aliter respondendum est.
 Nam si quæratur à Paulo, an contra con-
 scientiam carnes comedere liceat; negabit:
 at verò si quæras, an contra Mosaicæ legis
 præceptum id liceat; licere dicet. Contrà si
 quæras, an à carnibus abstinendum sit: variè
 respondebit. Nam eos qui à carnibus absti-
 nent in contumeliam creatoris, quasi natu-
 ra malæ sint, peccare dicet. Nec aliter de
 iis pronunciabit, qui à carnibus abstinere,
 quòd legem Moyli observandam esse sen-
 tiant. Porro si quæras, an bonum sit ad edo-
 mandam libidinem, aut ad obediendum ec-
 clesiæ, à carnibus abstinere: bonum esse di-
 cet. Ipse siquidem post concilium illud Rom. 14.
 Hierosolymitanum provincias circumiens,
 confirmabat ecclesias in fide, præcipiens ob-
 servari traditiones Apostolorum, & senio-
 rum,

rum, in quibus certus ciborum delectus ab ipsis Apostolis institutus est. Quid? nonne in epistola ad Romanos idem Apostolus ait: Bonum est non comedere carnes, neque bibere vinum, & quæ sequuntur? Quem qui ita legunt, ut eius hypotheses misceant atque confundant, quodque de vna materia dictum est, id ad alterius generis questionem referant, neque Apostolum vquam intelligent, & illos in sexcentos errores incidere necesse est. Idem istis usu venit, qui cum scripturas legunt, quando hæc materia, quando illa tractetur, non considerant, sed ita omnia turbant atque confundunt, ut quod de vno argumento dictum est, id ad aliud non modò differens, sed etiam contrarium referant. Exempli causa: nonnunquam in scripturis argumentum de gratiæ Dei necessitate, alibi de liberi arbitrij imbecillitate tractatur. Hic de acerrima inter carnem & spiritum pugna, & de concupiscentiæ viribus, illic de libero voluntatis arbitrio. Si id quod de vno argumento dicitur, ad alterum transfers, in labyrinthios delaberis errores. Itaque suo loco vnaquæque materia separatim collocanda, & sine alterius confusione tractanda est.

QUARTA REGULA.

IN DIVINIS libris *ἡσυχασμός* aded multa

*Hyperbole in
scripturis frequens.*

multa dicuntur, ut cū de vna re agitur, omnium aliarum quæ ab ea pēdent, scriptura oblita esse videatur. Exempli causa sit illud Pauli, in quo fidem laudat, & prædicat, e-
 usque necessitatem ita ostendit, ut omnium aliarum virtutum memoriam abesse videatur, neque bonorum operum, neque spei, neque charitatis ullam mentionem faciendam putet. Quem Apostoli morem qui non considerant, errandi occasionem inde sumpserunt, ut fidem solam sufficere arbitrarentur. Atenim si isti, quid alibi Apostolus dicat, considerassent, quæ sit illius de bonis operibus, & de charitate sententia, intellexissent. Illius enim verba sunt: Si omnem fidem habuero, charita- *I. Corint. 13.*
 tem non habuero, nihil mihi prodest. Et alibi: In Christo Iesu neque circumcisio a- *Galat. 5.*
 liquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur Ita cū idem Apostolus de liberi arbitrij imbecillitate, de acerrima illa carnis impugnatione, de gratiæ Dei auxilio, & necessitate loquitur, ita vehementer ac *ὑπερβολικῶς* agit, ut liberi arbitrij quodam modo oblitus esse, illudque ad bona opera nihil habere virium asseuerare videatur. Qui igitur de arbitrij libertate vult Apostoli exploratam habere sententiam, eam non his in locis, ubi de
 G 5 alijs

Cap. 7.

alijs rebus agitur, sed in alijs, vbi de libero arbitrio propriè loquitur, inuestiget necesse est. Neque verò magna inquisitionis est difficultas. Prior enim ad Corinthios epistola statim occurrer, in qua, vt etiam suprà demonstraui, de libero voluntatis arbitrio ita perspicuè Apostolus loquitur, vt quid de eo sentiat, obscurum esse non possit. Quid enim aliud hæc verba sibi volunt: Non habens necessitatem, potestatem autem habens voluntatis suæ. Et illud quoque sequitur: Itaque & qui iungit virginem suam matrimonio, bene facit, & qui non iungit, melius facit. Potestne aliquid manifestius dici, vt voluntatis libertas ostendatur, in cuius arbitrio est, opus vel bonum vel melius facere? Si stultum est ex eo quod quispiam de asino dixerit, quid is de homine sentiat, velle cognoscere, an non æquè stultum est, ex eo quod Apostolus de gratia Dei dixit, quid de libero arbitrio sentiat, velle comprehendere? Quantæ verò imprudentiæ est, ne dicam insanix, ex eo quod aliquis de asino loquens nullam fecit hominis mentionem; inferre tanquam consequens, illum existimare, nullum esse hominem? Certè non minus absurdum est, ex eo quod Paulus, cum de gratia Dei ageret, liberum non commemorauit

morauit arbitrium, nec de illius viribus disputauit, inferre tanquam consequens, Pariter igitur liberum arbitrium in homine esse non credit. Neque enim hoc illi tum propositum erat, vt de voluntatis libertate differeret. Nemo potest duo simul argumenta tractare. Suus vnique materiae locus est, nec vna alterius confusione tractanda est.

IDEM in doctorum, quos rectè intelligere volumus, lectione obseruandum est. Augustinus tractans liberi arbitrij questionē, gratiae Dei nullam mentionē facit. Vnde Pelagianitantum virum, & gratiae Dei propugnatorem acerrimum secum facere, atque in suis castris esse dicebant. Contrà cū is de gratia Dei eiusque necessitate differit, tanto disputationis feruore abripitur, vt liberz hominum voluntatis oblitus esse videatur. Ita Hieronymus virginitatem tantis laudibus vehit, vt nuptias damnare videatur, quas alibi probat, & licitas esse defendit: iniquum scilicet postulat, vt æquum ferat. Id quoniam parum attenditur, multa & Augustini in liberum arbitrium, & Hieronymi in nuptias falsò citantur. quod qui faciunt, in errorem idcirco lapsi sunt, quod summorum virorum sententiā ex alijs eorum libris discere noluerūt. Quos si legerent,

Lib. 3. Hypo-
gus.

rent, ijs profectò & hic Augustini locus occurreret: Liberum arbitrium quisquis negauerit, Catholicus non est, & Hieronymum nuptias approbare non modò primas, secundas & tertias, sed etiam vicesimas perspicuum esset. Ita isti non modò libenter errant, verùm etiam errori suo apud summos viros patrocinium quærunt.

QVINTA REGVLA.

ILLVD quoque magnoperè fugiendum est, ne ex scripturæ verbis quæ citasti, captiosam, ac sophisticam inferas consequentiam. Quã viciosam esse facile intelliges, si ad eundem modũ alias fingens, eas falsum aliquid cõcludere animaduertis. Dialectica hîc prorsus necessaria: quæ quoniam à plerisque aut nescitur, aut non adhibetur, fit vt disputatorum, & hæreticorum fraudibus sæpe capiantur, quemadmodum tibi quoque vsu uenisse in ijs consequentibus quæ ex scripturæ testimonijs abs te productis elicere conatus es, inferius demonstrabimus. Sophismatis atque captiunculis vti nunquam certè licet, cum id sit erroris mendaciiq; asyllum: sed in scripturarum tractatione, non furtum illud sed sacrilegium, non improbum facinus sed detestandum prodicionis scelus existimandum est. Sic enim & veritas proditur, & inexpiabili scelere mendacium

cum defenditur. Qui sophisticè loquitur, *Eccles. 37.*
odibilis erit.

SEXTA REGULA.

QVEMADMODVM in cæteris disciplinis ad veritatis cognitionem peruenienti methodus ac via est, à planioribus atque facilioribus ad obscuriora procedere, ita in scripturarum tractatione faciendum est. Obscuriores enim loci à manifestis & apertis illustrandi sunt, non cōtrà clari & illustres à difficilioribus obscurandi. Exempli causa aliquid subiiciam, ex quo quid velim perspicuè intelligetur. Nihil ad liberi arbitrij confirmationē, etiam post originale peccatum, apertius dici potest quàm illud quod in Genesi scriptum est Dominum irato Cain dixisse: Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Quæ autem centra voluntatis libertatem scripturæ loca producis, obscura sunt, neque aliquid ad illustrandam atque explicandam hanc quam è scriptura proferimus sententiam, lucis adferre possunt. Quæ igitur à te scripturæ loca producuntur, ex hoc illustranda sunt, non contrà. Quis sciunt quid sit interpretari, atque explicare scripturas, ij quantum habeat æquitatis hæc regula, quamque sit rectæ rationi consentanea, facile intelligunt. Nec aliud sensit Augustinus, cum ita scriptum reliquit:

Inhæ-

*Lib. de peccat.
merit. & re-
miss.*

Inhærendum est ijs quæ in scripturis apertissima sunt, vt ex his reuelentur obscura.

SEPTIMA REGULA.

*August. Epist.
7. ad Marcel-
lin.*

SEPTIMA regula ex Augustini verbis, quæ suprà quoque exposuimus, sumitur: Si manifestissima certæque rationi, inquit, velut sanctarum scripturarum obiicitur auctoritas, non intelligit qui hoc facit, & non scripturarum illarum sensum, ad quem penetrare non potuit, sed suum potius obiicit veritati, nec quod in eis, sed quod in seipso, velut pro eis inuenit, opponit. Nulla verò neque certior, neque manifestior ratio, quàm ea quæ ex quotidiana sumitur experientia. Nihil autem est, quod sapius experiamur in nobis, quàm liberum volûtatis arbitrium. Neque enim dicere, neque facere aliquid possumus, quin voluntatis experiamur libertatem, quemadmodum initio ostendimus. Si igitur scripturarum testimonia perperam abs te producta esse, si clarissimam apertissimæ rationis atque experientia lucem à te oppugnari dico, cum libertatem voluntatis oppugnas, non est quod mihi succenseas, cum Augustini vestigijs insistentem, me hoc dicere veritas ipsa compellat, quemadmodum in refutandis allegationibus tuis inferius ostendemus. Hæ verò regulæ diligenter notatæ, non solum ad intelligendum,

sed

sed etiam ad refellendum errorem tuum plurimum proderunt: ex quibus perspicuum erit, omnia argumenta tua scripturarumque loca, aut contra aliquam istarum, aut contra plures, aut certè simul contra omnes esse collecta.

PRIMI SCRIPTURÆ LOCI AB
ADVERSARIO CITATI

REFUTATIO.

QVOD igitur ex Ezechielis cap. 7. primo loco citas, falsum est. Neque enim in eo capite scriptum est omnem hominum cogitationem esse malam omnitempore. Cæterum si ita in vestris Biblijs scriptum autumas, lege totum illud caput, & de quorum hominum cogitationibus propheta loquatur, intelliges. Neque enim de quibuscunque hominibus, sed de impiis, scelestis, obstinatis eo loco propheta loquitur, quorum cogitationes si quis malas dixerit, cum eo non magnoperè pugnabo. Tu verò in eam sententiam profers, ut ad tollendum liberæ voluntatis arbitrium pertinere videatur. Quod quàm captiosum sit, ac sophisticum, quis tam cæcus qui non videat? Ex particulari siquidem aliquid uniuersale ac generale concludis. Sed faciamus ita scriptum esse quemadmodum vis, scripturæque sententiam à te religiosissimè productam esse fingamus. Num erit consequens

LUCÆ 10.

Lib. 3. de libe-
ro arbitr. cap.
17.

quens, omnes omnium hominum cogitationes malas esse? Minimè verò. Neque enim de omnibus hominibus propheta tum loquebatur. Quod si ille dixisset, certè pijs hominibus in Deumq; mente, & cogitatione suspensis fecisset iniuriam. Quorum si cogitationes bonæ sanctæque non essent, Christus à Magdalena optimam partem electam esse non diceret: Quamquam autem illud obtineres, omnes hominum cogitationes malas esse, non esset tamen consequens, in hominibus non esse liberam voluntatem. Quod sanè consequens esset, si propheta negaret, aut humanas cogitationes corrigi, aut hominem nihil vnquam boni cogitare posse. Cum verò neque hoc ille dixerit, neque illum dixisse possitis fingere, quæ (malum) hæc est vestræ frontis audacia? imò quæ inscitia? quod novū disputadi genus? Atq; vt quàm Dialecticæ sis peritus intelligas, vide ne eo prophetæ loco quē vt liberū euertas arbitriū, temerè imperiteq; producis, nostram sententiā adiuuans, ipsum potius cōfirmes atque corroboret. Hoc enim est consequens, Hominis cogitationes malæ sunt: Homo igitur habet liberum arbitrium: Beatus Augustinus, melior, ni fallor, Dialecticus quàm tu, vel ego, ad hunc modū argumentatur, vt liberum arbitrium probet: Quis peccat in eo, inquit, quod vitari non potest?

Peccatur autem, ergo caueri potest. Eodem modo ex prophetæ verbis abs te productis argumentor : Homo, vt dicis, malè cogitat, potest igitur id agere, ne malè cogitet. Si id potest, habet igitur liberum voluntatis arbitrium. Vides vt abs te producta sententia nobiscum facit, non contra nos ? Nobiscum, si rectè argumenteris ; contra nos, si viciose.

SECUNDA REFUTATIO.

NEC minus in citando altero scripturæ loco sophisticè captioseque agis, quàm suprà egisti. Neque enim inter illud quod citas, & illud quod inde concludis atque inferis, plus est connexionis quàm inter istas duas propositiones : Baculus stat in angulo, Deus igitur non est in cœlo. Sic enim argumentaris : Quod natum est ex carne, caro est, liberum igitur non habemus arbitrium. Quid potest absurdius, quid ineptius dici ? Quis enim animam in qua est liberum arbitrium, carnem vnquam esse dixit ? Anima siquidem, vt de spiritu Christus ait, carnem & LUCÆ 24. ossa non habet. Quale est igitur hoc tuum consequens ? Quod natum est ex carne, caro est. Liberum igitur animæ, id est spiritui, deest arbitrium. Neque verò nunc scrupulosius quid hoc loco caro significet querendum est. Quicquid enim significet, fa-

H

tis

tis est, quòd ex ea contra liberum voluntatis arbitrium inferri nihil potest.

TERTIA CONFUTATIO.

QVOD abs te tertio loco allatum est, nihilo magis quàm superiora liberum oppugnat arbitrium. Quicquid enim de carnis affectu dicitur, nimirum quòd sit mors, quòd legi Dei subiectus esse non possit, verissimū est. Sed quid ad causam? Neque enim libera hominis voluntas carnis affectus est, sed illa quæ carnis affectui repugnare debet, cui si obtemperaverit, moritur. Quis nesciat istam carnis affectum legi Dei semper esse contrarium? Lōgè autem aliud est liberum voluntatis arbitrium, cui alterutrum, ut aut legi Dei, aut affectui carnis obtemperet, concessum est. Neque enim fieri potest, ut aut lex Dei carnis affectui, aut carnis affectus legi Dei subiectus sit. Liberum autem arbitrium prout voluerit, vel huic, vel illi sese subicere potest. Viciōsè igitur argumentaris, teque Apostoli locum quem producis, non intelligere probas. Tua ergo conclusio adeò sophistica est, ac si ex eo quòd ignis est calidus, aquam non esse frigidam demonstrare velles. Tantum enim interest inter carnem, & spiritum, inter liberum arbitrium, & carnis affectum, quantum inter ignem, & aquam. Ita tertium sophisma tuum haud magno nego-

negocio discussum à nobis, in fumos vaporum ac defluit.

QUARTA CONFUTATIO.

NON minori sophismate quarto loco quam superiore usus es. Cum enim dicis: Non sumus idonei ex nobis cogitare aliquid boni, sed sufficientia nostra ex Deo est. Deinde ex eo inferis, nos omnino in vniuersum nihil posse, dico te fallere, fraudemque committere, quæ propria sophistarum, à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter vocatur. Lege Aristotelis Elenchos, & quantum hæc fallacia valeat intelliges. Exempli causa hoc à Dialecticis adferri solet. *Æthiops albos habet dentes, igitur albus est. Captiosum argumenti genus ac sophisticum, cui tuum dissimile non est. Cuius fallaciam ut intelligas, age, alia ei similia proferamus in medium. Num igitur consequens est? Mulier absque viri auxilio concipere non potest, igitur concipere non potest. Ager nisi sementem accepit, triticum producere nequit, triticum igitur nullo modo producere potest. Palmes vuam non fert, nisi in vite permanserit, igitur non fert. Centurio sine Regis auxilio vincere hostem non potest, igitur non potest vincere. Omnia hæc argumenta tuo similia, captiosa sunt ac sophistica, tuum igitur humilemоди sit necesse est. Hæc non abs re*

exempla protulimus, quæ ad hanc materiam illustrandam maximè pertinent, quibus etiam diuinæ literæ vtuntur, Animæ nostræ Christi sponsæ dicuntur. Respondi vos vni viro, ait Apostolus, virginem castam vt exhibeam Christo, τὴν ὡς νύμφην: cui inhaeremus tanquam palmites viti: qui seipsum vocat vitem, & discipulos suos palmites. Corda quoque nostra agro, qui verbi Dei semen recipit, semen verbo Dei, gratia rori siue humori, quo ager rigatur vt fructus adolescat, non incōgruè comparatur. Quid? Nōne milites Christi sumus, & vt ad victoriam peruenire possimus, atque immortalitatis gloriam consequi, in acie stantes spirituali prælio quotidie dimicamus? Vt igitur neque mulier absque viro concipere, neque palmes absque vite, neque vitis absque palmite, neque ager sine semine, neque semen sine agro fructum adferre, neque miles absque Regis auxilio certam victoriam adipisci potest; ita neque Dei gratia sine nostro studio & diligentia, neque nostrum studium sine Dei gratia & auxilio bonorum operum fructus adferre potest. Vnde diuinitus noster Augustinus: Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te. A creandis enim hominibus nihil exigit Deus. Quid enim exigeret ab iis qui nōdum erant? A reformandis autem & iustificandis

2. Corinth. 11.

Ioann. 15.

Luca 7.

2. Corinth. 9.

Tomo 10.
serm. 15. de
verbis Apost.

andis hominibus passim in scripturis exigit
 recedant, resipiscant, pœnitentiam agant,
 alior redeant, orent, vt remissionem pecca-
 rum & gratiam accipiant. Habes superius
 Ambrosij sententiam his verbis: Vult Deus
 omnes saluos fieri, sed si accedant ad eum.
 Non enim sic vult, vt nolentes saluentur, sed
 vult impios saluari si & ipsi velint. Vnde
 Chrysostomus quoque nec voluntatem si-
 ne gratia, nec gratiam sine voluntate quic-
 quam operari posse confirmat. Et Paulus nos
 Dei adiutores vocat. Item Euangelista Mar-
 cus Dominum suis discipulis cooperantem
 ostendit. Quæ omnia & scripturarum exem-
 pla, & doctorum testimonia eò pertinent, vt
 & fidei nostræ rationem, & auxiliij gratiæque
 Dei in nobis necessitatem, & argumetorum,
 imò sophismatum tuorum fallaciam intelli-
 gas. Sed quid dico tuorum? Non enim hæc
 tua sunt sophismata, sed istorum qui te quo-
 que suis fraudibus captum, adhuc irretitum
 tenent. Quorum ita detestabilem impieta-
 tem dolosque sacrilegos execror, vt tui me
 valde misereat. Ita tuam perniciem meum
 dolorem amor erga te meus facit.

*In 1. ad Timo.
cap. 2.*

*1. Corinth. 3.
Marci 16.*

VLTIMVM SOPHISMA VBERIVS

TRACTATUR.

SED quoniam Dei beneficio te, mi fra-
 ter, aliquâdo istorum & imposturam ac frau-

dem intellecturum, & perfidiam saniore consilio declinaturum esse confido, grandem illusionum deceptionumq; quibus discipulos suos fallere consueuerunt, acerrimum tibi demonstrare constitui; ut quot ex hoc vno scripturae loco, Nos sine Dei auxilio nihil posse, sophismata, quot captiones ab istis eliciantur, intelligas. Sic ergo argumentari solent: Sine Dei auxilio nihil potes, nullam igitur bene faciendi potestatem habes, aut quod tantumdem valet, impossibile est te bene viuere, vel Dei praecepta seruare. O bone Deus quid audio! Qualis ista conclusio? qualis Dialectica? An quod Deus potest, id tam exiguum est, ut ex eo inferri debeat nos nihil omnino boni posse, quia sine illius auxilio nihil possumus? Cum aliquis tibi dicit te sine alterius auxilio nihil posse, ex eoq; tibi illud impossibile esse concludit, hoc profecto videtur dicere, Is siue quo illud non potes, nihil habet potestatis, aut si quid habet, minus tamen habet quam par est, aut certe inexorabilis est, neque vnquam tibi suo fauore auxilioq; subueniet. Ita ex istorum argumentatione sequitur, Deum aut inualidum atque impotentem, aut adeo inexorabilem esse, ut homini opem ferre nunquam velit. Sed istorum argumentum Dialectico more explicemus. Quod ut rectum sit, hunc modum habeat necesse est. Sine Dei auxilio

auxilio homo nihil boni potest, Dei autē auxiliū ut hominem ad bonum adiuuet, indubium est: aut certē isto modo, Deus autē homini opē auxiliū mē non feret, igitur homo nihil boni potest. Sed in hoc argumento assumptio siue minor falsa est, ex quo in hac ratiocinatione contra Dei honorem & gloriā scio quā latere blasphemiam intelligi potest. Hinc enim sequitur Deū aut minus potestem, aut minus bonum esse. Itaque aduersarij in primam rectē interpretādi explicandęque scripturas regulam peccāt. Illud enim hoc loco prætereo, illorum argumentum capiosum ac sophisticum esse.

Non igitur melius, & Dei non modò gloria, sed etiam verbo conuenientius, quā in postores tui, ad hunc modū argumentamur: sine Dei auxilio nihil possumus, omnia ergo possumus, neque quicquam nobis impossibile est. Nostra namque conclusio hoc fundamento nititur: Deus omnia potest, nosq; vult adiuuare. Sic & Apostolus Dei bonitatē potentiamq; considerās: Omnia possum, inquit, in eo qui me confortat. Et Christus in Evangelio: Credēti omnia suntabilia. Cur id? Quia Dei auxilium efficacissimum est. Ex eo igitur quod Dei auxilium nobis est necessarium, non impossibile aut difficile esse bene viuere, sed potius id esse facile colligendū est.

Philip. 4.

Marci 9.

Deus enim adeò bonus est, vt opẽ auxilium: que suum, quo nihil efficacius, nihil potentius, petenti deneget nemini.

ADVERSARII EX VNA EADEM-
QUE SCRIPTURÆ SENTEN-
tia contraria inferunt atque
concludunt.

SED ex hoc vno scripturæ loco quem ex illorum sententia non rectè producis, contraria ab aduersariis inferri demonstrandum est, vt hinc eorũ argutas fraudes ac dolos clarius intelligas. Quid igitur isti? Ex hoc, quem diximus, loco bonum modò facile, modò difficile, iam possibile, paulò post impossibile esse definiunt, prout & ad persuadendũ imperitis quod volunt, eosq; fallendos necessarium, & ad studia conatusq; suos exequendos id commodum existimant. Quis nesciat eorum communem decantatamq; sententiã, scripturas sacras intellectu adeò faciles esse, vt in ijs nihil obscurum, nihil difficile, quod non ab omni sexu & ætate legi atque intelligi possit? Vnde & nos à se iure meritoq; reprehēdi putant, quòd scripturam ab omnibus legi volumus, neq; vt pro arbitrio suo singuli eam interpretentur explicentq; permittimus. Si igitur ex iisdem scripturæ verbis, quibus isti bona opera nobis impossibilia esse probare conantur, ad eundẽ modum argumēter, vt scripturam

pturam intellectu non modò difficilem, sed etiam impossibilẽ esse demonstrem, quid de illorum impostura dices? Id verò mihi longè facillimũ est isto modo: Sine Dei auxilio nihil possumus. Scripturas igitur intelligere nõ solum difficile, sed etiam impossibile est. Illud enim mihi facilè concedes, scripturæ intelligẽtiam in bonis iure numerari. Si igitur ex eo, quòd sine Dei auxilio nihil boni fieri potest, bonum *ἀδύνατον*, impossibile esse concludis, scripturam quoque intelligere, quod sine dubio bonum est, homini impossibile esse fatearis necesse est. Longè verò aliter isti argumẽtantur, scripturamq; sacram non obscuram ac difficilem, sed potius planam ac facilem omnibus esse pronunciant, idq; ex eodem loco. Nam absque Dei auxilio & spiritus sancti munere neque scripturæ rectè intelligi, neque alia bona opera fieri possunt. Illud iam ab aduersarijs quæro, cur ex vno eodemq; scripturæ loco contraria tanquam frigidum & calidũ colligunt? Cùm bona opera impossibilia esse contendunt, ita argumẽtantur: Sine Dei auxilio fieri non possunt, igitur fieri nullo modo possunt. Porro cùm à nobis eodem modo vrgẽtur: Scriptura quoque sacra sine Dei auxilio intelligi non potest, ergo nullo modo intelligi potest: non modò negant istud consequens, verum etiam ex eo,

H s

quòd

quòd Dei gratiam & auxilium facilè consequi possumus, scripturam facilem esse concludunt. Quæ igitur paradoxa imò ænigmata cum istorum oratione conferri queunt? Quis tanta copia & facultate dicendi præditus & instructus, quæ oratio tam facunda, ut istorum imposturam ac fraudem, quibus imperitam multitudinem capiunt, & mēdacio fallente decipiunt, cum ex eadem scripturæ sententia, ex iisdē Dei verbis pugnantia inter se atque cōtraria colligunt, satis explicet? Nō mihi si linguæ cētum sint, oraq; centum, ferrea vox, omnia technarum percurrere nomina possim. Sed non his finibus continetur audacia, nec arguta calliditas paucorum deceptione contēta est. Nam si aduersarijs respondeam: Quī fieri potest, ut scriptura sit omnibus adeò facilis atque perspicua, cum eam tot summis doctissimisque viris intelligi non potuisse dicatis? statim illud ab ijs audia: Scriptura sine Dei munere & spiritus auxilio intelligi non potest, ideoq; ab omnibus cōprehendi nequit. Ergo secundum vos eadem & facilis & difficilis, eadē & perspicua & obscura una eadēq; ratione monstratur. Quid cum ministrorum suorum, qui monachi fuerūt, continentiamq; quam professi erant, seruare debebant, sacrilegas & incestas nuptias defendere student? Nōne ut castitatem impossibilem

bilem esse, illosq; continere non posse probet
& ostendant, eodẽ argumẽto vtuntur, quo scri-
pturã quoq; facillẽ intelligi posse contẽdunt?
Itaque hoc modo ratiocinari solent: Scriptu-
ræ sententia est, hominem nisi Dei beneficio
ac munere continere non posse. Continentia
igitur homini impossibilis est. Quid ais bone
vir? Modò aliter loquebaris, cùm ex eo quòd
scriptura absq; Dei auxilio & munere intelli-
gi non potest, eam omnibus facilem ac per-
spicua esse diceres. Nunc verò te negas cõ-
tinere posse, propterea quòd absque Dei mu-
nere & auxilio cõtinere nemo potest. Cur ex
vna eademq; scripturæ sententia pugnantia
contrariaq; inferis? Nõne metuis ne ista tua
fraus, astutia, sycophantia intelligatur ab o-
mnibus? Sed quoniam ad hanc quæstionem
isti respondere non solent, ego pro ijs respon-
debo. Facillẽ intelligebamus, inquit, istos
principes adeò callidos non esse vt argumen-
torum nostrorum fraudem atque fallaciam
perspicerent. Itaque nihil erat quod verere-
mur, ne ab ijs nostra proderetur astutia. Eo-
rum autẽ fauor nobis erat necessarius, vt vio-
lato à nobis continẽtiæ voto, ijs tanquam le-
nonibus, impudicitiaq; nostræ patronis vte-
remur. Tale verò patrociniũ vsqueadeò no-
bis necessarium ne sperandum quidem vide-
debatur, nisi ijs continẽtiam impossibilẽ esse
antè

antè persuasissimus. Alio autè modo id illis
 persuaderi probariq; non poterat quàm isto,
 quo vñ sumus necessariò. Nam si ita non e-
 gissemus, omni patrocinio ac præsidio desti-
 tuti non solùm in prælatorum nostrorum ma-
 nus incidissemus, verùm etiam ab ijs iuxta
 leges atque constitutiones ordinum quos de-
 ferueramus, seuerè coërciti iustas pœnas ac
 debitas dedissemus. Sapientis est impendens
 periculum prudenti vitare consilio. Vetus
 quoque sententia est: Nequicquam sapit qui
 sibi non sapit. *μὴ οὐκ ἴσῃς ὅτι, καὶ αὐτὸς οὐ
 φῶς.* Sed heus tu, itane principes ac nobiles le-
 nones dicendos putas? Ego verò non accusa-
 toriè, sed, vt ille dicebat, Latinè purè natura-
 liter loquor quemadmodum à matre didici.
 Qui ab hinc quadraginta annis eam exerce-
 bant artem quam isti modò exercent, ij toto
 orbe terrarum lenones dicebantur, & erant.
 Nam si quis tum domi suæ Veneris officinā
 ita instituisset vt in ea sacerdotibus, mona-
 chis, monialibus aliisvè mulierculis lecti com-
 munes essent, illique dedicata Deo corpora
 vel cum publicarum libidinum victimis, vel
 cum alia qualibet muliere nefaria pollutio-
 ne fœdarèt, non is Dei Euangelista aut Apo-
 stolus, sed leno vocabatur, propterea quòd ab
 ecclesiæ nascentis exordio vsque ad illa tem-
 pora omnibus Christianis infitum erat atque
 persuas-

Cicero in Ver-
 rem orat. 7.

persuafum, eos qui cōtinētia voto sese astringissent, neque vxorem ducere, neque liberis operam dare, imò verò libidini seruire sine summo adulterij crimine possent, quēadmodum etiam in libro de habitu virginum Cyprianus ostendit his verbis: Dum ornari cultus, dum liberius euagari virgines cupiunt, esse virgines desinunt furtiuo dedecore corruptæ, viduæ antequā nuptæ, non mariti, sed Christi adulteræ, & quæ sequuntur. Quales igitur istorū nuptiæ sint habendæ perspicuū est. Ego itaque veram rerum appellationem mutare non didici: vt ijs aliud quo indignæ sunt nomen imponam. Ad hæc istis principibus persuadere operæ precium erat, illos ad intelligēdas diuinas literas non minus idoneos esse quàm theologos, qui atatē in earum studio & lectione consumunt. Sed quoniam isti vix literas attigerant, & earum studio incumbere grauabantur, hoc quoque addendū erat, scripturæ intelligentiam non studio & labore, sed Dei munere quod omnibus expositū atque obuium est, comparari. Neque enim auarus aut tenax est Deus, cuius in omnes beneficia iugiter manant, & affluēter exuberāt.

SEd si illi vobis respondissent: Si Dei munera ita facile capiuntur ab omnibus, si adeò exposita sunt quibusuis atque obuia, cur ergo continentia donum vobis difficilius est quàm

quàm nobis munus intelligēdi scripturas? Si vobis, inquam, huiusmodi verbis principes respōdissent, in quas angustias vos illorū contrussisset oratio? Sed verisimile est vos istud discrimen à nobilitate nunquam veritos esse, cuius animos tātō in Theologos, quorum officium erat defensio veritatis, odio vos inflāmaturos esse nō dubitabatis, vt eos nullo modo dignarētur audire. Itaque Theologis (qui soli vobis timendi viderētur, propterea quod ij qualia essent vestra sacrilega & incesta coniugia facile nobilitati ostendere possent) non ratione reiectis, sed vi repulsis, in principum animos ita vos insinuaſtis, vt ij tāquam vestri lenones impudicitiaēq; vestrae patroni illa incesta vestra coniugia vi & armis defenderēt.

Pro Milone. Magna est, iuxta inclyti oratoris elogium, illecebra peccandi impunitatis spes. Quā cum vobis videretis esse propositā, nihil erat quod nobilitatis non solum patrociniū, sed etiā armis tecti, vobis ab illis quondam praeſitis vestris, nihil quod à monasterij legibus, nihil quod à cuiusquam seueritate metuendū putaretis. Sed quoniam, vt est apud Comicum: Improbū est homo qui beneficium Scit sumere, & reddere nescit.

vt ingratitudinis, in qua nihil mali non inest, notam effugiatis, illis vestris defensoribus omnia sacra & prophana diripienda obtulistis.

Ita

la manus manum fricat, & muli mutuū sca-
bunt. Sed vt ad propositum reuertamur, non
est dubitum quin is animus, ea mens concio-
natorum, imò impostorum vestrōrū fuerit,
qui non ignorabant illa quæ diximus, argu-
menta sophistica & captiosa esse, sed quid di-
cerēt non curabāt, modò nobilitatis animos
in suam traherent factionem, vt illius patro-
cinio armisq; tuti, votorumq; suorum ac re-
ligionis quam professi erāt, abiecto iugo, per
omnia licentiæ genera liberè vagarētur. Vo-
bis igitur ô principes, egregiè illi quidem ex
eo quod sine gratia Dei vota Deo nuncupa-
ta seruare non possunt, continentiam impos-
sibilem esse probarunt: vos autem in eos ita
humani fuistis, vt illorum excusationē tan-
quam æquissimam rationiq; maximè consen-
taneam amplexi sitis. Nihil est tam regium,
tam liberale, tamq; munificum, quàm opem
ferre supplicibus, fouere afflictos, liberare pe-
riculis homines. Sed ad te redeo mi frater, à
teque peto vt in nostros sacerdotes, mona-
chos, aliosq; quoslibet nostrorum, si fortè ij
bona opera non faciūt, neque tanta sunt in-
tegritate vitę morumq; honestate ac virtute
præstātes, quantā ab illis fortè desideras, pari
ac simili æquitate vtī velis. Ministri siquidē
vestri bona opera non modò difficilia, sed
etiam impossibilia esse vobis persuaferunt,
idq;

idq; eodem argumento ac eadem scripturæ auctoritate qua se continere non posse comprobauerunt. Quibus cum fidem habeatis, illorumq; incontinētiā excusatam habeatis, à te humanitatis iure peto vt quemadmodum ijs bona opera nullo modo fieri posse asseuerantibus credis, ita nobis ignoscas nostrosq; excusatos habeas, si ea quæ præstari nullo modo possunt, non præstantur à nobis. Nihil hac postulatione iustius, nihil æquius cogitari potest. Desinant ergo ministri vestri in perditos nostrorum mores inuectiuas orationes scribere, nec deinceps in cleri vicia differti odiosis atque importunis vocibus perstrepan, vt factionis suæ principes in nostri odium inflamment, eorumq; mucrones in nostrum sanguinē acuant. Nam si nostri minus religiosè atque integrè viuūt, nōne eos cum ministris vestris excusari æquū est, cum illi vos docuerint eandē vtrobique non modò difficultatē, sed etiam, vt ita dixerim, impossibilitatem esse? Certè pares vtrique culpæ pari vel seueritate damnandæ, vel veniæ dignæ iudicandæ sunt. Cur igitur his absolutis illi damnantur? Nōne secundum vos eadē vtrique necessitas? Quid ministris vestris humanius? quid benignius? qui propter necessitatem nescio quam se veniæ dignos, alios autē quos iuxta illorum sententiā eadem necessi-

necessitas sequitur, non modò indignos, verum etiam supplicio dignissimos iudicant. Porro si sacerdotes ac monachos ob suã improbitatem vitæq; impuritatem à vestris principibus iure puniri, meritoq; supplicijs, bonorum direptione, morte denique affici existimas, si in illos vestra factio inaudito crudelitatis ac seuitiæ genere iure grassatur, illud etiã crede, hos probos esse, bonaq; opera facere posse si velint. Dum enim hæc ab illis nullo modo fieri posse contendis, & tamen in illos propterea quòd ea quæ præstari nullo modo possunt, ab ijs minimè præstantur, odio inflammatus tanto furore baccharis, vide ne te ipse crudelitatis, seuitiæ atque immanitatis accuses, imò te tuo ore condemnas, cùm in his idem punias quod in illis tanquam iure factum laudas atque defendis. Si factionis vestræ ministros amore, beneuolentia, fauore prosequeris, cur de nostris eadẽ ratione non iudicas? Qui si bona opera facere nullo modo possunt, non crudeliter puniendi, sed potius misericordia prosequendi sunt. Si verò probi esse innocentiamq; seruare ac bonis operibus operã dare possunt, non est dubium quin vestri quoque ministri eodem modo continenter casteq; viuere possint, si continentia munus à Deo petere voluerint. Omnia quæcunque petieritis patrẽ

Luc. II.

I

in

in nomine meo, ait Christus, dabit vobis. Omnis enim qui petit, accipit, & qui querit inuenit, & pulsanti aperietur. Scitum est illud Augustini: Casti non sumus non quia non possumus, sed quia nolumus. Et alibi, cum illam sapientis sententiam explicasset, Nemo potest esse continens nisi Deus dederit: Vtique dares, inquit, si gemitu interno pulsare aures tuas, & fide solida in te iactare curam meam. Igitur si in sententia perseverans nostros sacerdotes ac monachos, propterea quod bona opera non faciunt, à vestris principibus iure occidi, bonisq; priuari dicis, ex ea scripturæ sententia qua bonum opus fieri nullo modo posse probare conatus es, contra facilia esse bona opera te iam asserere, atque ad hunc modum argumētari necesse est: Sine Dei auxilio bona opera fieri nequeunt, facilia sunt igitur, nō impossibilia. Quid enim nobis potest esse difficile? quid impossibile? si tale habeamus auxilium. Quod cum nostri Doctores viderent, longē aliter quā vos ex illa quam producitis scripturæ sententia in hunc modum argumētantur: Sine Dei auxilio nihil possumus, omnia igitur possumus. Nec dubitant cum Apostolo dicere: Omnia possum in eo qui me confortat. Ita quidē Paulus, cuius sentētia cū ministrorum vestrorum opinione pugnat *dis. d. xi. m. c. lvi.*

HÆC

*De peccat. me-
rit. & remiss.
Confess. lib. 6.
cap. 11.*

Philip. 4.

Hæc igitur duo in quaestionem vocanda erant, quid ex nobis absque Dei auxilio, quid cum illius ope auxilioq; possemus. Sine illo nihil, cum illo, ut ait Apostolus, omnia possumus. Qui cum Dei auxilio omnia potest, is profectò aliquid potest. Et si omniaabilia sunt credenti, consequens est credentem boni plurimum posse. Quæ cum ita sint, animaduertis frater, te à nobis nō solū exarmatū esse, verū etiam tuo gladio iugulari. Nam eo scripturæ loco quo nos maximè oppugnari putabas, & tuū refutamus errorē, & nostræ fidei veritatem ostēdimus. Vides igitur quibus fraudibus ac sophismatis vos ministri vestri fallāt atque decipiant? Id quoties mihi venit in mentē, quanto me arbitraris dolore cruciari, cum te ijs fidem habere videam qui modò hoc modò illud asseuerantes, tuo candori tam petulanter illudunt? Hinc enim bona opera se facere posse negant, propterea quòd illa sine Dei auxilio non habētur: inde scripturam sacrā facile ab omnibus intelligi posse contendunt, propterea quòd illa intelligentia nisi à Deo non habetur. Et cum ex eadē sententia facultatem & difficultatē inferant, ijs tamen credis. Dicunt tibi se cōtinere non posse, quia id sine Dei munere fieri non potest, ideoq; illos ab impudicitia crimine absoluis, quæadmodū ut facias à te petunt,

tunt, & cùm bona opera à nobis fieri posse pernegēt, quia Dei dona sunt, nos tamen secum absolui nolunt, sed potius gladijs vestris interficiēdos obiicunt. Tanta est in ijs æquitas, tanta humanitatis constantiæq; ratio. Tu verò frater, illorum blanditijs ita te demerari sinis vt pugnātia inter se contrariaq; credas, Deum ipsum si illi negarent in cælo non esse, forsitan crediturus. O incredibilem illorum calliditatem! ô singulare fraudis genus, summa cum iniquitate, sæuitia, crudelitate coniunctū! Neque verò ignoro te nunquam illorum fraudes & technas satis diligēter cōsiderasse, quò fit vt minus mirandum sit te illos dolos ac sophismata nondum satis acutè vidisse. Sed quoties diuinas literas ab ijs adeò callidè tractari animaduerto, quoties illorum argumentorum, imò captionū venit in mentem, maximè misereor eorum quos illi sic mendacio fallente decipiunt. Quæ cùm ita sint, omnes Caluinos, ac Bezas in arenam vocare non dubito. Nam apud quemuis iudicem qui quod bonum, quod malū ac viciosum argumentum sit intelligat, omnes illorum consequēcias quibus in tuis literis vsus es, sophisticas, fallaces, captiosas esse mōstrabo. O magna vis veritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatē, solertiam, contraq; fictas omniū insidias facilè se ipsa defendat!

An

An non igitur calamitatem tuam iure deploro, cum te desertis ecclesiæ castris, ac relictis antiquis illis doctoribus ac magistris, istis animæ tuæ corruptoribus qui diuinarum literarum sanctitatem adeo impie nefarieque violarunt, addictum cum transfugis esse videam? Expergiscere quæso expergiscere frater, somnoque isto negligentiae socordiaeque discusso, quæ hic ad te scribo mente sincera diligenter attende, ut illorum imposturam fraudemque cognoscas, eaque perspecta ad matris ecclesiæ gremium redeas, atque agnitis veris pastoribus tuis, in quos tantum odium iniuria concepisti, salutem tuam credas. Non deerunt viri summa eruditione doctrinaque præstantes, qui te in nostra castra redeuntem excipiant, ac reliquas illorum impostorum fraudes, de quibus hactenus nihil suspicabar, aperiant, erroribusque tuis patefactis viam tibi salutis ostendant. Nonne iam intelligis quam caliginem, quas tenebras illi animo tuo infuderint, ut & contraria simul credas, & tecum ipse pugnes, verbisque tuis fidem detrahas, dum ea aut verbis euertis aut factis? Continentiam, quia Dei munus est, iis impossibilem esse credis, probum ac bonum esse posse neminem existimas, propterea quod id nisi Dei ope ac beneficio fieri non potest. Et quoniam impossibilem esse virtutem arbitraris, illos quidem tuo

calculo comprobas & absoluis, nos verò, quibus virtutem æquè impossibilem esse contedis, dānandos putas. Quæ igitur est ista mentis tuæ caligo? quæ cæcitas? quæ vel Cimæriæ tenebræ cum hoc fascino conferendæ? Iudicium certè tuum & illud acumen ingenij non modò ab ijs retusum, verùm etiam veneno nescio quo imbutum ac viciatum sit necesse est, ne illorum technas ac dolos intelligere posses. Sentio me hoc loco prolixiorẽ esse, sed dabis amoris in te meo veniam. Salutis enim tuæ desiderium me epistolarem angustiam excedere, pluribusque verbis quàm initio statueram, uti coëgit, ut & aduersarium imposturam fraudemque perspiceres, & intellectam deinceps maiore studio vitares ac fugeres. Culpa enim illa, bis ad eundem lapidem offendere, vulgari, ut nosti, reprehensa prouerbio est. Satiùs est recurrere quàm malè currere: *παλιπρὸς οὐκ ἔστι μάλλον, ἢ δραμὴν κακῶς*. Verùm hæc hæc tenus.

QVINTA CONFUTATIO.

AD HVC Apostoli Pauli sententia nitens quam ex epistola ad Philipenses producis: Deus operatur in nobis & velle & perficere. vnde liberum voluntatis arbitrium in nobis non esse concludis. Sed hoc tuum argumentum haud minus captiosum ac sophisticum esse quàm superiora, faciliè demonstrabimus,

bimus, teq; Pauli locū non bene intellexisse planū faciemus, vt deinceps Apostolo Petro potius quā tuis impostoribus credas. Illi siquidem epistolas Pauli facillimas esse dicunt. Sed longē aliter Petrus: Charissimus, inquit, *2. Pet. 3.* frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiā scripsit vobis, sicut & in omnibus epistolis, loquēs in eis de his in quibus sunt quēdā difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauāt, sicut & cæteras scripturas, ad suā ipsorum perditionem. Cuius auctoritati si fidem habendam putares, nunquam in istam temeritatem & arrogantiam incideres, vt Apostoli verbis istam tuam explicationem tanquam Lesbiam regulam adiungeres: sed Pauli mentem atque sententiam ex antiquis patribus, qui locum hunc, quemadmodum inferius ostendemus, aliter quā tu explicant, disceres. Cæterū vt quod dicturi sumus bene intelligas secundum regulam rectē interpretandi scripturas, quam superius exposuimus, in mentem reuocare debes memoriaq; retinere, non scripturæ partem aliquam, sed totam scripturam amplectendam, eiūque toticredendum esse, propterea quod eius nulla pars alteri parti repugnat, quemadmodum etiam in Deo scripturarum auctore non inuenitur est & non, aut vlla contradictio. Itaque summopere cauendum est ne ita diuinas

I 4 literas

litteras explicemus, ut è nostra explicatione aut alterius loci destructio, aut aliqua inter scripturæ sententias contradictio possit inferri. Vēstri certè magistri in hanc regulam maximè peccāt. Sic enim pleraque scripturæ loca exponunt ut ea inter se tanquam gladiatorum paria committant, scripturamq; sanctam scripturæ auctoritate destruant & evertant. Qua in re bonorum animos vehemèter offendunt, dum hæretica licentia veterū, qui scripturæ loca quæ inter se pugnare videntur, conciliare solebant, expositionem prætermittentes, atque calcantes, illud solum videntur habere propositum, illud studium, ut in scripturis aliquid cōtradictionis inueniant, vnumq; locum alterius peruvicaci explicatione subvertant. Quod sanè Iuliani fuerit atque Porphirij, qui cōtra veritatem ex professo studioseq; latrarūt. Porro tu frater, qui veritatis inuestigationi videris incumbere, cum aliqua scripturæ loca producis ut me voluntatis libertatem non habere cōfirmes, quid mihi faciundum suades? Scripturæ sententiam cum tua expositione suscipiam? Sed si id fecero, alia clarissima Dei verba quæ Dominus in Genesi loquebatur, Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius: tanquam falsa reiiciam necesse est. Quid illam Apostoli sententiam qua hominem suæ voluntatis potestatem

Genes. 4.

1. Corinth. 7.

statē habere confirmat? num falsam iudicabimus? Sed hoc absque nefario scelere fieri non potest. An amplectemur vt veram? Sed sententiæ tuæ repugnat. Quid enim his duobus locis clarius ad probandū voluntatis arbitrium liberū, quo non solū cupiditatibus nostris reluctari, verū etiam bonis operibus operam dare possumus, adferri potest? Hæc equidē ita perspicua sunt vt nullius hominis ingenio aut arte in alium sensum detorqueri vllō modo possint. Nam si cupiditati, imò verò si appetitui meo repugnare non possum, certē mentitus est qui id me posse dixit. Si voluntatis meæ non habeo potestatem, profectò falsa sunt Apostoli verba quibus eam me habere dicit. Hoc autem non est scripturam exponere, sed euertere. Quis igitur vestram non miretur audaciam, qua vni aut alteri scripturæ loco, imò verò ei sententiæ quam pro vestro arbitratu ac libidine finxistis, tam obstinatis animis adharere, illamq; adeò pertinaciter defendere consueuistis, vt non solū clausis oculis omnia alia scripturæ loca opinioni vestræ repugnantia prætereatis, verū etiam quod alibi scriptum sit non curetis? Ita plerique errare malunt, eamque sententiam quam adamauerunt pugnacissime defendere, quàm sine pertinacia quid verius sit exquirere. Sed dicet aliquis: Sic scriptū est, ipse *Matth. 4.*

Dei verba produco, cur ergo cōtradicitis? Ita & quondam diabolus Christo dicebat: Scriptum est: ipsumq; locum facile ostendere poterat: non tamen à Domino illius veteratoris ac callidi scripturæ verba recitantis suscepta sententia est. Quamobrem? Quia hæc alteri scripturæ loco repugnabat, quo perspicue dictum est: Non tentabis Dominum Deum tuum. Ad eundem modum si sexcenta scripturæ loca produceres, ut quod in epistola tua facere conatus es, voluntatis euerteres libertatem, citationem tuam peruersam esse dicerem, non quod ita scriptum non sit, sed quod ea mente, eoq; sensu quo à te scriptura produciatur, minime scriptum sit. Video siquidem sensum tuum cum ipsa veritate, atque adeo cum spiritus sancti mente pugnare, quæ alibi clarissime ostendit, ut cum dicit: Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius, Multa præterea, sed tamen ut hoc illustrius fiat, aliud exempli causa proferam. Pauli verba sunt hæc: Soli Deo honor & gloria. Quis negat? Ex quibus verbis soletis inferre nos idolorum esse cultores, propterea quod diuos veneramur & colimus. Scriptum quidem esse confiteor, sed nego illud eo sensu quem affingitis, esse sumendum. Vos enim hanc Pauli sententiam esse cōtenditis, qui quamlibet creaturam quouis modo veneratur, eum in

contu-

2. Timoth. 1.

contumeliam creatoris idolorū esse cultorē. Sed ista sentētia menti Apostoli, atque adeo spiritus sancti, quę in multis alijs scripturę locis satis perspicuē declaratur, manifestē repugnat. Is etenim ipse qui dicit, Soli Deo honor & gloria. alibi quoque ait: Gloria, ho- *Rom. 2.*
nor & pax omni operanti bonum. Et illud: *1. Timoth. 5.*
Qui bene pręsunt prębyteri, duplici honore digni habeantur. Et ibidem: Honora viduas *Exod. 20.*
quę verē viduę sunt. Item alibi: Honora pa- *Matth. 16.*
tem tuum & matrē tuam. Honora personam senis. Honora medicum. Regē honorificate. *1. Pet. 2.*
Honore inuicem pręuenientes. En scripturę sententias quibus septem hominum, qui dii non sunt, genera colere atque honorare pręcipimur, vtrique sine contumelia creatoris. Cū ergo mihi locum hunc Pauli opposueris: Soli Deo honor & gloria: ego quoque tibi illa quę modò protuli scripturę pręcepta cantabo, scriptum quę esse dicam etiam hoc: Gloria, honor, & pax omni operati bonum. Si scriptura vbiq; sui similis ac vera est, certē hic falsa esse nō potest. Quid de multis alijs scripturę sententijs dicam, quibus varia hominum genera venerari iubemur? Quas omnes, si in eo sensu quo vultis accipiēda est illa Pauli sententia, falsas esse, ipsumq; Apostolum pugnancia loqui, diuinasq; literas secum pugnare necesse est. Quo quid absurdus

dius dici possit non video. Nunquam enim secū veritas pugnat, sed mēdaciū ita semper oppugnat vt sibi perpetua stabilitate cōstet.

N o s ergo catholici scripturæ loca conciliamus inter se, Paulumq; secum pugnare negamus. Diuinas autem literas vbiq; veras agnoscimus & fatemur. Itaque cū Apostolus diceret, Soli Deo honor & gloria, eum de alio honore & gloria, quā cū alibi diceret, Gloria, honor & pax omni operanti bonū, loqui dicimus. hīc de honore ciuili, quo non solum parētes, sed etiam præpositos nostros, omnesq; bonos afficimus: ibi de honore diuino, qui cum homine cōmunicari non potest. Si hanc distinctionem reiicis, sensum quem Apostoli verbis adēd pertinetur tribuis, eō pertinere vt scripturam tanquā sibi repugnātem euertas, perspicuum est. Quod cū Christianæ fidei hostes ipsiusq; scripturæ inimici maximē cupiant, quo loco habendi sint qui eorum perfidiam adiuuant, obscurum non est.

S E D vt ad propositum reuertamur, in literis tuis non dissimile peccatum admittis. Certa siquidem ad liberum voluntatis arbitrium, & bonorum operum merita tollenda scripturæ loca producis, reliqua verò quibus ea quæ sic impudenter oppugnas, adēd perspicuē demōstrantur, præterire non dubitas.

Vnde

Vnde aut diuinas literas abs te nunquam le-
gas esse, sed te ab istis quibus animæ tuæ sa-
lutem ita temerè credis, deceptum esse ar-
bitror: aut si hæc scripturæ loca quæ ad libe-
ri arbitrij probationem à me producta sunt,
fortè legisti, cum eorum in tuis literis nullam
facias mentionē, verisimile est te non verita-
tis inuestigationi studere, sed id tātū agere
ut me quoque circumuenias, ac mendacio
fallēte decipias. Quod cum mihi de tuo can-
dore persuadere non possim, ijs à quibus de-
ceptum te esse video, iure succenseo.

VENIAMVS nunc ad quintum scriptu-
ræ testimoniū quod nobis opponis, ut quā
falsum sit illud cōsequens, quod ex eo elice-
re conaris, intelligas. Apostoli quidem verba
agnoscimus & fatemur: Deus operatur in
nobis & velle & facere; sed cum ex ijs tanquā
consequens inferas, hominem nihil omnino
potentiæ habere, conclusionem tuam vicio-
sam esse dicimus, propterea quòd ex parti-
culari vniuersale aliquid colligit. Neque e-
nim ab Apostolo ita dictum est: Deus solus
& omnino operatur & velle & facere. quod
certè dicēdum erat, ut hominem qui est se-
cunda causa, otiosum esse nec quicquā age-
re, posset intelligi. Illud ergo memoria tenē-
dum est, cum duæ causæ aliquem effectum
vnā producunt, tametsi primæ principaliq;
causæ

causæ laus præcipua tribui solet, tamen ex eo non sequi secundam nihil omnino agere. Exempli causa sit victoria militum virtute ac fortitudine à rege parata. Quam ita commemorabit historia ut tota victoriæ laus regi, non militi propria esse videatur. Sic enim annales referent: Ille rex hostium vires fregit exercitumque; fudit. Annibal Saguntum expugnauit. Ex quo si quis inferat Annibalem cuncta fecisse, milites nihil: nam is præposterè scriptoris historiæ mentem intelliget, qui cum primo loco regis victoris fecerit mentionem, illius quoque milites, centuriones, tribunos alibi honoris causa nominabit, quantaque illorum virtus fuerit exponet. Ita scripture sacre, in quibus Deus hominibus loquitur, illorum morem ac sermonis usum imitari videntur. Quæadmodum igitur ex historia in qua scriptum est ab Annibale Saguntum expugnatum, si quis inferat à solo Annibale absque militum opera Saguntum fuisse captum, nimium is ineptus, ridiculusque videatur; sic ex his scripture veris, Deus operatur in nobis & velle & perficere: qui inferunt hominem nihil neque facere, neque posse, iure ridetur. Sed ex abundanti demus hoc vobis, ut ex Apostoli verbis rectè argumentari videamini. Nolo iam nimium virgere. Sit illud quod vultis consequens, tamen ex eo non sequitur hominem

hominem nihil posse. Quâquam enim alius benevolentia causa faciat quod ego alioqui facere deberem, non est tamen consequens me illud facere non posse. Sed hoc tuum sophisma clarius intelligetur cum regulam quam supra posuimus, illi admouerimus. Ad eundem igitur modum argumentemur quo tu, utamurque Dialectica tua, & si consequentia nostra falsæ non fuerint, te verum intulisse credemus. Sit igitur hoc è scripturæ penetralibus sumptum antecedens, ex quo longe aliter quàm tu, planeque contrarium iuxta tuæ Dialecticæ regulam concludemus. Dixit Dominus Abraham: Quia fecisti hanc Genes. 12. rem. & Christus de Magdalena: Bonû opus Matth. 16. operata est in me. Quæro ex te an Dei verbis credere debeamus? An fortè cum Paulus diceret, Deus operatur in nobis velle & perficere; verum dixit? Deus autem cum opus bonum ab homine factum esse dicit, falsum? Non est nostrum inter se tanquam pugnantia Dei verba committere. Sit hoc impiorû Luciani, Porphyrij, Iuliani, quorum sacrilegâ impietatem vestri ministri, imò magistri, aut imitantur, aut vincunt. Sed ut ad rē redeam, quæadmodum ex hac Pauli sententia Deus operatur in nobis velle & perficere; tibi licetè putas hanc conclusionē inferre, Homo igitur nihil facit: ita mihi ex Dei verbis quibus bonum opus ab homine factū esse dictū est,

inferre liceat: Deus igitur in hoc opere nihil fecit. Vt enim illic Apostolus nullā cooperationis humanæ cum diuina mētionem facit, ita hīc Deus se homini bonum opus facienti opem ferre non dicit. Si Dei auxilium hīc, tametsi scriptum non sit, intelligendum esse contendis, eodē modo illic hominis cooperationem, tametsi hoc scriptum non sit, intelligendum esse dicā. Vides argumentum tuum ineptū, sophisticū, viciosum esse, cū ex antecedente non minoris auctoritatis, quā tuum, eadē argumentandi ratione cōclusionem tuā repugnantē atque contrariā infert? Tu ex Apostoli verbis hominem nihil facere, nihil posse contendis; hoc modo ex ipsius Dei verbis, Deum nihil in bono opere neque facere, neque posse, colligam. En in quantum blasphemix barathrū præclara tua argumentandi ratio deuoluta sit. Si tibi ad hunc modū argumentari licet, cur mihi eodē iure non liceat? Atqui & tua & mea conclusio falsa est: scripturarum verò sententiæ, ex quibus sumptæ vidētur, verissimę. Quis igitur adeo Dialectices imperitus, vt hanc argumentandi rationem viciosam ac sophisticam esse non videat? Quid, quod regulam illam à nobis superius expositam, cuius hæc summa est, vt totam scripturam sacra veram esse credamus, neque vnū scripturæ locum per aliū destruamus, non sine ingēti culpa calcas & præteris?

Quod cum à te fieri video, tuamque argumentandi rationem modumque considero, nihil aliud existimare possum, nisi te ad scripturam euertendam omne studium contulisse. Quid enim aliud facere videris, cum ex vno scripturæ loco id colligis quod alteri repugnat, estque contrarium? Ego verò hoc à te peto, vt toti scripturæ diuinæ fidē habeas. Quid hac mea postulatione æquius? Porro scripturæ sententia est: Deus est qui operatur in nobis & velle & perficere. Vera sententia, quam ego libenter amplector. Sed vide ne quid ei de tuo adiicias. Contrà alteram tibi eiusdem scripturæ sententiam profero, qua Deus Abrahamæ dicit: Quia fecisti hanc rem, & de Magdalena Dominus: Opus bonum operata est in me. Nihil de meo adiiciā. Hæc ergo Dei verba mecū amplectere, & omnis inter nos controuersia sublata est. Id si feceris, Deum & hominem in bono opere produciendo simul operari nobiscum confiteberis. Vtrumque enim à scriptura demonstratur, & verum est, nec vnum repugnat alteri. Ad hunc modum pax inter nos atque concordia in negotio fidei conciliari potest. A te igitur peto, vt simul & toti scripturæ fidem habeamus, & quod diuinis literis vtrunque adiecimus, id tanquam superuacuum, ac veritatis inimicum, communiter reiciamus atque

damnemus. Scripturæ sententia est : Deus est qui operatur in vobis & velle & perficere. Credo & amplector. Cum igitur eadem scriptura testetur ab homine bona opera fieri, & vt ea fiant hortetur ac moneat, à te peto vt id quoque credas atque suscipias. Illi sententiæ hanc conclusionem adieceras. Homo igitur nihil potest, huic ego addideram, Deus igitur nihil facit aut nihil potest. Istæ duæ conclusiones nostræ sunt additiones, non verba scripturæ, nec vsquam diuinis literis continetur. Hoc igitur iterum à te peto, vt vterq; nostrum suæ additioni renunciens, soli nudæque scripturæ credat, & inter nos illico pax sequetur. Ita enim & tu verum credes esse quod dico, & ego quod tu proferes in medium, suscipiam, & tanquam Dei verbum amplectar. Sic vtrique vincemus, & pulcherrimæ victoriæ vniusque palmam æqualem & similem gloriam consecuti, non solum de errore triumphabimus, verumetiam eruditionis atque doctrinæ altiorem cōscendemus gradum. Hinc enim in faciendis bonis operibus homines nihil posse arbitraris, inde illa adiectione mea in iisdem operibus producendis, Deum nihil facere me existimare fingebam. Atqui nunc hominem & aliquid facere, & à Deo iuari dicimus, sine cuius auxilio facere homo nihil posset. Ita legendis diuinis literis vterq; proficimus.

scimus. Porro aliud est, si id quod scripturæ
 verbis de tuo adieceras, adeò pertinaciter re-
 tines, obstinateq; defendis, vt quas adiectio-
 ni tuæ diuinarum scripturarum oppono sen-
 tentias, non digneris audire. Quod si ita abs-
 te fit, nulla ineundæ pacis atque concordia-
 ratio inueniri potest. Quale enim est quòd
 ita sententiā tuam, nō quam de scripturarū
 purissimo fonte hausisti, sed ipsis scripturis
 adiecisti, sic instituisti defendere, vt me alias
 scripturæ sententias opinioni tuæ repugnan-
 tes atque cōtrarias, quibus nihil verius potest
 esse, concordia causa abiicere necesse sit? Er-
 gōne pax inter nos non erit, nisi ego veritatis
 proditor ac transfuga effectus, abiecto scuto,
 manus tibi dederò, in vestraque castra trans-
 iero? Sed vt ad propositum reuertamur, tolle
 ea quæ scripturis sanctis vtrunque adiecimus,
 & nihil erit inter nos controuersia. Abiice
 adiectionem tuam, & ego abiiciam meam:
 tum vtraque scripturæ loca, quæ propter ad-
 iectiones nostras inter se pugnare videbātur,
 ambobus vterq; brachiis amplectamur. Igi-
 tur vt diuinas scripturas rectè interpretari pos-
 sis, hæc tibi regula proposita sit. Cū duo
 scripturæ loca simpliciter accepta, sibi mu-
 tuò nō repugnant, vterq; suscipiendus, vtriq;
 fides habēda est. Quare? Quia scripturæ diui-
 næ nō simul nobis traditæ sunt, sed in pluri-

bus libris diuersisq; tēporibus, nō vt id quod in priori dictū erat, posterior emendaret editio, atque ita scriptura scripturā euerteret, sed vt ex hac aliquid disceremus, quod non didiceramus ex illa. Prior alioqui vana & inutilis iure cēsebitur, si hanc à posteriore corrigi necesse est. Qui id quod antè dixit, postea mutat & corrigit, seque fatetur esse mentitū, eū neque sapientē, neq; virum bonū existimare consueuimus. Deus autē cū multa dixisset, si ea post corrigeret atq; mutaret, nōne stultitię argueretur, & illa infinita sapiētia, & bonitas, sibi dissimilis esse iudicaretur? Cū ergo scripturę sententia sit in Genesi: Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius, memoria tenendum est, nihil in vllō diuinę scripturę libro postea esse positum, quod ad huius sententię eersionem pertineret: sed quicquid exinde scriptū est, id ad tradēdum nobis aliquid noui, quod antè nesciebamus, illamq; scientiam quam ex priorum librorū fontibus hauseramus, augēdam valere. Cū igitur ex illo Geneseos libro voluntatis libertatē in nobis esse iam didiscissemus, reliquū erat, vt quę essent arbitrij liberi vires, doceremur. Quod vt intelligere possemus, primē illiquam modō commemorauimus sententię multa alia Dei verba successu temporis accesserunt, ex quibus liberum voluntatis arbitriū

Gen. 4.

vitiis

vitii atque peccatis per se reluctari non posse, nec satis validum ac firmum esse, nisi Dei niteretur auxilio, disceremus. Ita primæ illi sententiæ hanc alteram adiungimus, non ut illam euertamus, sed ut augeamus, & ut audiendo, legendoq; Dei verbo, veræ eruditionis atq; doctrinæ augmenta capiamus. Porro si id quod initio didiceramus, sequēs institutio tolleretur atq; destrueretur, nullos certè progressus faceremus, sed priora ædificia dirueremus, ut noua possemus erigere. Proinde quis vnquā istorum malorū finis reperietur. Quæ animi quies & secura trāquillitas à nobis expectari potest? Quis pictorē qui imaginē in tabula elaboratā sæpius mutat & corrigit, nō stultissimum iudicet? Non est igitur diuinæ scripturæ librorum nobis tradita multitudo, ut aut vnus ab altero corrigatur, aut ut illi fides haberi possit, hic relinquendus esse videatur, sed ut in nostram utilitatē, nostrumq; in Dei cognitione profectū omnes recipiantur à nobis. Quare sæculi nostri, quo Dei verbū partim suscipitur, partim reiicitur, calamitatem, imò malitiam atq; impietatē iure deploro. Cuius mali causam Satanæ calliditatē & astutiam esse nō dubito, ut qui totā scripturā nobis eripere nō potest, certè dimidiā eripiar, dum subdola persuasione id agit, ut hūc scripturæ locū sic exponamus, ut illum à nobis

nō solūm pratermitti, sed etiā euertere necesse sit. O infelix humana cōditio, quæ teterrimi hostis decepta consilio, nō solūm veritatis lumen amittit, sed etiam cū in dēssimas errorū tenebras deuoluta fuerit, tū demū in clarissima scientiæ luce se versari existimans, malo suo gaudet. Sed ad te redeo, frater, quē ex illis tenebris tetraq; caligine ad veritatis lucem libenter sanē reuocarē. Amplectere igitur, frater, amplectere scripturā vniuersam. Quid heres? quid dubiras? Quæcunque veritatis spiritus diuinis literis promulgauit, hæc vera esse crede. Nihil nec in Deo nec in Dei verbis secum pugnare, sibiq; contrarium esse potest, in quibus si qua videtur esse contradictio, id non aliunde quā à nostra ignorātia, imò arrogantia proficiscitur. Nos enim Dei verbis, quod nobis pro nostra libidine videtur, adiicimus. Nos ad diuinas literas explicandas eam opinionē quam nostra ignorātia peperit, impudēter adferimus. Nos sacrosantæ scripturæ maiestatem deprimētes, ad nostros affectus accommodamus. Nos Dei verba nō sequimur, sed ad nostram sententiā inflectimus. Porro in diuinis literis, si rectē intelligatur, nihil est repugnans, nihil contrarium.

Sed, vt ad propositum reuertamur, vis scire quæ sit scripturæ consuetudo, cū de nostris operibus loquitur? Cū virum sanctum

de suis operibus loquentem inducit, facit eum de illis adeò humiliter moderateq; sentire, ut ea pro nihilo habere videatur. Quod profectò ex illius humilitate procedit. Dum enim attendit quantum Deo debeat, illiq; maiestati se adeò cure esse considerat, nihil coram Deo neque se neq; opera sua esse existimat. Unde clamat & dicit: Quid est homo, quòd *Psal. 8.* memor es eius, aut filius hominis, quoniã visitas eum? Et alius quidam: Loquar ad dominum meum, cum sim pulvis & cinis. Ita de se pij homines & loquuntur, & sentiunt. Opera verò sua nihili faciunt, sed cum Dei gratiam, sine qua nihil possunt, attentè considerant, ei in gratiarum actione totum adscribunt, atq; ita Domino confitentur, Sine te ô Domine nihil possum: quicquid igitur sum, quicquid habeo, tibi attribuo. Ita & inter homines vsu venit. Cum enim aliquis in eum cui plurimè debet, aliquid officij contulerit, ad hunc modum loqui solet: Nihil hoc est: multo plura beneficiis erga me tuis debeo. Itaq; scriptura diuina hominem aliquem de suis operibus loquentem inducens, aut ad illos qui de iis gloriari, seseque iactare cupiunt, verba facies, eos ut humilitati moderationiq; animi studeat, deprimat. Porro aliud est cum in scripturis Deus homini pio loquitur, cuius opera nò solum laudat & prædicat maiestas illa diuina,

sed etiam iis qui bonis operibus incumbunt, bona infinita & æterna promittit. Hinc est illud Origenis: Aliud est, inquit, ex persona scripturæ prophetæ vel Domini aliquem peccatorem designari, aliud est iustum ipsum sui fieri accusatorem, & humiliare semetipsum, ut exaltetur à Deo, & illud quod in ore omnium est, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, quos in gloriam eleuare, eorumque bona opera laudare cōsueuit. Inde sunt illa Dei ad

In epist. ad Rom. cap. 5. **Genes. 22.** Abraham verba: Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, & benedicetur in semine tuo omnes gentes terræ.

Matth. 26. Et Dominus in euangelio cum Iudas & alij discipuli Magdalene factum vituperarent, ac nihili facerent, hos reprehendens: Bonum, inquit, opus operata est in me. Magdalena igitur factum suum nihili æstimabat, sed longe aliter Christus de illius opere iudicabat. An forte cum Christus hoc diceret, metiebatur? Minimè verò, non magis quam Apostolus Paulus cum gratiæ Dei qua hominem in bonis operibus adiuuat, magnitudinem ostendens, Deus, inquit, operatur in vobis & velle & perficere: quod *καὶ ὑποβολλών* dictum, accipiendum est, quemadmodum illud, quod alibi ait: Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Atqui cum

cum idē Apostolus aut seipsum, aut alios exē-
plo suo in spem conatur erigere, adhunc mo-
dum loqui non dubitat: Bonū certamen cer- 1. Tim. 4.
taui, cursum consummaui, fidem seruaui. De
cetero reposita est mihi corona iustitię, quam
reddet mihi in illa die Iustus iudex: & quę se-
quuntur. Quid quod alio in loco se plus o-
mnibus aliis laborasse dicit? Cum igitur Apo- 1. Cor. 5.
stolus hic se nihil facere, ibi se plus ceteris la-
borasse dicebat, verū vtroque dicebat, non
in eo sensu quem eius verbis attribuitis, sed
tantum comparatione atque respectu nō so-
lū illius quod diuinę maiestati debebat,
sed etiam gratiæ Dei, cuius in bonis operibus
ministrandis, & præsidio nitimur, & auxi-
lio subleuamur. En simplex & aperta, nulliq;
verborū ambagibus inuoluta declaratio ve-
ritatis, quam si antē vidisses, quā Apostolū
legeres, in tam absurdum scripturęque con-
trarium errorem nunquam incidisses.

*Quā absurdus error sit eorum qui homines
nihil agere, sed Deum in eo omnia facere
sentiunt, uberiùs explicatur.*

ABSURDUM hunc errorem iure dixi.
Nam in hoc vestro paradoxo, quo hominem
ceteris omnibus rebus viliorē facitis, dum
eum trunco, qui nec sese mouere, nec quic-
quam aliud nisi id quod in illum proiicitur,
suscipere potest, comparatis, multa sanē non

solum rationi, verumetiā apparentiæ ac veri
similitudini repugnantia video. Quale enim
est illud, hominem ceteris rebus excellentio-
rem à Deo cōditum, nihil neque facere neq;
posse? Atqui nihil esse in rerum natura, quod
iuxta suam vim ac proprietatē, quā illi Deus
opifex cōculit, nō aliquid agat, perspicuū est.
Ignis vrit, aqua humectat, cæli vertuntur, sol
lucet, equus portat, canis currit, bos arat, solus
homo, tāquam telluris inutile pondus, nihil
agit, sed in illo Deus omnia ab illo illius coo-
peratione perficit. Atqui sine Dei auxilio nec
ignis vrere, nec aqua humectare potest, nō ta-
men negabis ista aliquid agere. Cur ergo po-
tius hominem, quā ceteras res, nihil neq; fa-
cere neque posse dicis? Miror sanē cū ex te
audio hominē, cui tot organa, tot instrumēta,
tot vires ac potētias actiuas cæteris rebus ne-
gatas natura concessit, hunc solum ira instru-
ctum, nihil neq; agere neque posse, sed vanū
ac superuacuum esse. Philosophi sentētia est,
Deum & naturam nihil frustra fecisse, sed o-
mnia in rerū natura certis operationibus de-
stinata esse. Et isti solum hominem frustra fa-
ctum esse contendunt, vt in mundo superua-
cuus & ociosus, tanquam sterilis arbor terrā
occupet. hoc mihi tam absurdum videtur, vt
nihil suprā, quod à summa cū humanæ ex-
cellentiæ, tum diuinæ sapientiæ, quæ nihil vn-
quam

quā frustra, quod ad certū vsum finemq; nō referat, facit, ignoratione proficisci necesse est. Ergo iuxta præclaram istorū sententiam nihil aliud est homo nisi massa quædā inutilis, quæ in orbe terrarū nihil agat, sed tantum terrā occupet, aliisq; rebus impedimento esse videatur. Ad nihilum igitur valet, nisi ut tanquam sal infatuatum ē rerum natura exterminetur. Hoc me in vestra opinione plurimum offendit.

ALTERA ABSVRDITAS.

NON minus absurda est illorum sententia, qui ut hanc Scyllam declinent, & fugiāt, hominemq; aliquid posse, nec frustra conditū esse fateantur; in eam Charybdim sese præcipitant, ut illū nihil nisi mali, nullū opus nisi sibi & aliis perniciosum atque noxiū facere posse dicunt. De calcaria, ut dicitur, in carbonaria. Tolerabilius enim erat hominē à Deo conditū esse ut nihil ageret, quàm ut malè ageret: de illo siquidē diceretur, Si nihil boni facit, certè nec mali quippiam perpetrat, neque cuiquam nocet. Iam verò isti dicunt hominē esse rem totius mundi miserrimā, propterea quòd nihil aliud nisi sibiipsi nocere possit. Quasi dicerent, Nihil aliud homo potest nisi seipsum occidere, vulnerare, morderi, lacerare, tanquam bestia rabie concitata. Cum enim omni animali, simul atq; natum est,

est, natura insitū sit ipsum sibi cōciliari & cō-
mēdari ad se cōseruandū, & ad eum statū, &
ad ea quæ cōseruantia sunt eius status dili-
gēda, alienari autē ab interitu, iisq; omnibus
quæ interitū videntur adferre, solus homo ob
eā ipsā causā quod homo sit, sibi prodes-
se nō potest, tantūq; abest vt malū declinare
ac fugere valeat, vt ipse per singula momenta
illud nō solum arcessere, verum etiā perpetra-
re cogatur, nec aliud quicquā nisi opera sibi
adeo pernicioſa, noxia, pestifera, vt iis nihil
perniciosius cogitari queat, nimirum vt sibi
supplicium sempiternum cōparet, facere possit.
O miserū hominem, qui seipsum perdere po-
test, imò cogitur, prodesse sibi non potest! En
paradoxū adeo execrabile vt nihil vnquam
ei simile audiuerim, adeo absurdū & à ratio-
ne abhorrēs vt nihil neq; dici neq; fingi possit
absurdus. Quid enim ad hominis despera-
tionē certamq; perniciē, quid ad Dei aucto-
ris contumeliā magis tēdit ac pertinet? Nam
vnaqueque res secundum vim ac potentiam
quā à Deo accepit, agere debet; homo autē,
iuxta istorū sentētiā, nullā vim nisi ad pec-
candū accepit: consequēs est igitur vt & pec-
care, & seipsum morte afficere debeat sempi-
terna. Itaq; nō solum adeo furiosus est vt se
mordeat ac laceret, verum etiā seipsum mor-
te nō tēporali sed æterna debet afficere. Qui
enim

enim peccat, animā suā nō solūm odit, verū-
etiā occidit. Quæ cum ita sint, videtur mihi
hæretici nostri sic affecti cōtra Deū & homi-
nē, vt quicquid mali dici vel cogitari possit de
Deo vel de homine, id dicere velint, scriptu-
rāq; malè intellecta, ad ea persuadēda abuti,
cū tamē ad declarandā Dei erga hominē
summā bonitatē scripta sit, nō ad vllā crude-
litatē insinuandā, quo nulla vsus est aliquādo
in genus nostrū. Certē peiorē faciūt hominū
in hac vita cōditionē, quā damnatorū, qui
sicut nō possunt nisi peccare, ita neq; puniū-
tur de nouo pro vllo peccato. Homo autem
viator, aiunt hi, nō potest etiā nisi peccare, &
tamē pro quolibet peccato æternā pœnā de-
meretur. Sic aduersarij nō solūm homines iis
qui cruciātur apud inferos miseres, verū-
etiā Deū in illos, quā in ipsos damnatos, ini-
quiorē & crudeliore faciūt. Qui si Christi
verbis crederēt, cuius hæc sentētia est, qui pec-
cauerint, eos ob suas culpas propriaq; pecca-
ta sempiternis adiudicādos esse suppliciis, nō
ita in Dei creatoris cōtumeliā impiis vocibus
obstreperēt veritati. Quid enim illo Deo cru-
delius, quid immanius cogitari potest? qui ho-
minē, quo nihil in rerū natura præclarius, ni-
hil excellētius finxit, vsque adeò miserabili fi-
ni destinauit. Ignis, aqua, cūcta elemēta, de-
niq; pecudes, cū id quod illis natura insitū
est,

est, faciāt, nō puniūtur, solus homo, inquit, istī, nihil aliud nisi peccare potest, sui tamen peccati sempiternas dabit pœnas. Remoue quęso frater, remoue ē cōspectu nostro huiusmodi blasphematores diuini nominis, ne impias eorū voces audire cogamur. Quis enim vsque adeo sacrilega verba, quis tā abominabilē impiāq; sentētiā patienter audire possit? O mōstra, portēta, prodigia, in vltimas terras deportāda! O sacrilegos homines, imō dēmones! qui nō solum de homine, pręclarissima creatura, verum etiā de Deo, eius auctore, tā absurda cōfingitis. Ista siquidem vestra vox est, homo ad id solū factus est, vt se se occidat & destruat. Quid igitur is Deo debet, à quo nihil nisi malum accepit? O Satan Satā! certē nūc solutus es, alioqui mētibus hominū tam absurdas impiāq; opiniones ingenerare non posses. O miseri homines, & toto lachrymarū fonte plangēdi! certē à Deo derelicti in reprobū sensum incidistis, vt vidētes non videatis, nec audiētes audiat. Quare mi frater ab iis quęso te segrega, ne te quoq; vltio diuina cum iis pariter inuoluat atq; consumat. Quid aduersarij & faciāt & doceant, attentē quęso cōsidera: qui cū nihil nisi Dei laudē & gloriā sibi propositā esse dicant, de Deo tamē tā absurda & à ratione aliena, tā impia, tā execrāda prædicāt, vt cui illa iure tribuūtur,
is Deus

si Deus esse nō possit, qui etiā si Deus esset, ab homine tamē propter eximiā in illū crudelitatem atq; sacrilitiā, nulla religione colendus videretur. Non vides Diabolū per eos nihil aliud agere, nihil moliri, nisi vt veri Dei religionē & cultum euertat? Veri, inquā, Dei iustissimi atq; optimi, qui vidit omnia quæ fecerat, & erāt valde bona, quemq; maiores nostri sanctē pieq; coluerunt. Vix tenco lachrymas cū animaduerto nostro sæculo in Christianissimo florētissimoq; regno cōtra deū nostrū nō modō huiuscemodi opiniones erroresq; confingi, verūm etiā impunē blasphemari, tā tamq; pseudoprophetarū ac Satanę ministro rū, qui torrētis è Stygio, imō Lemano lacu, erūpentis instar orbē Christianū peruaferūt ac populati sunt, esse audaciā, imō licetiā, vt cū certa multorū, qui illis pestibus fidē adhibuerunt perniciē ex illa Geneuę synagoga, tanquā ex putidiss. fonte, hoc errorū ac blasphemiarū, quibus nō solū ecclesię Gallicanę sanctitas sinceritasq; corrūpitur, verū etiā totius Christianę religionis labefactatur auctoritas, summa cū Reip. clade pelagus redūdaret. O De' itāne Christiani desipere incipiūt, vt post tantā diuinarū humanarūq; rerū notitiā, tā absurdas de Deo & de homine opiniones admittere possint, quas ne bestię quidē si mētē haberent, admittere vnquā possent?

Iam

Iam Christiani, qui soli olim sapiebant, incipiunt soli esse stulti, & non sapere ea quæ Dei sunt. Certè animales, bestiales, carnales sunt, & ideò ea quæ Dei sunt, nō sapiunt, nō intelligunt. Ita quæadmodū si eos taderet esse homines, præclarissimū Dei opus, ad pecudū qualitatem redire velle videtur. Quæ cū ita sint, cur tuis opinionibus adeò absurdis succedat, eaq; molestè feram, atq; improbè, perspicuū est. Quas ut tuearis atq; defendas, hominēq; libero voluntatis arbitrio, boniq; alicuius faciendi potestate spoliatū esse persuadeas, nō solum de ipso homine illiusq; operibus, verū etiam de Deo absurdissimè dicis & sentis. Verū hæc hætenus.

Altera huius opinionis absurditas.

ABSURDUM illud tuum orationis genus haud iniuria dico. Cū enim sic loqueris, neq; cōmunē hominū inter se loquēdi vsum atq; cōsuetudinē, neq; scripturæ sanctę phrasim imitaris, quam in aliud sermonis genus, ut cū tuis opinionibus tam absurdis alienisq; cōueniat, mutari necesse est. Nā si solus Deus & velle & facere operatur in nobis absq; ulla nostra cōoperatione, cōsequēs est solū Deū velle, quod homo, velle solum Deum facere, quod homo facere dicitur. Quis enim nesciat actiones nō iis qui nihil agūt, sed suis vel actoribus vel auctoribus esse tribuēdas? Ignis enim

enim calefacit, non ligna vel aqua. Rursus aqua humectat, non situla aquam continens. Si pictor eleganter imaginem pinxit, deinde boui aut asino illud opus adscribitur. Siquid ego desiderem, & hoc ipsum alius, qui nihil minus cupiat, desiderare dicatur, nonne mendacium est, non solum a ratione, verum etiam a loquendi consuetudine prorsus alienum? Ad eundem modum, cum absque ullo meo motu ullius cooperatione Deus in me voluntatem producit & creat, si quis me velle dixerit, falsa & a ratione abhorrens erit eius oratio. Cuncta igitur scripturae loca in quibus homo aliquid aut fecisse, aut voluisse dicitur, corrigi, eaque verba quae solum Deum fecisse & voluisse significant, iis subrogari necesse est. Nam iuxta vestram opinionem atque sententiam, falsa sunt illa scripturae verba, homo aliquid aut fecit aut voluit. Qui si nihil potest velle, cur illi divinae literae voluntatem attribuunt? Si nihil facere potest, cur in scripturis aliquid fecisse dicatur? Qui nihil neque vult neque facit, qua ratione aliquid aut fecisse aut voluisse dicendus est? Hoc si verum est, quid falsum sit non video. Vera enim est propositio, cum ea res de qua sermo est, ita se habet quemadmodum verba significant, falsa, cum aliter. Si igitur aliter homo se habet, quam scripturarum verba significant, quare illum aliquid aut fecisse aut voluisse declarat,

L

scriptu.

scripturæ sententiæ falsas esse perspicuum est. Ergo corrigendæ sunt, imò verò de scripturarum albo tollendæ, nō solūm quòd falsæ sint & vanæ, sed etiam quòd orbi terrarum summam perniciem attulerunt. Nam si vera est vestra sententia, multis bonis viris piisq; hominibus, vt maioribus nostris qui Dei, verbo simpliciter credendum putabant, illa scripturæ verba, quæ simplices illos & apertos homines in eum præcipitarunt errorem, vt hominem aliquid & velle & facere arbitrantur, exitio fuerunt. Quæ cū ita sint, vos Dei vel consiliarios, vel magistros fuisse operæpretiū erat, vt illum alio sermonis genere quàm in scripturis suis vsus est, vt doceretis. In iis enim hominem nō solūm aliquid voluisse, sed etiam fecisse dicit, illique opera quædam attribuit: imperitè sanè, ne dicam falsò, iuxta præclaram noui vestri euangelij sanctitatem. Sed quoniam Deus in scripturis grammaticæ vestra præcepta non curat, hanc certè, nisi fallor, consuetudinem, quæ ab initio in hominum sermonibus vsuque versata est, vt homo aliquid vel voluisse vel fecisse dicatur, libenter emendaretis. Non ergo amplius dicendum est, Ille vult ire Romam: sed potius, Deus vult ire Romam. Dei enim est omne quod aut volumus aut facimus. Ita deinceps dicere non licebit, Homo vult bibere: sed dicendum

cédum est, Deus vult bibere. & quicquid est
eiusmodi, sic pronunciarī oportebit. Sed na-
tura, quę audire non sustinet hominē in hoc
mundo nihil agere, nos ita loqui docuit. At-
tamen eam ad istorum normam & amussim
qui in scripturis sanctis, id quod ante illos ne-
mo neque intelligere neque videre potuit,
lynceis oculis acutissimeque viderunt, exigi,
imò corrigi necesse est. Sed ad te redeo mi fra-
ter, illudque tuum peracre iudicium ita cali-
ginē offusum esse non arbitror, vt quàm ab-
surda sint ista, si in vsum inducerentur, vide-
re non possis. Opinionem ergo tuam falsam
& à recta ratione abhorrentem esse mihi cre-
de, ad quam, nisi diuinę literę corrigantur, &
humani sermonis vsus atq; consuetudo mu-
teretur, nos accommodare nō possumus. Illud
tibi persuade, Spiritum sanctum, cuius instin-
ctu prophete & Apostoli ita locuti sunt, opti-
mē scire quo sermonis genere vtendum sit:
qui cū aliquanto melius quàm homines,
rerum atque verborum proprietatem intelli-
gat, sine certa ratione nunquā ita locutus est.
Si homo nihil neq; facere, neque velle posset,
nunquam (mihi crede) Deus, id est, ipsa veri-
tas, eum aliquid posse dixisset. Vides dū istis
tuis ministris, imò impostoribus, nimis teme-
rē & improuidē fidē adhibes, in quas absur-
dissimarum opinionum plagas, in quā retia

2 Cor. 8.

Galath. 4.

Rom. 2.

1 Cor. 3.

te ipse conieccheris? Porro si tot rationibus & exemplis à me prolatis, tanquam multis absurditatibus in tuo errore deprehensis atque delectis, tibi fortè non satisfeci, iure abs te petere videor, ut quemadmodum te diuinis literis fidè habere fingis ac simulas, ita etiam re vera facias, iisq; omnibus credas. Ut igitur Apostolo credidisti cum dicit: Deus operatur in vobis & velle & perficere. ita eidem crede dicenti: Hoc vobis vtile est, qui nō solum facere, sed & velle cœpistis ab anno superiore. Crede Christum ipsum cum de Magdalena diceret: Bonum opus operata est in me. non esse mentitum. Hoc igitur & Christo, & eius Apostolo, imò tibi ipsi, nā hīc tua res agitur, pręsta beneficium, ut vtrunque verum dixisse credas. Quid discipulum cum magistro, Apostolum cum Christo, præconem cum iudice committis? An illos inter se dissidere arbitraris? Certè quorum iam est in cęlis animorum summa cōsensio, eorum in terris non pugnat oratio. Quęadmodum ergo magister bonū opus ab homine fieri prædicat, ita discipulus ut illud faciamus admonet, dicens: Dum tēpus habemus, operemur bonū. Gloria enim, ut alibi idem Apostolus ait, & honor, & pax omni operanti bonum. Item: Vnusquisque propriam mercedē accipiet secundum suum laborem. Quid ais Paule? Paulo antè dicebas:

bas Deum in nobis operari & velle & perficere, nunc autē de nostro labore differis. Quī fieri potest vt nobis proprius sit labor, cum iuxta istorum qui se discipulos tuos iactant, sententiam, nihil neque faciamus, neque omnino possimus? Quomodo tu dicis: Referet vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum siue malum? An tecum ipse pugnas, tibi que contradicis? Nihil profectō minus. Sed nostra cū incredulitas, tum ignorātia, imō verō quorundam superborum hominū pertinacia in causa est, vt in Apostoli scriptis pugnantia quēdam esse videantur. Vt cū illius verbis de nostro aliquid adiicimus, nostrāq; sentētiā nihil contrarium recipere aut credere sustinemus. Nūquam enim Apostolus dixit solum Deum absq; nostra cooperatione totum & velle & perficere in nobis operari. Illius quidē agnosco sentētiā, Deus operatur in nobis & velle & perficere, sed vn de hæc verba, *Solus & absque nostra cooperatione*, nisi de tuo? quæ si Apostoli verbis nō addidisses, errori tuo congruentē sentētiā nō haberes. Nego igitur secū pugnare Paulum, nego in eius epistolis vnum locum alteri esse contrarium additionē autē tuam illius verbis cōtrariam esse dico, cui vt crederes, eamque defenderes, tam multa scripturæ loca, quæ cum additione tua pugnant, nec conciliari vlt

I. Cor. 3.

lo modo possunt, non solum pessundas & præteris, verum conaris euertere. Tolle mihi hanc tuam adiectionem, & statim Paulus non modò secum, verum etiam cum Christo, id est cum ipsa veritate, consentiet. Neque enim ignorat Apostolus Deum tanquam præcipuum agentem in nobis operari & velle & perficere, sed hominem quoque; nouit Deo concurrentem, ut ita dixerim, & cooperantem, cuius adiutores nos esse disertè pronunciat. Hæ profectò duæ sententiæ, quas in Apostolo legimus, non pugnant inter se, sed tu ista tua adiectione, quam pro Apostoli verbis mihi obtrudis & veditas, consensionem atque concordiam scindis. A te igitur peto, si qua te salutis cura tangit, si quod est in te pietatis vestigium, si illam Dei maledictionem, quam iis qui scripturæ verbis aliquid adiiciunt, veritas comminatur, metus, remoue illam tuam adiectionem, crede deinceps Apostoli verbis, & inter nos ilicò pax sequetur. Alioqui fieri nullo modo potest, ut pro Dei verbo tuam adiectionem scripturæ contrariam amplectamur, eoque impietatis auctorameto tecum redeamus in gratiam. Nam si amici esse non possumus, nisi hæreticis manum dederò, leuius tuas inimicitias, quam illorum amicitiam sustinebo. Crede igitur matrem ecclesiam sponsi sui nosse vocem, alteriusque sermonem à Christi ver-

bis

his facillimè posse discernere. Atque utinam illius sequerè prudèntiam, nunquam in illud perfidiæ barathrum incidisses. Nunc autem quia quorundam homuncionum sententiam, quam velut ex scripturæ fontibus haustam, verbo Dei contra ipsum Dei verbum adiiciunt, pro veritate complexus es, multo erroris luto oblitum, imò implicatū, vix emergere posse te video. Atqui complura sunt scripturæ loca in quibus homines aliquid voluisse aut noluisse, fecisse aut non fecisse dicuntur, & tu me vis istorum siue adiectionem siue sententiam cum diuinarum litterarum auctoritate pugnantem atque contrariam amplecti? Non faciam, ne tu quidem si sapias, & si salutis tuæ vis aliquam habere rationem, erroremq; vitare & fugere. Vis scire quàm insigni cōcionatores, imò impostores tui calliditate sint vsi? Certè ut te fallerēt atque deciperēt, in primis hanc suā adiectionē Dei verbum appellare non dubitarunt: deinde quia illorum adiectionem atque sententiam pro Dei verbo volebamus amplecti, in nos latrare cœperunt, indignum facinus esse clamantes, Verbum Dei à nobis respui ac rejici. Quæ cum in nos impia vomuisset audacia, iis temerè credidisti. Hinc igitur illa tua præclara sententia, quam in tuis literis contra Romanam ecclesiam ferre non dubitas,

cum censoria virgula sumpta, eam contra Dei verbum, contra scripturæ auctoritatē docere pronūcias, hominē aliquid boni facere posse. Atqui istud quod Verbum Dei vocas, contra quod ecclesiam docere vis, nihil aliud esse nisi additionē vestram, quam Dei verbo contra Dei verbum Pseudoprophetæ vestri adiiciunt, planum fecimus, quemadmodum ex iis quæ in hoc loco disseruimus, liquidò intelligere potes. Ministrorum namq; vestrorum omnem fraudem imposturamq; deteximus, illosq; cuniculos quibus arcem veritatis evertere moliebantur, deprehendimus. Restat vt ad sextū epistolæ tuæ argumētum veniamus,

SEXTA CONFUTATIO.

SEXTVM igitur argumentum tuum ex horum euangelij locorum vitiosa interpretatione sumptum est, Nemo potest ad me venire, nisi pater meus traxerit eum. Item, Cōpelle eos intrare. Quibus ex locis nos liberū voluntatis arbitrium non habere concludis, Eodem argumentandi modo, neq; Christianum, neque Angelos sanctos libero arbitrio præditos esse monstrabo. Nam de Christo in euangelio dictum est: Et coegerunt eum, nimirum ex discipulis eius duo, vt secum ingrederetur hospitium. Quid in Genesi? Nōne hæc disertē scripta sunt? Compulit Loth, illos nimirum angelos, vt diuerterent ad eum. Sic

igitur

igitur tuo more argumētor. Discipuli coēge-
runt Christum, & Loth angelos cōpulit, neq;
Christus igitur, neq; angeli habuerunt liberū
voluntatis arbitrium. Si tuum argumentum
ad probandum in nobis nō esse voluntatis li-
bertatē valet, valebit & meum, quod ex cla-
rissimis scripturæ locis, neq; in Christo, neque
in angelis eius liberū fuisse voluntatis arbi-
trium, eodē modo probat. Sed hoc perspicuē
falsum est. Consequēs est igitur & tuum esse
vitiosum, ex mala scripturæ intelligētia sum-
ptum. Animaduertendum est igitur hæc ver-
ba, trahere, cogere, compellere nō significare
vim aliquā, cū ad hominis voluntatem ad-
mouentur, sed tātū vehementē quandam
persuadendi rationē, quæ precibus, exhorta-
tionibus, supplicibus verbis fieri consuevit.
Cū verò actionē aliquā circa corpus osten-
dunt, tum demum necessitatem vimq; signi-
ficant. Hoc orationis genere nonnunquā ipse
vteris. Cū enim ab aliquo multis precibus
exoratus fueris, tum vt illi concederes quod
petebat, te coactum fuisse dicis. Ad hūc mo-
dum orator, cū audiētium mouet affectus,
iisq; quod vult dicendo persuadet, audito-
rum suorum animos in sua potestate habere,
illoq; in quācunque voluerit partē flectere
dicitur. Orpheum non feras modò, sed saxa
etiam sylualq; traxisse, posteritatis memoriæ

Id. I.

2. Tim. 4.

proditū est. Vnde est illud poetæ: Trahit sua quemque voluptas, & tamē hīc nulla vis ad trahendū adhibetur. Inde est & illud Iacobi: Vnusquisque tētatur à cōcupiscētia sua abstractus & illectus. Voluntas igitur hominē ad se trahit, non vi impulsū, sed cuiusdā suauitatis illecebris delinitum, qualē in Cantico canticorum sponsa cupiebat, cūm sponso diceret: Trahe me post te, in odore curremus vnguentorum tuorū. Hoc ergo modo nos ad Filium trahit Pater, nō vim ac necessitatem adferens, sed multis de causis illum & sequi, & amare persuadens. Hoc quoq; modo verbi Dei prædicatoribus dicitur, vt ad regni celestis conuiuium inuitatos intrare compellant, id est, vt iis instent opportunē, importunē arguant errantes, desidēs obsecrent, increpent delinquētes, quemadmodum discipulū suū Paulus hortatur. Hanc autem compulsionē non esse violentam, neq; liberæ voluntatis arbitrio quicquam detrahēre perspicuū est, ex eo quod de iis qui ad cœnam inuitati erant, Euangelista ait: & nolēbāt venire. Deus quoque hoc modo cogi dicitur, cūm à nobis importunē rogatur, & vt à nobis ita cogatur, multis rationibus atq; exemplis ipse nos incitat. Vnde & Moyse ardentissimis precibus se tanquam vi quadā retineri, imò cogi fatebatur, cūm ei diceret: Dimitte me, vt irascatur

furor

furor meus: & quæ sequuntur. Hæc hominis coacti videtur oratio. Attramen neq; negabis, ut quidẽ existimo, Deum habere liberũ voluntatis arbitriũ, neque eò impudentiæ processisti, ut dicas, ei vim aliquam adferri posse. Suorũ igitur preces liberẽ exaudit, nulla necessitate compulsus, sed libertate voluntatis adductus. Ex quo hæc verba, trahere, cogere, compellere, non magis tibi ad euertendã humani, quàm mihi ad tollendam & angelici, & diuini arbitrij libertatẽ fauere, perspicuũ est. Cui igitur obscurum esse possit, te ad cõfirmandam opinionẽ tuã, & præposterẽ scripturarũ verba proferre, cùm ea nõ solum male intelligas, sed etiam peius exponas, & illud argumentum tuum captiosum ac sophisticũ esse, cùm eodem modo falsum apertẽ cõcludam & colligam?

SEPTIMA CONFUTATIO.

Nec minus sophistica est septima allegatio tua, quæ non supra verbi Dei petram fundata, sed supra viciõsam ac malam scripturæ intelligentiam posita, diu stare nõ potest, sed sua sponte procumbit. Ex iis enim quæ & à propheta de immutatione cordis humani in noua lege futura, & à psalmista scripta sunt hoc modo: Cor mundũ crea in me Deus, & *psal. 50.* spiritum rectũ innoua in visceribus meis. Itẽ alibi: Conuerte nos Deus salutaris noster: & *psal. 80.* siquid

siquid est eiusmodi, tuo more concludis, hominē liberæ voluntatis arbitrium nō habere, sed omnia quæ in illius conuersione, cordisq; immutatione geruntur, sic à Deo fieri, vt ab homine nihil fiat. Cæterum vt tibi in hac parte respondeam, in primis à te peto frater, quod etiam superius memini me petisse, vt nō alicui scripturarū parti, sed omnibus diuinis scripturis fidem habeamus. Cū illud è Psalmista producis in medium: Cor mundū crea in me Deus. Item: Conuerte nos Deus salutaris noster, scripturæ verba libenter amplectens & exosculans, prophetā à Deo rectè petentē, quod is cōcedere & posset, & veller, agnosco. Porro si apud prophetas hominē à Deo rogari demōstro, vt cū ei dicitur: Cōuertimini ad me, & ego conuertar ad vos: à te peto, vt id à Deo rectè fieri, atq; ab homine aliquid, quod ab illo præstari posset, postulari, tibi quoq; persuadeas. Quemadmodū igitur ex hoc, quòd Deus ab homine rogatur vt ipsum conuertat, Deum in peccatoris cōuersione aliquid facere cōcludis & colligis, ita ex eo quòd homo rogatur à Deo, vt ad illum se conuertat, hominē in sua cōuersione ad Deū aliquid facere pari ratione concludas necesse est. Hac enim conditione Deus nos ad se cōuertit, si ad illum cōuerti velimus, imò si nos ad illum conuertimus. Alioqui ad illū frustra clama-

clamamus: Conuerte nos Domine: si omnia expectantes à Deo, quod in nobis est præstare negligimus. facile igitur inter nos, in hac quidem parte, poterit conuenire, si quemadmodum utrūque Dei verbum est, ita utrūque verum esse credideris. Tum enim uti semper credidi, in nostra cōuersione hinc Dei auxilium nobis necessarium, tecum esse credā. Inde tu mecum hominis tanquam aliquid agentis, cooperationē requiri credes. Vnde qui ait, Conuerte me Domine. idem alio loco dicit, Conuerte pedes meos, id est, affectus meos, in testimonia tua. Quēadmodū enim Deum rogamus ut nos ad sese conuertat, ita Deus à nobis, ut ad illū conuertamur, exigit. O quā facile hac re conciliari possemus, si utrinque *φιλαυτία* & concertatione deposita, semel totam scripturam vellemus amplecti. Nihil hīc à te, frater difficile, nihil iniquū postulo. Tu mihi hinc vnum prophetam Deo supplicantem producis in medium, atque dicētem: Cor mundū crea in me Deus, id est, laua cor meum. ego tibi Deum ipsū apud alterum prophetam nos vel orantem vel horrantē ostendo. Lauamini, inquit, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum. Et alibi: Laua à malitia cor tuum. Davidis orationē à te recipio. Cur tu à me, imò à Spiritu sancto, Dei orationē, qua te, ut cor tuum laues,

psal. 118.

isaie 1.

hierem. 4.

laues, admonet, reiiciendam putas? Nisi fortè
 solū Deum in te laborare vis, tu verò in Epi-
 curi castris, imò in Adonidis hortulis ociosus,
 interim vt de peccatorum tuorum cœno te
 sine vllō tuo studio ac labore Deus educat,
 expectas. Sed non sic itur ad astra. Vult enim
 Deus nos operi manum ad mouere, neq; ces-
 santes, sed enitentes auxilio suo lubleuare cō-
 suevit. Scitum est illud Hesiodi: *ὃ δ' ἀπ' ἡμῶν
 ἰδὲ πάντα θεοὶ ἀποπλάττειν ἐθέλουσι.* & quæ sequū-
 tur, quod à nostris ita reddi solet, Virtutē po-
 suere Dei virtute parandam. Illa quoque Au-
 gustini sentētia veniat in mentē: Qui creauit
 te sine te, nō iustificabit te sine te. Quæ cum
 ita sint, quàm & rationi consentanea, & scri-
 pturis conueniens sit oratio nostra, perspicuū
 est. Nec dubium est quin tua differendi ratio
 sit eiusmodi, vt dum vnum scripturæ locum
 respicis, alterum destruas. Hæc tua pietas est,
 ita Christianam religionē à tuis colere ac ser-
 uare didicisti. Sed quid veritatē diuidis? Cur
 non potiùs scripturam sacram aut totam ve-
 ram, aut totam falsam esse credis? Et quoniā
 vos, qui de Caluini schola, tanquā ex equo
 Troiano prodistis, ita fidem vestram iactare,
 ita de ea gloriari soletis, vt soli ex omnibus fi-
 deles dici velitis; sit ea fidei vestræ amplitu-
 do, quàm illud vocabulū gloriosum, quod cæ-
 teris ereptū, vobis solis arrogatis, meritò po-
 stulat

stulat. Ergo deinceps nolite integras scripturę
sententias reiicere, vt dimidias quasdā, atq;
trūcatas, quas impostores illi vestri vobis ob-
trudunt, mordicus retineatis. Cum igitur ali-
qua materia tractanda erit, antequam de illa
sententiā feras, quid de ea tota scriptura pro-
nunciet, diligenter ac maturē considera, ne
tanquam fatuus iudex de re incognita iudi-
ces, quod hīc fecisse te video, dum matrem
tuā Ecclesiam, & quidē inauditā, temerē cō-
demnas, cū illā contrā scripturarū auctori-
tatē de liberę voluntatis arbitrio docere pro-
nuncias. Atqui non illius sententiā, sed tuam
opinionē scripturę contrariā esse perspicuum
est. Tuę igitur fidei angustia & paruitas nos
in hoc Religionis negotio conuenire atq; cō-
ciliari nō sinit. Ego enim à te totius scripturę
confessionē exigo, ego vt eam totā veram esse
fatearis, postulo: tu verò cū tantūm aliquā
scripturarum partem recipias, omniū tamen
cognitionē ita tibi ac tuis arrogas, vt ad nullū
præterea existimes pertinere. Quæ cū ita
sint, quis adeò cæcus, vt tuam iniquitatē im-
prudentiāq; non videat? Ex vno siquidem
verbo, sed quid dico verbo? ex vna propè syl-
laba, quicquid de aliquo argumento dici po-
test, imperitē sanē cōcludis & colligis, atq; ex
vno loco, in quo de eo quod inter nos cōtro-
uertitur, nulla fit mentio, id falsum esse con-
tendis.

tendis. Cùm ergo Dauid ait: Cor meū crea in me Deus: num hoc illi propositum erat, quærere, vtrum in sua cōuersione homo aliquid faciat an nō? Minimè verò. Sed id, quod sibi necessariū nouerat, à Deo postulabat. Ad eundē modum, cùm Deus homines, vt ad se conuerterentur, oraret, hanc quæstionē, vtrū gratiæ suæ auxiliū, hominibus ad conuersionem necessariū esset, tractare nō instituerat, sed id solū ab homine, quod requirebat, ad verā pœnitentiam, &, vt Græci significantius dicūt, μετανοειν, illi necessariū erat: nimirum vt si homo Deum ad se conuerti, illiusq; auxiliū & fauorē sibi adesse vellet, ad eum se ille conuerteret. Cùm igitur ex aliqua sententiola, quæ de altera cuiusdam materiæ parte agit, aut totius argumenti resolutionē inferre, aut quicquid in illa sententiola dictū non est, falsum esse concludis, nōne stultissimè facis? tanquam si diceres, quicquid in eo scripturæ loco positū non sit, verum esse nō posse. Hæc est à loco, ab auctoritate negatiuè arguere, quod quàm sophisticū sit, nullus ignorat. Argumentum igitur tuum se habet ad hunc modum. Dauid cùm diceret, Cor mundum crea in me Deus: de eo quod ad mundandum cor nostrum facere debemus, nihil dixit, homo igitur in sua conuersione nihil facit. Hoc modo Christum de Virgine natum
non

non esse concluderes. De hoc enim eo loci
David nihil dixit.

Huius sophismatis vberior explicatio.

APUD Rhetores vitiosum dicitur oratio-
nis exordium, quo etiam aduersarius vti po-
test. Sic Dialectici argumentum malum &
vitiosum esse dicunt, cum ei simile ab aduer-
sario, & contra nos concludi potest. Non gra-
uabor hoc loco tibi ostendere, quanta in im-
postorum vestrorum argumentis sint vitia,
vt aliquando tandem oculos aperias, totque
fallaciis cognitis atque perspectis, ministro-
rum vestrorum fraudem intelligas. Illud igitur
in primis animaduertere operæ precium
est, eadem argumentandi ratione, qua homi-
nem nihil in sua conuersione agere, demon-
strare conatus es, probari posse, Deum in
nostra cenuersione, cordiumve nostrorum
purgatione nihil facere. Sic enim argumen-
tatis: David Deo dicit, Conuerte nos Do-
mine: homo igitur nec in sua conuersione
quicquam agit, nec liberum habet volunta-
tis arbitrium.

Liceat mihi ad eundem modum argumen-
tari: Deus, qui non minus prudenter quam
David loquebatur, ait: Conuertimini ad me
in toto corde vestro: consequens est igitur
cum in peccatoris conuersione nec aliquid
M facere,

Psal. 18.

facere; nec habere liberum voluntatis arbitrium. Aut certè hoc modo: Prophetæ verba sunt. Lex Domini immaculata conuertens animas. Neque Deus igitur neq; homo in peccatoris conuersione quicquam agunt, sed hoc solius legis officium est. En idem argumenti genus. Tria antecedentia ex scripturæ quidem fontibus hausimus, sed conclusiones nostræ sunt, quas scripturis adiecimus. Sed quoniam hæc argumentandi ratio sophistica est, nostræ tres conclusiones falsæ sunt. Hæc cum mecum reputo, teq; quem in cæteris rebus prudentiæ laude dignissimum iudico, in hoc maximi ponderis negotio impostorum aucupio & fraude captum, ac diaboli cassibus implicatum video, pro meo in te amore, tuam vicem miseriamq; deploro.

Isaia 1.

Vis aliud exemplum? Lauamini, inquit Deus per prophetam, mudi estote. homo igitur in mentis suæ purgatione totum facit. Hoc consequens iure negabis, attamen ex eodem artificio, ex eadem officina, qua tuum illud, existit. Quale igitur tuum? Prophetæ verba sunt, inquires, Laua me Domine ab iniquitate mea. Item: Cor mundum crea in me Deus. homo igitur in cordis sui lotionem nihil facit, nihil potest. Vis me hanc tuam conclusionem amplecti? Recipe & tu meam, quæ tua nihilo deterior est. Sed quoniam id à te obtineri non

Non debet, nec potest, quid hinc faciendū existimas? Quid? nisi vt hanc nostram argumentandi rationem sophisticam esse ambo intelligētes, illas conclusiones quas de nostro scripturæ verbis adiecimus, reiiciamus, solasque scripturæ sentētiās, è quibus tanquam ex fontibus illas conclusiones videbamur haurire, pro veris retineamus. Illis igitur prophetæ verbis: Laua me Domine ab iniquitate mea: istud adiecisti de tuo, Deus ergo in hominis purgatione facit omnia. Huic autē Dei ad homines dictę sentētię, Lauamini, mūdi estote: de meo adieci, Homo igitur in sua spirituali lotionē omnia facit. Si hanc meam adiectionem repudiandam putas, curego tuā amplectar? Hæ duę adiectiones non Dei verba, sed nostra sunt. Vtraque ergo repudiata solum ac purum Dei verbum retineamus, & nihil inter nos cōtrouersię relinquatur. Deum igitur in nostra conuersione plurimum operari credendum est, alioqui non rogaretur à Propheta, vt illum lauaret atque conuerteret. hominem quoq; in sua conuersione aliquid facere, non est dubium, alioqui cum diuina sapientia non rogaret, neq; præciperet his verbis: Lauamini, mundi estote, & conuertimini ad me. sed omnia per se Deus ageret, nec ab hominibus aliquid postularet. Vnde in Apocalypsi quidam vestes suas in sanguine agni

dealbasse dicuntur. Vide quàm facile hac ratione ad veram scripturarum intelligentiam peruenire possemus. Quam vt sequaris, & conclusiones quæ ex scripturis sumi videtur expendas, etiam atq; etiam à te peto. Id si ante fecisses, nunquam illi veteratores, & callidi, quos admiraris, te circumuérû, ac sophismatum suorum tendiculis implicatum, in suam factionem adduxissent, nunquam ita temerè maiorum tuorum religionem ac fidem deserens, in aduersariorum castra transisses. Beatus Hilarius, nostræ Galliæ lumen, in Commentariis in Psal. 118. multa diuinitus in hac sententiam scripsit, cuius verba subiiciens, tanto viro potius, quàm illis tuis impostoribus ac sophistis te crediturum esse confido. Impiæ, inquit, est volûtatis, existimare idcirco se ea quæ sunt credentiû propria non consequi; quod sibi à Deo indulta non fuerint. Sed omnem occasionem huius impiæ excusationis propheta summouit. Primum enim cum orat, conueniens infirmitati suæ egit officium. Dehinc Dei muneribus humanæ deuotionis studia cónexuit. Cum enim ait, Legem pone mihi Domine in via præceptorû tuorum: quid secundum nostræ orationis humilitatem Dei esset, ostendit. Cum autem subiecit, Et exquiram eam semper: officium deuotionis suæ protulit, & in cæteris quoque

vtrumque

utrumque quodam complexu sibi inuicem colligauit, cum deduci se in semita postulauit, & cum id ipsum voluit. Prius enim quæ à Deo sunt, cum honore præposuit; & tunc quæ à se, cum confessione subiecit. Ita diuus Hilarius Dei auxilium, & humanæ deuotionis officium colligans atque coniungens, vtrūq; necessarium esse demonstrat. Quia in re longè aliis argumentis vtitur, quàm vos. Neque enim ex eo quòd Dei auxilium David postulat, cum nihil posse, sed ex eo quòd ille Dei muneribus humanæ deuotionis studia connectens, se legem Dei exquisitum esse dicebat, officium nostrum cum Dei auxilio & gratia colligari debere concludit. Quæ autè hac de re hactenus diximus, ea tibi sufficere posse existimo, teque cum ecclesia Dei, sanctisque patribus iuxta scripturarum auctoritatem atque sententiam deinceps crediturum esse confido, hominem in sua conuersione aliquid posse, nec à Deo omnia fieri, & consequenter illum & voluntatis libertate præditum esse, & ad bona opera gerenda aliquid virium habere, quæ quanquam infirmæ sunt & imbecillæ, tamen cum potentissimus gratiæ Dei fauor accedit, homini nihil impossibile est. Vides igitur non solum omnes allegationes tuas vitioso quodam malæ intelligentiæ fundamento ac sensu, quæ diuinis lite-

ris attribuis, niti, verumetiam omnia argumenta tua quibus liberum voluntatis arbitrium conaris euertere, sophistica, fallacia, captilosa esse? A te igitur peto, vt & tuæ salutis velis habere rationem, & quoniam hîc agitur non de vmbra asini, sed de vita & de salute tua, verane sint ea quæ iam diximus, quieto animo tranquillaque mente consideres. Quæ cum vera esse deprehenderis, in quantum erroris ac confusionis barathrum, dum illorû impostorum calliditatem, fraudesque minus caues, te ipse conieccheris, liquidò intelliges. Nullus hîc est negligentia, nullus socordie locus, neque iam aliena, sed tua res agitur. Non hîc de fumo disceptamus, nec de lana caprina rixamur, sed hoc negotium ad animæ tuæ, quam toti mundo iure anteponimus, salutē pertinet. Quæ cum ita sint, non erat hic sophismatibus, ac puerorum in morē captiunculis agendum, sed omni concertatione pertinaciâque deposita, prudēter ac maturē, quicquid cōtra fidem nostram ab aduersariis adferebatur, examinādum erat, antequam aut ipsa fides reiiceretur, aut in eius locum perfidia reciperetur à nobis. Insignis enim est temeritas, cum aut falsa aut incognita res approbatur. Nec quicquam est turpius, quam cognitioni & perceptioni assertionem approbationemque præcurrere. Quare quod tūcum

maio-

maiorum tuorum religioni ac fidei nuncium
remisisti, facere neglexisti, vt aduersariorum
argumenta rationesque diligenter expéde-
res, vel nunc cum tibi & tuū errorem, & illo-
rum à quibus circūuentus & captus es, frau-
de ita perspicuè demonstrauimus, facere stu-
de. Adhuc diligentiae locus est. Itaque quod
tibi eripuit ignauia, reddat industria. Quid
cessas? quid hæres? Nihil tibi neq; graue præ-
cipimus, neque difficile suademus. Illi verò
impostores tui, qui tibi in hoc liberi arbitrij
dogmate pro veritate mendacium, pro luce
tenebras, pro fide perfidiā tradiderunt, in cæ-
teris quoque, quibus contra ecclesiæ catholi-
cæ, in qua Christo nomen dedisti, fidē supra
petram diuina voce fundatam, te prauis opi-
nionibus imbuerunt, pari (mihi crede) can-
dore, eadēq; sinceritate in cæteris abusi sunt,
quemadmodum à Catholicis doctoribus, si
odio quod in eos iniuria concepisti, paulisper
deposito, veritatē ab iis discere volueris, facil-
limè intelliges. Tui ergo siue ministri, siue cō-
cionatores in nos multa cōfingunt, tibiq; fal-
sò persuadent, nos contra perspicuam verbi
Dei veritatem, contra scripturarum auctori-
tatem atque sententiam docere nonnulla,
quorum si velles scire rationem, videres pro-
fectò nos in singulis fidei dogmatibus ne la-
tum quidē vnguē à verbi Dei regula, ipsaq;

veritate, honestate, ratione discedere. Sed quoniam longum est per vniuersa discurre-
re, vt illorum calumnias detegamus, vna de
bonis operibus disputatione contēti erimus,
quibus nos tantum tribuere aduersarij men-
tiuntur, vt eorum merito regnum cæleste ab
hominibus comparari doceamus. Quod cer-
tè nemo nostrorum vnquam neq; dixit neq;
credidit. Nostri nāq; doctores meriti duoge-
nera ponētes, alterum de condigno, alterum
de congruo vocāt, atq; ita vtrumq; definīunt,
vt opera nostra non de condigno, sed tantum
de cōgruo regni cælestis meritoria esse dicāt,
propterea quòd Deo congruat, vt quemad-
modū illius æquitate & iudicio supplicia vi-
tiis, ita præmia virtutibus proposita sint. Hæc
distinctionem vestri quidē irridere consueue-
runt, necessariò tamen excogitata est, vt scri-
pturarum loca quæ inter se pugnare, contra-
riæque esse videntur, conciliari queant. Quid
enim hac Apostoli sententia verius? Nō sunt
condignæ passionēs huius sæculi ad futuram
gloriā? quæ reuelabitur in nobis. Num igitur
hæc eiusdem Apostoli falsa erit. Vnusquisq;
propriam mercedem accipiet secundum suū
laborē. Minimè verò. Idem enim est in vtra-
que veritatis tenor. Restat igitur vt qui de li-
bero voluntatis arbitrio satis multa iam dixi-
mus, de operibus deinceps nōnulla dicamus.

Hic

Rom. 8.

2. Cor. 3.

Hic ergo eorum quæ pro arbitrij libertate ad epistolam tuam respondimus, sit modus.

De humanis operibus ac meritis.

HACTENVS de voluntatis humanæ libertate, siue de libero arbitrio disseruimus. Veniamus nunc ad bonorum operum quæstionem, quibus cur vestri ministri tantas inimicitias, ac tam exitiale bellum indixerint, diu (fateor) multumq; dubitavi; sed ad extremum illius plus quàm Vatiniani odij hanc unicam causam esse cognoui, quòd ij nihil tantopere sectantur, quàm id quod David maximè verebatur atq; fugiebat, cùm Deū rogans, diceret: Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Hoc igitur tanquam pestem aliquā propheta fugiebat ac verebatur, isti verò lōgè aliter. Neque enim alia de causa contra liberum voluntatis arbitrium, & bona opera caninam exercuere facundiam, nisi vt vitia sua atque peccata defenderent, suamq; negligentiam hoc prætextu adubrarent. Apostoli & euangelistæ dici volunt. Iure igitur verentur ac metuunt, ne quis ab illis vitæ innocentiam ac sanctitatem, quæ tam gloriosum nomen deceat, postulet, nequis eos Apostolis sanctisq; hominibus dissimiles iudicet, de quibus Apostolus scribit his verbis: Circūie-

psal. 140.

Hebr. 17.

res, angustiiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis, & in cauernis terræ. Neque igitur beato Ioanne Baptista, qui non modò vixit abstemius, verùm etiam locustas pro delitiis habuit, neque diuis Paulo, Antonio, Hilarione, Bernardo, aliisq̃ue huiuscemodi, qui repugnantem carnem ita vigiliis inediaq̃ue confectam ac domitam, spiritus legibus subiecerant, vt eos toto orbe terrarum omne hominum genus miraretur, atque in calũ laudibus ferret, inferiores haberi voluerunt. Sed ad eam laudem & gloriam longè alio itinere sibi nitendum putauerunt. Cum enim illos ob vitæ austeritatem suspiceret orbis, isti aliquanto scilicet prudentiores, quibus illud durum ac rusticanum vitæ genus minus probaretur; vt excusatione digni existimarentur, multos errores callidè sanè fabricati sunt. In primis igitur bonorum ac malorum operum fontem, liberum voluntatis arbitrium hominibus eripere conati sunt: deinde bona opera nullo modo fieri posse: ad extremum, etiã illa fieri possent, inutilia tamen esse dixerunt. In quo videntur fuisse nimium diligentes. Quid enim opus est pluribus verbis? Nam cui semel persuaseris nec esse in hominibus arbitrij libertatem, nec bona opera fieri posse, hunc, si bonis operibus non incumbat, in-

gratis

gratis abs te excusari necesse est. Porro si id persuadere difficile est, certè vel illud satis est, opera inutilia esse, nec aliquid meriti fructuive adferre posse. Quis enim in bonis operibus sibi putet elaborandum, si vana, inania, inutilia esse credat? Sed si illa tria simul aliqui persuaderes, quid ad eius excusationem addi potest, nisi fortè illud, bona opera homini non solum inutilia & vana, sed etiam perniciosa atq; adeò superstitionosa esse? Quod aduersarij de sanctissimorum hominum, qui ætatem in solitudine contriuerunt, operibus pronunciare non dubitāt, quibus & Eliam, & Elizeum, & Ioannem Baptistam ante iudicij diē iudicis ore laudatum, aliosq; huiusmodi, quos & Apostolus tot encomiis tantisque laudibus ornat ac prædicat, & illius austeræ solitariaeq; vite, quam isti superstitionosam vocant, auctores fuisse non dubium est, facile adiungent. Neque verò expeditior vlla ratio excogitari potuit, qua isti perditissimum illud suum vitæ genus adumbrarent, ac se quo minus illorum sanctitatem atque virtutē per eadem bonorum operum, quæ in iis maiores nostri admirabantur, præclarā vestigiā sequerentur, excusare possent. Quæ cum ita sint, Ministris vestris iure succenseo. Hi siquidem contra omnium non modò prophetarū Dei morem, sed etiam Apostolorum institutū, cōtra

Hebr. II.

tra vetēis ecclesiæ totiusque antiquitatis doctrinam atque sententiā, bonis operibus depressimendis atque calcandis ita student, ut iis bellum indixisse videantur. Quo studio illud certē cōsecuti sunt, ut sæculi nostri homines, in omne malorum genus sua sponte plus satis pronos, in tantum desidii somnum, imò veternum adduxerint, ut qui antè suæ salutis immemores videbantur, nunc virtutis odio inflammati, in omne viciorum genus concitatissimè rapiantur. Cùm autem hinc omnes diuinæ scripturę tam multis & verbis & exemplis homines ad bona opera hortentur & mo neant, inde vos tantum illorum odio pectoribus humanis ingeneraueritis, ac pœnè totū orbem in tantam negligentiam desidiamque traxeritis, quis vestram non miretur audaciā, cùm negatis vos quicquam docere quod ad illa dissuadenda pertinere videatur? Certē si vestra paradoxa, omniaque alia quæ cōtra bonorum operum exercitium adfertis, vera essent; vestri tamen officij erat, illud doctrinæ genus, quod negligentia socordiaque patrocinari videbatur, suppressere, maximè hoc tempore, quo inter homines ita refrixit charitas, ut bonis operibus vix vllus relictus sit locus. Quæ cùm ita sint, quid sibi volūt tot vestræ in bona opera declamationes? Quis hinc fructus ad Christianam Rempub. redit? Nul
lus

omnino, sed potius disciplinæ ruina, bonorū
 morū euersio, somnolētia quēdā, atq; desidīa,
 quā tāquā veterno sic occupatę sunt hominū
 mētes, vt ad virtutis studiū excitari nō posse
 videantur. Quare contentionibus omnibus,
 & acutis aduersariorū disputationibus præ-
 termiſſis fidei nostrę de bonis operibus verita-
 tē, iuxta scripturarū auctoritatē atq; sentētiā
 simpliciter ostēsurus, me etsi non omniū cu-
 riosę expectationi, officio tamen meo, si bona
 opera nō solum ad salutē necessaria, sed etiā
 homini vtilia esse demōstrauero, satis factu-
 rū esse confido. Nā cui hoc de suis operibus
 exploratū est, is in hac partē satis doctus est,
 cū salutis æternę viā teneat. Illa verò con-
 tētiosa verborū acumina, quę in hoc negotio
 pacis inimicus excogitauit, ad salutē conse-
 quendā nemini sunt necessaria. Quis ergo
 ministris vestris de hac materia sic digladian-
 tibus, vt multas contentiones & rixas ad rē
 minus pertinētes, in orbē inuexerint, nō iure
 succenseat? In primis igitur regulā quandam
 generalē habeo, ex qua omnia scripturę loca,
 in quibus de humanis operibus agitur, recte
 intelligi possunt ad hunc modum.

R E G V L A.

N I H I L de Deo diuinis literis continetur,
 quod aut ad bonos, ne in via exercitioq;
 virtutū perseuerent atque proficiant, deter-
 rendos,

rendos, aut ad malos in vitiis animandos, & quo liberius in peccatorum impuritate permaneat, corroborandos, vltio modo pertineat. Nam scripturæ bonos hortantur, vt in via, studioque virtutum non modò perseuerent, sed etiam proficiant, malos hinc vt ad Deum per pœnitentiæ viam redeant, admonent, inde in viciorum luto perseuerantibus supplicia comminantur. Hæc est prima generalisq̃ue Dei voluntas, quæ vt hominibus perspecta esset & cognita, quicquid de humanis operibus bonis ac malis diuinæ literæ sonant, memoriæ proditum est. Deus enim ille summus ac verus, qui sic malos odio, bonos amore prosequitur, vt hos in itinere studioque virtutis perseuerare, illos ab improbitate regredi velit, nihil vnquam dixit aut fecit, ex quo aut probi deserendæ virtutis, aut improbi desperationis, aut impœnitentiæ ansam capere possent. Itaque non est mihi dubium, quin omnes sani iudicii homines, quiq̃ue Deum sapientem, bonum, iustum, *φιλόανθρωπον* esse credūt, illud facile concedēt, eum quæadmodum nō vult mortē peccatoris, sed potius vt cōuertatur & viuatur, ita nihil vnquam nequē dixisse, neque fecisse, quod huic suæ voluntati contrarium videri queat. Porro si Deus incredibili clemētia peccatōre post tanta scelera prouocat ad salutem, non minus

in his ardentem (mihi crede) ut iusti in virtutis studio perseverarent, cupit, nec minus cupiditatis perseverandi vires suggerit. His ita constitutis, & de Dei benignitate, clementia, *φιλοπρωτία* non modò ratione, sed etiam scripturæ auctoritate confirmatis, ex hac regulâ consequenter aliam generalem, ad examinandum omnes explicationes, atque interpretationes, omnesque sensus, qui scripturæ locis in quibus agitur de humanis operibus, attribuantur, elicimus ad hunc modum: Omnis expositio interpretatioque scripturæ, quæ eò pertinet, ut aut probos à studio perseverantiaque virtutis deterreat, iisque cceptum in bonis operibus iter deserendi occasionem præbeat, aut improbos in vitiis ac vitæ impuritate confirmet, vel certè iis ansam præbeat, ut aut vitæ emendationem negligant, aut si poenitentia egerint, frustra id esse facturos, quasi Dei sententia mutari non possit, ac proinde hi in desperationis barathrum incidant, relinenda est atque dānanda, tanquā diuinæ voluntati, spirituique sancto, qui nihil unquam eiusmodi dixit aut fecit, aut statuit, repugnans. Si quis est igitur scripturæ locus, cuius hæc videatur esse sententia, ut aut improbis ad persistendum in vitiis atque peccatis animū addat, aut probos à virtutis studio, perseverantiaque deterreat, ita exponendus est, ut cū hac
prima

prima Dei volūtate, quæ multis aliis scripturæ locis euidētissimè demonstratur, cōgruat atq; cōsentiat. Itaq; cū istæ sententiæ: Bona opera fieri nullo modo possunt. Ieiunia, chameunie, vigilię, ceteręq; corporis afflictiones, & omnis vitæ rigidioris austeritas, deniq; penitentiæ, quæ dicimus, opera superuacua, inutilia, nō necessaria sunt, propterea quod sola fides sufficit, & si quæ sunt huiuscemodi sententiæ, cū illi primæ Dei volūtati repugnēt, cū diuinis literis congruere nullo modo possunt. Cū igitur aduersarij taliū sententiā architecti, ad eas cōfirmādas aliquē scripturæ locū proferunt, non est dubiū quin scripturę verba torqueāt ac repugnātia trahāt, propterea quod aliis in locis sententiā suā, ac voluntatē lōgē aliā esse Deus satis luculenter ostēdit. Illud quoq; animaduertēdū est, peccatū ita naturæ nostrę repugnare atq; esse cōtrarium, vt quisquis illud admisit, aut excusare, aut celare, aut negare conetur. Atqui post originale peccatū & in malū ac vitiū proni sumus, & a virtutis studio nescio qua pigritia retardamur. Quę omnia incōmoda ex carne, imò ex naturæ corruptione nascuntur. Omnis enim homo ab ineunte ætate in malum pronior quàm in bonū, errorem potius quàm veritatem amplectitur: & vt ait comicus, omnium ingenium à labore procliue est ad libidinem.

Hinc

Hinc carnales homines, & animales, qui non sapiunt ea quæ Dei sunt, sua peccata suamque desidiâ excusare conantur, quo liberiùs & vitiis, quorum illecebris ad mortiferas voluptates trahuntur, inserviant, & præruptum atque confragosum virtutis, in qua laboris ac difficultatis inest plurimum, iter deserant. Cum igitur id genus homines diuinas literas legunt, si quis occurrat locus, quo vitia sua honesto aliquo prætextu excusare, illâque fœcordiam suâ, bonique faciendi negligentiam alere possunt, tunc demum quasi reperto thesauro gaudet & exultant. Si quis autem propheta, vel concionator usque adeo ingeniosus extiterit, ut huiusmodi excusationes non solum excogitare, sed etiam defendere possit, nemo hoc vno libentius audietur, nemo gratior omnibus, nemo iucundior. Id enim attulit, quod omnes amarent, verumque esse gestirent. Nec aliud in causa est, ut pseudoprophetae semper auditorum multitudine floruerint. longè plures etenim semper fuerunt, qui vitiorum illecebris capti, voluptatibus inservirent, quam qui arduum virtutis iter scanderet. Illi ipsi protoplastæ parentesque nostri Adam & Eva peccatum suum excusare conati sunt, hæc in serpentem, ille in uxorem, imò in ipsum Deum culpam reiciens. Exinde miseri eorum posteritatem ita complexi sunt, ut vitia sua

N

atque

Oze 13.

Math. 15.

atque peccata semper excusare, mendacioque
 protegere atque celare conentur. Quis enim se
 peccasse libenter fateretur? Quis se in culpa esse
 non inuitus agnoscit? Ista potius peccatis no-
 stris obtēdimus: Aliter nō potui vitā mutare,
 me ipsum retexere, vitiis in quæ propē inui-
 tus abripior, repugnare non possum. Ita est in
 fatis, diabolus, aut nescio quis alius, me illud
 peccatum admittere coëgit. sic homines vi-
 tia sua excusare consueverunt. Quid au-
 tem diuinæ literæ? Certē peccata omnia ex
 humano corde ac voluntate, tanquā ex fonte
 nasci pronūciant. Inde est illud quod Domi-
 nus per Prophetā ait: Perditio tua ex te Israël.
 Inde illa Christi sententia: Ex corde prodeunt
 cogitationes malæ, homicidia, adulteria, for-
 nicationes, furta, falsa testimonia, blasphem-
 iæ. Hæc sunt quæ coinquinant hominem.
 Nihil est igitur quod apud iustum Dei tri-
 bunal cuiusquam vitium aut culpam defen-
 dere, excusare, purgare; nihil quod honesto
 aliquo iustoque prætextu celare possit. Itaque
 nec veri Prophetæ, nec sancti Doctores vnquā
 aliquid aut dixerunt, aut scriptum reliquerūt,
 ex quo aut in vitio confirmari possit impro-
 bitas, aut cuiusquam in malo pertinacia, in
 bono socordia iustam excusationē capiat. Eō
 fit, vt illi nō solū minus accepti sint ac minus
 grati, verū etiam tanto semper odio labora-
 uerint, vt & passim vexati, afflicti, profligati,

denique ex iis plurimi acerbissimis suppliciis
excruciati, vitaque priuati sint. Veritas enim
odium parit. Amara sunt delicatis, & impro-
bis, quorū hoc nostro miserrimo sæculo ma-
gna copia est, præcepta iustitiæ. Contrà falsi
prophetæ accepti, cari que sunt omnibus. As-
sentatio enim vitiorum adiutrix, in stultorū,
quibus plena sunt omnia, mentes blandè in-
fluit. Quæ cum ita sint, cur adeò multi hinc
Machometi impietatem sequantur, inde au-
sterum illud vitæ genus fugientes monasteriū
deserant, atque in vestra castra transfugiant,
non est obscurū. Vt enim Machometi impia
lex, ita præclara religio vestra omne libidinis
genus impunè permittit. Sed vt ad rē reuer-
tamur, illud tibi confirmo frater, has inimici-
tias quas impostores vestri bonis operibus in-
dixerunt, hoc bellum quod cum pudicitia, ie-
iunio, pœnitentia, cæterisque virtutibus ge-
runt, non aliunde quàm ex vno libidinis affe-
ctusque carnalis fonte manare. Solum enim
vitium est virtutis inimicum, cui sic isti assen-
tari student, vt id non modò tegere, sed etiam
prætextu nescio quo atq; *ἀδυναμία*, nomine
adūbrare conētur. Inde bona opera fieri nullo
modo posse dicuntur. inde inutiles superua-
cuaque virtutes, quippe non necessariae, quæ
apud Deum nullius sint meriti, nominātur.
inde omnia in homine à Deo fieri, ipsum au-

tem hominem nihil posse. Sic nimirum *homo* mana fouetur ignauia. Sic bonum quod fieri nullo modo potest, impunè dimittitur. Sed iste carnis affectus, non aliqua religio, sed mors est; quemadmodum ex Apostolo in tuis literis ipse commemoras. Mors, inquam, est iste carnis affectus, propterea quòd ij, qui hunc sequuntur, ad mortem eamque perpetuam conciti currunt. Quod natum est ex carne, caro est; vestra ergo secta, quam religionem dicitis, cum ex carnis affectu, atque prudentia, quæ Dei sapientiæ veræque religioni subiecta esse non potest, nata sit, quid est aliud nisi caro? Quare si sapias frater, isti carnis affectui renunciâs, veram religionem amplectere, quæ crimina nunquam excusans, hinc in criminosos, ne flagitiorum & criminum somno opprimantur, assiduè clamat, inde bona opera laudâs, probos homines iuxta Apostoli sententiâ gloria & honore prosequitur. Hæc friuolis excusationibus nostris nullum relinquit locum. hæc bona opera cum auxilio gratiæ Dei, quæ nulli verè petenti negatur, non modò facilia, verum etiam necessaria, vtilia, æternæ vitæ meritoria esse pronunciat. Quæ omnia eò pertinent, vt & probi incepto virtutum itinere, nò solùm perseuerent, sed etiam currentes, vt dicitur, incitentur, & improbi ad poenitentiam prouocati, mortiferis voluptatibus

Rom. 2.

tibus abdicatis in meliora conuersi, ad Deum redeant. Hæc omnia ad Dei verbū primamq; illam voluntatem ac sententiam, de qua superius diximus, omnino quadrant atque conueniunt, cum illoque carnis affectu siue prudentia, quæ peccata non damnat, sed excusat, & cum omni lege, quam non Dei sapientia, sed carnis prudentia sanxit, planè pugnat, eiq; contraria est. Pluribus verbis hoc agendū putauī, ut qua in explicandis scripturis arte, constantia, prudentia utamur intelligas. Neque enim ita diuinas literas explicamus, ut à primis illis scripturæ propositionibus atque sententiis, quibus hinc Deus iustus, bonus, virtutis ac bonorum operū amator inducitur, inde impietatis patronus auctorque peccati negatur, vel transuersum, ut dicitur, digitum recedamus: contra quas quicquid in scripturarum explicatione profertur, non modò falsum est, verum etiam ipsi scripturæ contrarium.

HIS ita constitutis, iactoque doctrinæ nostræ de bonis operibus alto ac solido fundamento, erroris autem vestri non solum ex carnis affectu nati, sed etiam supra carnis prudentiam, quæ nihil aliud est nisi mors atque corruptio, non stabili veritate, sed mendaci vanitate fundati, radice detecta, veniamus ad causæ nostræ demonstrandam honestatem, operaque bona cum scripturarum auctoritate

congruere ; quæ verò contrà dicuntur à vobis cum veritate pugnare doceamus . Quod ita simpliciter, apertè, perspicuè planum me facturum esse confido , vt si quis in tuo pectore veri relictus est amor , illa falsa carnis & mortis religione, quam infelicissimè amplexus es, repudiata, ad nos ipsumque veritatis domicilium te rediturum esse non dubitem. Porro si neque adeò perspicua erroris tui refutatione, neque ipsius veritatis clarissima demonstratione te mouere, atque ab hoc miserrimo affectu abducere potuero , me de tua salute desperare necesse est , ac deinceps existimare, te à Deo derelictum, in reprobum sensum incidisse, quemadmodum illos præclaros ministros, impostoresque tuos , à quibus huiusmodi erroribus imbutus es, erroris barathrum iam obrutos ac demersos esse planum faciam. In primis igitur ne contentiosum funem traham , quod de nostris operibus dicis, tibi ex parte concedo, nimirum ea ante regenerationis sacramentum, & sine fide nullo modo bona esse vel salutaria . Vnde Gentilium philosophorum , Iudæorum , Hæreticorum opera Deo non esse grata, id est, æternæ vitæ meritoria non esse concedimus. Sine fide siquidè, vt ait Paulus, impossibile est placere Deo. & alibi: Quod non est ex fide, peccatū est. Inde est illud Augustini : Omnis infidelium vita peccatum

Heb. 11.

Rom. 14.

carum est. Nam ubi deest agnitio veritatis æternæ, falsa virtus est etiam in optimis moribus. Ideoque Plato, Cicero, Cato, ceterique philosophi fide carentes, imaginem quandam speciemque virtutis habere poterant, veram virtutem habere non poterant. Ita quæcunque virtutis imago, quicquid boni operis in hæretico fuerit, neque vera virtus, neque Deo grata est, propterea quod is corde non retinet fidem, ex qua tanquam ex fonte, bonorum operum riuus manat & profluit. Hæc igitur si hæretico semel errore vitietur, omnia opera nostra corrumpit ac polluit. Quæ cum ita sint, patere me quæso frater verum dicere. Neque enim hæc eò profero, ut te ad iracundiam prouocem, sed ut tibi tuum periculum ostendam. Cum primum illam Apostoli sententiam, quam contra nos facere arbitrabaris, in epistola tua legi; Omne quod non est ex fide, peccatum est; lachrymas profecto tenere non potui. Nam cum hinc vnam tantum fidem, vnum Deum, vnam ecclesiam, vnum baptisma esse, soloque catholicos veram, & fidem, & ecclesiam retinere intelligere, illudque Augustini mihi tum venisset in mentem; liberum arbitrium quisquis negauerit, catholicus non est: inde omni te studio ac diligentia eniti viderem, ut probares in nobis non esse liberum voluntatis arbitrium; facere non potui, quin

te catholicum non esse, ac proinde hæreticū
esse concluderem. O miserum, inquebam,
fratrem meum, & toto lachrymarum fonte
plangēdum! ô infelicem illius cōiugem, pro-
batissimam alioqui feminam! ô deplorandā
vtriusque conditionem! Quicquid enim hi
conantur, quicquid moliantur, quicquid effi-
ciunt, peccatum est. Porro si iuxta Pauli sen-
tentiam stipendia peccati mors, quid aliud illi
quos tam ardentem amo, quorum salutem ita
avidè sitio, quid inquā illi aliud agunt, quā
ad mortem concitatissimè properare? quid
aliud quā suum in dies singulos augere sup-
plicium? Malè sit illi pesti, quæ tam cara mihi
nomina circumuenit, quæ mihi coniunctissi-
mos ac dulcissimos homines à salutis & vitæ
itinere abductos, in illos mortis anfractus er-
rorisquæ præcipitia rapuit. Quid illud? quo
gemitu, quo dolore mihi deuorandum putas
frater, cum abs te Dei verba, quæ non intelli-
gis, contra te ipsum produci video, cum te
proprio mucrone confossum aspicio? Quid
enim aliud illa Dei verba tibi volūt, nisi vt te
tuo ore damnatum esse demonstrēt, nisi cele-
riter ex hoc errore, tanquā ex incēdio fugias?

Sed vt ad id, vnde digressa est, reuertatur
oratio, opera fidei lumine destituta, vitam
æternam non mereri, tecum haud inuitus
fateor. neque tamen cum disputationis cam-
pum

sum ingredior, ut quid huiusmodi opera
valeant, hoc loco querendum putem. Illud
certè non negauerim, hæc nonnunquam Deo
grata esse, & quidem ita grata & accepta, ut
illorum contemplatione Deus iis qui ea fa-
ciunt, gratiam ac fidei lumen largiatur. Sed
hoc loco nolo contentiosum funem trahere,
nec quid ante fidem opera valeant, querere.
illud tantum quod ex scripturarum fonte hausi,
liberè dico, cum hominem qui non malitia,
aut pertinacia ducitur, sed errore, & nihilomi-
nus bonis operibus incumbens, Deum reli-
giosis precibus orat, à Deo non deferri, quin
illi veræ fidei lumen tribuat. tanta est enim
Dei benignitas, ut si ita erranti humana reme-
dia subsidiaque deessent, angelum mitteret
potius, quàm illum in errore iacere pateretur.
Deiis autem loquor qui nec malitia impuls-
i sunt ut amplecteretur errorè, nec opinionem
suam tanquam veram pertinaciter obstina-
teque defendunt, sui que erroris expertes nec
odio prosequuntur, nec in suam factionem
abripere conantur. Qui enim ita sunt animo
constituti, propter arduos illos affectus amo-
ris, & odij, quibus eorum iudicia cæcantur,
veritatis lumen videre non possunt. Cæterum
qui simpliciter errans, neminem odit, sed bo-
nis operibus studens, Dei auxilium precibus
implorat, hunc, modò adniti velit, illudque

quod est in sua potestate, præstare, hunc ad veritatis cognitionem peruenturum esse non diffido. Præstet, inquam, illud quod in sua potestate est, id est, non tentet Deum, sed cum aliquem esse, à quo veritatem discere possit, intelligit, ad illum accedere, ab eoque quid factò opus sit, discere non grauetur. Neque verò me ad hanc opinionem atque sententiã temeritas, sed Cornelij Centurionis ad fidem Christi præclara conuersio, quæ in actis Apostolorum vberius explicatur, adducit: Cornelius igitur cum esset incredulus, quomodo ad veram fidem religionemque productus est? Audi non meam, sed scripturæ diuinæ narrationem: Vir quidam erat Cæsareæ nomine Cornelius, centurio cohortis, quæ dicitur Italica, religiosus ac timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, & deprecans Deum semper. Is vidit in visu manifeste quasi hora diei nona angelum Dei introeuntem ad se, & dicentem sibi: Corneli, orationes tuæ, & eleemosynarum tuarum ascenderunt in memoriam in conspectu Dei; & nunc mitte viros in Ioppen, & accersi Simonem quendam qui cognominatur Petrus, hic dicet tibi quid te oporteat facere. Quid opus est multis? Accitus venit Petrus, qui cum intellexisset, quæ circa Cornelium gesta fuerant: In veritate cõperi, inquit, quod

non

Act. 10.

non est personarū acceptor Deus, sed in omni gente qui timet eum & operatur iustitiam, acceptus est illi. Hæc non fabula est, sed historia diuinis literis consecrata. Perspicuum est igitur Cornelij preces & eleemosynas cum Dei timore coniunctas, ita gratas & acceptas Deo fuisse, vt è terra pernicissimo volatu ferrentur in cælum. Quid? nonne Petrus hūc centurionem propterea quòd timeret Deum, & operaretur iustitiam, Deo acceptum fuisse pronunciat? Atqui nondum fidei lumen acceperat, agebat tamen bonis operibus fidei candidatum. Igitur opera etiam ante baptismum apud Deum aliquid valent. alioqui ei accepta nō essent. Sed opera cum timore Dei & deuotione coniuncta, quæ cō certè valere dicuntur, vt hominem ad suscipiendum Dei donū, ac fidei lumen aptū efficiant atq; disponant, faceffat inuidia. Neque enim humanis operibus gratiam Dei deberi dicimus, quod veritati repugnans, tanquam scopulum vitamus, & fugimus, sed hoc (fremant licet aduersarij) vel toto orbe audiente clamamus, eiusmodi opera in cælum volare, seque Deo sistere, vt eius maiestati ac numini suum cōmendent auctorem, à Deoque subsidium, & quicquid sibi ad perfectionem necessariū est, flagitent. Eant nunc isti impostores, & omnia humana opera inutilia esse pronuncient. En
ope-

opera quædam haud subnixa fide rapidissimè feruntur in cælum. En opera quæ tanti à Deo fiunt, vt & angelum in auctoris sui domum inuident, & in cubiculum hominis gentilis inducant. O virtutis ac bonorum operum celebre magnumque præconium, quorum tanta est pulchritudo, vt Deo placeant; tanta laus, vt ad se angelos attrahant!

Quæ cum ita sint, aduersum hæc arguere vt liber: hæc profectò historia, & Apostoli Petri verba, quibus bona opera iure laudantur, adeò perspicua sunt, vt qui iis fidē habet, an ea Deo placeant, dubitare non possit. Hoc igitur est, quod initio dicebam, eiusmodi opera Deo grata esse, vitæ æternæ meritoria non esse. Quàm diu siquidem homo non est regeneratus in Christo, nullum opus facere potest, cui æternæ vitæ præmium debeatur. Solæ enim fides opera humana in tā sublimē erigit dignitatē. In hanc sententiam recipio distinctionē tuā, qua opera duobus modis cōsideranda esse dicis, videlicet ante baptismū, & tum meritoria nō sunt. Nū igitur tecū sentio omnia opera ante baptismū esse peccata? Minimè? Neq; enim hoc patitur illud, de quo supra diximus, Cēturionis exemplū. Satis est ergo quòd illa meritoria esse negamus. Nec sanè opus est pluribus. Non enim committendum est, vt infideles atque impios à bonorum

operum studio deterreamus. Quod si quis faciendum putat, Centurionis exemplum in memoriam reuocet. ita cauebit, ne eiusmodi hominibus iniuriam faciat. Secundò, opera post baptismum facta cōsideranda esse dicis, quæ, vt tuis verbis utar, Deus non modò sibi grata esse dicit, verùm etiam se remuneraturum esse promittit. Qua in re non pugnabo tecum, sed tuam sententiam meo calculo cōprobabo. Cùm igitur opera meritoria dicimus, num de infidelium operibus loquimur? minimè verò, sed tantū de Christianorū operibus. Hic igitur duabus de causis vehementer admiror. Primū, cur fidelium opera meritoria neges, cū ita Deo grata sint, vt iuxta tuam sententiam se illa remuneraturum esse promittat. Deinde cur hæc infructuosa dicas, quæ etiam remunerantur à Deo. An quòd ab illo tam æquo iudice remuneratur, id inutile potest esse? Quis cū te tam pugnātia loqui videat, ab illo summo Deo, ac non potius à contradictionis spiritu impulsū te esse arbitretur? Opera remuneratione digna esse iudicas, deinde negas esse meritoria, & quibus præmia attribuis, ea inutilia esse pronuncias. Quæ (malum) est ista orationis leuitas? quæ inconstantia? quæ ambages? An nos ita stultos homines, & bardos arbitraris, vt tam pugnancia inter se pro veris possimus amplecti?

In

2. Cor. 1.

In Deo nō est, est, & non, sed, vt scriptum est, in illo est. Ita in doctrina, quæ ab illo fonte manat & profluit, nihil est secum pugnans sibi quæ contrarium. quæ autem à malo spiritu nata est, ea sibi ipsi non consentit. nec mirum, hanc enim contentionis spiritus perperit. Ita fit, vt in vestris dogmatibus sit est, & non, magna quæ sententiarum, pugnant quæ varietas, quemadmodum infra planum faciā. Et sanè illud vehementer admiror, quod nouellam hanc doctrinam vestram sibi repugnantem atque cōtrariam vbique deprehendo. Quale enim est illud in primis, quod operum nostrorum remuneratorem Deum esse conceditis, ipsa verò opera meritoria esse negatis? Potestne aliquid pugnantius dici? Quid enim remunerator & remunerabile, nonne correlatiua sunt, vt loquūtur, & alterum pendet ex altero? Vnde & ea quæ ab Aristotele τὰ ὁρὸς π, à nostris relatiua dicuntur, natura ita coniuncta sunt, vt alterum sine altero esse non possit. vt enim pater & filius, dominus & seruus, inter se conferuntur, nec vnum sine altero intelligi potest; ita nec hominem doctum absque doctrina, nec agentem, nisi sit aliquid quod agi; nec remunerationē, nisi aliquid quod remunerari possit intelligas. Cum igitur operum quæ à regeneratis ac fidelibus fiunt, Deum remuneratorem esse fatearis, ipsa opera

opera remuneratione digna sunt, meritoria quoque sint necesse est. Quid enim aliud est remuneratione dignum, quàm meritorium? Itaque remuneratione dignum id dicimus, cui debetur præmium. Meritorium autem idem esse definimus. Nec aliud apud nos significat hoc verbum, quod fortè tãquam minus Latinũ, & tinnulum, repudiatur à vestris. Sed non est de verbo laborandum, quando sensus in tuto est. Verùm vt ad propositum reuertamur, valde miror, te frater, qui rem acu maiore ex parte tangebās, atque in ipsius veritatis aditum fortè delatus, rem vel præcipuam cõfitebaris, in ipso vestibulo substituisse, ne accessoriũ, sine quo principale cõsistere nõ potest, fatereris. Dedisti nobis quod est maximum, cùm Deum remuneratorem esse confessus es, cur illud, quod ex eo sequitur necessariò, esse aliquid remuneratione dignum negas? Qui patrem esse dicis, cur filium tollis, sine quo pater intelligi nõ potest? Deũ remuneratorem esse cõcedis, & nihil esse vis, quod ille remuneret? Quid hac tua oratione vanius? quid inanius? imò infanius? Cur Deo vanum & inanem titulum remuneratoris adscribis, nec illi quicquam, quod remunerari possit, relinquis? Longè aliter de Deo, quem isti, nescio qui, verbo remuneratorem dicentes, re ipsa debitoq; honore spoliare conantur,

Apo-

Heb. 11.

Apoc. 3.

1. Theff. 1.

Apostolus loquitur : Credere enim opus est, inquit, accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator est. Si Apostolo ctedis, crede omnia vera esse quæ dicit: Deus (inquit) inquirentibus se remunerator est, ergo qui Deum inquirunt, remuneratione digni iudicandi sunt. Eorum itaque labor ac studium remunerationis præmio dignum est, iuxta illud quod in Apocalypsi Deus loquitur : Ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Et alibi Paulus : Gloriamur in Ecclesiis Dei pro patientia vestra & fide, in omnibus perfectionibus vestris & tribulationibus, quas sustinetis in exemplum iusti iudicii Dei : ut digni habeamini in regno Dei, pro quo & patimini, si ramen (id est si pro quia) iustum est apud Deum retribuere his qui vos tribulant, & vobis qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Iesu de cælo, cum angelis virtutis eius in flamma ignis dantis vindictam iis, qui non nouerunt Deum, & qui non obedierunt Euangelio Domini nostri Iesu Christi. Vides quid Apostolus de bonorum operum dignitate sentiat? Ut digni habeamini, inquit, in regno Dei; & quæ sequuntur. Consentit Apostolus Petrus, bona opera præscribens his verbis: Vos autem fratres curam omnem subinferentes, ministrare in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem absti-

abstinentiam, in abstinentia patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis caritatem. Hæc enim si vobiscum adsint, & superent, non vacuos, nec sine fructu vos constituent in Dei nostri Iesu Christi cognitione. Cui autem non præstò sunt hæc, cæcus est, & manu tentans, obliuionem accipiens purgationis veterum suorum delictorum. Quapropter fratres magis satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis. hæc enim facientes, non peccabitis aliquando. Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini & saluatoris nostri Iesu Christi. Sic Petrus nō solūm fidem, vt vestri, sed etiam bona opera exigit, quæ qui non habet, eum cæcum manuque tentantem tanquam ingredi nequeat, esse pronunciat; qui autem habet, is nec vanus, nec sine fructu est, nec peccati naufragium facit. Quid? quòd per bona opera vocatione nostra fit certa? Quid? quòd ea regni cælestis ianuam nobis patefaciunt? Et erit quisquam qui eiusmodi opera meritoria neget, quæ tam multiplicem bonorum copiam subministrant? Hæc autem duo nomina, merces & meritum, correlatiua sunt. est enim merces meriti merces. Dignus est autē operarius Luc. 10. mercede sua, vt in Euāgelio Dominus ait, qui

nos etiam operarios vocat. Merces igitur & meritum inter se conferuntur. ubi merces, ibi meritum, quod bonorum operum laborem studiumque comitatur; propter quod meritum ea mercede digna dicuntur. Omnia scripturæ loca, quibus Deus operibus bonis mercedem redditurus ostenditur, nobiscum faciunt, nostraque opera meritoria esse demonstrant. quæ enumerare infinitum est. nos

Genes. 14.

Ruth 2.

2. Par. 15.

Prouerb. 11.

Sapient. 5.

Sapient. 10.

Ecl. 2.

Hierem. 31.

Matth. 5.

Matth. 10.

Matth. 9.

Luc. 6.

Matth. 4.

ex multis pauca ponemus: Ad Abraham Dominus ait: Protector tuus sum, & merces tua magna nimis. In libro Ruth dicitur: Plenam mercedem accipias à Domino Deo Israël. Et alibi: Erit enim merces operi vestro. Item in Prouerbiis: Seminanti iustitiam merces fidelis. Et alio in loco: Iusti autem in perpetuum uiuent, & apud Dominum est merces eorum. Item illud: Reddet Deus iustis mercedem laborum suorum. Qui timetis Deum, credite illi, & non enacuabitur merces uestra. Item Hieremias: Est enim merces operi tuo. Veniamus ad nouum Instrumentum: Gaudete in illa die & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in cælis. & alibi: Qui recipit prophetam in nomine prophete, mercedem prophetæ accipiet. Qui dederit calicem aquæ frigidæ &c: Amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Merces uestra multa est in cælis. Item apud Ioannem: Qui metit, mercedem

dem accipit. Et Paulus: Si autem hoc volens ^{1. Cor. 9.} fecero, mercedē accipio. Item in Apocalypsi Deus loquitur: Ecce venio citò, & merces mea ^{Apor. 22.} mecum est. Moſes Apostolica voce laudatur, ^{Hebr. 11.} quòd contempto Ægyptiorum theſauro in futuram aspiciebat remunerationem. Sapiens improborum ſcelera describens, ait: Excæca- ^{Sap. 2.} uit eos malitia eorum, & nescierunt sacramēta Dei, neque mercedem sperauerūt iustitiæ, nec iudicauerunt honorem animarum ſanctarum. En Sapiens inter impiorū grauissima crimina recenset, quòd ij mercedem iustitiæ non sperauerunt. Quid hoc est? Certè nihil aliud, nisi arbitrari nullā bonis operibus propositam esse mercedem, id est, ea meritoria non putare. Quæ cū legis frater, non caligant oculi tui? non lingua torpet? nō animo, non toto corpore perhorrescis? O incredibilem animi tui stuporem, si ista legisti; temeritatem, si non legisti! Dic mihi, tu nostram Ecclesiam ista nunquam vidisse arbitraberis? tu Christi sponsæ hanc temeritatem, imprudētiā, vanitatem adscribes, vt nullo scripturarum fulta præsidio, nostra opera meritoria esse definiat? Maiores nostri diuinæ scripturæ volumina diligentissimè peruolutarunt, in quibus cū adeò multa de operum meritis inculcata & repetita vidissent, hoc sacrilegio se contaminari passi nō sunt, vt prodita veritate,

bona opera meritoria esse negarēt. Quæ cum ita sint, vis me tam multas Dei calcare sententias, ut tua, imò Caluini somnia suscipiam & amplectar? Hinc Deus multis scripture locis, unicuique iuxta suorum operum qualitatem se mercedem redditurum esse promittit. Inde Calvinus oblatrat, opera nihil mereri, & tu me vis Caluino potius, quàm Deo credere? Num obscura sunt Dei verba, quibus innitimur, nostramque sententiam confirmamus? An opera non erunt meritoria, quibus mercedem Deus præmiumque promittit? Audacter ergo dicam opera bona regni cælestis esse meritoria. Sed molestum est, inquires, meriti nomen, quod in diuinis literis non habetur. Si meriti vis in scriptura reperiatur, quid de nomine laborandum est? Deus in scripturis operum nostrorum remunerator dicitur, iisque merces tanquam debita promittitur, & tu in diuinis literis meriti mentionem fieri negabis? Cum Deum patrem audis, statim de filio cogitas, sine quo pater esse non potest: ita qui de operum mercede tam multa dixit, is meritum si non verbo, at certè re ipsa dixisse credendus est. Nam si merces sine merito ne cogitari quidem potest, certè operis nomine meritum intelligendum est. Sufficiunt hæc quidem homini minimè pertinaci, qui verborum significationem tenens, de ipsis verbis ri-

xandum non putat. Attamen ipsum meriti
verbum scriptura certo loco posuit, dicens: *Ecc. 16.*
Omnis misericordia faciet locum unicuique
secundum meritum operum suorum. Et Pau-
lus de Enoch: Priusquam enim transferretur, *Heb. 11.*
testimonium meruerat quod placuisset Deo.
Ita è Græco vertit Erasimus.

QVAM ABSVRDVS SIT HIC ER-
ROR, PLVRIBVS VERBIS EX-
PONITVR.

CÆTERVM quàm absurdè opera esse
meritoria negètur à vestris, hoc loco demon-
strare operæpretium est. Illud in primis vehe-
menter admiror, mala opera à te demeritoria
dici, bona meritoria negari. Si hoc ita se habet,
vide ne Deum iniquitatis accuses. Cur enim
ille hos ob mala opera æternis suppliciis adiu-
dicet, illos ob bona nullo præmio, nulla mer-
cede dignos censeat? Potèstne esse optimus
atque iustissimus, qui malum opus æterna
morte condemnat, bonum immortalitate di-
gnum esse non iudicat? Si mala opera tā acer-
bis suppliciis digna sunt, dic mihi cur Deus
bona opera tanto præmio tantaque mercede,
quanta sunt malorum supplicia, non repen-
dit? Si Deus iustus est, cur & probis & impro-
bis iuxta opera sua non reddit? Et si ab homi-
ne opera præmio digna non postulat, cur in
O 3 illum

illum adeò immanis & sæuus est, vt illius peccata supplicio digna existimet? Sed ad redeo, cur (rogo) bonum opus mercede ac præmio dignum esse nõ audes fateri, cum malum supplicio dignum esse fatearis? Cumque oppositorum eadem sit scientia, qui hæc opera morte digna esse nosti, potesne ignorare illa digna esse vita? Non minus hic Dei benignitas, quam illic iustitia periclitatur. At enim vt Dei gloriam conseruetis, illiusque benignitatem & gratiam prædicetis, hoc orationis genus à vobis institutum esse dicitis. Rectè, sed ita gratiam extollitis, ac fertis in cælum, vt æquitatem ac iustitiam deprimatis in cornu. Nam cum omnia gratiæ Dei adscribitis, iustitiæ nihil; hanc nimis rigidam ac severam inducitis, quæ cum peccata tam acerbè puniat, virtutes ne respiciat quidem. Si illa diuina maiestas secundum vos ad miserendum quàm ad puniendum propensior est, cur illà adeò trucem facitis, vt in malum opus severissimè animaduertat, æquitatem illi detrahitis, qua bonum nullo præmio, nulla mercede dignetur. Si peccatum morte, & quidem eterna dignum arbitramini, cur virtutem vitæ præmio iudicatis indignam? Hoc cine est Dei gloriam extollere? Imò verò minuere. Nam si vera sunt vestra paradoxa, iniquum Deum, qui in peccata acerbissimè sæuiat, virtutes ne

respi-

respiciat quidem, existimemus necesse est. Quis iam de Deo non iure queratur, quòd hominem adeò infelicem ac miserū finxerit, ut operibus suis pœnam æternam sibi cõparare posset, vitam æternā nullo modo posset? Non est æqualiter ac iustè à Deo boni maliq; temperata proportio, si homini infiniti mali sibi comparandi potentiam attribuit, infiniti boni denegavit: quasi nostris bonis invideret, omnemque nobis nocendi ansam aucuparetur. Bona opera, ut dicitis, contemnit & præterit, malavsq; adeò exaggerat, ut infiniti supplicij animaduersione condemnet. Atqui satius est, ut ait Seneca, prodesse etiam malis propter bonos, quàm bonis deesse propter malos. Et ut Iurisconsulto placet, Satius est impunitū relinqui facinus nocentis, quàm innocentem damnari: fauores enim amplian-

*Lib. 4. de be-
nefic. ff. de
pœnis. l. ab-
sentem.*

di sunt, rigor restringendus. Contrà iustitiæ Dei rigorem in hos amplias & intendis, in illos tam iniquum facis Deum, ut eorum bona opera, innocentiam atque virtutes pro nihilo putet atque despiciat. Quanto melius nostri Theologi Deum dicunt punire citra condignū, remunerare ultra condignum, minus fortasse Latine; sed hic res, non verba quærun-
tur. In remunerandis ergo bonis hæc duo, iustitia liberalitasq; coniuncta sunt. Iustitiæ est, quòd operibus nostris magna quædā merces

2. Tim. 4.

Hebr. 6.

ac præmium debebatur à Deo, liberalitatis, quòd ille multo amplius, quàm opera merebantur, munificentissimè concedit. Sed duas istas in remunerandis bonis fulgere virtutes diuinarum literarum testimoniis comprobemus. Apostolus mercedem suam iustitiæ coronam vocat. Reposita est, inquit, mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Et alio loco: Non enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis, quã ostendistis in nomine eius, quasi diceret: Si obliuisceretur operis vestri, & dilectionis, iniustus esset. Itaque secundum hanc Apostoli sententiam, dicimus iniustum fore Deum, qui peccatum animaduersione mortis æternæ plectit, nisi & virtutem honesta aliqua mercede compenset præmioq; dignetur, & promissis steterit, quibus nò semel, sed sæpius, se bonis iuxta illorum opera mercedem redditurum esse pollicitus est. hactenus de iustitia. Liberalitas autem benignitasque diuina quibus in rebus cernitur? Primum in eo quòd homines, vt bona opera facere valeant, adiuuat. Deinde quòd opera nostra, quamquam illi nihil conferunt, tamen remunerare dignatur. Tertiò, quòd in remuneratione plura quàm meruimus, diuina benignitate concedit. Quæ si nihil amplius, quàm debitum esset, daret, nò posset intelligi. Liberalitas

ralitas enim è gratiæ fonte manat, iustitia meritum respicit. Itaque si nihil aliud daret, nisi quod debet, solam in illo iustitiam prædicaremus: iam cum amplius tribuat, illius iustitiæ beneficentiamque laudamus. Iustitia igitur & gratia, veritas & misericordia, remuneratio & liberalitas in bonorum retributione obuiuerunt sibi. Sic igitur hæc argumenta tractanda sunt, vt non aliquam scripturæ partem, sed eam totam verā esse credamus: neque solum ea loca, quibus iustus remunerator Deus dicitur, verum etiam ea, quibus Dei benignitas & munificencia prædicatur, recipiamus: id est, vt ita Dei gratiā beneficiumque laudemus, vt bonorum operum atque meritōrū, quemadmodum diuinæ literæ faciunt, rationem aliquam habere videamur. Hoc in te frater pro meo in te amore desidero. Totam itaque scripturam amplectere, illamque impietatem, quæ scripturæ auctoritate scripturam euertit, fuge. Cum enim clara scripturarum illustrisque sententia sit, bonis operibus reddi mercedem; fieri non potest, vt illæ Dei gratiæ omnia tribuant. Ita enim Apostolus: Ei autem, inquit, *Rom. 9.* qui operatur, non reputatur merces secundū gratiam, sed secundum debitum. Hæc mercedis natura est, vt non ad gratiam, sed ad debitum referenda sit. Itaque cum operibus nostris Deus se mercedem redditurum esse

promittat, in iis aliquid dignitatis, quod mercedem postulet, insit necesse est.

Hoc loco aliud argumentū, quo operum dignitatē ostendamus, occurrit, quod ex ipsa mercedis varietate sumitur. Apostoli sentētia est: Vnicuique secundū suum laborem mercedem esse reddendā. ex qua intelligi potest, qui amplius laborauerit, eum ampliorē mercedem recepturum. Inde est illud Christi: In domo patris mei mansiones multæ sunt. in quibus intelligitur varietas præmiorum, vnumque altero esse maiorem. Quod profectō constare non posset, si in operibus humanis quædam non modò dignitas, sed etiam varietas non inesset. Vt enim vitiorum magna diuersitas est, nec iuxta Stoicorum insaniam, omnia peccata sunt paria; ita virtutum multa distantia est: quod certè fieri nullo modo posset, si omnia ex illo gratiæ Dei fonte manarēt. Vides quàm aptè, quàm candidè agimus. neque enim aliqua scripturæ membra truncamus, cuius auctoritatem secuti, gratiam Dei cum operum meritis copulamus. Neque verò hæc, de quibus loquimur, merita cum Dei gratia pugnant, sed illud quod de condigno vocatur à nostris, illi planè contrariū est, quod meriti genus à nobis non ponitur, sed illud alterum, quod de congruo dicitur, cum Dei gratia, qua ipsum meritum ultra dignitatem remu-

remunerari dicimus, nullo modo pugnat. Mercedis ac remunerationis vocabula, quę in scripturis passim occurrunt, nos quoddam meriti genus ponere coegerunt, gratiæ nomē, condigni superbum & arrogans vocabulum sustulit, humanumque tumorem ita redegit in ordinem, ut illum scopulū fugientes, inter opera nostra eorumque mercedem, non æqualitatem ac parem dignitatem, sed congruentiam quandam esse fateamur, non ut merita nostra præmij magnitudini dignitate respondeant. Si hæc antè didicisses, mi frater, quàm Theologiæ magisterium usurpares, nunquam in tam absurdi erroris barathrum incidisses, nec inter has scripturarum, quæ ob tuam opinionem sensumque peruersum, quem illis attribuis, tanquam in acie concurrere videtur, symplegadas fluctuantes. Ex hac igitur supputatione illa summa nascitur, opera nostra esse meritoria, non inania, vana, infructuosa, quemadmodum dicitis. Nam cum Spiritum sanctum per Prophetarum & Apostolorum linguas tam multa verba consumere video, cum ipsum Dei filium è cælo in terram venisse cōsidero, ut hominibus virtutis viam panderet, eosque ad bona opera non solum verbis hortaretur, sed etiam incitaret exemplis, quæ & Dei filius tam studiosè docuit, & veritatis spiritus tam accuratè commendauit, ea vana, in-

infructuosa, friuola existimare non possum, nisi fortè & Christi sermo friuolus & futilis, & Dei spiritus vanus est. Cùm igitur tam multis verbis remunerationem ac mercedem bonis operibus Deus se redditurum esse promittat, nimiù profectò durus ac ferreus sim, si tantæ auctoritati non cedam, eaquæ opera quibus Deus iustus ac verus tā præclara promittit, meritoria esse non credam. Gaudete, ait, & exultate, quoniã merces vestra copiosa est in cælis. & alibi: Reddam vnicuique secundum opera eius. Hæc verba secundum opera, quandam in operibus humanis manifestè significant qualitatem, quæ in remuneratione, mercede, præmio attenditur. Hanc nos meritum dicimus, & sanè, ni fallor, propriè dicimus. Cæterum vt quod de operum nostrorum inutilitate dicis, rectè intelligatur, animaduertendum est, mercedem operibus deberi, duobus modis considerari posse. Primum ex ipsius operis natura, videlicet cùm is, cuius causâ fit, ex eo opere voluptatem aliquam fructumquæ capit. Tum enim is operario pro suo labore satisfacere debet. Vnde scriptura ait: Dignus est operarius mercede sua. Nam operarij detinere mercedem, vnum est ex iis peccatis, quæ ad Deum clamantia postulant ultionem. Quod peccati genus, mea sententia, tantoperè execratur Deus, vt quàm ardē-

Matth. 5.

Apoc. 18.

ter & cupidè pro ipsius obsequio laborantibus satisfaciat, à nobis intelligi possit. Altero modo merces operario debetur ex pacto atq; conuento, cùm is, qui opus imperat, se satis facturum esse promisit. Tum enim, etsi ex eo opere nihil ille fructus, nihil utilitatis capit, quia tamen imperavit, seque soluturum esse promisit, fides illi seruanda est. Quod qui nō facit, & illum iniuria afficit, & se perfidiæ crimine adstringit. Hinc est quòd operarius à viro bono conductus, de cuius fide atque integritate non dubitat, habet pollicenti fidem, nec veretur ne aut ille fallat, aut ipse sua mercede priuetur. Ita de Deo & nostris operibus iudicandum est. Neque enim hæc si cum Dei beneficentia conferantur, suapte natura sunt meritoria, neque Deus ex his aliquid fructus aut utilitatis capit, cùm nullius indigeat, nec illi nostra deuotione, obsequio, studio quicquam accedat. Sed cùm ad illius & præcepta, quibus hæc opera nobis imperavit, & promissa respicimus, quibus mercedē nobis pollicitus est, opera dicimus meritoria ex ipsius pacti conuentiq; natura, quod Deus nobiscum bona fide pactus est. Cuius rei tabulas prorsus authenticas, obsignatas, omninoq; firmissimas, cùm in veteri tum in nouo Instrumento habemus, in quibus Deus præceptorum suorum obseruatoribus vitam pollicetur

pter-

æternâ. Hac igitur inter Deû & nos conuentione transacta, opera nostra modò rectè atq; ordine in ipsâ conuentione præscripto gerantur, promissam mercedem mereri dicimus; quam si seruis suis atque operariis denegaret Deus, esset iniustus. Ante pactum nihil nobis pro nostris operibus debebatur, post pactum si nobis promissa merces denegaretur, certè afficeremur iniuria, ipseque Deus fidem falleret, atque homines mendacio circumuentos, impostorum more deciperet. Sed quoniâ impossibile est mentiri Deum, à quo veritas omnis ac bonitas, tanquam à fonte, manat & profluit, quicumq; illius se deuouet obsequio, se non frustra laboraturum esse non solum iure confidit, sed etiam certus est. Hinc illa Apostoli præclara fiducia: Bonum, inquit, certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruaui, de reliquo, reposita est mihi corona iustitiæ, quâ reddet mihi Dñs in illa die iustus iudex. Ita spes illa præclara, qua Paulus sibi iustitiæ coronâ meritò pollicebatur, Dei equitate subnixa, inter violentos sæculi fluctus atq; naufragia, stabat immobilis. O singularis & admiranda fiducia! quæ de bonorum operum conscientia & Dei æquitate nata, virtutibus adolescit, & in animis piorum hominû, Deiq; seruorum, altissimis radicibus nixa subsistit. Sciebat enim Apostolus Deum iudicem;

si cer-

2. Tim. 4.

si certantibus promissum victoriæ præmium minimè reddidisset, iustum non esse dicendū. Quod ut magis perspicuum fiat, Davidis & Saulis regis profertur exemplum. Ille cū esset pastor oviū, videbatur indignus, & erat, si eius statum spectamus, qui regis filix matrimonio iungeretur. Sed cū rex filix suæ nuptias pollicitus esset ei, qui cum Goliath gigante pugnasset, eumque vicisset, partem iam de gigante victoria, filiam suam Davidi sine iniuria negare non poterat. Quod si rex fecisset, sine dubio fuisset iniustus. filiam ergo regis merebatur ille, non status sui, aut victoriæ genere, atque natura, sed ex pacto atque cōuento, quo rex filix suæ nuptias victoriæ præmium fore promiserat. Hinc quid opera nostra valeant, aut non valeant, quantū aut mereantur, aut non, facile potest intelligi. Neque enim ea Deo quicquā aut merentur aut conferunt, sed nobis tantū profunt. Si ergo inutilia cuiquam videntur, certè Deo inutilia sunt. Quanquam scripturæ locum, quo opera inutilia vel infructuosa dicantur, nullum adhuc vidi. Illud quidem constat, Christum monuisse discipulos, ut Pharisaicum illud supercilium, quo superbum & arrogans hominum genus sese cunctis anteponebat, ac meliorem cæteris esse iactabat, tanquam pestem aliquam atque perniciem aspernarentur ac
fuge-

fugerent, animique moderationi atque humilitati ita studerent, ut se seruos inutiles esse sentirent. Illorum autem opera inutilia, vana, infructuosa esse non dixit. Sunt illi quidem inutiles serui, propterea quod ex illorum obsequio nihil domino fructus, nihil utilitatis accedit: sed eorum opera & obsequia illis inutilia esse non dicit, pro quibus amplissimam iis in celo mercedem præmiumque promittit. Ita si Dominum, cuius serui sumus, attendimus, profecto serui inutiles sumus. Neque enim illum obsequio nostro ditiores aut fortunatiores reddere possumus. Sed si nos ipsos respicimus, certe utilissimi negotiatores sumus, ac thesauri Domini diuites fortunatique custodes, qui præceptorum Dei obseruantia vitam nobis ac regnum comparamus æternum, iuxta illam Christi sententiam: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quod qui faciunt, iis Dominus immortalitatem, iis regnum celorum, iis æternæ beatitudinis præmium diuina voce promittit. Hinc Apostolus quoque Timotheo docendi rationem formamque præscribens, Diuitibus, inquit, huius sæculi præcipe, non sublimè sapere, μή ὑψηλοφρονεῖν, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo, bene agere, diuites fieri in bonis operibus, thesaurizare sibi fundamentum bonum, ut apprehendant veram vitam. Hæc opera, quæ
tanto-

Matth. 19.

1. Tim. 6.

tantorum bonorum cumulus sequitur, tu inutilia dices? Hæc, inquā, opera, quibus, ut Apostolus Petrus ait, certam nostram vocationem & electionem facimus, tu tanquam infructuosa damnabis? Cū igitur ab ipso Deo ad bonorum operum studium tam crebris, tam magnis pollicitationum stimulis incitemur, ut eo studio regnum æternum, cælum, immortalitatis præmiū comparemus, an non rectè dicimus, nos ea omnia bona virtutum ac bonorum operum studio nobis comparare? Planè ad eundem modum, quo mercenarius aliquis ad certum opus faciundum interposita pactione conductus: hic postquam opus illud absoluit, nonne se suo labore atque sudore pactam mercedem sibi comparasse iure dicit? Ita quoniam nostris laboribus atque sudoribus certam mercedē Deus ipse promisit, cur nos Deo seruientes regnum cælorū nobis cōparare, imò lucrari, non liceat dicere, quòd nobis laborantibus præmium, operisq; nostri mercedem ipse proposuit? Ne illud quidem hic anxie mihi querendum puto, num in hoc pacto atque conuento, ultra iusti pretij dimidiam partem Deus fortè fallatur. neq; enim desipiebat ille cū pactus est; couentio quidem è re mea est, sed fidem ille non fallit. Cuius pacti vi atq; ratione, dico me regnum cælorum, modò præscriptas leges obseruem,

P

mihi

2. Pet. 1.

mihi esse comparaturum. Sic igitur spem meam atque fiduciam, quæ non meis operibus, sed Dei pollicitationibus nititur, in ipsa veritate defixi. Impossibile est mentiri Deum. Qui benigno atque liberali domino seruiunt, plura lucrantur, quàm ij qui auaro ac tenaci ministrant. Et qui ei domino seruit, cuius non solum opes, verum etiam liberalitas infinita est, nonne se infinita sibi comparare iure gloriari potest? Itaque non est quod vereamur, ne talis dominus in transigenda conventionem deceptus sit. Ille enim satis sapiens est, nec quid facto opus sit ignorat. Ego verò illud pactum & conuentum esse inter Deum & nos, meritò gaudeo. Si vereris, ne Deum fortè decipias, si adeò religiosus es, ut ob conscientie scrupulum tanquam cum prodigo vel minori, qui quid agatur, ignoret, negotium transigendum sit, huic pacto stare non audeas, integrum tibi est desistere, Deus neminem cogit. Ego verò tam religiosus ac sanctulus esse nolo, ut Dei verbis stare non audeam. Si ille in hoc negotio fortè prodigus fuit, ut quanti opera nostra essent, æstimada nesciret, apse viderit. An illum homines, ut cum illis ita pacisceretur, coëgerunt? Ego, inquam, illius verbis atq; promissis ita stare constitui, ut eū etiam appellare nō dubitem. O me felicē, cui quanquam est adeò curta supellex, tamen

inter

inter ipsos pannos & illuuiem aliquid, quo rem pretiosissimam mercari possem, inueni. Fortunatum te diceres atque felicem, si vno denario centum aureos lucratus esses, & quamquam inter vnum obolum & centum aureos magna distantia est, tamen centum illos aureos vno obolo te lucratum esse audacter gloriareris: ita tamen si inter nostri laboris meritum & caelestis regni premium plurimum intersit, propterea tamen, quod tam sapiens Dominus pro aquae frigidae calice tantum premium tribuit, eius liberalitatem ac munificentiam non aspernabor, remque adeo pretiosam tam vili pretio comparans, Deo Opt. Max. tam benigno, liberali, munifico, imò magis prodigo, quam fortè velles, immortales gratias agam.

Sed ut ad propositum reuertamur, hoc emolumentum atque lucrum, quod in Dei obsequio facimus, mercedem idcirco dicimus, quod id in scripturis eodem modo dicitur, quibus ut credamus Deum inquirentibus se remuneratorem esse, praecipitur. At verò Paulus ait: Non sunt condignae passionibus huius temporis ad futuram gloriam. Rectè. Nihil melius dici potuit. nam cum Domino tam bono nobis res est, ut nos de exiguo ditari velit. Parum est quicquid ad eius obsequium attulimus, sed nos diuina beneficentia caelesti liberalitate locupletat. Haec est nostra felicitas, haec nostra

Heb. 11.
Rom. 8.

1. Cor. 3.

Luc. 6.

Matth. 5.

Rom. 8.

vera gloria est. Quærenti igitur tibi quid fieri possit, ut cum hæc ita sint, nostra opera meritoria dici debeant, vno verbo respondeo: quia Deus ita voluit atque decreuit; quia ei qui opera bona fecisset, tanta promissa sunt præmia. Inde est illud Apostoli: Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Inde illud ipsius Christi: Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis. Nos igitur utrumque scripturæ locum obuiis manibus amplectimur, tam cum quo opera nostra tanto futuræ gloriæ præmio pronunciantur indigna, quam hunc, quo ipsis operibus ex pacto, quemadmodum paulò antè diximus, atque conuenio mercedem deberi ostenditur. Cur ex his duobus scripturæ locis alterum recipis, alterum reiicis? utrumque vna atque eadem scripturarum auctoritas sanxit. Itaque si fidem nostram hoc modo exponas, nihil nec in ea absurdum aut ineptum, nec in Dei verbis, quod secum pugnare videatur, inuenies. Nos igitur, abiecto superbiæ supercilio, animum nostrum moderatione atque humilitate deprimimus, cum opera nostra promissæ gloriæ magnitudinem æquare non posse perspicimus, in eoque Dei nostri summum beneficium ac munificentissimam gratiam recognoscimus; quod quamquam à nobis, quòd illi prodest, nihil fiat, obedi-

dientia tamen nostræ tantam mercedē præ-
miiūque constituit. Ita cū quanta præmia
Deus virtuti proposuit, nobis in mentem ve-
nit, cum ad studium virtutis incendimur, tū
in Deo gloriamur, nobisque ipsis piē gratu-
lamur, quod summus ille Deus tanta nos fe-
licitate dignatus est, ut ad nominis sui cogni-
tionē adductos, in familia sua & inter seruo-
rū suorū greges numeret. Quod nostrā spem
atque fiduciam nutriens, legis diuinæ iugum
nobis non modò leuissimum, sed etiam sua-
uissimum reddit. Vides mi frater quā ho-
nesta, quā sancta, quā & rationi & scri-
pturarum auctoritati consentanea sit atque
conueniens fides nostra? Quæ cū ita sint,
quanta est tua inscitia? quanta animi tui cæ-
citas, cū ita in tuis literis scribis, ut nos Ec-
clesiamque catholicam festiuē ac lepidē irri-
dere videaris, propterea quod nostris operi-
bus ac meritis regnum celorū consequi posse
nos dicimus? O mentē Cimmeriis, ut aiunt,
tenebris atriores! Nimirum imperitiæ tuæ
testem totum orbem habere voluisti. Nam
quæ sit fidei nostræ ratio, quam tam temerē
improuideque damnaſti, te nunquam intel-
lexisse perspicuum est. Nec minori temeri-
tate matrem ecclesiam & nostram, & quon-
dam etiam tuam, in cuius placidissimo sinu
utinam perseuerasses, & ad quam velut ex

multa tempestate in portum te aliquando errore damnato, rediturum esse confido. Nō minore, inquam, temeritate, amentia, furore matrem ecclesiam accusas, quod contra Dei verbum opera nostra meritoria esse doceat atque defendat; imperitè sanè, si iudiciū sequamur tuum. Sed plus est (mihi crede) sapientiæ, plus eruditionis atq; doctrinæ in minimo Ecclesiæ nostræ digitulo, quàm in toto synagogæ vestræ corpore. Est enim sapientia in senibus, temeritas autem & inscitia lasciuientis ætatis. Nostra ergo mater ecclesia cum antiquitatis & experientiæ conscendit gradum, vt spiritu Dei plena nihil quod à quoquam discere possit aut debeat, reliquum esse videatur. Tam multis enim ab hæreticis aliisque suis hostibus tamq; crebris quæstionum fluctibus ab ineunte ætate iactata, ita inter sæculi tempestates atque naufragia semper emerfit, vt eorum omnium, qui illam erroris atque ignorantie damnare conati sunt, inscitiam, arrogantiam, vanitatem, impudentiam, furorem toti orbi tanquam in speculo spectandum exhibeat. Itaque cum hinc mecū reputo, quàm audacter & temerè in matrē ecclesiam latrans, non dubitasti dicere, quicquid illa de libero voluntatis arbitrio, & operū meritis docet, cum verbo Dei & scripturarum auctoritate pugnare, inde tot
& te.

& testimoniorum nube celatum atque ob-
tutum, & rationum, quas ex scripturarū fon-
tibus hausimus, telis confossum profligatūq;
te video, vtrum iis, quorum dolis, fraude,
perfidia in hanc errorum voraginem addu-
ctus, iter salutis ac vitæ temerè reliquisti, sto-
machari, an sæculi nostri calamitatem toto
lachrymarum fonte plangendam deplorare
debeam, diu multumq; dubitavi. fraternus
enim amor me tibi succensere non patitur,
sed potius me ad misericordiam impellit, dū
mecum reputans, in quantum errorum bara-
thrum incideris, infelicitatem tuam dies no-
ctesq; deploro. Quare mi frater, si quis est
in te mutæ benevolentia sensus, si quod
pietatis vestigium, si nobis & scripturarum
auctoritas, & sanctorum patrum consentit
antiquitas, si hinc fides, ratio, æquitas, bona
opera, totusq; virtutum chorus nobiscum
in iisdem castris militat, inde perfidia, furor,
iniquitas, vitiorum denique omnium vna
collunies, virtutem ac veram religionem op-
pugnat, in viam atque in matris ecclesiæ gro-
mium redi, segrega te ab illis lupis, salutemq;
tuam veri pastoris tui curæ consilioq; com-
mitte, vt vnà nobiscum in eodem fidei virtu-
tisq; domicilio clarissimum veritatis lumen
agnoscas, discussisq; illis ignorantia tenebris,
mente integra, religione sincera, pietate con-

cordi, voce pura colamus Deum & patrem Domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in sæcula. Amen.

Sed ut ad propositum reuertamur, quàm facilè hæc cōtrouersia dirimi poterat, si vestri non aliquam scripturæ partem respexissent, sed totam scripturam amplexi essent, nimirum ut Apostolo crederent non solum, cum is opera nostra futuræ gloriæ præmio pronunciareret indigna, verum etiam cum vnūquemque mercedem secundum suum laborem recepturum asseueraret. Nos vtrunque eadem crudelitate complectimur. Itaque propter illam Apostoli sententiam, negamus hominis opus ex suo genere atque natura magnitudini præmij æquari, eoque dignum esse posse. Propter hanc bonum opus ex congruo meritum credimus, non suapte natura, sed propter illud pactum atque conuentum, de quo superius diximus, quod si Deus violaret atque rescinderet, iniquus esset ac mendax. Quod cum fieri nullo modo possit, Dei; promissis nihil sit firmitus, nihil verius; nos iuxta scripturæ regulam atque sententiam vtrumque verum esse profitentes, vnum alteri negamus esse contrariū. Nam cum Dei verbū vtrumque ponat atque cōfirmet, quid erat facilius, quàm isti controuersiæ sine vlla contentione finem imponere, si vestri totam scripturam digna-

dignarētur amplecti? Sed quoniam iis aliud propositum erat, nimirum ut bona opera nō meritoria, sed inutilia, vana, infructuosa esse orbi persuaderent; idque vel maxime ad cōsiliorum suorum executionem necessarium esse acuti homines videbant, iis scripturæ locis atque sententiis, quæ bonis operibus mercedem ac præmium assignant, nō modò credere noluerunt, verum etiam bellū indicendum putarunt. Hinc igitur illæ lachrymæ, hinc tanquam Scyllei canes in abstinentiam atque ieiunia; hinc in castitatem, pudicitiam, sanctitatem; denique in omnem virtutum chorum latrant. Neque enim iis expediebat laudare virtutem, aut bonis operibus aliquod præmium assignare; quod si facerent, intelligebant homines callidi, hac ratione sua consilia retardari, suumque cursum quasi contrariis ventis impediri. Fecerunt igitur quod è re sua videbatur esse, omnesque nervos intenderūt, ut orbi se excusatione dignissimos esse persuaderent, cū illam antiquorū patrum disciplinæ severitatem, virtutumque vestigia minimè sequerentur. Quod si faciundū esse confiterentur, & bonorum operū promissæque mercedis ac præmij aliquam habendam esse rationem, facile intelligebant homines acutissimi, excusationis suæ molem stare non posse. Cū igitur hoc animo ad diuinarum

literarum lectionem accessissent, eorum locorum, quibus ad deprimendam hypocrisim, illudque Pharisaicum supercilium deiiciendum, scriptura vitur, grandem acervum ita coegerunt, ut eas omnes scripturae sententias, quibus amplissimum immortalitatis regnique caelestis praemium bonis operibus pollicetur Deus, studiosè tanquam syrtes ac scopulos praeterirent. Acutè sanè. Quis enim adeò virtutis inimicus? quis adeò Epicureus est, ut cum audiat Deum bonis operibus tanta praemia pollicentem, ipsa opera vana & inutilia dixerit? Quis infructuosa existimet, quibus remunerationis aeternae merces divina voce promittitur? Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, id praeparavit Deus iis, qui diligunt illum, ait Apostolus, qui in tertium caelum raptus, Dei arcana cognovit. Tantum est igitur illud bonum, ut ei addi nihil possit. I nunc frater, & talia opera, quibus Deus rerum sapientissimus aestimator tantam mercedem praemiumque promittit, infructuosa crede. An inutile est, quod infinitam utilitatem adfert? Quid mirabilius cogitari potest, quam nullum opus esse adeò exiguum ac tenue, quod sua mercede priuetur? Mentior nisi mihi Christi verba consentiunt: Si quis dederit calicem aquae frigidae tantum in nomine discipuli, amen dico vobis,

1. Cor. 2.

Isaie 64.

vobis, non perdet mercedem suam.

Sed ut ad propositum reuertamur, vides frater quàm aperte, quàm cādide, quàm simpliciter hic agamus, cum Dei verbo simpliciter credimus? Ex quo intelligi potest, quod antè dicebam, omnem hanc de humanis operibus cōtrouersiam facile dirimi posse, si vestri, qui de Dei verbo tantoperè gloriantur, ei fidē adhiberent. Sed ab his ut omnia Dei verba recipiant iure postulo. Nam si vera sunt ea, quibus operum ac prēmiorū negatur æqualitas, cur alia quibus virtuti ac bono operi merces æterna promittitur, tanquam falsa repudiantur? Vis me frater tot Dei verba mēdacij vanitatisque damnare? Si hoc impium est ac sacrilegum, patere me opera nostra meritoria existimare, sine me credere magnā iis à Deo propositam esse mercedem, magnum præmium, magnum thesaurum in cælis, hoc Dei verbum est. Ergo sine exceptione credendum est. Hoc Romana tradit ecclesia. Rectè. Id enim suis filiis tradit, quod à sponso dudum accepit: Regnum, inquit, cælorū vim patitur, & violenti rapiunt illud. O felix rapina! Sed quomodo regnum cælestē diripitur? Certè cum homines sibi ipsis ad bona opera facienda vim adferunt, illiusque præclarissimi ducis Ioannis Baptistæ, cuius ætate cælum diripi cœpit, victricia signa secuti, per eadem virtutis vesti-

Matth. II.

2. Cor. 9.

Matth. 16.

1. Tim. 6.

vestigia gradiuntur. Christus igitur, ut quibus machinis cælum expugnetur ostendat, nos tribus hominum generibus comparat, nimirum militibus, ad alicuius opulentæ ciuitatis expugnationem iter ingressis; negotiatori quærenti bonas margaritas, ut eas sibi compareret: vinitoria patrefamilias ad vineæ cultum mercede conducto. De primo ait Paulus: Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere. illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Ego ergo sic curro, non quasi in incertum; sic pugno, non quasi aërem verberans. quasi diceret: Non ignoreo, quæ sit laboris mei causa: magnum præmium expecto, de futura mercede non dubito. Reliquæ duæ similitudines in Euangelio exponuntur pluribus verbis, quibus emolumentum, quod in huius vitæ negotiatione facere possumus, ut nobis cælestis vitæ thesaurum comparemus, ratio demonstratur. Illud autem vehementer miror, te Christi verbis, quibus præcipit ut thesaurum recondamus in cælis, non moueri, ut opera nostra meritoria, & lucratiua esse arbitreris. Quid enim sit thesaurum recondere in cælo, Paulus ostendit, cum Timotheo scribit his verbis: Diuitibus huius sæculi præcipe, ut in bonis operibus diuites fiant, sibi quæ thesaurizent fundamentum bonum, ut apprehendant veram vitam. Sic igitur Apo-

stolus

solus bona opera vocat veras diuitias, bonūq;
 hominis thesaurum. Nec iniuria. Quid ni ve-
 ræ diuitiæ thesaurusque pretiosus illa dicantur,
 quibus veræ optimæque vitæ præmium
 comparatur? Nihil est igitur bonis operibus,
 nihil virtute lucrosius. Nisi fortè Deū ipsum
 ad bonorum operum studia nos adhortantē,
 vanum esse arbitraris. Christus admonet, vt
 thesaurum nostrum recondamus in cælis. & *Matth. 6.*
 alio loco: Vendite, ait, quæ possidetis, & facite *Luc. 11.*
 vobis facculos qui non veterascunt, thesaurū
 non deficientem in cælis. Quondam diues
 adolescens modum, quo ad salutis æternæ
 portum perueniret, quærebat à Domino. Cui
 cum ille respondisset, Si vis ad vitam ingredi,
 serua mandata; nonne consequenter intulit: *Matth. 19.*
Marc. 10.
Luc. 18.
 Vade, quæcunque habes, vende, & da paupe-
 ribus, & habebis thesaurum in cælo? Vnde
 Tobias filium suum ad bonorum operum *Tobia 4.*
 cursum exhortans, inter illa præcepta cælestia,
 ad eleemosynæ studium diligenter admonet,
 dicens: Si multum tibi fuerit, abundanter
 tribue; si exiguum, etiam exiguum libenter
 impartiri stude. Præmium enim bonum tibi
 thesaurizas in die necessitatis. Tot Dei verba
 (mihi crede frater) vana esse non possunt. Bo-
 na igitur opera, vtilia, fructuosa, lucrosa esse
 crede, nosque dum ea exercemus, summas
 diuitias grandemque thesaurum in cælis re-
 conde-

condere existima . Neque enim mentitur veritas, cum hæc diuina voce pronunciat . Ergo mater ecclesia, cum bona opera meritoria esse tradit, nihil, quod Dei verbo repugnet, docet . Non est igitur quod ob vnam aut alteram absque lecta scripturæ sententiam, omnem scripturarum seriem tibi perspectam & cognitam existimes . Nonne vides hæc omnia Dei verba, quæ iam in medium produximus, tibi incognita fuisse? Ex quo tuam ignorantiam, & inscientiam intelligere deberes, ut tua imbecillitate imperitiâque perspecta, de theologicis controuersis tanquam cæcus de coloribus iudicare non audeas . Cum in scripturis bonorum operum tam crebra fiat mentio, nihil erat quod memoriæ commendares, nisi illud, nos seruos inutiles esse? certe inutiles sumus: sed Deo, cui nullam vtilitatem adferimus, inutiles; nobis autem, si bonorum operum, pro quibus tantam mercedem, tanta præmia nobis redditurus est Deus, thesauro ditemur, profectò vtilissimi sumus . Hæc igitur ex scripturarum fontibus hausta, nobis tradit ecclesia, quæ medium inter duo extrema, regiumque iter carpens, hinc arrogantiæ scopulos inanisque gloriæ prærupta declinat, nec Deo sua opera tanquam ei fructuosa exprobrat . (Quis enim aliquid se Deo præstitisse gloriatur, cum ad se totum industriæ suæ fructum reducere intelligat?) inde negligentiæ

itz defidiazque voraginem fugiens, summa
 industriæ suæ præmia proposita esse cognos-
 cit. Medium tenuere beati. Virtus denique
 consistit in medio. Itaque sapientissima ma-
 ter Ecclesia, errorum extrema semper & vbi-
 que declinat, ac velut inter Scyllam & Cha-
 rybdim tutissimum conficit cursum. Dextrū
 Scylla latus, læuium implacata Charybdis ob-
 sider, & vtrumque fidei naufragium commi-
 natur. Vt enim à veritatis cursu aberrat, qui
 humana opera suapte natura, & ex se aut me-
 ritoria, cælestisq̃ue gloriæ præmio digna, & pa-
 ria, aut Deo vtilia esse arbitratur; ita qui hæc
 neq; meritoria vlllo modo, neque aliqua mer-
 cede pensanda existimat, in nō dissimili errore
 versatur. Qui autem hæc ex congruo, pacto
 atque cōuento Dei promissione firmato, me-
 ritoria esse dicit, is à recto veritatis itinere non
 aberrat. Cū igitur illius aquæ, videlicet Spi- Ioan. 4.
 ritus sancti gratiæ, ex cordibus nostris in vitā
 salientis æternam, efficaciam vimque cōside-
 ro, si opera tali aqua non modò lota, sed etiam
 irrigata, & viuificata, cælestis vitæ præmio ex
 æqualitate digna dixissem, me lapsū esse nō
 arbitrarer. Nam quod operibus ex eorum na-
 tura deest, id gratiæ Dei vis sanctiq̃ue Spiritus
 efficacia supplet. Hæc aliquanto commodius
 dicuntur, ac verius, quàm id quod ista noua
 philosophia excogitauit, nimirum humana
 ope-

opera, etiam si à solo Spiritu sancto producantur ac fiant, imperfecta tamen esse, atque ut menstruatae pannus immunda. Itane verò ipsius Spiritus sancti opera non solum imperfecta, sed etiam immunda dicetis? Quid hoc aliud est, quàm in Spiritum sanctum iactare blasphemiam; & tam impiù, ut ægerrimè remittatur, crimè admittere? Quid enim aliud de Satanæ operibus dici poterat, nisi quòd imperfecta, turpia, immunda sunt? Ex quo intelligi potest, à quo Spiritu ad eiusmodi blasphemias impellamini. Sed ad te redeo frater. Vide quæso quid dicas, fateris esse opera Spiritus sancti, & tamen hæc ipsa imperfecta, turpia, immunda esse pronuncias. Sentisne secū pugnare orationem tuam? extremoq; sententiæ tuæ eiusdem principium iugulari? Quanto sapientius divinas literas explicat mater Ecclesia? Quas omnes non solum diligenter euoluit, sed etiā amplectitur & recipit. Cum igitur in iis duo, quæ diuersa videntur, occurrunt, non alterum recipit, alterum reiicit, sed vtrumque tanquam verum amplectitur. Duo in diuinis literis de operibus nostris memoriæ prodita sunt; hic æternæ gloriæ præmio negantur imparia, inæqualia, indigna: illic merces iis amplissima præmiūque promittitur. Et quoniam mater Ecclesia veram esse credit vtramque sententiam, animum tuum,

ut video, vehementer offendit. Hinc illæ la-
chrymæ, imò illa cōiicia, quibus ei tanquam
Scylleus canis oblatras, eamque, quasi Dei
verbo scripturæque auctoritati repugnet, im-
pudenter accusas. Sed quis non videat falsam
esse sententiā tuam? Quis nō intelligat crimi-
nationis tuæ vitium? Quæ (malum) est ista
perfidia, toti scripturæ sacræ fidem adhibere
nolle? Quam si totam amplecteris, ecclesiæ fi-
dem ei optimè conuenire fatearis necesse est.
Sed quoniam hoc superius planum feci, non
ero hic longior. Illud tamen te hortor, & mo-
neo frater, ut hoc loco promissam fidem ser-
ues, & quoniā fidem nostram de volūtatis ar-
bitrio libero, & de operū meritis cū diuinarū
scripturarū auctoritate congruere, nec illum
Lydiū verbi Dei lapidem pertimescere in-
telligis, à te peto, ut in nostræ ecclesiæ castra
cedeas, nec eam quæ ita cū scripturæ aucto-
ritate consentit, sequi dubites. Hæc enim si
meministi, tua verba sunt. Nam si Romana
ecclesia cum Dei verbo scripturæque diuinæ
veritate congrueret, conformataq; esset, nō est
dubium quin eam sequi oporteret. Quæ cū
ita sint, serua pactum atque promissum, &
hæc noua Stoicorum istorum paradoxa noli
tueri. Noua hæc meritò dixerim, non quòd
nunc primum nata sint, sed quòd ab antiquis
illis ecclesiæ magistris atq; doctoribus, multis

Q

ab

ab hinc sæculis iugulata, nunc demum à Lutherò renouata sunt, atque ab inferis excitata. Atque utinam tibi ecclesiæ cognita esset antiquitas. Intelligeres profectò qui fuissent ab initio perniciosissimi aduersus liberū voluntatis arbitrium erroris auctores, quiq̃ue tam impiū dogma dēfenderint. Neque enim funestam hanc opinionem, imò pestem, hominum virtute doctrināq̃ue præstantiū peperit industria, sed errorem de Stoicorum lacunis haustum, semper hæreticorum propugnauit impietas. Post Stoicorum vānitatem primus Bardesanes è Valētini schola tanquā ex equo Troiano profectus, impiū hoc dogma in ecclesiam inuehere conatus est. Nam ut liberū arbitrium tolleretur, ad reliquos Valentini errores illud adiecit, ut fatum defenderet. Exinde Manichæi liberum arbitrium funditus sustulerunt, duo principia ponētes, quorum alterū bonorū, alterū malorum operum causam esse dicebāt. Hinc Priscillianistæ in Hispania eandem insaniam instaurarunt. Quā inde Petrus Abelardus tandem in Galliam deportauit. Hunc secuti Albigenes, Ioannem VViclef habuerunt suæ impietatis hæredem. Quam extinctam & sepultam, tandē Lutherus nostra memoria ab inferis excitauit. Sic à Stoicorum fontibus error exortus, per contritos hæreticorum lacus hætenus fluxit. Ex quo intelligi

Bardesanes,
anno Domini
210.

Manichæi,
anno 270.

Priscillian.
anno 406.
Anno Domini
1130.

telligi potest, quales opinionis vestrae habeatis auctores. Merito igitur Augustinus: Liberum, inquit, arbitrium quisquis negauerit, Catholicus non est. Sed forte solus Augustinus hoc sensit, reliqui vero ecclesiae magistri atque doctores nullam meriti faciunt mentionem. Imò vero sancti Patres non modò Latini, verum etiam Græci tam frequenter hoc nomine vtiuntur, ut infinitum esset omnes omnium proferre sententias. Quod si mihi faciendum esset, dies me profecto citius quam oratio deficeret. Itaque ne sim longior, vnius aut alterius ex recitatione contentus. Hieronymus igitur in Dialogo aduersus Pelagianos: Sancti secundum mensuram, inquit, suam & modum, iusti sunt, & appellantur, ut Paulus, qui plus habet meritorum, quia plus omnibus laborauit. Et eodem in loco, cum quaesisset cur in caelo plures mansiones: Quia sanctorum, inquit, diuersa sunt merita. Quid Augustinus? nonne In Ioannem tract. 67. perspicue nobiscum facit? Nullus, inquit, alienabitur ab illa domo, ubi mansionem pro suo quisque habiturus est merito. Et paulò inferior: Multae mansiones diuersas meritorum Serm. 162. in vna vita aeterna significant dignitates. Item alio loco: Deus pro merito fidei & bonorum operum dabit fidelibus suis regnum caelorum. Et lib. 14. de Trinitate, cap. 15. Quid faciet mentem aliquam beatam, nisi meritum suum,

Cap. 16.

& præmium Dei? Item Cyprianus: Iustitia, inquit, opus est, vt promereri quis possit Deum iudicē, præceptis eius & monitis obtemperandum est, vt accipiant merita nostra mercedē. Item Ambrosius in Lucam: Ergo, inquit, quod in merito fuit copiosius, hoc erit in præmio redundantius. Diuus Hilarius in Psal. 92. Cur sancti sua opera tam paruo æstiment, ac pro nihilo putent, luculenter ostendens: Habet hoc, inquit, verecunda ipsa sanctorū iustitia, vt quicquid sibi de beatitudine sperat, id pro magnificentia Dei potius (quia dignū est Deo & æterna & bona retribuere) quàm pro merito suo postulet; nec tamen præferens honorē misericordiæ Dei, merēdi quoque per se excludit officium. Aequum enim est vitam retribui stipendiis sanctitatis. Et paulo pōst: Ex meritorū diuersitate ait, vel in pœnam vel in misericordiā iudicium Dei temperari. Hactenus Hilarius; cuius verba memoriæ mandare operæpretiū est, vt quædam scripturæ veterumque sententias rectē intelligamus, modestiamque sanctorum ac verecundiam, qua ita salutem suam Dei magnificentia potius, quàm meritis suis tribuunt, vt tamen ab iis merendi non excludatur officium, cū virtute coniunctam esse videamus. Quæ cum ita sint, habes frater omnia, quæ ad fidei nostræ & sanctitatem demonstrandam, & ve-

& veritatem probandam requiruntur. Nam cum hinc scripturarum auctoritas, inde non solum rationis momenta, verum etiam patrum testimonia nostram de operibus sententiam confirment atque corroborent, in susceptæ veritatis tutissimo portu libenter acquiescimus. Cuius clarissimum lumen omnes argumentorum tuorum tenebras, quibus eam oppugnare conatus es, & si quid præterea in epistola tua contra illam producis in mediū, ita refellit, ut quicquid ei à vobis opponitur, sua sponte vanescat ac defluat. Tanta efficacia veritatis, tanta vis est. Nam quod ex Esaia commemoras; Quasi pannus menstruatus *Isaia 64.* universæ iustitiæ nostræ; de sanctorum Deoque; placentiū hominū operibus intelligi non potest, nisi fortè idē opus, & cor hominis mūdet atque abluat, & tamen immundum sit ac sordidum. An immundum est, quod purū, sanctum, vivum meritò dicitur? an immundū est, quod hominem ita ornat atque condecorat, ut nuptiali veste fulgentem, cælesti convivio dignum exhibeat? an immundum ac sordidum, quod in agni sanguine dealbatū, hominem, qui sequatur agnum quocunque ierit, efficit dignum? an immunda sunt opera, quæ ex illo aquæ viæ, quam Spiritus sanctus salientem in vitam æternam produxit in nobis, fonte manant & profluunt? an im-

Apor. I 4.

munda sunt quæ Deus cælo æstimat digna: an immunda quæ in cælorum regnum intrabunt, quò nihil coinquinatū intrabit? Opera enim illorū, ait, sequuntur illos. Sed quinam sunt hi, quos opera sua sequuntur? Ij nimirum qui in Domino moriuntur; quos hoc nomine felices meritò dixerim. At quomodo felices, si eos opera sua immunda quasi pannus menstruata sequantur? An eos huiuscemodi opera sequerentur in cælū, in quod nihil immundum, nihil coinquinatum intrabit? Talia igitur opera illos felices profectò non redderent, sed potius infelices ac miseros, si eos comitarentur, cum in cælum recipi nullo modo possint. Non ergo de huiuscemodi operibus loquitur Ioannes Apostolus, vt aduersariorū errori fauere videatur. Itaque longè aliter ille sentit quàm tu frater. Sed Esaia mihi sententiam opponis: Quasi pannus mēstruata vniuersæ iustitiæ nostræ. Quis hoc scriptum esse negat? Sed quæro ex te, De quorum operibus Propheta tum loquebatur? num de fidelium in Christi baptismo renatorū? Nihil minus. sed de suæ gentis, de Iudæorum operibus loquitur: quæ ita immunda erant ac contaminata sordibus peccatorum, vt si quid in iis honestum ac religiosum videretur, id totum certis sceleribus ac flagitiis inquinatum esset.

Quam

Quia Esaiæ esse sententiã, facile intellexisses, si ea, quæ paulò antè posita sunt, verba legisses, id est, si totam illam sententiã, nõ aliquam eius particulam legeres. Sed hac truncata sententiã, quam ex impostorum tuorum libris, nunquam ex vitato fonte, hausisti, maluisti esse contentus. Itaque quod inde malè sumpseras, in sanctorum opera, quæ tibi oppugnanda sumpisti, peius detorques. Porro si totam illam sententiã perlegisses, alio vel interprete vel explicatore tibi opus non erat. Cum enim à Propheta scriptũ sit his verbis: Facti sumus vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatae vniuersae iustitiae nostrae: & cecidimus quasi folium vniuersi, & iniquitates nostrae quasi ventus abstulerunt nos; qui vniuersas iustitias suas immundas esse dicebat, iniquitates atque peccata, huius immunditiae ac sordium causam esse luculenter ostendit. Non ergo de seipso, sed de sæculi sui hominibus Propheta loquitur; qui cum opera quædam, quæ à bono & æquo abhorrere nõ viderentur, vt verbi causa eleemosynas, ieiunia, nonnullaque alia iustitiae opera facerent; ita tamen ea administrabant, vt aut libidini, aut ambitioni, aut avaritiae dediti, omnia recte facta hac peccati sorde polluerent. Iure igitur huiusmodi opera immunda dicuntur, ac

menstruatæ mulieris sordibus meritò comparantur. Hanc Prophetæ esse sententiam faciliè quivis diligens lector intelliget. quam si aliter explicandam putas, vide quæso, ne te hæc Apostoli Ioannis verba impedian: Opera enim illorum sequuntur illos. nimirum in calum, quò nihil inquinatum admittetur. Itaq; hæc duo loca tibi cōcilianda relinquo, quorū inter Symplegadas, si errorē tuum defendendum putas, in vado hæreas necesse est.

Venio ad illum locum, quem ex libri Iob cap. 14. imperitè sanè producis: Ad quod tibi circumscriptè breuiterque respondeo, nō de bonis angelis, sed de malis illic esse sermonē. Quod non quarto decimo, vt existimas, sed quarto capite scriptum est, nec ipsius Iob verba sunt, sed Eliphaz Themanitæ, cuius non omnia fuerunt Dei iudicio comprobata. Sed ne contentiosum funem trahere videamur, dæmonas qui quondam angeli Dei fuerunt, peccati sordibus inquinatos fuisse, non inuiti sanè concedimus. At verò prophetam David nobis opponis, qui cū talis esset ac tantus, Dei non iudicium postulabat, sed misericordiam implorabat. Rectè. sed hanc orationem illi nō virtutum suarum recordatio, sed vitiorum ac criminum, adulterij & homicidij cōscientia extorquebat. Quod de Daniele producis, nihil ad causam, neque enim illic aliud

quic-

quicquam agitur, nisi de peccatis populi qui in Babylone captiuus detinebatur, pro quo propheta preces fundens, illum ob sua patrū-
que suorum scelera atque peccata meritò de-
mereri fatetur. Quod autem post obiicis, nos
inutiles esse seruos, id iam antè diluimus,
Deoq; nos, nō nobis, inutiles esse monstraui-
mus. Neque enim quisquam nostrorū vnquā
adeo insanus fuit, vt opera nostra Deo aliquid
emolumentī adferre cōtenderet. Nobis igitur
illa, nō Deo, proficiunt. Cæterū quòd calorū
regnum, antequam bona opera aggrediamur,
nostrum esse somnias, nouum philosophiæ
genus est, adeo non solum à vero, sed etiam à
veri similitudine abhorrens, vt hoc vno om-
nia Stoicorum paradoxa superentur. Quis
enim vnquā audiuit, à præmio laborem, quo
præmium queritur, anteuerti? Quòd si te iam
in celo esse autumas, aut ego fallor, aut tu
somnia. adhuc enim te nobiscum in hac mi-
seriarum valle versantē video. Quid in Euan-
gelica parabola? Nōne cultores antequam iis *Matth. 20.*
merces rependatur, mittuntur in vineam? Et
seruus ille fidelis, ac prudens, num antè Do-
mini voce laudatur? num intrat in gaudium
Domini sui, antequam ad negotiandum, ad
laborandum, ad sudandum talenta suscipiat?
Quis vnquam ante certamen coronatus est?
Quis ante victoriam triumphauit? Quòd si

Q 5

fortè

fortè mihi subtilem illam spiritualis fidei vestræ, quæ tantas habet vires, vt etiam absentia repræsentet, distinctionem opponis, vt te ante pugnam habere victoriam, & ante laborem tenere mercedem doceas, nobisquæ persuadeas, equidem existimo ante te in cælum hoc modo ingressum esse neminem. Quod autè abs te de diuina prædestinatione citatur ex Paulo ad Ephes. 1. nihil omnino ad rem facit, vt te regni cælestis mercedem ante operum laborem accepisse demonstrat. Repugnat siquidem experientia, quæ te nō in cælo, sed in mundo esse, illamquæ immortalitatis gloriam nondum consecutum esse demonstrat. Quæ cum ita sint, cum tuum orationis genus considero, magnum deniquè mihi timorem incutis. Nam si in hac insania perfidiaquæ persiste-
ris, magnoperè vereor, ne iam non Adonidis hortis, sed paradisi, iuxta tuam opinionem, deliciis perfruenti tibi, nihil præterea expectandum sit: nisi fortè in rectū, quod deseruisti, salutis iter redeas. Neque enim dubium est, quin hæreticus in æternæ beatitudinis regnum ingredi nullo modo possit. Te autem frater, te inquam, quod dolēs profero, Augustinus hæreticum esse pronunciat. Liberum enim, inquit, arbitrium quisquis negauerit, catholicus non est. Quare mi frater, ne te ipse decipias. abiice quæso illam insaniam, qua te
cæle-

celestis regni beatitudinem iam consecutum
 esse somnias. Qui bona opera fecerint, soli
 Christo teste, regnū consequentur æternum; *Math. 26.*
 qui mala, eos gehennæ ignis excipiet. Sine fide *Hebr. 11.*
 impossibile est placere Deo. fides autem ca-
 tholica vna est, quam te non habere, cū li-
 berum voluntatis arbitrium neges, perspicuū
 est. Quapropter à te peto frater, vt salutē tuæ
 consulas, nec in suscepto contra catholicam
 fidem errore perman eas. Abiice quæso istas
 opiniones à veritate abhorrentes, ad paternā
 domum cum illo euangelico prodigo redi, vt *Luc. 15.*
 nos omnes non minore gaudio reuersus exhi-
 lares, quàm recedens mærore confeceras. Nō
 est autem mihi dubium, quin hæc vel præci-
 pua erroris tui causā sit, quòd veram rerū, de
 quibus in scripturis agitur, proprietatem atq;
 naturam minus attentè consideras; sed in hoc
 vno diligentiam tuam studiumque cōsumis,
 vt disertus ac facundus esse videaris. Atqui
 verum de vnaquaque re iudicium, non è ver-
 borum sono, sed ex ipsius rei cognitione gene-
 ratur. Ex quo intelligi potest, te de humana
 dignitate parum cogitauisse, vt minus mirum
 sit, te quid inter hominem, & cætera animan-
 tia intersit, non videre. Id autem est liberum
 voluntatis arbitrium, quo neque animalia re-
 liqua, neque vllum visibile corpus ornatur.
 Quæ enim alia potest esse causa, cur neque
 bobus,

I. Cor. 9.

bobus, neque asinis, neque equis, neque cæteris animantibus vitæ præcepta dedit Deus? Cur neque Prophetarum, neque Apostolorum, neque prædicatorum quenquā ad eos misit? Cur iis neque disciplinam præscribit, neque quicquam aut pollicetur, ut illiciat, neque minatur, ut terreat? Solus homo est cui vitæ ratio ac disciplina præscribitur, qui legibus vinciatur, quem & Dei promissa sollicitet, & minæ terreant. ad hunc solum & Dei verba diriguntur, & Prophetæ Apostolique mittuntur. Si homo brutis animantibus similis, liberum non haberet arbitrium, nec aliqua lege tanquam freno coercendus, nec promissis viliis aut minis sollicitandus certè fuit, sed hunc in cæterorum animantium numero habere Deus debuit; de quibus Paulus: Nunquid de bobus, ait, cura est Deo? Vnde hominē mundi ciuem, honestum ac nobilem, qui à Deo non tanquam seruus à domino, vi, minis atque imperio, sed tanquam in libera ciuitate politicè gubernetur, esse perspicuū est. Mancipia vi ac verberibus seruire coguntur, sed longè aliter agitur cum homine, nimirū suasionibus, exhortationibus, promissis, minis. cætera omnia quadam necessitate ad agendum impelluntur, homo nō seruili conditione, sed libera, volūtatis arbitrio ducitur, non vlla necessitate compellitur. Vnde egregiè Ber-

Bernardus: Volens, ait, Deus nobilem creaturam hominem errantem in viam salutis reuocare, Si, inquit, inuitum coëgero, asinum habeo, non hominem. Num igitur asinis dabo regnum meum? Scio quid faciam. Vt ergo habeam voluntarium, terrebo eum, si fortè conuertatur, & viuat. Itaque comminatus est ætiora, quæ excogitari possunt, tenebras æternas, vermes immortales, ignē inextinguibilem. Cum autē nec sic homo reuocaretur, ait: Non solum timidus, sed etiā cupidus est, promittam ei quod potissimum desiderabile videatur. Desiderant homines aurum & argentum, & similia, & super hæc omnia vitam desiderant. Si, inquit, tantopere desiderant miserā hanc, laboriosā vitam, & momentaneam; quantū diligent vitam quietam, æternam, beatam? Promisit itaque vitam æternā, promisit quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Ita Deus hominem hinc timore supplicij, inde amore premij ad virtutis studium reuocat. alioqui si viagendum fuisset, non minus asinis ac bobus, cæterisque eiusmodi animantibus, quàm homine vti potuisset Deus. Hunc enim noluit trahere repugnantem, quemadmodum illa frenis & capistris inuita trahi consueverunt. Nihil siquidem Deo placet, nisi voluntarium; nihil Deum offendit, nisi voluntariū.

Quæ

Quæ cùm ita sint, hæc consideratio ad intelligendum, cur homo voluntatis libertate sit præditus, reliqua verò animantia eiusmodi facultate careant, valet plurimùm. Illa enim neque Deum, quem ignorant, colere, neque suum auctorem amare, aut timere, neque ab illo boni aliquid ac felicitatis expectare vlllo modo possunt. Vt ergo causam intelligamus, cur hominis opera meritoria sint aut demeritoria, animaduertendum est, illa ab eius consilio ac deliberatione proficisci; ita vt de iis non solùm iudicare possit, verùm etiam illorum bonitatem malitiàm ve cognoscere. nam in vniuscuiusque mente boni malique cognitionem inseruit conditor Deus, atque defixit. Perspicuum est autem mutas pecudes à Deo nec boni quippiam expectare, nec mali metuere. Neque enim illorum opera planè seruilia Deo curæ sunt. Itaque viuat pecus in pascuis, vt voluerit, imò valuerit, oues lupo deuoret, homines leo, pullos vulpecula, nunquam apud Deum homicidij aut furti causam dicent. contrà equus per totam vitam in homine gestando laboret, asinus sarcinas portet, bos aratrum trahat, nihil vnquam mercedis à Deo, nihil præmij, præter id quod in hac vita ceperint, pro tantis laboribus consequentur. Hominis autem longè alia est causa. nam & laboris sui præmium certamque mercedem,
multo-

utroq; maius bonū, quàm quod hic percipere videtur, expectat, & peccati sui, quod ipsa conscientia reprehendit ac damnat, pœnas timet. Quæro nūc ex istis qui voluntatis libertatem negant, cur inter hominū pecudumque tanta diuersitas est? Cur Deus hæc conuenit & præterit, illorū rationē habendam putat: cur ex iis alia præmio digna iudicat, alia supplicio destinat? cur homicidia, cur adulteria, cur furta tam acriter puniuntur? cur ob sui generis qualitatem homo nūc vituperatur, nunc laudatur? Tolle liberū voluntatis arbitriū, & hæc omnia iaceant necesse est, nec quicquam inter hominis pecudisq; factum intererit.

Est aliud præterea consideratione dignissimum; Si homo suapte natura, illaque mirabili constitutione nō ordinatur ad maius aliquod bonum, quàm quod in pecudem cadere possit, ipsius naturæ auctor & conditor nullum fanè iniquus est, qui miserum hominem potius, quàm pecudum genus præceptorum suorum sarcina grauandum putat. Illæ scilicet Dei legibus edictisvè terrètur. Illæ Dei præcepta non audiunt, sed omnia cura vacuæ; non modò corpori seruiunt, sed etiam suauissimas ex ipso corpore hauriunt voluptates. Certe si hominum opera sua vi atque natura, pecudum operibus meliora maioriq; præmio digna non essent, haud

haud sine iniuria graue molestumque talium legum iugum illis esset impositum, cuius ea vis est, ut miseros homines metu perculsos & anxios, tranquillo quietoque animo voluptatem capere non sinat.

Quid? illud quale est? imò quid sibi vult, quod hominis peccatum summo supplicio dignum ducitur, deuotionis obsequium veri boni præmio iudicatur indignum? Cur is qui Deum offendens, pœnam commeretur æternam, facere aliquid non potest, quod infinito præmio dignum esse videatur? Infinitam autem esse hominis offensam, hinc facile probari potest, quod in infinitam illam bonitatem, illamque diuinæ maiestatis sublimitatē admittitur. Grauius est socium & æqualem verberare, quàm seruum. Quid dominum pulsare? quid regem? nonne multò grauius est? nonne hoc facinus longè indignius iudicatur? Si igitur is qui digniorem ac sublimiorem offendit, grauius peccare conuincitur, eum, cuius infinita maiestas est, offendere, nonne infinitum peccatum esse censëbitur? Quemadmodum igitur vitiorum magnitudo ex illius qui offensus est, qualitate pensatur; ita virtutis ex illius, ad quem refertur, bonitate atque natura, dignitas æstimatur. Itaque ut Deum offendere culpa infinita est, sic eum colere ei que obsequi, virtutis est infinitæ. Et quem-

quemadmodū Dei odium pœnam commet-
 retur æternam, ita eius amor infinito præmio
 dignum æstimari necesse est. Alioqui quā
 iniquum esset, offensam infinitæ magnitudi-
 nis æstimare; obsequium autem offensionis
 culpæque contrariū, parem gratiam non me-
 reri? Si illa infinitis suppliciis meritò vindica-
 tur, hoc paribus præmiis destinatum non iure
 censetur? Itaque si bona opera nostra boni
 aliquid promereri negarem, mala æternum
 supplicium commereri, qua fronte defende-
 rem? Quanquam enim ob primū illud Adæ
 gratissimumq; peccatum Dei ira in totū ge-
 nus nostrum iustissimè excanduit, adeò ut
 etiam ij qui à Christi, sine cuius fide boni ali-
 quid fieri non potest, nomine alieni sunt, eter-
 ne mortis supplicio iure plectantur, tamen
 iam per ipsius Christi mortem reconciliati
 Deo, nonne æquum est, ut quemadmodum
 peccatis nostris supplicia commeremur; ita
 bonorum operum merito præmia consequamur?
 Alioqui summum illud Christi benefi-
 cium, quo & redempti & reparati sumus, no-
 bisq; tantum ad bona opera facienda gratiæ,
 quantum in sūt creationis exordio acceptum,
 Adam per peccatū amiserat, restitutum esse
 credimus atque confidimus, quomodo intel-
 legimus? Vim illam reparationis nostræ atque
 gratiam qua in re quæso ponemus? Ut

R

ergo

ergo protoplastus in naturæ suæ integritate statuque innocentiae perseverans, aliquid premio dignum facere poterat, ita de renatis in Christo Deique beneficio restitutis, iudicandum est eodem modo. Quid enim aliud nobis secunda natiuitas attulit? quid præstitit, si in eadē qua ceteri, qui Deum nesciunt, imbecillitate miseriaque versamur? si inter fidelem & infidelem nulla discretio est? si in eodem quo & Iudæi & Gentiles luto volumur? si vna eademque sententia fides perfidiaque damnatur? Igitur qui bonorum operum merita tollunt, nonne quantum in ipsis est, gratiam Christi mediatoris euacuāt? nonne in ipsum redemptorem impia voce blasphemant, dum inter fidelium infideliumque opera nullum volunt esse discrimē? Nos verò qui operum meritum ponimus, leti & grati beneficium nostræ reparationis agnoscimus, idque ad nos erigendos tantum valere, quantum ad nos deiciendos Adæ peccatum valuit, & sentimus & dicimus. Vt ergo per illud originale peccatū meritorij operis facultatem amisimus, ita per Christi gratiam non minus ad bona opera facienda virium, quàm in illo innocentiae statu protoplastus habuit, nos recuperasse credimus atque confidimus. Illa igitur liberi arbitrij vis atque energia, quam in Adamo perdidimus, nobis

nobis per Christi gratiam restituta est, cuius
 beneficio sit ac munere (fremant licet isti)
 ut omni tentationi non minus quam proto-
 plastus in illa integritate naturæ, repugnare
 possimus. Vires igitur nostras de Christi be-
 neficio sumptas tantum valere credimus, ut
 nullo tentationis genere inuiti ad peccatum
 impelli cogique possimus. Vnde Apostolus: *1. Cor. 10.*
 Fidelis, inquit, est Deus, qui non patitur vos
 tentari supra id quod potestis, sed faciet cum
 tentatione prouentum. Nihil igitur hic, quod
 cum Dei verbo pugnet, admitto. Tam clara
 siquidem atque euident est illa Apostoli sen-
 tentia, ut in alium sensum, quam quem illi
 attribuimus, detorqueri nullo modo possit.
 Tu verò qui hominis facultatem ad bonum
 tollis, nota quaeso hæc Apostoli verba: Non
 patietur vos tentari Deus supra id quod po-
 testis. Est igitur inter tentationem nostramque
 facultatem certa proportio. Nouit itaque
 Apostolus hominem qui ad peccatum inui-
 tus impelli cogique non possit, absque aliqua
 facultate potentiaque non esse.

Sed quoniam rerum naturam plerique nō
 intelligunt, imperitia fluctuant, atque hæren-
 tes in vado, dum se ex illis controuersie flucti-
 bus explicare non possunt, fidei naufragium
 faciunt. Ita inter quasdam naturæ gratiæque
 symplegades periclitantur, dum hæc duo in-

ter se concurrere, nec vlllo modo conciliari
posse existimant. Qui si illud, quod fit ex par-
te per gratiam, quodam modo per naturam
fieri, nō incōgruē dici intelligerent, facile eo-
rum ex illis fluctibus enauigatet oratio. Quod
ergo gratiæ proprium est, id meritis quoque
nostris adscribi potest. Quid? quod in Psalmo
cū de redemptionis nostræ mysterio Pro-
pheta loqueretur, misericordiam cum verita-
te, iustitiam cum pace coniunxit? Nimirum
vt non vnā aliquā in nostra reparatione,
sed omnes simul ostenderet fulgere virtutes.
Illud ergo notandum est, nihil esse magis no-
strum, quā quod nobis donatum est, si is
qui dedit, donandi habuit potestatem. Nam
vt ait Iurisconsultus, res quæ vnius erat, do-
natione transfertur in alterius potestatem,
adeō vt quod mihi donatum est, hoc propriē
sit meum. Res multis modis ab hoc ad illum
iure transfertur, vt emptione, vt donatione,
vt hereditate, vt lucro, quod aut labore, aut
negotiatione comparatur, quorum omnium
donatio quæ liberaliter facta est, primas obti-
net. In hac enim est gratia, primum cū da-
tur, sed quod semel datum est, ei qui accepit,
sine iniuria eripi non potest, nisi fortē hic do-
ni conditiones violauerit. Quicquid igitur eo
donandi genere ad tuas manus peruenit, id
propriē tuum est. In donatione gratia ostendi-
tur,

tur, iustitia cùm id quod per gratiam acquisi-
tum est, tibi integrum sanumque seruatur.
Nihil nobis datum est, si nihil nostrum est.
Alia enim est doni, alia mutui ratio. Hoc si-
quidem vsum tantum adfert; illud rei datæ
non solum vsum, verum etiam possessionem.
Cùm igitur de Dei donis sermo est, aliquid
liberè, & gratis datum atque in hominis ius
possessionemque translatum, intelligi necesse
est. Quo posito, si quærat cur id homini da-
tum sit, quique sit ipsius doni finis, illud repe-
rietur, idè datum esse, vt in suam vtilitatem
& commodum vtens, lucrum homo faciat.
Neque enim donum est, si nullus illius est vsus.
Illud autem lucrum, quod ex eo dono nostra
peperit industria, propriè nostrum est; quod
sine iniuria nobis eripi non potest. Sic ignis
vrendi vim ex se non habet, sed ex Deo; quam
etiam à Deo sumptam, meritò tamen illi pro-
priam dicimus. Idem de primo parente no-
stro Adamo habeo dicere, qui cū à suæ crea-
tionis exordio, sine speciali gratiæ Dei auxi-
lio, ipsius liberi arbitrij viribus non solum
meritoria opera facere, sed etiam omni tenta-
tioni reluctari posset, post illud primum atq;
originale peccatum, tantam suarum virium
partem liberum amisit arbitrium, vt nemo
iam ex se aut boni aliquid promereri, aut ma-
lo valeat repugnare: Christus autem fidelibus

diuinum quoddam munus, gratiamque concessit, qua & illam liberi arbitrij imbecillitatem morbumque curat, & hominem suo malo vicioque torpentem, non minus & ad bona opera facienda, & ad resistendum tentationibus aptum atque alacrem reddit, quam protoplastus erat ante peccatum. Hominem igitur Christianum dicimus omni tentationi repugnare posse, propterea quod gratiae diuinæ firmitatem ac robur accepit; iuxta illud quod Apostolo Paulo, ut à se stimulus carnis auferretur, roganti responsum est: Sufficit tibi gratia mea. Quasi diceret: Per gratiam meam illum carnis stimulum non modò retinere, sed etiam vincere poteris. Quod cum post expertus esset, confidenter aiebat: Fidelis est Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum. Quæ cum ita sint, non magis habet excusationis locum Christianus, si à tentatione vincatur, quam Adamus habuit, cum uxori assentiens, Dei præceptum transgressus est.

9. Cor. 12.

1. Cor. 10.

Sed ut ad propositum reuertamur, dico gratiam Dei nostram esse, ex quo bona opera, quæ à nobis eius auxilio fiunt, & quicquid in iis meriti, dignitatis, excellentiæ est, propriè nostrum esse perspicuum est; operibus enim nostris ab ipsa tantum dignitatis attribui credimus,

dimus, eaque in tam sublimem gradum subleuari, ac si in ipso Adamo, eoque in statu innocentie constituto inuenirentur. Quid igitur? Num hoc orationis genere gratiae Dei iniuriam facimus? Minimè verò. Imò, si verum dicendum est, vos ipsi gratiae contumeliam facitis, vos eam minuitis atque deprimitis, cum opera, quæ ab illius auxilio tanquam ex fonte profiscuntur, non solum meritoria esse negatis, sed etiam imperfectionis ac sordium accusatis. Quid igitur sibi vult illud gratiae præsidium? Quid Apostolus Paulus cum Romanis scribens: Vbi enim abundauit Rom. 9. delictum, inquit, superabundauit gratia? Crede Apostolo Paulo asseueranti, peccatum Adæ non tantum ad nostrum interitum, quantum Christi gratiam ad nostram reparationem salutemque valuisse; Dei que beneficia quanti facienda sint, non ex errore sacrilego, sed ex ipsa veritate cognosce. Quod ut rectè intelligas, boni patris, qui filiis suis auri certa talenta ad negotiandum ea lege distribuit, ut illorum sit totum lucrum atque emolumentum, tibi ante oculos versetur exemplum. Quid? an iis pecuniam suam pater tradere tenebatur? Minimè verò. Sola igitur in filios pietas atque ille paternus affectus, quo illos prosequeretur, iis talenta illa, quibus opes sibi quærerent, dare coegit. Ita Dei indulgentissimi patris be-

benignitas, nobis gratiæ suæ munera & talenta concedit, ut bonorum operum, quæ illius auxilio præsidioque freti gesserimus, meritò cælestes nobis diuitias comparemus. Et quemadmodum ij quod acceptis illis talentis adiecerunt, suoque studio atque industria quæsierunt, iure suum dicunt; ita bonorum operum merita propriè nostra sunt. Quanquam enim illorum vis & dignitas ex illo gratiæ Dei fonte præcipuè manat & profluit, tamen hæc iure nostra dicuntur, propterea quòd Dei patris beneficio ac munere ipsa quoque gratia nostra est. Quicquid igitur eius auxilio gerimus, id iure nostrum est. Ita in opere nostro Dei munus & gratia cum æquitate, iustitiaque coniuncta, concurrat & fulget, ideoque Deus unicuique iuxta suorum operum qualitatem dicitur redditurus, ipsa verò opera nostra esse scriptura pronūciat. Porro qui patris sui talentum aut celat, aut improvidè stulteque consumit, is iure punitur. Vnde Apostolus, ne gratiam Dei in vacuum recipiamus, hortatur. id est, ut ea utamur, eam in opus conferamus, & dum bene agendi tempus nobis Dei benignitate conceditur, eius auxilio meritorum thesaurum nobis acquiramus. Molestum tibi videbatur quæstus vocabulum, sed ex his quæ modò ostendimus, quam rectè gloriam æternam regnumque cæleste nostrum

nostris operibus quærere dicamur, perspicuū est. Quod si adeo morosus es & acerbus, ut hoc orationis genus nisi ipsum quæstus vocabulum in diuinis literis esse monstremus, fastidias, quære ex Apostolo Paulo, quid sibi velit cum ait: Est autem quæstus magnus pietas cum sufficientia. quare, inquam, ex Paulo, qui fieri possit, ut quæstus magnus sit pietas? quære quid ipsa sit pietas? Quid? Nonne alio loco idem Apostolus clarissima voce pronunciat: In Christo enim Iesu neque circumcissio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur? Hoc nimirum est pietas, hoc magnus ille quæstus. Qualis quæstus? Num auri vel argenti? Nihil minus. In eodem enim capite avaritiam atque cupiditatem eiusmodi rerum Paulus oppugnat. Atqui magnus, ait, quæstus est pietas. Quid igitur, dic mihi Apostole, quid inquam nobis hic quæstus? quid hæc pietas cōferet, si neq; aurum, neque argentum, neque huiusmodi opes adfert? Quid? certè coronam, inquit, iustitiæ, quam Deus in cælo reponit & seruat, non solum mihi, sed etiam iis omnibus, qui aduentum eius expectant. Sic igitur nos instruit Apostolus, ac docet, quibus gradibus ascendamus in cælum, illamque immortalitatem ac æternum, quod iustitiæ corona significat, gloriæ præmium consequamur. quam

1. Tim. 6.

Galas. 5.

1. Cor. 9.

Marc. 4.

alibi pro bonorum operum, quæ quis in hæc vita seminaverit, ratione meti dicit, nostræque opera sementi, quæ fructuum redundantiam adferens, eum qui seminavit, ditare solet, comparat. Qui parcè seminat, inquit, parcè & metet; & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Et Dominus in Euangelio: In qua mensura mensi fueritis, inquit, remetietur vobis; ut lucri magnitudinem operum nostrorum mensura monstraret. Cum hæc igitur Apostoli, cum ipsius Domini verba sint, quibus opera nostra perspicuè quæstuosa esse dicuntur, eritne quisquam adeò furiosus ac demens, ut ea vana, falsa, futilia esse autumat? Atqui ipsa opera gratiæ Dei adscribuntur. Sed quoniam ipsa Dei gratia nostra est, nobisque concessa diuinitus, consequens est, tum opera nostra esse, quemadmodum superius ostendimus; tum etiam ipsam gratiam, cui nostrum laborem industriamque adiungimus, à nobis rectissimè collocari. Ita ne gratiam in vacuum recipiamus, studiosè cauemus.

Porro si deposita pertinacia satis docilem te viderem, quæ cum de meritis, tum de mercede præmioque nostris operibus debito, fidei nostræ sit ratio, pluribus explicarem. Illud certè in præsentia obiter dixerim, ex æterni præmij qualitate nostram quoque
ani-

animam æternam esse, ac proinde nostrum
agonotheten ac munerarium, non modò æ-
ternum, verùm etiam omnipotentem intel-
ligi necessariò. Solus enim ille mercedem,
quam bonis operibus diuina æquitate bene-
ficientiaque constituit, nobis integram æter-
na illa infinitaque potestate conseruat. Sed
quoniam & hæc longior est oratio, & tu ipse
rationibus tecum agi non vis, rem totam in
aliud locum differemus, videlicet cùm tam
multis Dei verbis atque sententiis, ex quibus
opera nostra meritoria, magnisq̃ue præmiis
destinata esse perspicuum est, fidem habue-
ris. Hoc enim fundamento posito, quod re-
stat, doctrinæ culmen me impositurum esse
confido; qua salubriter imbutus, omni ho-
mini petenti rationem, de fide ac spe, quam,
vt speramus, Dei benignitas animo tuo in-
feret atque defiget, reddere valeas. Interea
quoniam argumentorũ scopulos totque dis-
criminum tempestates emensa, ad finem
tanquam in portum festinat oratio, colligen-
da sunt vela, & ad epilogi tutiora compen-
dia dirigendus est cursus. Ex iis igitur quæ
à me hætenus dicta sunt, facilè intelligis fra-
ter, quàm impium ac detestabile sit illud
doctrinæ genus, quod in tuis literis propu-
gnare tuerique conatus es. Quod autem in
illum tuum Deum, imò monstrum atque
por-

portentum, quod Caluini finxit impietas, ita liberè inuectus sum, forsitan moleste feres. Sed non in verum illū summumque Deum, quo nihil beatius, nihil melius cogitari potest, sed in prodigium quoddam, imò verò idolum, quo nihil vanius est, agendum putavi. Quòd si vehementior fuisse, tibi videor, cogitare debebis, me illo orationis genere vsum esse necessariò, vt impietatis stultitiæque crimina deprecarer, atque à meo capite depellerem. Quid enim me stultius esset, si tuam sententiam atque opinionem securus, tam inepta, stulta, absurda de Deo existimarem? Quid magis impium, si tam impia de summo illo Deo nostro deliramenta, quæ erroris in liberum arbitrium vestri absurdissima confinxit impietas, pro veritate complecterer? Illa illa igitur tam putrida doctrinæ vestræ oua frangi oportuit, vt abominabilis ille factor, qui intus latebat inclusus, ex illis tenebris productus erumperet, ac proinde agnitum atque conspicuum omnes detestarentur ac fugerent, neque solum ipsa oua, verum etiam illos impietatis auctores, qui hæc à se posita & inuenta, eloquentiæ suæ nitore fouerunt. Elaborandum itaque fuit, ne simplices Christianorum ac rudes animæ, deinceps illo imbuerentur veneno, sed potius vt impium illud ac sacrile-

gum

gum
tectis
quid
sunt
nicie
holu
antic
tepro
illi in
igno
deru
sent
grati
tant
tum
dele
igno
C
mih
locis
riam
nefi
obsc
preh
nere
tas
in lo
non
tam

gum doctrinæ genus, tanquam ab iis architectis, qui in reprobum sensum inciderunt, quique se sapientes esse dicentes, stulti facti sunt, excogitatum, velut pestem atque perniciem fugiant. Qui quales sint, latere te nolui, ut intelligeres istos non minus, quam antiquos illos Romanorum philosophos, in reprobum sensum esse delapsos. Cur autem illi in reprobum sensum traditi, in passiones ignominiae & execrandas turpitudines inciderunt? Utique quod cum Deum cognouissent, non sicut Deum honorificauerunt, aut gratias egerunt. Quid de istis dicemus, qui tantum illos impietate superarunt, ut quantum in iis fuit Deum, quem iniquum, crudelem, immanem esse confingunt, summis ignominiosis contumeliisque lacerarint?

¶ Quæ cum ita sint, illud in primis mirum mihi videri solet, cum tot diuinæ scripturæ locis adeò multa dicantur, quæ ad Dei gloriam pertinent, eiusque φιλαθεργίαν ac beneficentiam ostendunt, cur isti loca quædam obscura, in quibus Deus quodammodo reprehendi videtur, amplecti ac mordicus retinere maluerint, quam ea in quibus Dei bonitas iure laudatur? Et quanquam compluribus in locis diuinæ literæ nihil in Deo mali esse non obscure testentur & clament, aduersarij tamen sententiam atque opinionem suam, quam

quam ex illis tenebris eruere se putant, imò
verò quam illis obscuris locis impudenter at-
tribuunt, tanta contentione, pertinacia, im-
portunitate defendunt, vt Deo quicquid
mali fingi potest, contra tot testimoniorum
auctoritatem & fidem adscribere non dubi-
tent. Hinc Deum & crudelem & humani
generis inimicum, & iniquitatis amatorem
atque fautorem faciunt, quique homines ad
peccata non modò sollicitet & impellat, ve-
rùm etiam cogat, atque inuitos in ipsa pec-
cata precipitet. Quicquid igitur mali de
diabolo dici potest, hoc isti Deo adscribunt.
Sed quoniam hoc impietati parum videba-
tur, hoc egerunt aduersarij, vt Deus qui po-
testate superabat, etiam calliditate malitiaq;
vincere videretur. Nam cùm diabolus eo
nomine detestemur, quòd homines ad pec-
cata sollicitet, nullum tamen aliud illi cri-
men adscribimus: ita lenones & lenas, & si
qui sunt eiusmodi, detestantur omnes boni,
quòd matronarum ac virginum pudicitiam
tentant, easque in libidinis turpitudinisque
voraginem precipitare conantur. Hoc igitur
vno nomine diabolus odimus, hac de cau-
sa illum humani generis hostem antiquum
esse sentimus & dicimus. Quid igitur ad-
uersarij? certè ea omnia ob quæ & diabolus
& eius imitatores ac satellites execramur,
Deo

Deo
de De
Hunc
cunt,
lere in
lenten
ad pec
verum
noluer
conter
laudat
apertit
odio s
Deus
minen
tat, is
obscu
iactant
facere
auctor
cem ra
dunt,
sint. C
pto er
aduer
mente
humor
cuiusq
ad pec

Deo suo attribuunt . imò verò longè peiora
de Deo suo , quàm de diabolo prædicant.
Hunc enim ad peccata quidem sollicitare di-
cunt, sed non cogere quenquam, aut impel-
lere inuitum. nullum etenim vincit, nisi vo-
lentem. Ab illo autem Deo suo non solum
ad peccata sollicitari homines atque tentari,
verum etiam cogi . Quæ si illi perpetrare
noluerint , ipsum Deum ea in illis efficere
contendunt. Sic aduersariorum Deus ab iis
laudatus , sic ornatus incedit. Et quanquam
apertissima sit scripturæ sententia : Similiter sap. 14.
odio sunt Deo impius & impietas eius. Item:
Deus intentator malorum est. Ipse enim ne- Iacob. 1.
minem tentat , neminem ad peccata sollici-
tat, isti tamen sententiam suam, quam ex
obscuris quibusdam scripturæ locis eruisse se
iactant, in quibus Deum in nobis peccata
facere affirmari videtur , contra verbi Dei
auctoritatem scripturæque clarissimam lu-
cem tanta contentione pertinaciæque defen-
dunt, vt ab errore deduci nullo modo pos-
sint. Quæ cum ita sint, nonne ista in susce-
pto errore pertinacia magno argumento est,
aduersarios in reprobum sensum incidisse,
mentemque corruptam & pessimo quodam
humore infectam habere ? Si aut satanæ, aut
cuiusquam hominis vis & improbitas illos
ad peccandum coëgisset, nonne culpam om-
nem

nem in eum qui vim attulisset, reliciendam putarent? Quanquam enim à dæmone non cogantur, sed tantum sollicitetur ad malum, cum tamen sese excusare conantur, culpam in eum reiicere consueverunt, ut quod sua sponte commiserint, ab eo circumuenti & impulsu admisisse videantur. Hic verò longe aliter. Cum enim hominem à Deo ad peccandum non modò sollicitatum & impulsu, verum etiam coactum fuisse dicant, culpam omnem misero homini, quem licet inuitum peccasse contendunt, non ei qui illum peccare coëgit, adscribunt. Illum ob peccata quæ in eo Deus fecit, non qualicumque supplicio, sed æterno; non hoc aut illo pœnæ genere, sed morte perpetua, iure, meritoque puniri. O crudelem & immanem Deum, qui cum in homine sit auctor fabricatorque peccati, in opus suum tam immaniter sæuit! Quis cū hoc Phalaris? quis Nero? quis Antiochus conferendus? Quanquā enim hi infantes nonnūquam morte plectebant, ipsa tamen mors eos, in quos illi sæuiebant, illorum manibus liberabat, nec illa crudelis immanitas nisi ad tempus, & in solum corpus quicquam poterat. ille autem non solum corpus, sed etiam animam, neque solum ad tempus, verum etiam in æternum suppliciorū acerbitate discruciat. Cum aliquis etsi nocentissimus lento igni

igni crematur, aut brachiis cruribusque fractis diu cum morte luctatur, quis spectatorum adeo durus ac ferreus, qui illud supplicij sæuitiæque genus non perhorrescat? Quid de eo dicemus, qui non lento, sed maximo igni; non ad tempus, sed in æternum; non solum corpus, sed & corpus & animam peccatoris excruciat? Certè si, vt aduersarij dicunt, ipse Deus peccati auctor est, si hominem ad peccatum impellit & cogit, nihil eo crudelius dici, nihil immanius cogitari potest. Sed absit à fidelibus tanta dementia. Paulus siquidem Apostolus, veritus ne ex iis quæ alibi fortassis obscurius dixerat, aliquis talem Deum, qualem isti faciunt, esse suspicaretur, manifestissime dicit: Fidelis est Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis. Sic Apostolus de Deo sentit & loquitur; isti verò longè aliter. homines enim à Deo ita tentari, & ad peccatum tanta vi impelli volunt, vt ei resistere nullo modo possint. Quis enim hominum resistat Deo? quis eius potentia repugnet? Ille Deum faciendum cum tentatione prouentum haud obscure pronunciat, vt intelligamus hanc hominis vtilitati proficere, contra isti tentationem vimque diuinam ad solam hominis æternamque perniciem valere contendunt. Quæ cum ita sint, quis aduersarios, qui con-

tra rationis verbiq̃ue Dei clarissimum lumen, in ipsum Deum tam contumeliosa, impia, indigna confingunt, à Deo derelictos, in reprobum sensum incidisse iam dubitet?

Olim Euangelio coruscante, superstitionis ex orbe terrarũ depulsæ sunt tenebræ, tristis Saturnus, mœchus Iupiter, Mars cruentus, Venus meretrix, cæteraq̃ue portenta non numina, tanquam diuinitatis nomine indigna, propter criminum turpitudinem vulgò reiecta. Quibus exhibitis Deus ille, qui vnus & verus est, quiq̃ue sapientissimus, optimus, potentissimus, hominumq̃ue præcipuus amator est, ab omnibus colebatur; nunc extiterunt isti qui nouis dogmatibus, imò paradoxis non solum illorum falsorum deorum stupra, adulteria, incestus, cædesq̃ue, sed etiam quicquid flagitiorum ac scelerum toto orbe terrarum geri potest, vero Deo adscribant. Hunc itaque non φιλόθεον, hominumq̃ue amatorem, sed inimicum, sed hostem, ipso quoque eorum iurato hoste Dæmone sæuio-rem. Horresco referens eiusmodi errorem, impietatem, blasphemiam in Deum à nostri sæculi Christianis excogitatam esse. Qui negant in nobis esse liberum voluntatis arbitrium, ij omnes illas abominationes atque blasphemias, quas ex erroris sui pestilenti ovo Lutherus exclusit, vno impietatis inuolucro tegunt.

tegunť. Quid autem de illius temeritate audaciaq; dicemus, qui & Davidis adulterium, & Iudæ perditionem non minus, quàm Pauli conuerſionem opera Dei eſſe dicere, nec dubitauit, nec erubuit? O portentum in ſolâs terras deportandum! Cuius veſtigiis præclare Calvinus inſiſtit, cùm omnibus eloquentiæ ſuæ viribus, hominem ad peccatum à Deo impelli & cogi, perſuadere conatur. Illam igitur impietatem & inſaniam, quæ liberi arbitrii negatione celata continebatur, iſtorum ex illis tenebris educit oratio; quam qui legit aut audit, neque tamen perhorreſcit, tamquàm ſacrilegam & impiam deteſtatur inſaniam, hunc in reprobum ſenſum iam incidiffe, perſpicuum eſt. Quis ergo adeo cæcus eſt, vt non videat ab iſtis Deum non modò non glorificari vt Deum, ſed potius omni contumeliæ genere affici? Deus enim per ſuorum prophetarum ora ſæpe teſtatus eſt, ſe non eſſe talem qualem eum iſti faciunt, ſed potius hominum amatorem, qui hinc omnes ſaluos fieri vellet, inde mortem peccatoris nollit; qui quæ ita & peccati odio & amore iuſtitie teneretur, vt nullum niſi ob ſua peccata puniret, ſed potius bonum & miſericordem, qui perditionis cuiuſquam hominis cauſa non eſſet, ſed potius ſine acceptione perſonarum, omnium ſalutem optaret. Vnde igitur tanta iſtorum iniquitas

Proverb. 8.
1 Tim. 2.
Ezech. 18.
Pſ. 5. & 10.
Pſal. 105.
Ad. 10.
Rom. 2.

quitas & impietas, ut contra tam perspicua scripturarum testimonia, quibus Deus optimus, iustissimus, misericordiaeque plenus ostenditur, propter obscura quaedam scripturarum loca, quae tamen non bene intelligunt, illum pessimum, crudelissimum, iniquissimum facere, quam illorum locorum, quos produximus, aliorumque innumerabilium perspicuitati fidem adhibere malint? Quod evidentius reprobi sensus corruptaeque mentis & eversae argumentum adferri potest? Apostolus certe philosophos illos qui suis erroribus vanisque dogmatibus verum Dei cultum ac religionem adulteratam, in falsam denique commutarunt, in reprobum sensum meritò incidisse demonstrat, quid de istorum impietate dicemus, qui Dei cultum non adulterare, sed funditus euertere; qui religionem non corrumpere, sed penitus abolere conantur? Qui cum tam absurda, iniqua, crudelia de Deo, qualia sunt ea, quae ex erroris sui in liberum voluntatis arbitrium fonte haurientes, Deo adscribunt, hominum generi persuasferint, an non tandem illud efficient, ut quibus de causis illum Iouis, Martis, Veneris, Herculis, cæterorumque non deorum, sed idolorum cultum ac superstitionem orbis quondam reiecit ac respuit, veram quoque religionem, si tamen vera esse potest, quae ta-

lem,

Rom. 1.

lem,
colit,
ram
pereg
nullu
Se
gum
derel
cunt
toller
dem
ribus
neri d
lit ar
differ
nem
opera
côtur
tas,
aliqu
esse v
nihil
fructu
valet
conte
inutil
etiam
cum
quicq

lem, qualem illum isti esse confingunt, Deum colit, isdem adductus repudiet? Illi igitur veram religionem in falsam commutarunt; hi peregrinis atque paradoxis opinionibus suis nullum veræ religioni locum relinquunt.

Sed ad alterum reprobationis istorum argumentum veniamus. Illi philosophi à Deo Rom. I. derelicti corpora sua contumeliis affecisse dicuntur. Isti autem cum hominem ex homine tollentes, eum pecudem esse dicunt, & quidem omnium miserrimam, non solum corporibus, sed animabus suis, toti que humano generi dedecus adferunt. Nam qui liberum tollit arbitrium, is homini id quo à pecudibus differt, adimit; quo sublato, quid inter hominem & pecudem interest? Profectò nihil. sed operæpretium est animadvertere, quibus contumeliis hominem afficiant. Arbores, plantas, lapides cætera que huiusmodi fructum aliquem adferre nec otiosa, sed potius alicui esse usus confitentur, solus homo, inquit, nihil nec agit, nec agere potest, non aliquem fructum adferre, non bona opera producere valet. Neque eo dedecore contumelia que contenti, qua hominem racha, id est vanum & inutilem dicunt, eum non modò fatuum, sed etiam perniciosum ac malum faciunt, cum eum nihil nisi malum agere, neque aliud quicquam, nisi in quo & sibi & ceteris noceat,

posse pronunciant. Sed quoniam hæc omnia
 iis leuia videbantur, illud etiam adiiciendum
 putarunt, vt hominem sui ipsius suæque ani-
 mæ facerent parricidam, dum illum aliquid,
 quod sibi vtile sit ac meritorium, facere posse
 negant, sed quicquid tandem molitur aut
 agit, id totum ad solam animæ suæ æternam-
 que perniciem valere dicunt, tantumque ab-
 esse, vt aliquid boni possit, vt omnibus operi-
 bus, factisque suis, nihil aliud quam suam mi-
 seriam, calamitatem, interitum augeat atque
 promoueat. Quæro iam an de cæteris ani-
 mantibus eiusmodi aliquid dicant? Nonne
 cum Cicerone loquuntur & sentiunt, simul
 atque natum sit animal, ipsum sibi conciliari
 & commendari ad se conseruandum, alienari
 autem ab interitu, iisque rebus, quæ interitum
 videntur adferre? Si quis homini manus datas
 esse diceret, non quibus vteretur, sed quibus
 se ipsum occideret, oculos quibus non pericu-
 la declinaret, sed ad præcipitium duceretur,
 dentes quibus nihil aliud nisi artus suos ipse
 laniaret, eius absurdissima videretur oratio.
 Sed longè absurdus est dicere hanc solam
 homini facultatem esse concessam, vt nihil
 aliud possit, nisi in singulis operibus factisque
 suis animam suam ipse iugulare. Nonne tole-
 rabilius erat minusque miserabile, homini
 eam vim esse ac facultatem, vt corpus suum,
 quam

3. de Finib.

quàm
 gulare
 adferre
 quid d
 lunat
 condit
 Homi
 damna
 admo
 nation
 possun
 hil sic
 facere
 interi
 auge
 loqu
 sensu
 ingra
 illo d
 semp
 quis
 is cæ
 volu
 excu
 se ef
 mag
 ipse
 præ
 tellu

quàm ut animam suam proprio mucrone iugularet? Nam si manus sibi, id est corpori suo adferre omni parricidio grauius iudicatur, quid de illa, quæ suam animam occidit, voluntate dicemus? Quid igitur de humana conditione grauius, quid odiosius dici potest? Hominem itaque ipsis dæmonibus atque damnatis miseriorē faciunt. hi enim quemadmodū nihil boni deinceps agere, ita damnationem suam atque supplicia augere non possunt; miser autem homo, ut isti volunt, nihil siquidem boni, quemadmodum nec ille facere potest, suam tamen damnationem & interitum nihilominus per singula momenta auget. Cū hæc & alia eiusmodi aduersarij loquantur, & sentiant, quis eos in reprobum sensum incidisse iam dubitet? Quanta autem ingratitudo, quanta impietas in Deum id ab illo datum negare, quo isti ad sua commoda semper vtuntur, & sine quo nihil possunt? Si quis negaret se corpus aut linguam habere, is cæcus aut insanus iudicaretur, qui liberum voluntatis arbitrium habere se negat, æquæ cæcus atque amens habendus est. id enim in se esse negat, quod in illo experientia rerum magistra perspicuè esse demonstrat, quodque ipse quotidie experitur & sentit. Negat igitur præcipuam sui partem, qua Deum suum intelligere, amare, colere potest. Quæro nunc

ab aduersariis, si liberum non habent voluntatis arbitrium, quænam est illa vis, quæ potentia, qua Deum amant & colunt, quod cætera animantia, quia libero priuantur arbitrio, nullo modo possunt.

¶ Sed videntur mihi aduersarij non cæcis & amentibus, sed ipsis bestiis furore ac rabie percitis similes. Vt enim rabidus canis quoduis obuium animal ipsumque dominum suum mordet, ac tandem se ipsum dilaniat & occidit; & quemadmodum homo furiosus artus suos mordet ac rodit, seque vel præcipitio vellaqueo necat, vel in profluentem infilit seseque submergit, aut certè suos filios, uxorem, propinquos, amicos crudelissimè occidit: ita isti qui ingenium suum atque omne studium eò conferunt, ut ipsum Deum rodant ac mordeant, seseque ipsos ac omne hominū gen^o, quantum in ipsis est, crudelissimè occidant, non minus mihi furiosi videri solent. Quod si illos non solum horrere cōsueuimus, verum etiam vinculis & catenis ligare compellimur, quid his, quorum & impietas in Deum, & crudelitas in homines redundat, facere æquū esset? Sed ut ad propositum reuertamur, illud tenendum est, homini à Deo nihil, nisi quod illius vtilitati salutique proficeret, esse concessum; quod si in suam perniciem abutatur, eum contra naturam facere. Homo, exempli causa,

causa, manus & brachia accepit, vt iis ad utilitatem & conseruationẽ sui, cùm res postular, vt possit. quòd si se ipse sua manu occidit, suisque membris in suam perniciem abutitur, omnium sicariorum immanitatem suo facinore vincit, contraque naturam facit. ita ingenij facultatem accepimus, vt ea in nostrum commodum vtamur: quam si quis eò detorserit, vt aliquid, ex quo nullus fructus, nulla utilitas consequatur, aut neget, aut asseueret, is in vanum accepit animam suam. porro si hãc ingenij vim ita deprimat & abiicit, vt contra seipsum aliquid aut asseueret aut neget, quemadmodum fit cùm liberum negatur arbitrium, animam suam ille iugulat & occidit, ipsamque naturam violat, dum se nobilissima præcipuaq; animæ parte, sine qua nec anima ipsa rationis est particeps, priuat & spoliat. Quemadmodum igitur eos, qui corpori suo manus adferunt, furiosos dicimus, & amentes; ita eos, qui animas suas ipsimet iugulant, liberumque negantes arbitrium, veram illam vitam sibi eripiunt, insanos, furiosos, amentes existimare debemus. Sunt hæc quidẽ grauissima suo pondere, sed illud longe grauius, quòd isti omnem ingenij facultatem eò conferunt, vt Dei, quem peccati & iniquitatis auctorem facere non dubitant, bonitatem atque iustitiam negent è medioque

dioque tollant. Cum enim tam sacrilegum
 dogma impia voce defenditur, nonne in ipsum
 vniuersi auctorem Deum, illumque benignis-
 simum parentem generis humani impetum
 faciunt, eumque quantum in ipsis est, per-
 dere atque exterminare conantur? Et du-
 bitabit aliquis istos qui tam impie suis inge-
 niis abutuntur, qui dentes suos in sua viscera
 acuerunt, qui linguas suas in ipsam naturam
 armarunt, qui toti humano generi pestem
 atque interitum adferre conantur, qui in ip-
 sum quoque Deum adeo nefarie impetum fa-
 ciunt, esse furiosos? Quod insaniam, furoris,
 amentiam genus cum hoc conferri potest? &
 istos adhuc sanam, ac non potius emotam men-
 tis arbitraberis frater? Neque verò hæc eò
 pertinent, ut iis conuicium faciam, sed ut eo-
 rum cæcitatem, furorem, insaniam tibi mi
 frater ostendam; qua perspecta, cui hominum
 generi fidem haberes, & quorum sacrilegum
 sequeris errorem, dum liberum negas vo-
 luntatis arbitrium, intelligeres, quod impium
 dogma quantam blasphemiarum, iniquitatis,
 malorumque omnium lernam in se comple-
 ctatur atque contineat, planum faciendum
 fuit, ut exclusis illis ovis, esset omnibus per-
 spicuum, quanta sub hoc vno dogmate, quo
 liberum voluntatis negatur arbitrium, late-
 ret impietas, quam detectam & cognitam

mun-

mundus detestaretur ac fugeret. Vnde intelligi potest, quò illorum consilia spectent, imò quid per illorum fraudes & imposturas Satanas efficere conetur, nimirum vt nobis scripturæ sanctæ lumen eripiat, vt fidem ipsam ac religionem euerrat, vt Deum ipsum e medio tollat, vt humanū genus funditus perdat. O miseros homines! imò furiosos & insanos, qui se ita Satanae ministerio dediderunt, vt ex illius imperio atq; præscripto linguas suas non solum in humani generis pestem atque perniciem, sed etiam in ipsius Dei contumeliam sacrilegio impiæ vocis armauerint. Miserabilis quidem primus ille serpens, cuius opera Satanas ad protoplastos decipiendos atque fallendos quondam abusus est. Maior tamen istorum calamitas, quos instar colubri terræ defixit affectus. Repunt igitur humi, nec vnquam à terra, in quam omnem spem atque fiduciam abiecerunt, oculos erigunt, sed pecudum more viuentes, imò pecudibus deteriores, nullam iustitiæ mercedem, nullū præmium expectant. Ita homini tanquam pecudi nihil nisi corporis voluptatem esse propositam existimant, hanc illius esse felicitatem, hoc propè summum bonū. Mentior, nisi quotidie videmus maiorem gregis vestri partem humi repentem terræque defixam in Atheorum, & Epicureorum castra trāsire,
ac

ac fidei desertores cælestibus bonis terrena præferre. Non est igitur mirum, si homines mente capti planeque furiosi, in tantum crudelitatis ac scuitiæ proruperunt. Primum immanitatis tyrociniû illis fuit, in ipsum Deum caninam exercere facundiam. Hinc ne sibi quidem pepercit impietas, exinde in nos quôdam suos fratres, amicos, propinquos, socios, contubernales omni scuitiæ genere bacchantur. Ita gradatim in omne hominum genus processit immanitas, quam omnium vitiorum facinorumque licentia ubique commitatur, adeò ut si philosophos illos gentiles, quos Apostolus in reprobum sensum traditos fuisse dicit, cum istis conferas, boni atque integri illi fuisse videatur. Istis enim homines, & quidè infantes crudelissimè occidere, vel virtus, vel ludus est. Quid de rapinis? quid de sacrilegiis templorumque direptionibus dicâ? quas isti pietatis loco ducunt. Inter catholicos vitia quædam esse non nego, sed nemo est adeò furiosus ac demens, ut cædes, furta, rapinas, seditiones, & in magistratus rebelliones virtutis loco ducat, aut cuiquam honestum licitumve aliquid eiusmodi esse dicat, & sentiat, de vestræ scholæ putidissimis fontibus ista manarunt? Hæc vestri ministri contra verbi Dei auctoritatē atque sententiam, quo furta, cædes, rapinæ, seditiones, & omne cupidita-

ROM. 7.

ditatis
que de
quân
uissim
iusticia
tellex
sunt n
etiam
quod
quos h
dedico
eos so
deniq
derin
uit, &
per b
nicors
furta
iusta
symn
testat
enim
cont
resta
nium
rore
cûm
tem
uctu

ditatis genus aperte prohibetur, docent atque defendunt. De quibus quid aliud dicam, quàm id, quod Apostolus de quibusdam gravissimè severissimeque pronúciat? Qui cum Rom. 1. iustitiam, inquit, Dei cognovissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte; non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Quid? quòd istorum eò usque processit audacia, ut quos huiusmodi facinoribus criminibusque deditos ultimo supplicio affici æquum erat, eos solos pios, eos religiosos, reformatos, Dei denique filios dicunt? Sed cuius Dei, ipsi viderint, certè veri illius Dei, qui cælum creavit, & terram, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, qui ut est optimus, misericors, hominumque præcipuus amator, ita furta omnia, rapinas, latrocinia, seditiones, iniusta bella, cæteraque eiusmodi, quæ vestri symmystæ palàm exercent, summopere detestatur, filios esse non posse certum est. Cum enim & in Deum, & in hominem tam impie contumelioseque iam dixerint, quid aliud restat, quàm ut ij tanquam desperati, in omnium facinorum scelerumque licentia & furore bacchentur? Rectè ait Sapiens: Impius Prov. 12. cum in profundum peccatorum venerit, cõtemnit. Neque enim vlla exhortatione movetur, neque vlllo sermonis genere, quo ut pecca-

peccatum suum deserat, admonetur, ab impietate reuocatur. Si essent Dei filij, certè bonitatis ac misericordiæ illius sequerentur exemplum. si essent Dei Apostoli, profectò per eadem humanitatis, modestiæ, humilitatis, mansuetudinis vestigia graderentur. Quæ cum ita sint, cæcus est qui illius, factionis atque doctrinæ, ex qua tanquam ex equo Troiano tanta malorù turba processit, malitiam impietatemque non videt. Quid enim Dei verbo tam repugnans atque contrariù, quàm illorum dogmata? quid Christianæ fidei ac religioni tam inimicum & aduersum, quàm illius perditissimæ factionis improbitas? Cum igitur tanta malorum omnium lernam in ipso vestræ contra liberum arbitrium doctrinæ sinu foueri intelligam, eamque non solum cum Dei verbo, sed etiam cū ratione, experientia, fide sanctorum, antiquitate sententiisque doctorum pugnare perspiciam, ignosce mihi, si adeò fatuus ac demens esse non possum, vt tam impium nefariùmque doctrinæ genus pro veritate amplectar. tu quoque si sapis frater, eam deseres, atque ex illis fluctibus eoq; naufragio, quo tam multi pereunt, enatabis. Veniat tibi quæso illud in mentem, quàm turpe tibi sit, id de Deo meo dicere, quod sine horrore audire, sine pudore referre non possum, Deum auctorem esse

pec-

peccati, Deū adeò iniquū esse, vt hinc peccata
seuerissimè puniat, inde virtutib⁹ præmia nul-
la cōstituat. Quæ cū ex te audio, quāto pu-
tas me propter impiæ vocis audaciam pudore
suffundi? Quid cū tuā insusceptę sentētia,
qua immortale virtutibus atque pietati bel-
lum indixisti, pertinaciam improbitatēque
considero? Quid opus erat de operum merito
ac dignitate contendere, orbemque terrarum
tanta contentione turbare? Nonne satis
erat bona opera meritoria esse intelligere, ho-
mini que non solū vtilia, sed etiam necessa-
ria esse cognoscere? Tanta certè, si scripturæ fi-
dem habemus, eorum vtilitas est, vt iis, qui ea
fecerint, Deus præmium reddat æternum.
Quid mihi opus est scire, vtrum ea tanti æsti-
manda sint, an pluris minorisue, quā ipsū
cælum, cū non ignorem, iis qui ea fecerint,
regnum cælorum esse promissum? Quid mea
refert, num Deus iis tantam mercedem assi-
gnans, vltra iusti pretij dimidium decipiat
an non, cū hoc pactum atque conuentum
illi placere cognoscā? ea certe opera, pro qui-
bus tantam mercedem se redditurum Deus
esse promisit, homini debent esse carissima.
Cū igitur quempiam videro virtute præ-
stantem, eum tanquam in cælo paulò post
regnaturū, iure meritoque suspiciam. Quapro-
pter illas contentiones & rixas prætermittere
facil-

facillimum nobis erat frater, si eo, quod è purissimo scripturarum fonte haultum ab Ecclesia sumpsimus, voluissimus esse cõtenti, neque tantæ litis, quæ ad solam bonorum morum euersionem pertinet, turbinem excitassemus. Nostra certe Ecclesia huiuscemodi contentiones detestatur ac damnat. Fides nostra simplex est ac facilis intellectu, neque quicquam est, quod vos ab illius susceptione impediatur & retardet, nisi sola incredulitas vestra. Hæc enim vos omnia Dei verba, omnesque scripturæ sententias amplecti non patitur. hæc agit, vt ea tantum quæ vestris opinionibus affectibusque conueniunt, approbetis. Porro si non ex parte, sed ex toto Christianus esse vis frater, à te peto vt totum intellectum tuum in obsequium fidei Christianæ captiues, ei que subiicias. Itaque cum scriptura hominem & appetitui suo dominari, & voluntatis suæ potestatem habere pronunciat, noli repugnare, sed tantæ auctoritati cedens, liberum voluntatis arbitrium confitere. Cum hinc liberi arbitrij vires ad boni operis executionem absque Dei gratia non sufficere, inde credenti cum gratiæ Dei auxilio nihil impossibile esse scriptura denunciat, crede vtramque veram esse sententiam, hominemque tali auxilio subleuatũ, aliquid boni præstare posse ne dubites.

Rur-

Rursus cūm audis tantam carnis spiritui repugnantis esse vim, tantos impetus, vt hominem ad peccatum videatur impellere, verū id esse persuasus, Deum vt tibi auxilio esse dignetur ne in tentationem incidas, roga. Contra cūm adeo fidelem esse audis, vt neminem tēari patiatur supra id quod potest, hoc ita se habere intelligēs bono animo sis. Porro cūm hinc opera nostra futuræ gloriæ condigna non esse, inde ijs qui ea fecerint, maximum in cælo præmium repositum esse intelligis; sic vtriusque sententiæ veritatem amplectere, vt & Pharisaicum supercilium fugiens, de bonis operibus ac virtute non esferaris, & ad ea gerenda lætus atque alacer spirituales illas verasq; diuitias tibi studiosissimè compares. Et quemadmodum omnibus fidei Christianæ articulis assentiris, fidemque habes, ita simul omnia Dei verba complectere, vt non ex parte sed ex toto Christianus ac fidelis esse videaris. Noli igitur hunc diuinæ scripturæ locum, vt illi fidem habeas, euertere, sed potius vtrumque cōcilia, quemadmodum nos facere cōsueuimus. Quod si feceris, in negotio fidei inter nos ilico pax sequetur. Sin minus, conciliari nullo modo possumus. Conditiones pacis æquissimas adfero. Nihil enim aliud postulo, nisi vt Dei verbis omnibus credas: hoc solum à te peto, vt Deū bonum, iustum,

stum, misericordem, hominum amato- rem, non peccati auctorem, non mali causam esse fatearis. Hoc si de Deo credas, ecclesie catho- licæ quondam matris tuæ fidem scripturæ sanctæ auctoritati non repugnantem & con- trariam, quæadmodum impostores illos tuos secutus antè dicebas, sed & rationi consenta- neam, & Dei verbo congruentem, & ipsa ve- ritate subnixam esse censebis.

¶ S E D quoniam è vadosis locis enauiga- uit oratio, & aduersariorum fraudibus, men- dacijs, erroribusque detectis, veritatis lumen ostendimus, redi quæso in viam, damnatoq; errore in Arcam Noë, id est, in ecclesiæ Ro- manæ ipsiusque Apostoli Petri domicilium regredere. Vt enim eos omnes qui extra illam arcam olim inuēti sunt, cataclysmus absum- psit, ita hoc errorum inundante diluui- o, quò nunc propè demersa sunt omnia, quicunque catholicæ ecclesiæ rutissimam nauem dese- ruerint, ij fluctibus illis obruti pereant neces- se est. Hæc enim sola inter procellas ac turbi- nes mundi multorumq; naufragia iactari po- test, obrui non potest. Hæc sola non modò ty- rānorum impetus vimq; perfregit, sed etiam hæreticorum calliditatem fraudesque deu- cit. Quæ cum ita sint, etsi pro huius ecclesiæ defensione nonnulla tibi in superioribus liti- ris scripsi, illud tamen me rectissime additu-

rum

rum esse confido, Romanam ecclesiam, eam-
que solam, Christi ecclesiam esse, quæ in æter-
num mansura est. Quam enim aliam dabis,
quæ in vna eadēque fidei regula semper im-
mobilis atque inconcussa permanferit? Ob-
ganniant licet illæ vestrorum impostorum vul-
peculæ, latent ut videbitur illi vestri Scyllæi
canes, ipsa certè experientia rerum magistra-
eius æternitatem ostendit, quam usque ad no-
stram ætatem circumlatrantibus omnibus il-
lius inimicis stare perspicimus. Hæc sola iam
amplius mille quingentis annis stetit immo-
bilis. Quis hanc quæ inter tot procellas ac
turbines, inter illos fluctus, & maximas tem-
pestates, quibus tot sæculis iactata est, tam diu
stare potuit, supra firmissimam petram fuisse
fundatam, quis optimè extructam esse iam
dubitet? Apostolus certè Paulus me in huius
ecclesiæ fide obedientiaque valde confirmat,
cùm illius ad Romanos epistolam legens, in-
primis illum Deo gratias agere animaduer-
to, quòd Romanæ ecclesiæ fides toto terrarum Rom. 2.
orbe percrebuit. Quod de nulla alia ecclesia
Paulus scripsit aut dixit. Non solum autem
Apostolus Romanæ ecclesiæ fidem mirabili-
ter laudat & prædicat, verum etiam illam ec-
clesiam singulari amore prosequitur. Inde sunt
illa benevolentia dilectionisque plenissima:
Testis est mihi Deus, cui seruo in spiritu

meo in euangelio filij eius, quòd sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Non ignoro ministros vestros Geneuenses hoc loco Apostoli corrupisse sententiam, dum ita distinguunt, vt huius versus extremum sequētis exordium esse videatur, ne fateri cogantur Apostolum pro ecclesia Romana, quam illi tam immortali odio prosequuntur, orasse. Sed duo vltima huius epistolæ capita legant, & quàm ardentè Paulus non solum huius ecclesiæ preces ambiat, sed etiam pro ea Dominum deprecetur, intelligant.

SE D forte tum Paulus ita faciebat, nunc autem alia ratio est. Imò verò quoniam charitas neque deficit neque decrescit in iustis vbi ad caelestem gloriam euolarint, Apostoli in Romanam ecclesiam, quam suo sanguine rigauit, amorem ac beneuolentiam nulla ex parte mutatam aut diminutam esse arbitror. Quapropter illū assidue pro illa preces fundere existimo, non minus quàm Apostolum Petrum, quem Clemens illius discipulus ac successor ante mortem pollicitum esse se iugem illius in suis orationibus memoriam habiturum, memoriæ prodidit. Quòd si vera est illa Christi sententia, qua Apostolis quicquid à Deo patre petuissent futurum pollicebatur: quis relictus est dubitandi locus, quin

quin in his duobus Apostolorum coryphæis
eius sententiæ veritas impleatur? Illorum igitur
quas non modò tum fuderunt, sed etiam
adhuc fundunt, à Deo preces audiuntur, il-
lorum etiam nunc p'urimum valet oratio.
Itaque cum ab Apostolo non solum eccle-
siæ Romanæ laudetur fides, verùm etiam il-
la ecclesia tam ardenti ametur affectu, vt is
assiduas pro ea preces fundat, nōne prudē-
tius faceres si tanti Apostoli, cui Deum locu-
tum esse non dubium est, potius quàm Cal-
uini, qui à quo missus sit obscurum est, se-
quereris exemplum? Illud certè cōcedes, in-
ter hos duos minimè cōuenire. Ille siquidem
ecclesiam Romanam singulari amore, hic
immortali odio prosequitur. Ille pro ea pre-
ces fundit, hic eam conuicijs appetit. Ille Ro-
manam fidem laudat & prædicat, vos Cal-
uinum securi, eam velut falsam impiamque
damnatis. Quæ cum ita sint, longè æquius
esse arbitror, tanta auctoritati credētem me
in huius ecclesiæ castris perseuerare, quàm
transugam factū perditæ factioni, quæ quod
Apostolico ore laudatum est, vituperat, me
adiungere. Cum igitur fidem nostram cum
diuinis literis omni ex parte congruere satis
copiosè monstraauerimus quàm impiè nefar-
iæque eam oppugnas tuis literis, quantoq;
in errore, ac veritatis ignoratione verteris,

perspicuum est. Itaque restat ut palinodiam
canas, omnibusque mendacijs, conuicijs,
blasphemijs, quibus sanctum ecclesiæ nomē
infamare conatus es, tuo ore damnatis, ad sa-
lutare illius gremium redeas, eam matrem
agnoscas, ei pareas, eius legibus libenter ob-
temperes, ut de cæteris quoque controuer-
sijs, quibus adhuc illā aduersarij oppugnant,
salubriter instrui possis. De libero autem vo-
lūtatis arbitrio, & meritis operum satis mul-
ta iam diximus, ex quibus quæ sit hac in re
nostræ fidei veritas, facile intelliges. Quod si
aut tu aut quisquam vestrorum ministrorū
aliquid cōtrā dicendum putat, facessant con-
uicia, ut humanitatis ac mansuetudinis spe-
cie veritatem nos inuestigare doceamus. Idē
quoque quem hīc obseruauimus, ordo ser-
uetur, ne rerum sententiarumque confusio
tenebras pariat. Id si ita factum abs te fuerit,
me tibi responsurum esse polliceor. Sed sat
scio nihil ab illis melius, nihil probabilius
adferri posse ijs, quæ tuis exposita literis pro
nostra mediocritate deteximus, in lucemque
prolata cōfutuimus. Quod si fortē illorum
sophismata, captiunculas, argumentandi que
vicia statim videre non potes, hæc nostra se-
pius lege, & tandem fieri non poterit, quin il-
lorum calliditatem fraudemque perspicias.
Qua perspecta & cognita, si illos impostores
adhuc

adhuc sequeris, illisq; adhibes fidē, verisimile est te esse mentis emotā, à Deoque derelictum in reprobum sensum incidisse. Certē fraternus amor me in hac responsione tantum laboris subire coegit, vt tibi familiariter & fidei nostræ veritatem, & erroris tui vanitatem ostenderem. Quod si tibi persuadere non possum liberum in nobis esse voluntatis arbitrium, nihil opus est vt mihi de cæteris rebus, quæ in fidei negotio inter nos cōtrouertuntur, aliquid scribas, quod te in extremis tuis literis facturum esse promittis. Nam si mihi deest liberum voluntatis arbitrium, non mihi sed Deo scribe, illique me libero arbitrio priuatum esse persuade, vt is operetur atque efficiat in me & velle & perficere. Nam qui liberum non habet voluntatis arbitrium, superuacuum est ei scribere, & quicquam persuadere conari. O quàm miseret me tui frater, cū te sublato libero voluntatis arbitrio hæc scribere & polliceri video, illudque quod verbo negas, facto per totam epistolam tacitè confiteris, nec ad extremū venire potuisti, quin liberū arbitriū, quod tota illa epistola tua conabar is euertere, confitereris. O magna vis veritatis, quæ ex aduersarij sui pectore nōnunquam erumpit, illumque ad sui confessionem impellit! Magno id quidem argumento mihi est te,

mi frater, esse seductum, ac intellectus tui
 oculos ita fascinosos esse, ut quæ à cæco faci-
 lè viderentur, ea tu videre non possis. Quare
 tanto maiore in te misericordia moueor,
 Deumque Opt. Max. precor ut hoc velum
 ab oculis cordis tui sua benignitate remo-
 ueat, ut ea quæ tibi versantur in manibus, si-
 ne continuo quorum experimento ne mo-
 mento quidem temporis hæc vita duci pos-
 test, perspicere queas. Hæc mi frater tibi de
 ijs duobus quæ in tuis literis refellenda sum-
 pisti, rescribenda existimaui. Laborem no-
 strum boni consule: quæ si aliquid profecisse
 intellexero, de aliis in negotio fidei contro-
 uersijs tibi scribere nõ grauabor. Interea dũ
 tuas literas expecto, ex quibus quatum istius
 libri lectione profeceris intelligam, Deum
 quotidianis precibus oro ut mentem tuam
 clarissimo spiritus sui lumine illustret, quod
 agnita veritate rectum salutis iter teneas, &
 ad illam Sion cælestem Christi beneficio
 peruenias, eoque tandem modo tanquam
 fratres eadem fidei & dilectionis vnitatem
 concordem cum angelis cæterisque beatis
 spiritibus Deum Opt. Max. perpetuò lau-
 dare mereamur. Amen.

FINIS.

APPENDIX AD LECTOREM.

DE THEOLOGICIS omnibus controuersijs qui rectè iudicare uolet, eum oportet non solum allegare scripturas, uerum etiam rationis, quam ut sententiæ, quæ in quæstionem venit, qualitatem ritè examinemus, Deus in cordibus nostris accendit, lumen adhibendū est. Quamquam enim ab utraque parte scripturarum sententiæ proferantur, neque solum nostri, uerum etiā aduersarij se uerbi Dei auctoritate niti uideri uelint, cōclusiones tamen, quas scripturæ uerbis atque sententijs utraq; pars probare conatur, inter se pugnant suntq; contrariæ. De quibus rectè iudicandi uiam satis planam, expeditamq; rationem in hoc librotibi ostēdi. Cum igitur aliqua sententia, cui probandæ scripturarū profertur auctoritas, in Dei siue contumeliam siue blasphemiam uergit, non est dubium quin à maligno spiritu antitheo illo erroris atque impietatis auctore profecta sit. Nec mirum est si aduersarij errores suos scripturarum allegatione prætexunt. Quo enim alio modo fieri posset ut inter Christianos aliquid noui probaretur?

T s

baretur?

baretur? Finis igitur ac scopus, propter quem scriptura profertur, totum negotium evertit. Scopum igitur quem sibi allegator ille præfixit, & quid ex eo sequatur, diligenter attende. Vt verbi causa, si quem dixeris iniuste eadem admisisse, sequitur illum esse homicidam, si quis prodidit ciuitatem, eum proditorem, si fecit iniuriam, iniustum esse consequens est. Ita si cedes illa quam David admisit, Deo attribuitur, Deum homicidam esse dicemus, si Deus ea quæ fieri nullo modo possunt, homini præcipit, & cum qui imperata non fecerit, nihilominus supplicijs afficit sempiternis, magnum in se crudelitatis ac fruitiæ crimen admittit. Consequens est igitur Deum esse crudelem, tyrannum, immanem, ac trucem, Qui itaque scripturarum verbis atque sententijs eò abutitur, easque ad hoc profert ut Deum in homines talem esse probet, qualem eum isti faciunt, is in Deum impia voce blasphemans diuinas literas non bene intelligit, sed ad suam impietatem perfidiamque detorquet. Talis est in liberum arbitrium error, talis impietas. Sed fortè nimis vrgeo. Neque enim hîc aduersarij in Deum aperta libertate blasphemant. Est illis adhuc nonnihil verecundiæ. Non dicunt Deum esse iniustum, crudelem, tyrannum, sicarium, adulterum, proditorem. Fateor verbo ista non ponunt, ea
tamen

etiamen & dicunt & docent, ex quibus aduersus Dei nomen, & gloriam eiusmodi blasphemiz consequuntur. Oua igitur quæ post ab alijs excludantur, infecta, putrida, venenata ponunt. Antecedentia siquidem ex quibus impiæ conclusiones inferuntur, expromunt. Principale, ex quo accessorium nullo negotio elici possit, in medium proferunt. Quæ cum ita sint, impieratè sanè suam atq; blasphemias qua videbitur arte verborum inuoluant, quocunque orationis genere tegant aduersarij, studiosissimeq; vel celent, vel etià defendant. Negent se in Deum esse blasphemos, quorum blasphemias nemo tam cæcus est qui videre non possit. Quare ne se verbis purgatos putent qui rebus vrgentur. An nos vsque adeò stupidos arbitrantur, vt non intelligamus mendacem dici quem dixerint sæpius esse mētītum? sicarium, qui hominem fica confoderit? qui furatus sit, furem? quem prodicionem admisisse dicant, eum proditorem vocari? Quæ omnia si de pecudibus fungis dicantur, conuicij loco fortasse non habeant; hominem certè, qui cum aut mentitus se non mendacem, aut furatus esse diceretur, se non furem dici intelligeret, adhuc vidi neminē. Isti verò, si dijs placet, nos adeò bardos ac stupidos esse volunt, vt cum & adulterium eademque Dauidis, & Iudæ prodicionem

ditionem nihilominus quàm Pauli Apostoli
 cōuersionem esse opera Dei dixerint, Deum
 ab ijs adulterum, sicarium, proditorem dici
 non putemus. Cùm peccata in nobis à Deo
 fieri, nos tamen ob ea ipsa iure puniri, cùm
 Dei præcepta nullo modo fieri, nulla ratione
 impleri posse, nos tamē quod ijs non obtem-
 perauerimus, supplicijs affici sempiternis do-
 cuerint, cùm hæc, inquam, omnia sic se habe-
 re contenderint, num erit quilquam adeò cecus
 ut Deum ab ijs tyrannum, sæuum, iniu-
 stum, crudelem dici non videat? tam demens
 ut illius diuinæ maiestatis nomen & gloriam
 impia voce blasphemari, infamarique non
 sentiat? Quis aduersariorum adeò facilis ac
 patiens, ut quibus illi criminibus Deum ac-
 cusant, dum eum faciunt omnis iniurię, pec-
 cati, sæuitiæ, crudelitatis auctorem, ea in se
 retorqueri æquo animo ferret? Nemo pecca-
 tum suum libenter agnoscit. Latrones propè
 in ipso facinore deprehensi negant, & quod
 libenter admiserint, fatentur inuiti, atque in-
 ter vngulas & tormenta carnificum vix
 ad criminum suorum confessionem adi-
 gi possunt, propterea quòd intelligunt, si
 cades ac furta quorum accusati sunt, à se
 admissa esse fateantur, se tanquam fures ac
 sicarios iudicum sententia esse damnandos.
 Quæ igitur crimina postquam improbi ho-
 mines

mines perpetrarunt, fateri erubescunt, imò
verò pertinacissimè negant, ea nunc ipsi Deo
quo nihil iustius, nihil melius, cùm ab aduer-
sarijs adscribantur, ij se pios, religiosos, fide-
les, Dei seruos non solùm haberi volent, sed
etiam dicere audebunt? Cui iam dubium es-
se possit quin eorum omnium, qui tam im-
pia, tam sacrilega, tam nefaria dogmata, in
quibus tantæ in Deum ipsum inuolutæ bla-
sphemix latitant, patienter audiunt, oculos
atque intelligentiam Dei æmulus ille cæca-
uerit? At verò latrocinium isti à se admissum
confitebuntur, tamen non esse latrones, se-
ditionem à se concitatam, se tamen seditio-
sos non esse, hominem à se iugulatum, se ta-
men non esse sicarios. Cùm magnam mundi
partem in tantam cæcitatem, & insaniam, vt
ista pro veris habeant, deuolutam esse perspi-
cio, ipse præ stomacho propè insanio Nescio
quis illorum oculis puluis iniectus sit, certè
nihil vident. Quare illis quos ita cæcauit im-
pietas, te amice lector, cordatiorem esse ne-
cesse est, ne in illos blasphemix laqueos inci-
das. Quid igitur ab vnoquoque nostrum hîc
dicatur, & quid ex nostra oratione sit conse-
quens, diligenter attenteque considera. Res
hîc non verba quærentur. Equidem mei of-
ficij esse existimo in hoc elaborare, vt isti sua
sponte cæcati tandem aliquâdo clausos ocu-
los

los aperiant, & quid ijs impostores illi persuadere, imò verò falsa religionis specie in quantum impletatis ac blasphemiarum barathrum eos præcipitare contentur, aspiciant. Si regulas à nobis superius expositas observare volueris, omnibus arguentis, quæ aduersus liberum voluntatis arbitrium, & bonorum operum meritum obiici possunt, facile respondebis, ut cum aduersarij scripturæ diuinæ auctoritatem obiiciunt, qua cor Pharaonis à Deo induratum fuisse dicitur, veniat tibi in mentem alio scripturæ loco dici Pharaonem ipsum indurasse cor suum. Quare utrumque locum suscipiens & amplectens, in hac obduratione Deum & hominem cooperari crede, Pharaonem ut causam efficientem, Deum ut permittentem, illique ob admissa peccata gratiâ suam iustissimè subtrahentē. Cur autē ad hunc modum scripturam interpretamur? Videlicet ne aduersariorum vestigiis insistentes, in diuini nominis blasphemiam incurramus. Quod haud obfcure fieret, si indurationis Pharaonis præcipuam atque efficientem causam diceremus Deum. Vtri autem scripturam melius interpretentur, nōsue an aduersarij, ipse nunc iudica. Scriptura hinc Pharaonem accusat, quòd cor suum obdurauerit, (contrà Deus clamat, & ne cor nostrum obduremus hortatur)

tur) inde cor Pharaonis à Deo induratum
fuisse pronunciat. Quæro nunc utrum è duo-
bus magis sit gloriæ Dei consentaneum at-
que conueniens, cum hanc cordis obdura-
tionem utrique tam Deo quam Pharaoni
scripturæ adscribat auctoritas, Deum an ho-
minem tanti mali causam existimare præci-
piam. Qui Pharaonis causam agunt, Deum
primam atque præcipuam, Pharaonem se-
cundam huius mali causam fuisse conten-
dunt. Ita non solum Deo improbum atque
impium hominem anteponunt, sed etiam
ut huius improbitatem excusent, Deum ac-
cusant. Quare aduersariorum furorem & in-
saniam, qua improbissimo homini, populi
Dei inimico, & persecutori non obscure fa-
uent, imò hominē impurissimum Deo præ-
ferunt, iure meritoque detestor, nec dubium
est quin omnes boni mecū idem sentiant. Illi
ergo ut Pharaonē purgent, Deū accusant: nos
contrà Dei gloriæ seruientes, Pharaonem ac-
cusare maluimus, nec improbum hominem
meliozem Deo facimus. Pharaonem igitur
primum ac præcipuū suæ obdurationis au-
ctorem fuisse, Deum secundam illius mali
causam dicimus. Ita neque in Deum impiè
contumeliosi sumus, neque scripturam euer-
timus, quæ Deum negat auctorem & tenta-
torem esse peccati. Illas ergo regulas si se-
qua-

quaris, omnibus eorum allegationibus facile respondebis.

ACCIPERE alterum exemplum. Aduersarij vt liberum tollant voluntatis arbitrium, Dei prædestinationem nobis opponūt. Sed quàm vanum ac sophisticum sit eorum argumentum, hinc intelligitur, quod eodem modo probari potest, neque protoplastum, neque angelos, neque Christum, neque Deum ipsum libero arbitrio præditum esse. Cui enim dubium est, quin & Adæ peccatum, & quicquid angeli egerunt, & quod ipse Christus fecit, & quicquid Deus ab omni æternitate disposuit, ipse præscierit? Ex quo secundum istos consequens est, libero in ijs omnibus arbitrio nihil relinqui loci. At id falsum est. Viciosa igitur est illorum argumentatio. Quid quòd ipsi sententiam suam oppugnant & euertunt? Adamum enim ante primum illud & originale peccatum libero arbitrio præditum fuisse non negant, sed tum demum cum ille peccauit, amissum fuisse contendunt. Quòd si ille minimè peccasset, integram, vt isti dicunt, liberi arbitrij facultatem retineremus. Atqui tum Deus rerum futurarum non fuisset ignarus, Prædestinatio igitur liberum non tollit arbitrium. Quis cæcam istorum non miretur insaniam, qui cum sententiam nostram

nostram oppugnare se existimant, euertunt suam? Sed ut vnde digressa est, eò reuertatur oratio, duas illorum qui liberum arbitriū negant, illustres animaduerto sententias. Prima Lutheri est, qui nos pecudum in morē, omni liberi arbitrij parte ita priuat & spoliat, ut neque boni neque mali quicquam facere possimus. Sed ei Calvinus obstitit, qui illud ad peccatum solum valere contendens, quodāmodo diuidit. Atqui si id agit prædestinatio, ut liberi arbitrij vis ad bonum nihil valeat, ne ad malum quidem aliquid potest. Nisi fortè bona opera præuidere Deus potuit, mala non potuit. Vides igitur aduersariorum argumentationem sophisticam esse? Atq; utinam omnes ad examinādas illorum opiniones, argumentationes, errores, hac ratione viaque procederent. Nulla enim scientia solidior, nulla cognitio certior ea quæ arte & methodo comparatur & nititur. Hæc siquidem animum hominis, cuius pabulum est veritas, qui que simulac ad veritatis aditū, certa ratione viaque peruenit, singulari gaudio effertur, naturali quadā iucunditate perfundit. Ego verò ut tibi quod sentio simpliciter ingenuèq; confitear, hanc viam atque rationem, quæ mihi tantum profuit, ut ex iis quæ per eam didici, maiorem quàm ex aliis omnibus quæ antè didiceram, cœperim voluptatem,

tem tibi commonstrandam putavi. Neque
verò ullius libri lectione mihi opus fuit, ut ea
omnia quæ ad refellendas aduersariorum ar
gumentationes, & elidendos illos errores, à
nobis in nostra confutatione prolata sunt,
quasi aliunde haurirem, ac mutuo sumerem.
Illa enim ars ac methodus quam sequebar,
singulis aduersarij siue argumentis, siue scri
pturarum allegationibus admota, maiorem
mihi quàm vellem argumentorum copiam
subministrabat. Nullo igitur libro mihi opus
fuit, nisi tum, cum antiquorum patrum testi
monia, sententiasq; produxi. Mirantur sanè
nonnulli me, quod aliis familiare est, librorum
meorum marginem scripturæ diuinæ citatio
nibus, patrumque nominibus non referre:
sed in componendis libris nihil mihi videtur
molestius, nihil grauius, quàm cum eiusmodi
citationes, quibus colligendis alij nō mo
dò satis elaborarunt, verumetiā propè omnia
referferunt, mihi hincinde sumendæ sunt.
Itaque Lectori plus vtilitatis & cōmodi me
allaturum esse confido, cum ei rationem ac
viam qua non solum de citatione sententiæq;
scripturæ rectè iudicet, verumetiam illa be
ne exponat, ostendo, quàm si sexcentas eius
modi sententias tantum in medium produ
cerem. Et sanè vna scripturæ sententia rectè
prolata, & à rationis lumine non abhorrens,

plus ad illustrandam veritatem valet, quàm plurimæ rhapsodiarum in morem sine iudicio temerè hinc inde collectæ. Neque verò hæc eò dicta sint, vt aliorum labores vituperem, studiumque reprehendam. Sed tamen hæc cum ad docendum, tum etiam ad persuadendū non solum expeditior via, sed etiā efficacior ratio visa est, vt artem quandam ac methodum secuti, quod è scripturarum fonte proferimus, rectè atq; ordine collocemus. Sic enim accepta vel vna sententia ad aliarū omnium intelligentiam non modò viā munit, sed etiam de iis rectè iudicandi suggerit facultatem. Vnde autem existimamus inter scribentium allegationes, nouatorumq; sententiās veritatem inuolutam latere, & quasi Labyrintho inclusam exire non posse? Certè ab vtraque parte scripturarū testimonia proferuntur. Non ergo de scripturæ sententiis error nascitur, sed de iis conclusionibus, quæ ex scripturæ sententiis non rectè sumuntur. Magna verò & pœnè tota vis in eo sita est, cum aliquid inferre velis, intelligere vtrum id ex scripturæ sententia necessariò inferri possit an nō. Hoc opus, hic labor est. Qui hoc præstare potest, is per omnium allegationum labyrinthos, vt alter Dædalus, absque vilo impedimento saluus euadet. Nec sanè minoris aut laboris, aut difficultatis est, sese ex istis hæ

reticorū argumentationibus extricare, quā
olim ex illis Labyrinthi mæandris euadere.
Hoc igitur est quod lectorem in his nostris
libris discere cupio, hoc vnum illius mēti im
primēdum puto, vt hanc artem atque ratio
nem intelligens, ea commodè possit vti. Hāc
in nostris opusculis Lector inueniet, facessat
inuidia. Neque enim hęc à nobis eò dicta
sunt, vt nos ipsos iactare, cæterisq̃ præferre
videamur, sed vt Lectorem ad eam artem ac
methodum, qua passim vti possit, sibi compa
randam hortemur. Mens hominis non nisi
certis rebus potest esse contēta. Quapropter
illū in omni argumento atque materia, quid
cum certo rationis ac probationis necessario
concludentis fundamento dici possit, videre
necesse est. Equidem nisi eiusmodi rationes
occurrant, acquiescere nullo modo possum:
quæ cum occurrunt, eas audacter sanè defen
do. Sed hęc hætenus. Aliquando enim, si Do
minus vitam dederit, de hac arte ac metho
do, qua dudum vsi sumus, & adhuc vtimur,
librum nos edituros esse confidimus. Sylua
iam cæsa est, ac parata materia, neque nunc
aliud ad ædificium exstruēdum nisi tempus
atque ocium quærimus. Duas igitur argumē
tandi rationes habemus, quarum vna ē scri
pturæ fontibus, altera ex ipsa naturæ rationis
que demonstratione sumitur. Huic philoso
phiz

phæ Christianæ, illi priorem ipsius artis librū
dedicauimus. Id enim nobis hoc tempore
propositum est, vt ea colligamus quæ ad illu-
strandam naturalibus rationibus fidem, illaq;
quæ Christiana fides Dei verbo nixa tradit
ac docet, naturaliter comprobanda, quoquo
modo valere possunt. Audax facinus, diceret a-
liquis. Nostrum tamen studium irritum non
fuit. Multæ siquidem eiusmodi rationes atq;
optimæ nobis occurrūt. Quarum vt tibi gu-
stum aliquem demus, illud hoc loco planum
faciemus, ex bonorum operum natura, nō so-
lū animæ immortalitatem, verumetiā re-
munerationem nostram, ac præmium, esse
vitam æternam ac beatam, Deumque ipsum
immortalem, æternum, omnipotentem ostē-
di. Quæ omnia tametsi diuinæ literæ tradūt,
in quibus luculenter & iustis æterna vita pro-
mittitur, & via qua ad æternam illam beati-
tudinem perueniri potest, præceptorum Dei
obseruatio esse monstratur, & Deus immor-
talis, æternus, impassibilis prædicatur, ea ta-
men quibus diuinæ literæ nihil apertius pro-
diderunt, quidam ex aduersariis confiteri no-
lunt. Melanchthon enim & Calvinus, corū-
que discipuli, contra clarissimā verbi Dei le-
cem, bonum aliud nescio quod, siue corpora-
le siue spirituale virtuti suæ propositum præ-
mium esse sinxerunt. Qui cum innumera-

bilibus scripturæ testimoniis, ex quibus superius nonnulla produximus, conuicti, mercedem quandam bonis operibus deberi negare nō possint, quæ sit illa merces, quod præmium, non exponunt. Ita illi quidem hærent in vado.

Nobis autem non modò scripturarum testimonia, verumetiam certæ rationes sunt, quibus demonstremus planumq; faciamus, bonorum hominis operū æternam esse mercedem, & quemadmodum æterna mala infinitaque supplicia peccatis, ita æterna infinitaque bona constituta esse virtuti. Sed mirum est aduersarios, qui Dei misericordiam atque bonitatem ad eò prædicant & extollunt, ut illius seueritatem ac iusticiam aut tollere, aut certè obscurare velle videantur, hīc esse tam timidos, ut quod scripturis manifestissimè proditum est, dubitent confiteri: præsertim cum Deum, quem ad eò misericordem, ac benignum faciunt, in peccata tam seuerū, ut improbos suppliciis afficiat sempiternis, esse fateantur. Sed hæc iam missa faciamus, nostrasq; demonstrationes ordine colloceamus.

Virtutis præmiū aliud quàm vitā, gaudiū, bonaq; æterna esse non posse, naturalibus argumentis probatur. Quæ ut facilius Lector intelligat, mathematicorum in morē, propositionibus explicantur.

PRIMA PROPOSITIO.

BONA opera ei qui illa fecerit, vtilia esse
neceſſe eſt. Alioqui vana eſſent, & illo nomi-
ne indigna, & quiſquis illis incumberet, is o-
leum & operam perderet. Nihil enim bonū,
niſi vtile. Hęc maior patet ex definitione bo-
ni. Id enim eſt bonum, quod alicui vtile eſt.

Conſequens eſt igitur, quoddam præmiū
tanquam fructum, propoſitum eſſe virtuti.
Vt enim ex arbore poma naſcūtur, ita ex vir-
tute fructum aliquem, illi à quo virtus ipſa
producitur, profuturum, naſci exiſtiman-
dum eſt.

Virtutis autē fructum nō modò bonum,
ſed etiam optimum eſſe neceſſe eſt.

Nihil autem verè bonū eſt, niſi ei in quo
eſt, ſuapte natura, & conditione lætitiā ani-
miq̃ tranquillitatem adferat.

Quod enim ſuapte natura triftitiā animi-
q̃ ægritudinē adfert, id verè bonum appel-
lari non poteſt, ſed potius malum.

Id autem quod pro præmio datur, verè bo-
num eſſe neceſſe eſt, alioqui non præmium,
ſed potius ſupplicium dicendum eſt.

At quicquid verè bonum eſt, id natura ap-
petendum eſt. Vt enim ait Ariſtoteles, hōmi-
nes naturaliter omnes bonum appetunt. Ho-
mini igitur verum bonum naturaliter ap-
petendum eſt.

- 8 Omnis autem aut verus aut falsus timor amittendi, verum ac nostrum bonum quod amamus, suapte natura dolorem parit.
- 9 Quicquid igitur eiusmodi metum inducit, non solum boni nomine indignum, sed etiam odio prosequendum, atque fugiendum est.

CONCLUSIO.

Ex his omnibus necessario sequitur, nulum bonum quamvis magnum & excellens, nisi æternum sit, virtuti respondens præmiū esse non posse.

PROBATIO.

OMNE siquidem transitorium bonum amittendi sui certum timorem parit. quod cui venit in mentem, is securo, tranquillo, securoque animo esse nunquam potest. Quanto autem maius id bonum est, tanto maiorem, ne aliquando amittatur, metum ingenerat. Verum autem bonum expetendum est. Porro quod mordaces curas, anxiamque sollicitudinē parit, id non est expetendum. At temporale transitoriumque bonum cum appetitur, continuam sollicitudinē, ne amittatur, ingenerat. Cui enim exploratum est, se quod habet, semper habiturum? Ceterum, ut Gregorius ait, non perditur sine dolore, quod cum amore possidebatur. Nihil autem exploratius est, quam ista temporalia bona nobis aliquando velimus

relimus nolimus auferenda esse. Vnde mortis recordatio iis qui huius sæculi diuitias amant, acerbissima est. O mors, ait sapiens, quam amara est memoria tua, homini pacē habenti in substantia sua! Quæ amaritudo inde nascitur, quod per mortem homines ab iis quas amant, diuitiis separantur. Bonū igitur temporale ac transitorium, propter hanc ipsam recordationem quam suapte natura parit, secumque trahit, verum bonum haberi non debet. Virtutis ergo præmium esse nullo modo potest. Itaque qui beatitudinē æternitatis negant esse coniunctā, ij toto cælo aberrant, propterea quod hoc felicitatis ac beatitudinis genus, eam obtinenti nihil aliud nisi dolorē, animique ægritudinē adfert, ipsamque beatitudinis definitionē lancinat. Est enim, vt ait Augustinus, beatitudo, status omnium bonorū aggregatione perfectus. Magnū autē bonū est æternitas. Cum igitur omnia bona in vnum, vt beatitudinē efficiant, vndique cōfluunt, si desit æternitas, magnū profectō bonum deest, sine quo nihil bonum dicendum est, propterea quod illud animi non securitatem, sed ægritudinem potius ac dolorē parit. Quapropter ita existimo, si mihi maximum quod in cælo est gaudiū concederetur, ea tamen lege, vt tanto illo bono non amplius quàm vno aut altero die frui possem, quanto

illud gaudiū maius esset, tātō mihi propterea quod tam celeriter me illo priuandū esse scirem, acriorē dolorē adferret. Quid enim mihi serius est, quā fuisse felicē? Quantā animi ægritudinem sentiebat ille cuius hæc verba sunt, fuimus Troes, fuit Ilium, & ingēs gloria Teucrorum? Miserrimū verbū est, fuimus. Rectē igitur Boetius: Quid me felicē toties iactastis amici? Qui cecidit, stabili non erat ille gradu.

Manifestum est igitur id bonū, quod humanæ virtutis futurū est præmium, æternū esse debere, quod possidenti non merū atque cruciatū, sed gaudium adferat sempiternum. Verum enim bonū stabilis ac perfecta lætitia sequatur necesse est. Illud etiam est cōsequens, eam hominis partē, quæ tanto bono perfruetur, æternam esse. Nō enim minus is qui interitum veretur, animo cruciatur, & dolet, quā is qui ne bona sua eripiantur, timet. Imò verò mallet ille fortunis omnibus exui, bonisq̃ priuari, quā interire, tātum malum est interitus. Igitur qui sempiterni boni futurus est particeps, is æternus, & immortalis sit necesse est.

Ex hac supputatione illa summa nascitur, non solum illud bonum quod humanæ virtutis futurum est præmium, æternū esse debere, verum etiam ipsum hominem, qui tanti boni

boni futurus est particeps, æternum atque immortalem esse, vt æterno bono non ad tempus, sed in æternum perfrui possit. Alioqui minima suspicio ac metus, ne is à tanto bono aliquando separaretur, facile eā vim haberet, vt tantum bonum illi malum potius videretur, animique dolorem & ægritudinem adferens, boni naturam atque nomen amitteret. Illud quoque consequens est, quia homo ex se tantum bonum neque sibi cōparare, neque conseruare potest, eū in cuius obsequio illud acquirit, & sibi comparat, non solum immortalem & æternū, verumetiam tanta potentia præditū esse, vt & illud bonū ab interitu immune, non ad tēpus, sed in æternū conseruet & vendicet, & ne quis hominem, quò minus eo bono placidè ac securè perfruatur, impediat. Quam potentiam sine dubio infinitam esse necesse est.

Hoc igitur modo, & naturali demonstratione ex ipsa rerum natura sumpta, virtutis humanæ præmium esse vitā atque lætitiā sempiternā, fierique nullo modo posse vt bonum aliquod atque commodū temporale virtutis præmium sit, doceri potest. Quod argumentū in nostris de philosophia Christiana libris, si Dominus vitam & facultatē illius operis absoluendi dederit, plenius vberiusq; tractabimus. Hac interim demonstratione,
ex qua

ex qua mercedem virtutis ac præmium cum beatæ vitæ immortalitate coniunctum atque æternum esse intelligitur, fieri non posse. ut quoduis aliud bonū huius præmij magnitudini natureque respondeat, directè concluditur, utendū putauimus, ut omnibus esset perspicuū quàm consentanea sit fides nostra nō solum Dei verbo, sed etiam rationi atque naturæ. Cum enim in euangelio quidā adolescens quesiuisset à Christo: Quid faciā ut vitā æternam obtineā? Ille respondit: Si vis ad vitā ingredi, serua mandata. Quæ cum ita sint, non est dubium quin aduersariorū theologia nihil aliud sit nisi bene loquēdi scientia, quæ ad ipsam rerum naturam atque rationē non penetrat, sed tantum in sermonis nitore popaq; versatur. Qui autē scripturā sacra rectè intelligere cupit, is res ipsas de quibus sermo est, exactè cognoscat necesse est, alioqui rectā diuinarum literarū intelligentiam consequi non potest. Quod etiā in aliis artibus ferè fit, in quibus qui ita studiū ponunt ut solam verborū quæ cuiusque artis propria sunt, significationem teneant, eos in multos errores incidere videmus. Sed te, amice Lector, in hac nostra appēdice, quam huic operi adiecimus, ut si quid à nobis prætermisum esset, quod contra liberum voluntatis arbitrium obiici posset, expeditam illud refellendi rationem ad

ad manū haberes, diutius non tenebo. Quam
rationem ac methodum si sequaris, quicquid
ab aduersariis contrā adferri potest, nullo ne-
gotio refutabis. Vale, & nostrum studium
ac laborem tuis orationibus subleua.

FINIS.

LAUS DEO.

APPROBATIO.

*Librum hunc qui inscribitur, Confutatio Epistolæ
cuiusdam contra liberum arbitrium, & merita bo-
norum operum, à Reuerendissimo patre totius or-
dinis Minorum generali ministro compositum, uti-
lem admodum esse censeo, ad haresim, præsertim duarū,
quarum sit mentio, extirpationē nihilq. continere quod
Catholicam offendat fidem, attestor: idēque dignū esse
iudico ut ad multorum utilitatem edatur. Actum
Bruxellæ 27. Iunij. Anno 1574.*

Gillenius de vroede, Suffraganus
Mechliniensis.